
В.Д. Чернадчук В.В. Сухонос Т.О. Чернадчук

ІНВЕСТИЦІЙНЕ ПРАВО УКРАЇНИ

Навчальний посібник

Видання 2-ге, перероблене і доповнене

Рекомендовано Міністерством освіти і науки України
як навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів

«Університетська книга» ВД «Княгиня Ольга»
Суми • Київ 2005

УДК 346.543(477)(075.8)
ББК 67.9(4УКР)404я73
Ч-48

Рекомендовано до друку вченою радою Української академії банківської справи

Рецензенти:

В.Г. Ротань, доктор юрид. наук, професор;

В.П. Нагребельний, канд. юрид. наук, член-кореспондент АПРн України.

Гриф надано Міністерством освіти і науки України.

Лист № 14/8-2-1163 від 25.07.2001

Автори:

Чернадчук В.Д., к.ю.н., доцент, декан юридичного факультету Української академії банківської справи, м. Суми (вступ, розділи 1–7);

Сухонос В.В., к.ю.н., доцент, ректор Академії прокуратури при Генеральній прокуратурі України (розділи 8, 11–13);

Чернадчук Т.О., ст. викладач кафедри правового забезпечення галузей АПК СНАУ (розділи 9, 10, 14)

Чернадчук В.Д., Сухонос В.В., Чернадчук Т.О.

Ч-48 Основи інвестиційного права України: Навчальний посібник / За заг. ред. В.Д. Чернадчука. – 2-ге вид., перероб. і доп. – Суми: ВТД «Університетська книга»; К.: Видавничий дім «Княгиня Ольга», 2005. – 384 с.

ISBN 966-680-208-2 (ВТД «Університетська книга»)

ISBN 966-96075-6-6 (ВД «Княгиня Ольга»)

У навчальному посібнику розглянуто питання правового регулювання інвестиційної діяльності в Україні: понятійний апарат, система і джерела інвестиційного права, його місце в системі права, правовий статус суб'єктів інвестиційної діяльності, правові засади здійснення інвестиційної діяльності, питання іноземного інвестування, інвестиційні договори, особливості інвестиційної діяльності в спеціальних (вільних) економічних зонах, державне регулювання інвестиційної діяльності, гарантії та захист інвестицій, а також деякі аспекти міжнародно-правового регулювання інвестиційної діяльності.

Для студентів юридичних факультетів вищих навчальних закладів, викладачів, аспірантів, науковців, практичних працівників.

ББК 67.9(4УКР)404я73

ISBN 966-680-208-2
ISBN 966-96075-6-6

© Чернадчук В.Д., Сухонос В.В.,
Чернадчук Т.О., 2005
© ТОВ «ВТД «Університетська
книга», 2005

З М І С Т

Вступ. Предмет і завдання курсу	6
Глава 1. Поняття інвестиційної діяльності. Види інвестицій та інвестиційної діяльності	8
1.1. Поняття і види інвестицій	8
1.2. Поняття, види і форми інвестиційної діяльності	15
1.3. Поняття інновацій та інноваційної діяльності	22
Глава 2. Поняття, функції і система інвестиційного права	27
2.1. Предмет, метод і функції інвестиційного права	27
2.2. Поняття, зміст і види інвестиційних правовідносин	31
2.3. Інвестиційно-правові норми	34
2.4. Система і джерела інвестиційного права	40
2.5. Місце інвестиційного права в системі права	42
Глава 3. Інвестиційне законодавство	46
3.1. Історія розвитку інвестиційного законодавства	46
3.2. Поняття і система інвестиційного законодавства	51
Глава 4. Суб'єкти та об'єкти інвестиційної діяльності	59
4.1. Правовий статус суб'єктів інвестиційної діяльності	59
4.2. Організаційно-правові форми інвестиційної діяльності	64
4.3. Об'єкти інвестиційної діяльності	66
Глава 5. Інститути спільного інвестування	72
5.1. Загальна характеристика законодавства про інститути спільного інвестування. Основні терміни та їх визначення	72
5.2. Поняття та види інститутів спільного інвестування	75
5.3. Правові засади діяльності корпоративного інвестиційного фонду	77
5.4. Правові засади управління корпоративним інвестиційним фондом	83
5.5. Правові засади діяльності пайового інвестиційного фонду	86
5.6. Правові засади управління активами інституту спільного інвестування	91
5.7. Склад і структура активів інституту спільного інвестування	94
5.8. Особливості емісії та обігу цінних паперів ІСІ	98
5.9. Окремі правові питання діяльності інститутів спільного інвестування	104

Глава 6. Інвестиційні договори	110
6.1. Поняття, види і функції інвестиційного договору	110
6.2. Форма і зміст інвестиційного договору	118
6.3. Порядок укладання інвестиційних договорів	122
6.4. Забезпечення виконання інвестиційних договорів	125
Глава 7. Окремі види інвестиційних договорів	133
7.1. Договір підяду на виконання проектних і пошукових робіт	133
7.2. Договір підяду на капітальне будівництво	139
7.3. Угоди (договори) про розподіл продукції	146
7.4. Концесійні договори	150
Глава 8. Правові проблеми регулювання іноземного інвестування	156
8.1. Поняття і види іноземних інвестицій	156
8.2. Правовий режим іноземних інвестицій	162
8.3. Правовий статус іноземних інвесторів	168
8.4. Неакціонерні форми іноземного інвестування	172
Глава 9. Правовий статус підприємств з іноземними інвестиціями	176
9.1. Поняття і види підприємств з іноземними інвестиціями	176
9.2. Порядок створення і реєстрації підприємств з іноземними інвестиціями	179
9.3. Правові основи діяльності підприємств з іноземними інвестиціями	187
Глава 10. Правове регулювання інвестиційної діяльності в спеціальних (вільних) економічних зонах	192
10.1. Поняття і види спеціальних (вільних) економічних зон	192
10.2. Порядок створення і ліквідації спеціальних (вільних) економічних зон	196
10.3. Правові засади управління спеціальними (вільними) економічними зонами	199
Глава 11. Державне управління інвестиційною діяльністю в Україні	206
11.1. Поняття державного регулювання і державного управління інвестиційною діяльністю	206
11.2. Зміст, принципи і функції державного управління інвестиційною діяльністю	211
11.3. Форми державного управління інвестиційною діяльністю	218
11.4. Методи державного управління інвестиційною діяльністю	221
Глава 12. Система і правовий статус органів державного управління інвестиційною діяльністю	225
12.1. Загальна характеристика органів державного управління інвестиційною діяльністю	225

12.2. Органи державного управління інвестиційною діяльністю загальної компетенції	227
12.3. Органи міжгалузевого і галузевого управління інвестиційною діяльністю	229
12.4. Інвестиційно-кліринговий комітет	232
12.5. Державна комісія з цінних паперів та фондового ринку	236
Глава 13. Гарантії прав суб'єктів інвестиційної діяльності, захист інвестицій та охорона прав інвесторів	244
13.1. Державно-правові гарантії захисту інвестицій	244
13.2. Охорона і захист прав суб'єктів інвестиційної діяльності	250
Глава 14. Міжнародно-правове регулювання інвестиційної діяльності	255
14.1. Проблеми міжнародно-правового регулювання інвестиційної діяльності	255
14.2. Міжнародні договори про захист інвестицій	258
14.3. Угоди про усунення подвійного оподаткування	261
14.4. Угоди про вільну торгівлю і виробничу кооперацію ...	263
Список використаної літератури	267
Закон України «Про інвестиційну діяльність»	271
Закон України «Про режим іноземного інвестування»	283
Закон України «Про інноваційну діяльність»	293
Закон України «Про загальні засади створення і функціонування спеціальних (вільних) економічних зон»	314
Закон України «Про концесії»	325
Закон України «Про угоди про розподіл продукції»	343
Положення про порядок державної реєстрації договорів (контрактів) про спільну інвестиційну діяльність за участю іноземного інвестора	369
Порядок визначення продукції власного виробництва підприємств з іноземними інвестиціями	372
Порядок видачі, обліку і погашення векселів, виданих під час ввезення в Україну майна як внеску іноземного інвестора до статутного фонду підприємства з іноземними інвестиціями, а також за договорами (контрактами) про спільну інвестиційну діяльність, та сплати ввізного мита у разі відчуження цього майна	376
Положення про порядок державної реєстрації іноземних інвестицій	380

ВСТУП. ПРЕДМЕТ І ЗАВДАННЯ КУРСУ

Формування в Україні соціально орієнтованої економіки зумовлене обсягами і якістю внутрішніх та іноземних інвестицій, а також ефективністю інвестиційної діяльності в цілому. Оцінюючи зміни, що відбулися за роки існування суверенної України, можна дійти висновку, що інвестиційна сфера стає одним з основних чинників як для суб'єктів господарювання, так і для держави, що регулює та фіксує в правовій формі зміни, які відбуваються в даній сфері. Світовий досвід свідчить, що правовий режим інвестиційної діяльності визначається насамперед принципами і характером взаємовідносин держави з інвесторами на національній території.

У сучасних економічних умовах, які характеризуються запровадженням ринкових відносин з одночасним зберіганням державою їх соціальної орієнтації, значна увага приділяється розвитку інвестиційної діяльності та вдосконаленню ефективності її правового регулювання. Це зумовлено тим, що структурна перебудова та вдосконалення всіх форм господарювання залежать від обсягів інвестицій, їх якості, ефективності інвестиційного процесу та інвестиційного клімату в державі. Оскільки метою здійснення інвестицій є отримання прибутку або досягнення соціально ефекту, то інвестиційна діяльність має важливий соціально-економічний аспект. А тому виникає проблема створення ефективного інвестиційного ринку та правового механізму його функціонування. І, як правильно зазначив А.В. Омельченко, «...ефективно функціонуючий інвестиційний ринок можна назвати одним із факторів економічного і соціального розвитку України»¹.

Потреба правового регулювання інвестиційних відносин зумовила виникнення і розвиток інвестиційного законодавства і становлення інвестиційного права. Практичне значення інвестиційного права полягає в тому, що інвестиційна діяльність має великі перспективи, а отже, основи інвестиційного права повинні знати не тільки юристи, а й економісти, фінансисти, менеджери та

¹ Омельченко А.В. Інвестиційне право: Навч. посіб. – К.: Атіка, 1999. – С. 3.

інші категорії фахівців. Мати загальне уявлення про правові основи інвестиційної діяльності повинні практично всі громадяни, оскільки вони тією чи іншою мірою або є інвесторами, або можуть бути потенційними інвесторами в майбутньому.

Авторський колектив намагався викласти матеріал курсу таким чином, щоб він був корисним для широкого кола читачів. В основу посібника покладені дослідження вчених-правознавців та економістів, висококваліфікованих спеціалістів-практиків. Професійні знання з інвестиційного права та вміння аналізувати інвестиційне законодавство необхідні насамперед майбутнім фахівцям-юристам і серед них – тим, хто пов'язує свою професійну діяльність із правовим забезпеченням господарської (підприємницької) діяльності, адже від їхніх знань та умінь залежатиме успішна діяльність суб'єктів господарювання. А тому сьогодні інвестиційне право є однією з наймолодших і найбільш перспективних галузей права.

Вивчення інвестиційного права передбачає всебічне оволодіння як теоретичними положеннями, так і нормативно-правовими актами, що складають інвестиційне законодавство, а також інші галузі законодавства, але стосуються інвестиційних відносин. Коло питань, що розглядаються в посібнику, сформоване таким чином, щоб надати студентам та іншим читачам цілісне уявлення про зміст, структуру і систему інвестиційного права як підгалузі господарського права. Авторський колектив прагнув узагальнити теоретичні дослідження в галузі інвестиційного права, проаналізувати чинне інвестиційне законодавство і на підставі цього викрити його недоліки, а також визначити основні напрямки розвитку інвестиційного законодавства. У другому виданні враховано зміни, що відбулися в інвестиційному законодавстві останнім часом.

Оскільки посібник є спробою розглянути концептуальні засади правового забезпечення інвестиційної діяльності, природно, що він має певні недоліки. Не всі проблеми інвестиційного права та законодавства знайшли чітке і всебічне висвітлення. З деякими позиціями авторів можна не погодитися, оскільки вони мають дискусійний характер.

Поняття інвестиційної діяльності. Види інвестицій та інвестиційної діяльності

1.1. Поняття і види інвестицій

Суспільні відносини, що виникають у результаті здійснення інвестування, досить складні та різноманітні. І саме це викликає певні труднощі у визначенні економічного та правового змісту поняття «інвестиції», що призводить до різного їх тлумачення. Саме слово «інвестиції» англійського походження і означає «капіталовкладення». Таким чином, «інвестиції» та «капіталовкладення» розглядаються як синоніми.

Зарубіжні та більшість вітчизняних економістів розглядають інвестиції як довгострокові вкладення капіталу в різні галузі та сфери економіки, інфраструктуру, соціальні програми, охорону навколишнього середовища як у даній державі, так і за кордоном, з метою розвитку виробництва та отримання прибутку¹.

У ст. 1 Закону України «Про інвестиційну діяльність» наведено таке визначення інвестицій: *«Інвестиціями є всі види майнових та інтелектуальних цінностей, що вкладаються в об'єкти підприємницької та інших видів діяльності, в результаті якої створюється прибуток (дохід) або досягається соціальний ефект»*. Це визначення, у цілому, відповідає міжнародному підходу до інвестиційної діяльності як процесу вкладення ресурсів (благ, майнових та інтелектуальних цінностей) з метою отримання прибутку, доходу, дивідендів (соціального ефекту) у майбутньому. Тобто інвестор відмовляється від задоволення своїх поточних потреб із розрахунку на очікуване задоволення їх у майбутньому, але вже в більшому розмірі.

Відповідно до ст. 326 Господарського кодексу України інвестиціями у сфері господарювання визнаються довгострокові

¹ Самуельсон П. Экономика. Вводный курс. – М.: Прогресс, 1984; Пересада А.А. Основы инвестиционной деятельности. – К.: Изд-во «Либра», 1996. – С. 6.

вкладення різних видів майна, інтелектуальних цінностей та майнових прав в об'єкти господарської діяльності з метою одержання доходу (прибутку) або досягнення іншого соціального ефекту.

У п. 28 ст. 1 Закону України «Про оподаткування прибутку підприємств» наведене дещо інше, вужче поняття інвестицій: *як господарської операції, яка передбачає придбання основних фондів, нематеріальних активів, корпоративних прав і цінних паперів в обмін на кошти або майно.*

У юридичній та економічній літературі здійснювалися і робляться спроби дати визначення поняття «інвестиції». Так, А. Богатирьов визначає *інвестиції як продуктивні витрати, тобто витрати, спрямовані на відтворення життя, матеріальних і духовних благ як необхідних умов життя людини в суспільстві*¹.

Проблема визначення змісту інвестицій, як в юридичній, так і в економічній літературі, зумовлена їх складністю і наявністю багатьох форм та видів інвестування. Більшість із них визначають якість, окремі риси економічного та правового змісту інвестування. *Під інвестиціями також розуміють фінансування, яке забезпечує створення або розширення постійної участі в діяльності підприємства, завдяки якій інвестор може здійснювати певною мірою, управлінський контроль над нею; операції з налагодження зарубіжного виробництва, у результаті яких установлюється контроль над процесом прийняття рішень в іноземній філії.* При цьому, крім матеріальних і фінансових ресурсів, за кордон переказуються такі специфічні активи, як технічна компетенція управляючих філій; операції компанії, які здійснюються за кордоном з метою створення чи розширення філій, а також участі в нових чи існуючих за кордоном компаніях, які надають інвестору право контролю над цими компаніями, тощо. Таким чином, у світовій практиці під прямими іноземними інвестиціями розуміють капіталовкладення за кордоном, які передбачають отримання прибутку і певний контроль інвестора за підприємством, у яке вони вкладені².

При здійсненні інвестиційної діяльності особливого значення набувають форми та види інвестицій, від яких залежить правовий режим суб'єктів інвестиційної діяльності, оподаткування, митний режим, дивідендна політика та багато інших чинників. А тому проблема класифікації інвестицій має як теоретичний,

¹ Богатирев А. Инвестиционное право. – М.: Российское право, 1972. – С. 17.

² Омельченко А.В. Инвестиційне право: Навч. посіб. – К.: Атіка, 1999. – С. 11.

так і суцього прикладний характер. Але, на думку окремих авторів, на сьогодні такої чіткої класифікації в чинному законодавстві України немає¹. Аналогічну думку висловлює і О.М. Вінник. Автор пов'язує поняття інвестицій із поняттям власності, оскільки інвестиції передбачають також право володіння, користування та розпорядження рухомим і нерухомим майном, що вкладається в об'єкт інвестування і є результатом інвестиційної діяльності².

З метою більш глибокого усвідомлення поняття «інвестиції» доцільно провести їх класифікацію. В юридичній літературі існують різні підходи до класифікації інвестицій.

За видами матеріальних та інтелектуальних цінностей, що вкладаються в об'єкти інвестиційної діяльності, розрізняють такі інвестиції:

- у вигляді грошових коштів у національній або іноземній валюті, що визнається конвертованою Національним банком України;
- у вигляді цільових банківських вкладів;
- у вигляді корпоративних прав (прав власності на частку (пай) у статутному фонді господарських товариств та інших господарських організацій корпоративного типу);
- у вигляді акцій, облігацій та інших цінних паперів;
- у вигляді рухомого і нерухомого майна (будинків, споруд, устаткування та інших матеріальних цінностей) та пов'язаних з ним (цим майном) майнових прав;
- у вигляді майнових прав, інтелектуальної власності;
- у вигляді сукупності технічних, технологічних та інших знань, оформлених у вигляді технічної документації, навичок і виробничого досвіду, необхідних для організації того чи іншого виду виробництва, але не запатентованих («ноу-хау»);
- у вигляді грошових вимог та права на вимоги виконання договірних зобов'язань, у т.ч. гарантовані першокласними банками та такі, що мають вартість у конвертованій валюті;
- у вигляді прав на здійснення господарської діяльності, включаючи права на користування надрами та використання природних ресурсів, наданих відповідно до законодавства або договорів;
- у вигляді інших цінностей відповідно до законодавства України.

¹ Полотай В. Класифікація інвестицій: теоретичний та прикладний аспекти // Предпринимательство, хозяйство и право. – 1999. – № 10. – С. 27.

² Вінник О.М. Інвестиційне право: Навч. посіб. – К.: Атіка, 2000. – С. 6.

За джерелами інвестування інвестиції поділяють на *внутрішні*, тобто такі, участь у яких беруть лише вітчизняні інвестори, *зовнішні (іноземні)*, тобто такі, які здійснюються виключно іноземними інвесторами, *спільні* – за участю вітчизняних та іноземних інвесторів. Іноземні інвестиції відрізняються від внутрішніх тільки одним – іноземним походженням капіталу. Але, за законодавством, іноземна інвестиція кваліфікується не за її іноземним походженням, а за іноземним походженням інвестора, і це положення закріплене як у ст. 1 Закону України «Про режим іноземного інвестування», так і в Положенні про порядок державної реєстрації іноземних інвестицій (затверджене Постановою КМУ від 07.08.1999 р. № 928). Проте деякі автори вважають, що це положення є теоретично необґрунтованим, оскільки при здійсненні інвестиційної діяльності першоосною є інвестиційні цінності та об'єкти інвестування, а не суб'єкти інвестиційної діяльності¹.

Іноземні інвестиції можна поділити на інвестиції у вигляді позик чи кредитів (позичковий капітал) та на інвестиції у вигляді прямих чи портфельних інвестицій (підприємницький капітал).

За формою вивезення капіталу А.В. Омельченко поділяє інвестиції на:

- інвестиції у формі позичкового капіталу (позики містам, урядам, банкам і т.д.);
- інвестиції у формі виробничого капіталу – створення за кордоном промислових підприємств, скуповування вже існуючих, скуповування акцій;
- інвестиції у формі вивезення торгового капіталу – для будівництва торговельних підприємств, складських приміщень і т.д.

За формами власності можна виділити дві великі групи інвестицій: *державні* та *недержавні*. Під державними інвестиціями розуміються позики, кредити, які одна держава чи група держав надають іншій державі. У цьому випадку йдеться про відносини між державами, які регулюються міжнародними договорами і до яких застосовуються норми міжнародного економічного права. Але можливі також випадки, коли інвестиції державі надають приватні установи. Під приватними інвестиціями розуміються інвестиції, що надаються приватними фірмами, компаніями чи громадянами відповідним суб'єктам. Ця класифікація

¹ Полотай В. Класифікація інвестицій: теоретичний та прикладний аспекти. – С. 28.

наведена для іноземних інвестицій¹. Деякі автори, поділяючи інвестиції на державні і приватні, керуються іншими міркуваннями. До недержавних відносять приватні та колективні, а до державних – також комунальні, пояснюючи це тим, що, хоча Законом України «Про власність» визначено приватну, колективну та державну форми власності, Конституцією України передбачено ще й комунальну форму власності, а тому слід розрізняти саме ці два види. Це обумовлене тим, що інвестиції приватної та колективної форми власності мають майже ідентичний правовий режим, на відміну від державних та комунальних інвестицій, які через бюджетне походження та специфіку деяких категорій майна, що не може знаходитись у недержавній власності, мають специфічний правовий режим.

О.М. Вінник, розширивши деякою мірою ознаку, *залежно від форм власності*, на базі якої функціонує інвестор, і *джерел інвестиційних коштів* виділяє:

- приватні інвестиції, тобто такі, що здійснюються фізичними і юридичними особами, які не належать до державної та комунальної власності, за рахунок власних або позичкових коштів;
- державні інвестиції, тобто інвестиції, які здійснюються державними суб'єктами господарювання за рахунок державних або позичкових коштів;
- комунальні інвестиції, тобто такі, що здійснюються органами місцевого самоврядування та створеними ними організаціями за рахунок коштів місцевих бюджетів і позичкових коштів;
- змішані інвестиції, тобто інвестиції, які здійснюються інвесторами, що функціонують на різних формах власності.

Розглянуті останні три класифікації особливих зауважень не викликають, оскільки вони засновані на одній ознаці, але використовують різні підходи, і автори, пропонуючи ту чи іншу класифікацію, керуються власними міркуваннями.

За характером і ступенем участі суб'єктів в інвестиційній діяльності виділяються *прямі і портфельні (непрямі) інвестиції*. Законом України «Про оподаткування прибутку підприємств» встановлено такі види інвестицій:

- *фінансові інвестиції*, під якими розуміються господарські операції, які передбачають придбання корпоративних прав, цінних паперів, деривативів та інших фінансових інструментів. У свою чергу, фінансові інвестиції поділяються на прямі та портфельні;

¹ Омельченко А.В. Інвестиційне право. – С. 12–13.

- *прямі інвестиція* – це господарські операції, що передбачають внесення коштів чи майна до статутного фонду юридичної особи в обмін на корпоративні права, що емітовані цією юридичною особою. До прямих інвестицій також можна віднести і безпосереднє внесення будь-яких цінностей на підставі інвестиційного договору;
- *портфельні інвестиції* – це господарські операції, що передбачають придбання цінних паперів, деривативів та інших фінансових активів за кошти на фондовому ринку (за винятком скуповування акцій як безпосередньо платником податків, так і пов'язаними з ним особами в обсягах, що перевищують 50% загальної суми емітованих акцій іншою юридичною особою);
- *реінвестиції* – це господарські операції, які передбачають здійснення капітальних або фінансових інвестицій за рахунок доходу (прибутку), отриманого від інвестиційних операцій.

Головною рисою, яка відрізняє прямі інвестиції від портфельних, є те, що інвестор отримує право на участь в управлінні підприємством. Портфельні інвестиції не передбачають безпосередньої участі в управлінні підприємством, а тільки отримання інвестором дивідендів на акції та інші цінні папери. У цьому разі класифікація інвестицій здійснюється залежно від участі в управлінні справами підприємства.

Пряма інвестиція може характеризуватися не тільки прямим внеском в об'єкт інвестування, можливістю приймати управлінські рішення, а й іншими закритими тісними взаємовідносинами між інвестором і реципієнтом.

Портфельні інвестиції так само можуть перетворюватися на прямі, якщо інвестор зможе брати участь в управлінні підприємством. І цей факт залежатиме не від того, купує він акції на первинному чи вторинному ринку, тобто потрапляють кошти безпосередньо підприємству, акції якого він купує, чи фінансовому посереднику, а від того, якою мірою інвестор зможе впливати на орган управління через участь у зборах власників товариства (загальних зборах акціонерів). Це залежить від кількості голосів, що належать інвестору як акціонеру чи пайщику товариства. Контрольний пакет акцій за ступенем диверсифікації останніх може бути різним (від 5–6% до пакету в 50% плюс одна акція). Але, слід зазначити, що в будь-якому випадку інвестиція може вважатися прямою, якщо складає 10% плюс одна акція від загальної вартості статутного фонду. Це пов'язано з тим, що відповідно до чинного законодавства акціонери, які володіють більш ніж 10% голосів, мають право скликання позачергових загальних зборів

акціонерів у будь-який час та з будь-якого питання. Щодо поняття «закриті тісні взаємовідносини», які впливають на визначення інвестиції як прямої, то це знайшло своє відображення в ст. 41 Закону України «Про господарські товариства», де зазначено, що в загальних зборах акціонерів з правом дорадчого голосу можуть брати участь і члени виконавчих органів, які не є акціонерами. У цьому разі, якщо керівником товариства виступає представник зацікавленої особи, то вона, навіть не будучи акціонером, зможе проводити на підприємстві свою політику всупереч волі незначних акціонерів.

Крім прямих і портфельних інвестицій, Закон України «Про оподаткування прибутку підприємств» (п. 28.1 ст. 1) виділяє *капітальну інвестицію*, під якою слід розуміти господарську операцію, що передбачає придбання будівель, споруд, інших об'єктів нерухомої власності, основних фондів і нематеріальних активів, які підлягають амортизації. За цим критерієм можна виділити ще одну групу інвестицій – *реальні інвестиції*, під якими розуміють вкладення коштів у реальні активи – як матеріальні, так і нематеріальні.

Деякий інший підхід до класифікації інвестицій залежно від участі інвестора в інвестиційній діяльності застосовує О.М. Вінник. Автор, поділяючи їх на прямі та непрямі, вважає, що до прямих слід віднести ті інвестиції, які здійснюються безпосередньо інвестором, що вимагає від нього відповідної підготовки та професійних навичок. До непрямих належать ті інвестиції, які здійснюються за посередництвом інших осіб – інвестиційних або фінансових посередників¹.

Залежно від періоду інвестування виділяються *короткострокові інвестиції*, тобто інвестиції, строк вкладення яких не перевищує одного року, та *довгострокові*, тобто інвестиції, здійснення яких перевищує один рік.

Перелік класифікацій інвестицій можна продовжити, але це буде лише деталізацією зазначених груп інвестицій або виділятиме певний напрям здійснення інвестиційної діяльності.

Інвестиційним законодавством визначено форми здійснення інвестицій, а саме:

- часткова участь у підприємствах корпоративного типу, що створюються двома і більше фізичними та (або) юридичними особами;

¹ Вінник О.М. Інвестиційне право. – С. 8.

- створення підприємств, які повністю належать інвестору, чи придбання останнім у власність діючих підприємств повністю;
- придбання не забороненого законодавством України рухомого та нерухомого майна шляхом прямого його одержання або у вигляді акцій, облігацій та інших цінних паперів;
- капітальні вкладення, тобто вкладення коштів у відтворення основних фондів і на приріст матеріально-виробничих запасів;
- придбання самостійно інвестором чи за участю інших фізичних і (або) юридичних осіб прав на користування землею та використання природних ресурсів;
- придбання інших майнових прав;
- в інших формах, не заборонених законами України.

1.2. Поняття, види і форми інвестиційної діяльності

Законом України «Про інвестиційну діяльність» визначено *інвестиційну діяльність як сукупність практичних дій громадян, юридичних осіб і держави щодо реалізації інвестицій*.

В економічній літературі спостерігається децю інший підхід до визначення поняття «інвестиційна діяльність». Більшість авторів визначає її як послідовну сукупність дій суб'єктів інвестиційної діяльності щодо здійснення інвестицій з метою отримання доходу або прибутку¹. Але це визначення, на нашу думку, потребує доповнення, оскільки воно не містить соціального аспекту інвестиційної діяльності.

За суб'єктами, джерелами інвестування та формами власності розрізняють такі види інвестиційної діяльності:

- інвестиційна діяльність, що здійснюється громадянами та юридичними особами, заснованими на приватній або колективній формі власності (приватне інвестування);
- інвестиційна діяльність, що здійснюється органами влади і управління держави, Автономної Республіки Крим за рахунок коштів бюджетів, позабюджетних фондів і позичкових коштів, а також державними підприємствами, об'єднаннями і установами за рахунок власних і позичкових коштів (державне інвестування);
- інвестиційна діяльність, що здійснюється органами місцевого самоврядування та їх виконкомами за рахунок бюджетних та позабюджетних коштів, а також комунальними підприємствами, об'єднаннями та установами за рахунок власних і позичкових коштів (комунальне інвестування);

¹ Пересада А.А. Основы инвестиционной деятельности. – К.: Либра, 1996. – С. 11.

- інвестиційна діяльність, що здійснюється іноземними громадянами, юридичними особами та державами (іноземне інвестування);
- інвестиційна діяльність, що здійснюється громадянами і юридичними особами України та іноземних держав (спільне інвестування).

Поділ інвестиційної діяльності на види має практичне значення, оскільки залежно від суб'єктів, форм власності і джерел інвестування може розрізнятися правове регулювання інвестиційної діяльності. Так, надано спеціальний режим іноземному і спільному інвестуванню; спеціальним законодавством регулюється інвестиційна діяльність, що здійснюється державними суб'єктами господарювання за рахунок бюджетних, позабюджетних і позичкових коштів, мають місце й інші особливості.

За об'єктами інвестування виділяються такі види інвестиційної діяльності:

1. *Корпоративне інвестування* – вкладення коштів в акції підприємств, які створені в організаційно-правовій формі акціонерних товариств, і статутні фонди (майно) інших організаційно-правових форм підприємницької діяльності корпоративного типу. Залежно від господарського результату корпоративної форми інвестування визначаються такі її різновиди:

- стратегічне інвестування – вкладення коштів у придбання контрольного пакету акцій чи цілісного майнового комплексу підприємства з метою здійснення над ним контролю і отримання максимального прибутку від діяльності такого підприємства;
- фінансове інвестування – це придбання значних за розміром пакетів акцій, часток, паїв (від 10 до 40% статутного фонду) підприємств з метою перепродажу їх стратегічним інвесторам, якщо вартість акцій досягне максимальної межі;
- портфельне інвестування – це вкладення коштів у незначні за обсягом (від 1 до 10% статутного фонду) пакети акцій з метою отримання дивідендів. Як правило, портфельний інвестор вкладає кошти в кілька чи значну кількість підприємств, страхуючи себе від великих збитків, які можуть бути спричинені негараздами в роботі якогось із цих підприємств.

2. *Лізинг* – довгострокова оренда устаткування, машин, споруд виробничого призначення (з поєднанням елементів відносин купівлі-продажу, доручення, кредиту) як особлива форма інвестування в основні фонди, що дозволяє підприємцям-лізингодержувачам використовувати необхідне устаткування, машини, споруди без капітальних витрат на їх придбання.

3. *Капітальне будівництво* – інвестиційна діяльність, що здійснюється з метою створення нових і відтворення діючих основних фондів, у які вкладаються кошти.

4. *Інноваційна діяльність* – здійснюється з метою впровадження досягнень науково-технічного прогресу у виробництво та соціальну сферу. Інноваційна діяльність відповідно до ст. 3 Закону України «Про інвестиційну діяльність» передбачає:

- випуск і розповсюдження принципово нових видів техніки і технологій;
- прогресивні міжгалузеві структурні зрушення;
- реалізацію довгострокових науково-технічних програм з великими строками окупності витрат;
- фінансування фундаментальних досліджень для здійснення якісних змін стану продуктивних сил;
- розробку та впровадження нової, ресурсозберігаючої технології, призначеної для поліпшення соціального та екологічного становища.

Правові, економічні та організаційні засади державного регулювання інноваційної діяльності в Україні, форми стимулювання державою інноваційних процесів визначаються Законом України «Про інноваційну діяльність».

Інноваційна діяльність тісно пов'язана з поняттям інновацій. *Інноваціями* вважаються вкладення інвестиційного капіталу в нововведення, які призводять до кількісних або якісних змін у підприємницькій (виробничій) діяльності¹. Як правило, інноваціям передують науково-технічна діяльність, пов'язана з появою нововведення. Ідея нововведення може виникнути у вигляді інвенції, ініціації або дифузії інновації.

Інвенція – це ідея, пропозиція або проект, які після опрацювання стануть інновацією.

Ініціація – це рекомендації щодо вдосконалення науково-технічної, організаційної, виробничої або комерційної діяльності, метою яких є початок інноваційного процесу або його продовження (розвиток).

Дифузія – пропозиція щодо використання ідеї інновації, яку вже було обґрунтовано і впроваджено.

Підготовка, обґрунтування, освоєння та контроль за впровадженням інвестицій у нововведення називається *інноваційною діяльністю* (процесом). Інноваційний процес у різних сферах

¹ Пересада А.А. Основы инвестиционной деятельности. – К.: Либра, 1996. – С. 148.

діяльності може проходити різні за тривалістю та витратами стадії. А.А. Пересада у виробничій сфері виділяє такі стадії:

- сертифікація (патентування) ідеї;
- наукове та техніко-економічне обґрунтування нового продукту (технології);
- експериментальне освоєння зразків;
- доведення до промислового виробництва;
- одержання нового продукту в обсязі, який є необхідним для його комерціалізації¹.

5. Концесійна діяльність. Відносини щодо надання в концесію об'єктів права державної чи комунальної власності регулюються Законом України «Про концесії», іншими нормативно-правовими актами та концесійним договором (докладно ці питання розглянуто в сьомому розділі). Спеціальними законами можуть визначитися особливості здійснення концесійної діяльності в окремих сферах господарської діяльності.

Концесійна діяльність – це вид інвестиційної діяльності щодо надання з метою задоволення суспільних потреб уповноваженим органом виконавчої влади чи органом місцевого самоврядування на підставі концесійного договору, на платній та строковій основі юридичній чи фізичній особі (суб'єкту підприємницької діяльності) права на створення (будівництво) та (або) управління (експлуатацію) об'єкта концесії (строкове платне володіння), за умови взяття суб'єктом підприємницької діяльності (концесіонером) на себе зобов'язань щодо створення (будівництва) та (або) управління (експлуатації) об'єктом концесії, майнової відповідальності та можливого підприємницького ризику. Концесійна діяльність базується на таких принципах:

- законність здійснення концесійної діяльності;
- державне регулювання концесійної діяльності та контроль за її здійсненням;
- здійснення концесійної діяльності на підставі концесійного договору;
- вибір концесіонерів переважно на конкурсній основі;
- урахування особливостей надання об'єкта в концесію в окремих сферах господарської діяльності;
- комплексне використання об'єкта концесії;
- взаємовигода сторін у концесійному договорі;

¹ Пересада А.А. Основы инвестиционной деятельности. – К.: Либра, 1996. – С. 148–149.

- державні гарантії капіталовкладень концесіонера;
- платне використання об'єкта концесії;
- забезпечення законних прав та інтересів споживачів товарів (робіт, послуг), що надаються концесіонером;
- стабільність умов концесійних договорів;
- розподіл ризиків між сторонами концесійного договору;
- участь держави, органів місцевого самоврядування в частковому фінансуванні об'єктів концесії, які мають соціальне значення.

Інвестиційна діяльність є складною за своїм змістом і містить комплекс різноманітних дій, які називаються *інвестиційним циклом*. Під цим терміном слід розуміти комплекс заходів від моменту прийняття рішення щодо інвестування до завершальної стадії – досягнення окупності вкладень і отримання запланованого результату – прибутку або соціального ефекту. На думку О.М. Вінник, інвестиційний цикл складається з таких основних етапів:

- передінвестиційний етап – етап прийняття рішення про інвестування, визначення джерел інвестування та затвердження й експертизи інвестиційного проекту;
- етап інвестицій – передбачає вкладення коштів в об'єкт інвестування та здійснення необхідних для цього практичних дій;
- експлуатаційний період – відшкодування інвестором витрачених коштів, отримання прибутку чи досягнення певного соціального ефекту в результаті експлуатації об'єкта інвестування¹.

На думку А.А. Пересади, у більш вузькому розумінні інвестиційна діяльність може розглядатися як інвестиційний процес. Автор виділяє такі стадії (етапи):

- мотивація інвестиційної діяльності;
- прогнозування та програмування інвестицій;
- обґрунтування доцільності інвестицій;
- страхування інвестицій;
- державне регулювання інвестиційного процесу;
- планування інвестицій;
- фінансування інвестиційного процесу;
- проектування та ціноутворення;
- забезпечення інвестицій матеріально-технічними ресурсами;
- освоєння інвестицій;
- підготовка до виробництва продукції;

¹ Вінник О.М. Інвестиційне право. – К.: Атіка, 2000. – С. 11–12.

- попередня передача та прийом до експлуатації;
- кінцева передача об'єкта до експлуатації.

Форми інвестиційної діяльності – це правові шляхи, за якими інвестиції йдуть від інвестора до інвестованого та за допомогою яких реалізується інвестиційна діяльність¹. Інвестиційна діяльність може здійснюватися в таких формах:

- створення комерційних структур і вкладення до них. Відповідно до чинного законодавства інвестори мають право придбавати паї, акції та інші цінні папери, а також здійснювати внески до статутного фонду суб'єктів підприємницької діяльності. Іноземні інвестори мають право часткової участі в підприємствах, що створюються спільно з українськими фізичними і юридичними особами, або придбання частки в діючих підприємствах; створення підприємств, які повністю належать іноземним інвесторам, філій та інших відокремлених підрозділів іноземних юридичних осіб або придбання у власність діючих підприємств повністю; брати участь у приватизації майна державних підприємств, а також об'єктів незавершеного капітального будівництва на території України;
- надання прав на кооперативні угоди (договір про сумісну діяльність) у вигляді концесій, інтелектуальної власності, угоди про надання ліцензії у вигляді банківських кредитів, майнових прав на землю та інші природні ресурси на компенсаційній підставі, надання майна в оренду;
- інноваційна діяльність;
- створення спеціальних (вільних) економічних зон відповідно до Закону України «Про загальні засади створення і функціонування спеціальних (вільних) економічних зон»;
- інвестиційна діяльність держави (державне замовлення на виконання робіт у капітальному будівництві; створення пільгових умов інвесторам, що здійснюють інвестиційну діяльність у найбільш важливих для задоволення суспільних потреб напрямках тощо).

З метою підвищення рівня інвестиційної діяльності необхідним є створення відповідного інвестиційного клімату. У загальному розумінні поняття інвестиційного клімату містить комплекс елементів, які враховує інвестор, особливо іноземний, приймаючи рішення щодо вкладення інвестицій. У частині, що стосується іноземних інвестицій, воно поєднує в собі соціально-економічні характеристики держави – отримувача інвестицій з інтересами

¹ Підприємницьке право України: Підручник / За заг. ред. Р.Б. Шишки. – Х., Еспада, 2000. – С. 344.

іноземних інвесторів. Чим гірший інвестиційний клімат у державі, тим вищий підприємницький ризик. Таким чином, стан інвестиційного клімату не є абстракцією, а має своє фінансове та правове значення, яке для інвестора полягає в очікуваній прибутковості інвестицій, а для країни, що приймає інвестиції (у випадку іноземних), чи для інвестора (у випадку внутрішніх інвестицій) – у реально отриманих інвестиційних ресурсах.

На інвестиційний клімат у першу чергу впливає інвестиційна політика. У зв'язку з цим виникає потреба в розробці та реалізації її основних завдань. На наш погляд, до основних завдань інвестиційної політики можна віднести такі:

- реструктуризація економіки, пріоритетне залучення інвестицій у галузі, що особливо потребують капіталовкладень;
- оновлення морально та технічно застарілих основних фондів;
- мотивація суб'єктів господарювання стосовно довгострокових вкладень, а також населення щодо вкладання коштів на розвиток економіки, а не на споживання;
- стимулювання реінвестування;
- залучення інвестицій у проблемні райони;
- залучення іноземних інвестицій.

Призначення інвестиційної політики полягає в знаходженні та реалізації оптимальних засобів правового регулювання інвестиційних відносин. До цих засобів можна віднести:

- удосконалення інвестиційного законодавства та забезпечення його стабільності;
- створення в законодавстві системного підходу до стимулювання інвестиційної діяльності, відпрацювання його ефективних механізмів та правових засобів;
- створення спеціальних (вільних) економічних зон, а також системи пільг, гарантій і державної підтримки та підтримки на місцевому рівні;
- забезпечення гарантій інвесторам, захист інвестицій;
- виділення пріоритетних галузей економіки і заохочення інвестицій до них;
- розвиток інфраструктури та правового забезпечення ефективного вкладення коштів як безпосередньо, так і через інвестиційних посередників;
- створення правових умов для нормального функціонування інвестиційних відносин.

Аналіз інвестиційної діяльності дозволяє перейти до одного з найважливіших та складних завдань – дослідження сутності та змісту інвестиційного права. Вирішення цього завдання надасть

можливість не тільки встановити, що слід вважати інвестиційним правом, а й виявити його регуляторні можливості та усвідомити механізм його дії.

1.3. Поняття інновацій та інноваційної діяльності

Інноваційна діяльність тісно пов'язана з функціонуванням економіки держави і тому повинна враховувати відповідні законодавчі та інші нормативно-правові акти. Нормативно-правові акти, що регулюють інноваційну діяльність, можна об'єднати у дві групи. До першої належать акти законодавства, які визначають основи державної політики у сфері науково-технічної та інноваційної діяльності – закони України «Про основи державної політики у сфері науки і науково-технічної діяльності»¹, «Про наукову і науково-технічну діяльність»², «Про інноваційну діяльність»³, «Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні»⁴.

До другої групи належать законодавчі акти, за якими інновації, науково-технічна та інноваційна діяльність виступають лише як складові процесів функціонування соціально-економічних проблем держави. Усі законодавчі акти, що регулюють інноваційну діяльність, пропонується поділити на такі групи:

- акти, які закріплюють екологічні пріоритети, зокрема екологічну безпеку інноваційної діяльності;
- акти, що регулюють різноманітні внутрішньоекономічні відносини і передбачають здійснення інноваційної діяльності у сферах підприємницької, фінансової, науково-технічної, інформаційної та іншої економічної діяльності;
- акти, які передбачають специфіку здійснення інноваційної діяльності в спеціальних (вільних) економічних зонах, інших територіях зі спеціальним правовим режимом, у тому числі в зонах надзвичайних економічних ситуацій;
- акти, які спрямовані на охорону авторських і суміжних прав і здійснення патентної діяльності;
- акти, які регулюють зовнішньоекономічні відносини та іноземне інвестування;

¹ ВВР. – 1999. – № 2–3. – Ст. 20.

² ВВР. – 1992. – № 12. – Ст. 165.

³ ВВР. – 2002. – № 36. – Ст. 266.

⁴ ВВР. – 2003. – № 13. – Ст. 93.

- інші акти чинного законодавства, зокрема у сфері стандартизації і сертифікації, ліцензування, аудиторської діяльності, обігу цінних паперів, приватизації тощо¹.

Закон України «Про інноваційну діяльність» визначає правові, економічні та організаційні засади державного регулювання інноваційної діяльності в Україні, встановлює форми стимулювання державою інноваційних процесів і спрямований на підтримку розвитку економіки України інноваційним шляхом.

Інновації – це новостворені (застосовані) і (або) вдосконалені конкурентоспроможні технології, продукція або послуги, а також організаційно-технічні рішення виробничого, адміністративного, комерційного або іншого характеру, що істотно поліпшують структуру та якість виробництва і (або) соціальної сфери.

Інноваційна діяльність – це діяльність, яка спрямована на використання і комерціалізацію результатів наукових досліджень та розробок і зумовлює випуск на ринок нових конкурентоспроможних товарів і послуг. Відповідно до ч. 1 ст. 325 Господарського кодексу України інноваційною діяльністю у сфері господарювання є діяльність учасників господарських відносин, що здійснюється на основі реалізації інвестицій з метою виконання довгострокових науково-технічних програм з тривалими строками окупності витрат і впровадження нових науково-технічних досягнень у виробництво та інші сфери суспільного життя.

Пріоритетний інноваційний проект – це інноваційний проект, що належить до одного з пріоритетних напрямів інноваційної діяльності, затверджених Верховною Радою України.

Відповідно до ст. 4 Закону України «Про інноваційну діяльність» об'єктами інноваційної діяльності є:

1. Інноваційні програми і проекти. *Інноваційний проект* – це комплект документів, що визначає процедуру і комплекс усіх необхідних заходів (у тому числі інвестиційних) щодо створення і реалізації інноваційного продукту і (або) інноваційної продукції. Інноваційним визнається проект, яким передбачаються розробка, виробництво і реалізація інноваційного продукту і (або) інноваційної продукції, що відповідають вимогам ст. 14 і 15 Закону України «Про інноваційну діяльність».

Інноваційний продукт – це результат науково-дослідної і (або) дослідно-конструкторської розробки, що відповідає вимогам,

¹ Святоцький О.Д., Крайнев П.П., Ревуцький С.Ф. Правове забезпечення інноваційної діяльності в Україні: питання теорії і практики. – К.: Концерн «Видавничий Дім «Ін Юре», 2003. – С. 61–63.

встановленим Законом України «Про інноваційну діяльність». Інноваційний продукт є результатом виконання інноваційного проекту і науково-дослідною і (або) дослідно-конструкторською розробкою нової технології (у тому числі інформаційної) чи продукції з виготовленням експериментального зразка чи дослідної партії і відповідає таким вимогам:

- а) він є реалізацією (впровадженням) об'єкта інтелектуальної власності (винаходу, корисної моделі, промислового зразка, топографії інтегральної мікросхеми, селекційного досягнення тощо), на які виробник продукту має державні охоронні документи (патенти, свідоцтва) чи одержані від власників цих об'єктів інтелектуальної власності ліцензії, або реалізацією (впровадженням) відкриттів. При цьому використаний об'єкт інтелектуальної власності має бути визначальним для даного продукту;
- б) розробка продукту підвищує вітчизняний науково-технічний і технологічний рівень;
- в) в Україні цей продукт вироблено (буде вироблено) вперше, або якщо не вперше, то порівняно з іншим аналогічним продуктом, представленим на ринку, він є конкурентоспроможним і має значно вищі техніко-економічні показники.

Інноваційна продукція – це нові конкурентоспроможні товари чи послуги, що відповідають вимогам, установленим Законом України «Про інноваційну діяльність». Інноваційною може бути визнана продукція, яка відповідає таким вимогам:

- а) вона є результатом виконання інноваційного проекту;
- б) така продукція виробляється (буде вироблена) в Україні вперше, або якщо не вперше, то порівняно з іншою аналогічною продукцією, представленою на ринку, є конкурентоспроможною і має значно вищі техніко-економічні показники.

Інноваційна продукція може бути результатом тиражування чи застосування інноваційного продукту. Інноваційною продукцією може бути визнано інноваційний продукт, якщо він не призначений для тиражування.

2. Нові знання та інтелектуальні продукти.

3. Виробниче обладнання та процеси.

4. Інфраструктура виробництва і підприємництва. *Інноваційна інфраструктура* – це сукупність підприємств, організацій, установ, їх об'єднань, асоціацій будь-якої форми власності, що надають послуги із забезпечення інноваційної діяльності (фінансові, консалтингові, маркетингові, інформаційно-комунікативні, юридичні, освітні тощо).

5. Організаційно-технічні рішення виробничого, адміністративного, комерційного або іншого характеру, що істотно поліпшують структуру і якість виробництва і (або) соціальної сфери.

6. Сировинні ресурси, засоби їх видобування і переробки.

7. Товарна продукція.

8. Механізми формування споживчого ринку і збуту товарної продукції.

Суб'єктами інноваційної діяльності можуть бути фізичні і (або) юридичні особи України, фізичні і (або) юридичні особи іноземних держав, особи без громадянства, об'єднання цих осіб, які провадять в Україні інноваційну діяльність і (або) залучають майнові та інтелектуальні цінності, вкладають власні чи запозичені кошти в реалізацію в Україні інноваційних проектів.

Інноваційне підприємство (інноваційний центр, технопарк, технополіс, інноваційний бізнес-інкубатор тощо) – це підприємство (об'єднання підприємств), що розробляє, виробляє і реалізує інноваційні продукти і (або) продукцію чи послуги, обсяг яких у грошовому вимірі перевищує 70 відсотків його загального обсягу продукції і (або) послуг. Інноваційним підприємством визнається підприємство (об'єднання підприємств) будь-якої форми власності, якщо більш ніж 70 відсотків обсягу його продукції (у грошовому вимірі) за звітний податковий період складають інноваційні продукти і (або) інноваційна продукція.

Господарським кодексом України передбачено такі форми інвестування:

- державне (комунальне) інвестування, що здійснюється органами державної влади або органами місцевого самоврядування за рахунок бюджетних коштів та інших коштів відповідно до закону;
- комерційне інвестування, що здійснюється суб'єктами господарювання за рахунок власних або позичкових коштів з метою розвитку бази підприємництва;
- соціальне інвестування, що здійснюється в об'єкти соціальної сфери та інших невиробничих сфер;
- іноземне інвестування, що здійснюється іноземними юридичними особами або іноземцями, а також іншими державами;
- спільне інвестування, що здійснюється суб'єктами України разом з іноземними юридичними особами чи іноземцями.

Оскільки інноваційна діяльність передбачає інвестування наукових досліджень і розробок, спрямованих на здійснення якісних змін стану продуктивних сил і прогресивних міжгалузевих структурних зрушень, розробки і впровадження нових видів

продукції і технологій, то вона здійснюється у визначених законодавством напрямках. Так, відповідно до ч. 2 ст. 327 Господарського кодексу України інноваційна діяльність здійснюється за такими напрямами:

- проведення наукових досліджень і розробок, спрямованих на створення об'єктів інтелектуальної власності, науково-технічної продукції;
- розробка, освоєння, випуск і розповсюдження принципово нових видів техніки і технології;
- розробка і впровадження нових ресурсозберігаючих технологій, призначених для поліпшення соціального і екологічного становища;
- технічне переозброєння, реконструкція, розширення, будівництво нових підприємств, що здійснюються вперше, як промислове освоєння виробництва нової продукції або впровадження нової технології.

Інвестування відтворення основних фондів і приросту матеріально-виробничих запасів здійснюється як капітальні вкладення.

Джерелами фінансової підтримки інноваційної діяльності є:

- а) кошти Державного бюджету України;
- б) кошти місцевих бюджетів і кошти бюджету Автономної Республіки Крим;
- в) власні кошти спеціалізованих державних і комунальних інноваційних фінансово-кредитних установ;
- г) власні чи запозичені кошти суб'єктів інноваційної діяльності;
- д) кошти (інвестиції) будь-яких фізичних і юридичних осіб;
- е) інші джерела, не заборонені законодавством України.

Контрольні питання

1. Які існують визначення інвестицій у чинному законодавстві?
2. Які існують підходи до класифікації інвестицій?
3. Назвіть види інвестиційної діяльності.
4. Як співвідносяться поняття «інвестиційна діяльність» та «інвестиційний процес»?
5. У чому полягають особливості інвестиційного процесу?
6. Чим відрізняється інноваційний продукт від інноваційної продукції?
7. Яке підприємство визнається інноваційним?

Поняття, функції і система інвестиційного права

2.1. Предмет, метод і функції інвестиційного права

Проблема поняття і змісту інвестиційного права протягом тривалого часу була і залишається предметом дискусій серед правознавців. Матеріали цих дискусій дозволяють зробити попередній висновок щодо можливості змістовного обговорення цієї проблеми. У цій ситуації навряд чи можливо без усвідомлення змісту вирішити проблему галузевої належності інвестиційного права. Питання щодо наявності чи відсутності ознак галузі права є надзвичайно важливим, але все ж таки похідним з погляду соціально-економічного призначення права та його ефективності.

Зміст інвестиційного права визначається передусім тим об'єктом правового регулювання, на який воно спрямоване, і таким об'єктом, на думку окремих авторів, є інвестиційна діяльність і правовідносини, що виникають у процесі її здійснення. Змістовний аналіз поняття «інвестиційна діяльність» (яке було розглянуте в попередньому розділі) дозволяє визначити його місце серед інших близьких і тотожних понять, зокрема, господарської, підприємницької та соціальної діяльності. У законодавстві та науковій юридичній літературі розмежування цих понять є досить умовним, на що звертали увагу окремі автори. А на практиці це спричиняє певні труднощі, які пов'язані з віднесенням тих чи інших видів економічної діяльності до інвестиційних.

Загальна теорія права предметом правового регулювання визначає однорідні суспільні відносини, що виникають у певних сферах суспільного життя. Інвестиційне право має свій предмет правового регулювання; це, на думку одних авторів, інвестиційні відносини, тобто суспільні економічні відносини, що складаються

між суб'єктами інвестування щодо вкладення та реалізації інвестицій¹. Інші ж автори вважають, що предметом інвестиційного права є суспільні відносини, які виникають у сфері інвестиційної діяльності, відносини з приводу дій громадян, юридичних осіб і держави щодо реалізації інвестицій². Наведені визначення не містять особливих суперечностей, і автори схиляються до однієї думки щодо визначення кола суспільних відносин, які є предметом правового регулювання. А тому предметом інвестиційного права вважаються суспільні відносини, що виникають між суб'єктами інвестиційної діяльності щодо реалізації інвестицій.

Предмет інвестиційного права має міжгалузевий характер і поєднує в собі як горизонтальні суспільні відносини, що регулюються диспозитивними методами, так і вертикальні суспільні відносини, які регулюються адміністративно-правовими методами. Відповідно метод інвестиційного права має комплексний характер і поєднує в собі елементи як диспозитивного, так і адміністративно-правового методів.

Своєрідність форм правового регулювання становить метод, який містить правові засоби і заходи формування поведінки суб'єктів інвестиційних правовідносин. Якщо предмет інвестиційно-правового регулювання відповідає на питання, які суспільні відносини регулюються інвестиційним правом, то метод інвестиційно-правового регулювання – яким чином відповідні суспільні відносини ним регулюються.

Під методом правового регулювання розуміється сукупність способів та прийомів регулювання відносин між суб'єктами, що здійснюються внаслідок особливих властивостей предмета правового впливу. При цьому вважається, що така сукупність притаманна кожній галузі відповідно до характеру суспільних відносин, які обслуговуються даною частиною правової надбудови.

Метод інвестиційного права – це сукупність прийомів і засобів впливу на суб'єктів інвестиційної діяльності (інвесторів та учасників інвестиційної діяльності), що характеризується юридичними фактами, з якими пов'язують виникнення інвестиційних правовідносин, правовим статусом їх суб'єктів та розподілом прав і обов'язків між ними, видами санкцій за порушення правових норм та порядком їх застосування. Зазначені юридичні ознаки властиві методам регулювання всіх галузей права.

¹ Вінник О.М. Інвестиційне право. – К.: Атіка, 2000. – С. 17.

² Омельченко А.В. Інвестиційне право. – К.: Атіка, 1999. – С. 10.

Метод правового регулювання характеризується складним поєднанням різноманітних способів впливу на поведінку суб'єктів, що дає підстави стверджувати про існування в інвестиційному праві не одного, а кількох методів правового регулювання. При реалізації централізованих нормативних актів застосовуються обов'язкові приписи. Однак унаслідок переходу переважно до економічних методів регулювання економікою владні приписи в ряді випадків трансформуються в диспозитивні, рекомендаційні або реалізуються на підставі договору. У ринкових умовах поведінка учасників правовідносин регулюється в більшості випадків шляхом надання суб'єктам права самостійно визначати взаємовідносини з іншими учасниками при здійсненні певного виду діяльності, зокрема, інвестиційної. Підвищення рівня самостійності суб'єктів у здійсненні інвестиційної діяльності відповідно підвищує обсяг застосування таких способів регулювання. Втручання в інвестиційну діяльність з боку держави не допускається, за винятком окремих випадків: управління державними інвестиціями, регулювання умов інвестиційної діяльності, а також контролю за її здійсненням усіма учасниками.

Зазначені зміни в регулюванні відносин тлумачаться в певних випадках як посилення цивільно-правового методу регулювання і розширення сфери застосування цивільного права у врегулюванні господарських відносин взагалі й інвестиційних зокрема. Однак способи регулювання господарської і, відповідно, інвестиційної діяльності взаємопов'язані і складають нерозривну єдність. Посилення однієї сторони призводить до послаблення іншої, що спричиняє порушення цієї єдності. Широке застосування дозволу здійснення самостійних дій суб'єктами інвестиційної діяльності замість докладної регламентації їх дій і застосування диспозитивних засад у виборі поведінки суб'єктів певною мірою не задовольняє державу в особі уповноважених нею органів, особливо у тих відносинах, де публічний інтерес передбачає необхідність владного впливу. Права і свободи окремих суб'єктів інвестиційних правовідносин можуть бути реалізовані за умови виконання визначених законодавством умов. Наприклад, інвестиційні програми і проекти, що здійснюються із залученням бюджетних коштів, а також коштів державних підприємств, установ та організацій, потребують обов'язкової державної експертизи. Для реалізації інвестиційної політики, спрямованої на соціально-економічний та науково-технічний розвиток держави, здійснюється державне (у тому числі й пряме) регулювання інвестиційної діяльності. І тому взаємозв'язок свободи

при здійсненні приватних інтересів з владним державним впливом там, де йдеться про інтереси держави і суспільства, є характерною рисою методу правового регулювання.

Таку думку поділяє більшість учених-правознавців. Зокрема, на думку О.М. Вінник, має місце поєднання приватно-правових (автономних рішень, координації, рекомендацій) та публічно-правових (владних приписів) методів правового регулювання. Перші забезпечують захист приватних інтересів інвесторів (право на самостійність здійснення інвестиційної діяльності; вільне, але в межах закону, використання інвестицій та вільний вибір контрагентів; розпорядження результатами інвестування на власний розсуд), другі – захист суспільних інтересів у процесі здійснення такої діяльності (законодавчо закріплена необхідність дотримання технічних, радіаційних, екологічних, санітарно-гігієнічних, містобудівних, архітектурних та інших вимог під час реалізації інвестицій)¹.

Функції, разом із методом правового регулювання і принципами права, становлять правові категорії, які відображають елементи змісту інвестиційного права і характеризують його в цілому. Відповідно функції інвестиційного права разом із методом інвестиційно-правового регулювання відповідних суспільних відносин і галузевими принципами виражають соціальне призначення інвестиційного права, своєрідність форм інвестиційно-правового регулювання.

Інвестиційне право – це певні напрямки впливу інвестиційно-правових норм, обумовлені змістом суспільних відносин, що віднесені до предмета інвестиційно-правового регулювання.

Інвестиційному праву властиві такі функції:

- регулятивна – полягає в регулюванні нормами інвестиційного права інвестиційних правовідносин;
- охоронна – забезпечує захист порушених прав суб'єктів інвестиційної діяльності;
- попереджувально-виховна – тісно пов'язана з охоронною і забезпечується нормами, що передбачають відповідальність за порушення інвестиційного законодавства;
- стимулююча – полягає у формуванні необхідної для держави і суспільства поведінки суб'єктів інвестиційної діяльності шляхом створення матеріальних і нематеріальних стимулів.

Отже, інвестиційне право – це система правових норм, які в результаті поєднання публічних і приватних інтересів

¹ Вінник О.М. Інвестиційне право. – К.: Атіка, 2000. – С. 18.

регулюють суспільні відносини, що виникають у процесі здійснення інвестиційної діяльності, у тому числі відносини з державного регулювання цієї діяльності з метою забезпечення інтересів держави, суспільства і особи. Необхідність в інвестиційно-правових нормах виникає внаслідок того, що професійна інвестиційна діяльність торкається інтересів необмеженого кола осіб, які потребують додаткового захисту.

2.2. Поняття, зміст і види інвестиційних правовідносин

Норми інвестиційного права регулюють суспільні відносини за участю фізичних і юридичних осіб. При цьому суспільні відносини, будучи врегульовані нормами інвестиційного права, стають інвестиційними правовідносинами. Таким чином, інвестиційні правовідносини – це форма, завдяки якій норми інвестиційного права реалізуються в житті.

Правовідносини, що виникають з приводу та в процесі здійснення інвестиційної діяльності (реалізації інвестицій), називаються інвестиційними правовідносинами.

Інвестиційні правовідносини є різновидом правовідносин взагалі і мають свої особливості, обумовлені специфікою інвестиційної діяльності, зокрема відносинами власності, оскільки передбачають володіння, користування та розпорядження інвестиціями і отриманим у результаті цього прибутком.

Під *інвестиційними правовідносинами* слід розуміти врегульовані нормами інвестиційного права суспільні відносини, що виникають унаслідок здійснення інвестиційної діяльності (реалізації інвестицій), а також унаслідок державного впливу на учасників цих відносин, які пов'язані взаємними правами та обов'язками. Ці правовідносини являють собою зв'язок між суб'єктами, змістом якого є суб'єктивні права та обов'язки.

Правовідносини будь-якої галузі права мають своїх суб'єктів, специфічні об'єкти, а також суб'єктивні права та обов'язки, які виділяються за своїм змістом і структурою. Виходячи з цього, доцільно виявити всі ці категорії, надати їм відповідну кваліфікацію з метою точного встановлення сутності та змісту правової взаємодії учасників відповідних відносин. Але, враховуючи те що інвестиційні правовідносини різноманітні за своїм суб'єктивним складом, змістом, підставами виникнення та іншими ознаками та з метою більш якісного усвідомлення їх змісту, слід спочатку провести їх класифікацію.

Залежно від підстави виникнення виділяються *регулятивні та охоронні правовідносини*. Регулятивні інвестиційні правовідносини – це правовідносини, шляхом яких здійснюється регулювання нормальних інвестиційних відносин, тобто регулювання правомірної діяльності суб'єктів інвестиційної діяльності. Порушення приписів правових норм і відповідного суб'єктивного права є юридичними фактами, на підставі яких виникають правовідносини між правопорушником і потерпілим. Унаслідок цих правовідносин у правопорушника з'являються обов'язки, які він виконує на користь потерпілого. Зазначені правовідносини в юридичній літературі називаються охоронним. Іноді охоронні відносини визначаються як такі, що оформлюють види юридичної відповідальності, застосування інших правових санкцій, тобто правовідносини, пов'язані із застосуванням засобів державного примусу¹. Таким чином, охоронні відносини є правовою формою усунення наслідків правопорушення норм інвестиційного законодавства, поновлення нормального правового, економічного або особистого становища суб'єкта інвестиційних правовідносин.

За характером поведінки зобов'язаної сторони розрізняються *активні й пасивні інвестиційні правовідносини*. Якщо на зобов'язану сторону в правовідносинах покладено обов'язок активної поведінки, то суб'єктивне право вичерпується лише двома повноваженнями: правом вимоги і правом захисту порушеного суб'єктивного права (у випадку невиконання обов'язку). При цьому суб'єктивне право покликане забезпечити виконання обов'язку, тобто досягнення активної діяльності зобов'язаної сторони. До активних правовідносин належать зобов'язальні відносини. У них боржник зобов'язаний вчинити на користь уповноваженої особи певну дію. У пасивних правовідносинах змістом суб'єктивного обов'язку є пасивна поведінка: зобов'язана сторона повинна утримуватись від порушення суб'єктивного права уповноваженої сторони. Уповноважена сторона в пасивних правовідносинах має суб'єктивне право з такими повноваженнями: право вимоги, право на захист порушеного суб'єктивного права і право на власні активні дії, тобто активну поведінку. У цих відносинах суб'єктивне право набуває головного і самостійного значення.

У сфері економіки виникають і функціонують різноманітні відносини, пов'язані з інвестиційною діяльністю. Так, зокрема, держава здійснює функції загального управління інвестиційною

¹ Теория государства и права // Под ред. С.С. Алексеева. – М., 1985. – С. 352.

діяльністю, і з цією метою створені відповідні органи державної виконавчої влади. Таким чином, виникають і здійснюються *управлінські правовідносини* у сфері інвестиційної діяльності. Ці відносини регулюються нормами адміністративного права, тобто вони є адміністративними правовідносинами. А оскільки суб'єкти інвестиційної діяльності вступають у відносини добровільно, на власний розсуд, як рівні суб'єкти на підставі договору (угоди), то між ними виникають *договірні правовідносини*.

На думку О.М. Вінник, оскільки інвестиційні правовідносини неоднорідні, то залежно від стадії інвестиційного циклу можна виділити такі їх види¹:

- правовідносини на передінвестиційній стадії;
- правовідносини на стадії інвестицій – вкладення коштів;
- правовідносини на експлуатаційній стадії.

Залежно від сфери інвестиційної діяльності розрізняються інвестиційні правовідносини у сферах:

- капітального будівництва;
- промисловості, сільського господарства, транспорту та інших галузей народного господарства;
- іноземного інвестування;
- приватизації;
- корпоративного підприємництва;
- лізингу та ін.

Носіями прав та обов'язків є наділені компетенцією суб'єкти інвестиційних правовідносин. Суб'єктами інвестиційних правовідносин виступають інвестори, реципієнти, інші учасники інвестиційної діяльності і держава. Відносини між інвесторами та іншими учасниками інвестиційної діяльності є базовими і називаються *горизонтальними*. На них базуються правовідносини між інвесторами та іншими учасниками, з одного боку, і державою, з іншого боку, тобто *вертикальні* правовідносини. Визначення інвесторів і учасників наведено в ст. 5 Закону України «Про інвестиційну діяльність».

Інвесторами можуть виступати громадяни, недержавні підприємства, господарські асоціації, союзи і товариства, громадські і релігійні організації та інші юридичні особи, які створені на колективній власності; органи державної виконавчої влади і місцевого самоврядування, державні підприємства і установи; іноземні громадяни, юридичні особи та іноземні держави.

¹ Вінник О.М. Інвестиційне право. – К.: Атіка, 2000. – С. 15.

Учасниками інвестиційної діяльності можуть виступати юридичні особи, яким належить об'єкт інвестування і які не є інвесторами (співінвесторами). Здатність особи виступати суб'єктами інвестиційних правовідносин слід розглядати як інвестиційну правосуб'єктність. У ряді випадків така правосуб'єктність має спеціальний характер, оскільки до суб'єкта висуваються особливі вимоги, наприклад, у вигляді тендерних (конкурсних) умов.

Наступними елементами інвестиційних правовідносин є об'єкт, який визначено ст. 4 Закону України «Про інвестиційну діяльність», та зміст – інвестиційна діяльність (ст. 2 Закону), однією із форм якої є інноваційна діяльність (ст. 3 Закону). Інвестиційна діяльність не завжди має підприємницький характер, а тому слід розрізняти і соціальну інвестиційну діяльність, яка не має за мету отримання прибутку (доходу).

З юридичними фактами пов'язують виникнення, зміну, призупинення та припинення інвестиційних правовідносин. Підставою їх виникнення є, як правило, інвестиційний договір, хоча можливі й інші підстави їх виникнення, наприклад, односторонній акт надання гуманітарної або спонсорської допомоги. Підставами зміни, призупинення або припинення інвестиційних правовідносин (інвестиційного договору) можуть бути спільне або одностороннє волевиявлення сторін (сторони) або третіх осіб (наприклад, призупинення дій договору за ініціативою контролюючих державних органів через порушення екологічного законодавства)¹.

О.М. Вінник визначає інвестиційні правовідносини як різновид господарських правовідносин, що складаються (виникають) між суб'єктами інвестиційної діяльності (інвесторами та іншими учасниками цієї діяльності) щодо підготовки, реалізації інвестицій, відшкодування витрачених коштів і отримання прибутку (доходу) або досягнення соціального ефекту.

2.3. Інвестиційно-правові норми

Інвестиційно-правова норма – це загальнообов'язкове, формально визначене правило поведінки суб'єктів інвестиційної діяльності, що встановлюється (санкціонується) та забезпечується державою для регулювання відповідних суспільних відносин.

¹ Предпринимательское право в вопросах и ответах: Учеб. пособ. / Под ред. Н.А. Саниахметовой. – Х.: Одиссей, 2000. – С. 231–232.

З метою правильного тлумачення інвестиційного законодавства важливим є правильне визначення виду відповідної норми. А для цього слід провести класифікацію інвестиційно-правових норм.

Класифікація інвестиційно-правових норм здійснюється за різними ознаками. *За функціональним* призначенням в механізмі правового регулювання виділяються *вихідні правові норми і норми – правила поведінки*.

До *вихідних (первинних) норм* можна віднести інвестиційно-правові норми, які мають найбільш загальний характер і відрізняються більш високою формою абстрагування, за допомогою яких визначаються мета, завдання, принципи, межі, напрями правового регулювання, а також закріплюються правові категорії та поняття.

Система інвестиційного права побудована таким чином, що найбільш загальні вихідні положення і приписи, які є первинними (початковими) у здійсненні правового регулювання інвестиційної діяльності, містяться в Законі України «Про інвестиційну діяльність». Вихідні норми, передбачені цим Законом, визначають поняття інвестицій та інвестиційної діяльності, мету інвестиційної діяльності, суб'єктів, взаємовідносини інвесторів і державних органів, а також гарантії та захист прав інвесторів. Крім цього Закону, вихідні норми містяться і в спеціальних інвестиційних законах, визначаючи поняття, завдання, цілі та засоби регулювання в окремих сферах інвестиційної діяльності.

Вихідні правові норми інвестиційного права неоднорідні за своїм характером, і серед них можна виділити норми-принципи і норми-дефініції. *Норми-принципи* – це нормативні приписи, які виражають і закріплюють принципи права. Вони є орієнтиром для встановлення необхідної відповідності цілей і засобів конкретних правових норм законам суспільного розвитку. До норм-принципів можна віднести принцип законності (ст. 6 Закону України «Про інвестиційну діяльність»), принцип рівності (ст. 19 Закону України «Про інвестиційну діяльність») та ін. Оскільки відповідно до ст. 1 цього Закону метою інвестиційної діяльності є отримання прибутку (доходу), то вона розглядається як вид підприємницької діяльності, а тому вважається, що принципи, закріплені в ст. 44 Господарського кодексу України, є також принципами інвестиційної діяльності. Законодавче закріплення цих принципів у інвестиційному законодавстві підвищує його вплив і сприяє стабілізації законодавства.

Норми-дефініції містять визначення правових категорій і понять. І одним із важливих завдань є законодавче закріплення

правових дефініцій. У Законі України «Про інвестиційну діяльність» наведене визначення понять «інвестиції», «інвестиційна діяльність», «інноваційна діяльність», «інвестор». У Законі України «Про режим іноземного інвестування» подано визначення понять «іноземний інвестор», «іноземні інвестиції», «підприємство з іноземними інвестиціями». У Законі України «Про загальні засади створення і функціонування спеціальних (вільних) економічних зон» дається визначення спеціальної (вільної) економічної зони. Проте слід зазначити, що деякі визначення потребують уточнення, потребують узгодження і правові дефініції, що містяться в законах і підзаконних нормативних актах.

Слід зазначити, що хоча норм-дефініцій в інвестиційному законодавстві небагато порівняно з іншими видами норм, але вони відіграють значну роль у механізмі правового регулювання інвестиційних відносин, оскільки саме вони визначають основи правового впливу.

Значна кількість норм інвестиційного права є **нормами, які визначають правила поведінки** суб'єктів інвестиційної діяльності: права і обов'язки суб'єктів, умови і міру їх реалізації, види санкцій, які застосовуються до правопорушників, тощо. І саме в таких випадках вихідні правові норми знаходять свій подальший розвиток, деталізацію та конкретизацію. Норми, які визначають правила поведінки за функціональною спрямованістю, поділяються на регулятивні та охоронні. *Регулятивні* норми безпосередньо спрямовані на врегулювання інвестиційних відносин шляхом надання учасникам цих відносин прав і покладання на них обов'язків. Охоронні норми вступають у дію в разі невиконання учасниками вимог регулятивних норм і спрямовані на реалізацію санкцій. *Охоронні* норми містяться в спеціальних законах, які регулюють інвестиційну діяльність. Крім того, до них можна віднести норми інших галузей права, що регламентують застосування кримінально-правових, адміністративно-правових та інших санкцій, тобто норми, які визначають негативні наслідки у випадку невиконання приписів регулятивних норм інвестиційного права.

За ступенем загальності інвестиційно-правові норми поділяються на *загальні* (притаманні загальній частині інвестиційного права і застосовуються до всіх або більшості його інститутів) і *спеціальні* (які стосуються переважно окремих інститутів галузі). Наприклад, у Законі України «Про інвестиційну діяльність» загальними є норми, які розкривають зміст

понять, визначають умови здійснення інвестиційної діяльності, гарантії прав суб'єктів інвестиційної діяльності, захист інвестицій тощо. Загальні норми повинні застосовуватися до окремих інститутів інвестиційного права в разі відсутності поси-лань на них у спеціальних нормативних актах, що регламентують той чи інший правовий інститут. Але деякі загальні норми мають узагальнений, абстрактний характер, неповноту, що знижує їх практичне значення і є їх суттєвим недоліком. Прикладом є ст. 18, 19 Закону України «Про інвестиційну діяльність». На відміну від загальних норм *спеціальні норми* – це приписи, які стосуються окремих інститутів інвестиційного права і регулюють не всі, а окремі види інвестиційних відносин. Це норми, які містяться в Законах України «Про режим іноземних інвестицій», «Про загальні засади створення і функціонування спеціальних (вільних) економічних зон» тощо.

Серед норм інвестиційного права також виділяються *матеріальні та процесуальні* норми. Реалізація права на інвестиційну діяльність здійснюється в процедурно-правовому порядку. Законодавство передбачає способи і процедуру, порядок реалізації суб'єктами інвестиційних відносин своїх прав, послідовність і зміст дій уповноваженої особи, виконання яких спрямоване на досягнення мети найбільш повного здійснення права. Процесуальні норми мають організаційно-процедурний характер, визначаючи порядок, форми та методи реалізації матеріальних норм. Деякі процесуальні норми містяться в законодавчих актах. Так, наприклад, Законом України «Про загальні засади створення і функціонування спеціальних (вільних) економічних зон» визначено порядок створення СЕЗ, але переважно процесуальні норми зосереджені в підзаконних нормативних актах (Положення про порядок реєстрації іноземних інвестицій, Порядок визначення продукції власного виробництва підприємства з іноземними інвестиціями тощо).

Інвестиційне право обслуговується не однією, а кількома процесуальними формами (адміністративно-процесуальною, цивільно-процесуальною, господарсько-процесуальною). І, відповідно, до сфери процесуального в інвестиційному праві належить не тільки сфера цивільного судочинства, а й процесуальні форми розгляду справ арбітражними судами, окремими органами державної виконавчої влади (адміністративно-процесуальна процедура). Таким чином, процесуальні норми інвестиційного права створюють комплексний правовий інститут, який взаємодіє з матеріальними нормами інвестиційного права та іншими процесуальними

нормами, які знаходяться поза межами процесуального регулювання інвестиційних відносин.

За методом правового регулювання виділяють імперативні, диспозитивні та заохочувальні норми. Імперативні норми – це обов’язкові норми, які не дозволяють відхилень, диспозитивні – надають суб’єктам інвестиційних відносин можливість у встановлених законодавством межах урегулювати відносини на власний розсуд. Диспозитивність визначається як заснована на законі юридична свобода (можливість, автономність) суб’єкта здійснювати свою правоздатність, суб’єктивні права і обов’язки на власний розсуд. Імперативні норми містять правила, які не можуть бути змінені за угодою учасників правовідносин, а диспозитивні норми інвестиційного права дозволяють учасникам встановлювати інші правила.

Значну кількість норм інвестиційного права складають імперативні норми. І це є виправданим у тих сферах інвестиційної діяльності, де має перевагу адміністративно-правовий метод регулювання. Так, у сфері інвестиційної діяльності необхідним є використання імперативних норм на стадіях реєстрації підприємств з іноземними інвестиціями, здійснення державної експертизи інвестицій, припинення інвестиційної діяльності, переважно для регламентації діяльності державних органів, уповноважених здійснювати певні функції. У цих сферах імперативне регулювання дозволяє посилити захист прав інвесторів. Наприклад, передбачена ст. 9 Закону України «Про режим іноземного інвестування» імперативна норма: «Державні органи не мають права реквізувати іноземні інвестиції, за винятком випадків здійснення рятівних заходів у разі стихійного лиха, аварій, епідемій, епізоотій» – забороняє державним органам реквізувати іноземні інвестиції, за винятком зазначених у законах випадків, і ця норма спрямована на захист іноземних інвестицій від необґрунтованих реквізицій.

Однак наявність великої частини імперативних норм у сферах інвестиційної діяльності, де значне місце посідає також цивільно-правовий метод регулювання, є не виправданою, оскільки характерною рисою методу інвестиційного права є перевага диспозитивних засад. Але інвестиційному праву більшою мірою властива імперативна правова регламентація і внаслідок цього обмеження диспозитивних основ. Особливо це характерно для підзаконних нормативних актів. Норми, які регламентують інвестиційні відносини, визначаються зайвою імперативністю, раціональних меж якої ще не знайдено. На наш погляд, пошук

шляхів удосконалення цих норм має здійснюватися в напрямі оптимального поєднання двох начал – імперативності і диспозитивності. Неприпустимі і негативні наслідки може спричинити як недостатня кількість імперативних норм (наприклад, у сфері управління), так і перевага імперативних норм над диспозитивними (наприклад, у сфері договірних відносин), що обмежує можливість вільного волевиявлення сторін. Але в цілому необхідне більш широке використання диспозитивної форми регулювання інвестиційних відносин, оскільки вільна поведінка в межах юридичних норм об'єктивно необхідна, у той час як жорстка регламентація майнових відносин суперечить природі інвестиційних відносин як складової підприємницьких відносин.

За формою вираженого припису (характеру регулятивного впливу) інвестиційно-правові норми класифікуються на *уповноважуючі, зобов'язальні і заборонні*. Такий поділ стосується тільки норм, які регулюють відносини або наданням прав, або покладанням обов'язків, або заборонаю певної поведінки та визначенням відповідальності за порушення.

Більшість інвестиційно-правових норм має уповноважуючий характер і надає суб'єктам право на здійснення передбачених ними дій. Ці норми містять дозвіл суб'єктам і оперують словами «мають право» (ст. 7 Закону України «Про інвестиційну діяльність»). Чимало норм мають **зобов'язальний** характер, закріплюючи обов'язок здійснення певних позитивних дій, вимогу до учасників інвестиційних відносин діяти саме таким чином (ст. 8 Закону України «Про інвестиційну діяльність»). Інвестиційне законодавство містить також **заборонні** норми, які встановлюють вимогу утримуватися від певної поведінки, здійснення певних дій. Хоч заборонні та зобов'язальні норми подібні, однак заборонні, на відміну від зобов'язальних, передбачають не активні позитивні дії, а пасивну поведінку. Їх роль полягає в усуненні небажаних для держави і суспільства явищ, а саме: за допомогою припису не здійснювати певних дій. Заборонні норми в законодавстві мають подвійне тлумачення. В одних випадках у статті є пряма вказівка на заборону певних дій (ч. 2 ст. 4 Закону України «Про інвестиційну діяльність»), а в інших – у статті наводиться опис забороненої державою дії і встановлюється вид та міра відповідальності за її здійснення (ст. 20 Закону України «Про інвестиційну діяльність»).

За сферою дії інвестиційні норми поділяються на *норми загальної дії, норми обмеженої дії і локальні норми*.

Норми *загальної дії* – це приписи, якими не передбачено якийсь спеціальних умов або обмежень їх дії.

Норми *обмеженої дії* – це норми, які обмежуються в реалізації різними факторами: об'єктивними, суб'єктивними, територіальними, ситуаційними, часу. Серед цих норм окремо виділяються норми, адресовані спеціальним суб'єктам.

Локальні норми, як і норми обмеженої дії, мають обмежену сферу дії, однак на відміну від останніх діють у межах однієї організації або її структурного підрозділу і пов'язані з метою та специфікою юридичної особи.

2.4. Система і джерела інвестиційного права

У юридичній літературі існують різні підходи до визначення поняття «інвестиційне право». Так, А.В. Омельченко визначає інвестиційне право як сукупність правових норм, що комплексно регулюють відносини, які виникають у процесі інвестиційної діяльності – практичних дій громадян, юридичних осіб і держави щодо реалізації інвестицій національних та іноземних інвесторів з метою більш повного задоволення матеріальних і духовних потреб суб'єктів інвестиційної діяльності¹. Деяко інший підхід до визначення інвестиційного права спостерігається в О.М. Вінник, яка виходить із того, що інвестиційне право є підгалуззю господарського права. На думку автора, інвестиційне право – це підгалузь господарського права, що регулює інвестиційні господарські відносини за участю інвесторів та інших учасників інвестиційної діяльності із застосуванням методів правового регулювання, притаманних господарському праву, та базується на інвестиційному законодавстві як підгалузі господарського законодавства². О.М. Вінник вважає, що інвестиційне право відповідає всім умовам визнання його як такого:

- наявність самостійного предмета правового регулювання – відокремленої групи господарських відносин, що називаються інвестиційними;
- усвідомлення суспільством і державою необхідності та значущості інвестиційних відносин у системі господарських відносин і прийняття законодавчого рішення про правове регулювання цих відносин;

¹ Омельченко А.В. Інвестиційне право. – К.: Атіка, 1999. – С. 14.

² Вінник О.М. Інвестиційне право. – К.: Атіка, 2000. – С. 18.

- наявність методів правового регулювання, аналогічних методам регулювання господарських відносин взагалі.

Системою інвестиційного права є структура, що складається з норм інвестиційного права, розміщених у певній послідовності. І, відповідно, інвестиційно-правова структура – це побудова й внутрішня форма реалізації системи інвестиційного права, яка поєднує всі її елементи. Елементами інвестиційно-правової структури є юридичні норми і правові інститути. Під інвестиційно-правовим інститутом слід розуміти групу інвестиційно-правових норм, що регулюють відповідні однорідні суспільні відносини. А тому *система інвестиційного права – це структура, елементами якої є інвестиційно-правові норми та інститути, розміщені в певній послідовності*. При побудові системи інвестиційного права законодавець користується науково-об'єктивними критеріями. Структура інвестиційного права визначається особливостями суспільних відносин, урегульованих нормами інвестиційного права. І саме тому ця система є об'єктивною закономірністю права. Система інвестиційного права має на меті пізнання інвестиційно-правового матеріалу, тобто служить потребам практики.

Інвестиційно-правові норми та інститути поділяються на *загальні й особливі (спеціальні)*. Загальні норми складають Загальну частину інвестиційного права, до якої входять положення про предмет і метод інвестиційного права, його джерела, суб'єкти та об'єкти, визначення інвестицій, їх форми, визначення інвестиційної діяльності, її види і порядок здійснення. Загальною частиною називається тому, що стосується всіх суспільних відносин, які регулюються інвестиційним правом.

До Особливої (спеціальної) частини інвестиційного права належать положення про особливості здійснення інвестування громадянами, юридичними особами, державою, іноземними інвесторами; державне управління інвестиційною діяльністю; особливості інвестиційної діяльності в різних галузях економіки, у виробничій і невиробничій сфері; правове регулювання інвестиційної діяльності в спеціальних (вільних) економічних зонах; гарантії прав суб'єктів інвестиційної діяльності та захист інвестицій; міжнародно-правове регулювання інвестиційної діяльності.

Визначення поняття джерел інвестиційного права передбачає першочергове усвідомлення самого поняття «джерела права», потім – встановлення сукупності джерел права, співвідносних з інвестиційною діяльністю, що є досить складним, та окреслення хоча б у загальних рисах їх змісту і побудову на цій основі системи джерел інвестиційного права. Аналіз джерел повинен

дати юристу методику їх пошуку, узгодження та застосування до правовідносин, які потребують кваліфікації.

При визначенні поняття «джерела інвестиційного права» слід виходити з відомих та загальноприйнятих у правовій науці і практиці підходів. У загальному розумінні джерела права є спосіб вираження, закріплення і здійснення правових правил поведінки. В юридичній науці склалося два основних підходи щодо визначення джерела права. Перший із них послідовно застосовується в загальній теорії права і полягає в тому, що об'єктивованій у документальному вигляді акт правотворчості є юридичним джерелом відповідних юридичних норм і одночасно формою їх юридично офіційного буття, існування. За характером зовнішніх форм буття юридичних норм виділяються такі традиційні джерела права: нормативні юридичні акти, прецедентні індивідуальні акти (в основному судові) та санкціоновані звичаї¹.

Інший підхід спостерігається в Ю.А. Тихомирова та І.В. Котельської. Автори розглядають джерела права не тільки як юридичну сутність, а й досліджуючи можливість знаходження всіх нормативно закріплених виявів права, його різновидів. Автори вважають за можливе віднести до джерел права нормативно-правові акти, договори нормативного змісту, загальноправові принципи, наукові ідеї і концепції, правові звичаї, прецеденти, фіксовані результати народного волевиявлення².

Беручи до уваги регулятивний вплив джерел, тобто їх здатність визначати конкретну правову поведінку суб'єктів інвестиційної діяльності, у тому числі й держави, на нашу думку, слід застосовувати при визначенні джерел інвестиційного права саме другий підхід, включаючи до системи джерел інвестиційного права всі існуючі регулятори, що мають зовнішню форму вираження.

2.5. Місце інвестиційного права в системі права

Одним із найважливіших факторів, який сприяє інвестиційній діяльності, а також стимулює надходження іноземних інвестицій, є наявність ефективного, стабільного інвестиційного законодавства. Нині в Україні відбувається процес формування нормативно-правової бази, яка покликана регулювати інвестиційні процеси в економіці держави.

¹ Алексеев С.С. Общая теория права. – М.: Юрид. лит., 1981. – Т. 1. – С. 314–315.

² Тихомиров Ю.А., Котельская И.В. Правовые акты. – М., 1995. – С. 6.

У системі норм права, що регулюють інвестиційну діяльність, є норми різних галузей права – конституційного, адміністративного, цивільного, фінансового, податкового, земельного, екологічного, трудового, кримінального та ін. Це пояснюється тим, що інвестиційна діяльність за своїм правовим характером є складною, і суб'єкти вступають у різного роду суспільні відносини. А тому правове регулювання інвестиційної діяльності має міжгалузевий характер.

Так, норми конституційного права визначають загальний правовий статус громадян, систему органів державної влади, національно-територіальний устрій тощо. Конституція вносить системність у право, є ефективним системоутворюючим чинником правової системи, закріплює вихідні засади формування і дії національного права, наповнює його своїм змістом, пронизує єдиними принципами та ідеями. Норми Конституції «переливаються» в норми інших галузей права, є їх джерелом. Місце і роль конституційного права визначається також характером його співвідношення як з приватно-правовими галузями, так і з галузями публічного права. Роль Конституції України полягає в тому, що вона забезпечує збалансованість публічних і приватних засад у праві насамперед тим, що закріплює різноманітність форм власності, її статус та співвідношення між її видами, соціальну спрямованість (функцію) держави тощо. Цим самим Конституція закладає основи інвестиційного права.

Значення конституційних норм полягає в тому, що вони забезпечують правове регулювання інвестиційної діяльності, встановлюють той мінімум гарантій прав та інтересів учасників інвестиційних правовідносин, який не може бути обмеженим. До таких прав і свобод можна віднести право власності, право на інформацію, право на судовий захист тощо.

Норми адміністративного права врегульовують питання державного управління взагалі і державного управління інвестиційною діяльністю зокрема. Адміністративне право містить загальні норми, які регулюють процес державного управління, а також спеціальні норми, дія яких обмежується, зокрема норми, що регулюють державне управління інвестиційною діяльністю. До групи нормативних актів, що містять спеціальні норми, якими регулюються суспільні відносини у сфері державного управління інвестиційною діяльністю, належать Положення про порядок державної реєстрації іноземних інвестицій (затверджене Постановою КМУ від 07.08.1996 № 928), положення про міністерства, відомства (у тій частині, де вони безпосередньо визначають

функції конкретних міністерств і відомств з державного управління інвестиційною діяльністю) та про інші органи¹.

Значну роль у регулюванні інвестиційної діяльності відіграє цивільне право. Його норми, що стосуються регламентації інвестиційної діяльності, містяться в Цивільному кодексі України та в низці цивільно-правових законів. Відповідно до ст. 4 Закону України «Про інвестиційну діяльність» об'єктом інвестиційної діяльності може бути будь-яке майно, а також немайнові права. Майнові права і обов'язки закріплено ст. 7, 8 цього Закону, а згідно зі ст. 9 Закону основним документом, який регулює взаємовідносини між суб'єктами інвестиційної діяльності, є договір (угода). Усе це цивільно-правові категорії, і вони докладно врегульовуються нормами цивільного права.

Оскільки метою здійснення інвестиційної діяльності є одержання прибутку або досягнення соціального ефекту і суб'єкти здійснюють інвестиційну діяльність у процесі своєї господарської (підприємницької) діяльності, то інвестиційні правовідносини виходять із господарських (підприємницьких) правовідносин і тісно з ними пов'язані, а тому інвестиційне право тісно пов'язане з господарським (підприємницьким) правом². Норми господарського права визначають організаційно-правові форми, порядок створення і реєстрації суб'єктів господарювання, регулюють здійснення господарської діяльності, визначають умови припинення діяльності та інші аспекти господарської діяльності.

Суспільні відносини, що виникають у результаті здійснення інвестиційної діяльності, врегульовуються також нормами земельного права. Придбання іноземними інвесторами майнових прав на землю та інші природні ресурси має свої особливості, визначені Земельним кодексом України та іншими ресурсними кодексами. Порядок використання земельних ділянок іноземними інвесторами визначається і нормативними актами Кабінету Міністрів України.

Ряд питань здійснення інвестиційної діяльності врегульовано нормами фінансового (бухгалтерський облік та звітність підприємств з іноземними інвестиціями, валютне регулювання та ін.), податкового (як підгалузі фінансового права в частині оподаткування при здійсненні інвестиційної діяльності), митного права (переміщення через митний кордон цінностей, що інвестуються, порядок справляння мита тощо).

¹ Див.: Бизнес (документы, комментарии, консультации). – 1998. – № 22.

² У юридичній літературі існує думка, що інвестиційне право є підгалуззю господарського права (див.: Вінник О.М. Інвестиційне право. – К.: Атіка, 2000. – С. 18).

Певне місце у врегулюванні діяльності інвесторів займають норми трудового права. Аналізуючи трудове законодавство України, можна дійти висновку про те, що трудові відносини на підприємствах з іноземними інвестиціями підлягають правовому регулюванню національним трудовим правом. Це стосується питань прийняття на роботу та звільнення, робочого часу і часу відпочинку, оплати праці, гарантій і компенсацій працівникам. Трудові відносини із працівниками, які не мають постійного місця проживання в Україні, регулюються відповідними законами або міжнародними договорами України.

Важливого значення в регулюванні інвестиційної діяльності набувають норми кримінального права. Це зумовлено тим, що постійно зростає кількість злочинів в економічній, фінансово-кредитній, підприємницькій сферах, а норми кримінального права встановлюють відповідальність за ці злочини.

Інвестиційне право пов'язане також із господарським процесуальним правом, норми якого встановлюють порядок вирішення спорів між суб'єктами інвестиційної діяльності, а також іншими галузями права.

Контрольні питання

1. У чому полягають особливості предмета інвестиційного права?
2. У чому полягає комплексний характер методу інвестиційного права?
3. Які функції виконує інвестиційне право?
4. Чим відрізняються активні інвестиційні правовідносини від пасивних?
5. Які визначення інвестиційних правовідносин наводяться в юридичній літературі?
6. Яку роль відіграють у механізмі правового регулювання інвестиційних відносин норми-дефініції?
7. Наведіть приклади локальних норм інвестиційного права.
8. Яким умовам має відповідати інвестиційне право?
9. Який існує зв'язок інвестиційного права з цивільним, господарським та адміністративним правом.

Інвестиційне законодавство

3.1. Історія розвитку інвестиційного законодавства

У Російській імперії не існувало спеціального законодавства про інвестиційну діяльність, але на початку ХХ століття було вже сформоване торгове, банківське, акціонерне та інші законодавства, що забезпечувало відповідні умови для діяльності вітчизняних і іноземних інвесторів.

У Радянському Союзі за часів непу було відпрацьовано певний досвід використання іноземних інвестицій. У той час приділялось багато уваги концесіям та змішаним товариствам як формам залучення іноземного капіталу. Багато концесійних угод було підписано із компаніями Німеччини, Англії, США, Франції та деяких інших країн. Однак участь іноземного капіталу в народному господарстві була невеликою.

На відміну від дореволюційної Росії залучення іноземного капіталу після революції вимагало створення особливих умов та особливого правового регулювання. Це зумовлювалося тим, що іноземний капітал був чужим за своїм походженням та приватно-правовою природою для нової соціалістичної правової системи.

Правові засади концесійної політики були сформульовані в 1918 році в перших документах уряду Радянської республіки. Цими документами передбачалося, що:

- концесіонер мав дотримуватися радянського законодавства;
- концесіонер повинен був продавати частину виробленої ним продукції уряду РРФСР за ринковими цінами;
- іноземний капітал міг залучатися для організації державних підприємств у Росії з наданням йому у вигляді компенсації права на оренду невикористаних природних багатств; з наданням йому гарантій виплати відсотків на затрачений капітал і з наданням певних пільг;

- за радянським урядом мало залишатися право участі в доходах та викупі підприємств по закінченню певного строку.

Ці принципи пізніше увійшли до декрету РНК РРФСР від 23.11.1920 р. «Загальні економічні та юридичні умови концесій»¹, у преамбулі якого зазначалося, що РНК поставила практичну проблему залучення технічних сил та матеріальних засобів промислово розвинених держав як з метою відновлення в Росії однієї з основних баз сировини для всього світового господарства, так і для розвитку виробничих сил узагалі, що були підірвані світовою війною. Концесійні договори мали укладатися з відомими, такими, що заслуговують на повагу, іноземними промисловими товариствами та організаціями. У Декреті було визначено умови надання концесій:

- концесіонеру надавалася винагорода частиною продукту, що була обумовлена в договорі, з правом вивезення за кордон;
- надання концесіонеру торгових переваг у разі застосування ним особливих технічних удосконалень у великих розмірах;
- залежно від характеру та умов концесії продовжувалися строки концесії для забезпечення повного відшкодування концесіонеру за ризик та вкладені в концесію технічні засоби;
- концесіонеру надавалося право найму працівників з дотриманням Кодексу законів про працю або спеціального договору, що гарантував дотримання щодо працівників певних умов праці.

У Декреті також було визначено гарантії від націоналізації, конфіскації, реквізиції та односторонньої зміни будь-якими розпорядженнями чи декретами уряду умов концесійного договору, які надавалися іноземним інвесторам.

У цей період була проведена певна робота зі створення органів державного регулювання інвестиційної діяльності. Так, у 1922 році були створені Концесійний комітет при Держплані РРФСР та Комісія по змішаних товариствах при Раді праці та оборони. У 1923 році їх було об'єднано в Головний концесійний комітет при Раді Народних Комісарів СРСР². Концесійні комісії було також створено при раднаркомках союзних республік, а також при ряді наркоматів. У 1925 році було розширено закордонний апарат, що займався встановленням концесійних зв'язків. Крім уже існуючих на той час концесійних комісій, у Берліні та Лондоні було створено такі ж комісії в Римі, Токію, Парижі, Стокгольмі.

¹ Див.: Собрание узаконений РСФСР. – 1920. – № 91. – Ст. 481.

² Див.: Собрание узаконений РСФСР. – 1923. – № 96. – Ст. 952.

Політика залучення іноземного капіталу в той період передбачала поряд з концесіями створення змішаних товариств за участю іноземних компаній, насамперед торговельних, а також продаж іноземцям акцій підприємств при збереженні за державою контролю за цими підприємствами.

У той час було прийнято низку нормативних актів, які сприяли розвитку концесій та залученню іноземного капіталу в інших формах. У травні 1926 року РНК РРФСР прийняла постанову про пільги, які надавалися в рамках концесій при спорудженні житла, фабричних споруд та інших промислових об'єктів, було затверджено Основні положення по залученню іноземного капіталу до народного господарства СРСР від 04.07.1928 р., Держпланом було розроблено орієнтовний план концесійних об'єктів. Ці документи визначали пріоритетні напрями іноземного інвестування, а також першочергове спрямування іноземних коштів на видобуток кольорових металів, у машинобудівну, паперову, деякі інші галузі промисловості та в мало освоєні райони держави. Таким чином, у державному управлінні щодо іноземних інвестицій зароджувалася практика визначення пріоритетних галузей економіки, до яких їх доцільно було б залучати. Важливим у цих документах було те, що вони передбачали можливість надання концесіонерам митних, податкових та інших пільг¹.

Отже, у 1920-ті роки була створена певна організаційно-правова база для залучення іноземних інвестицій. Однак з політичних причин використання іноземного капіталу в СРСР не набуло подальшого розвитку, оскільки вже починаючи з 1928 року нові концесійні договори не укладалися, а ряд укладених договорів було розірвано. Це дострокове розірвання концесійних договорів привело до арбітражних та судових справ, які закінчилися не на користь іноземних інвесторів. У той час було сфабриковано низку справ про шкідників із числа іноземних спеціалістів, які працювали на концесійних та інших підприємствах. За результатами розгляду справи про антидержавну діяльність постановою уряду від 14.12.1937 р. було ліквідовано Головний концесійний комітет при РНК СРСР.

Можна вважати, що до 1986 року залучення іноземних інвестицій не здійснювалося. Якісно новий етап у їх залученні фактично розпочався з прийняттям рішення Політбюро ЦК КПРС від 19.08.1986 р. «Про можливість створення спільних підприємств». Це рішення було пов'язане зі спільними Постановами

¹ Омельченко А.В. Інвестиційне право. – К.: Атіка, 1999. – С. 15–18.

ЦК КПРС та Ради Міністрів СРСР від 19.08.1986 р. «Про заходи щодо вдосконалення управління зовнішньоекономічними зв'язками» та «Про заходи щодо вдосконалення управління економічним та науково-технічним співробітництвом із соціалістичними країнами»¹. І саме ці постанови започаткували перехід до здійснення реформ у сфері зовнішньоекономічної діяльності в СРСР.

Першим нормативним актом про спільні підприємства був Указ Президії Верховної Ради СРСР від 13.01.1987 р. «Про питання, пов'язані із створенням на території СРСР і діяльністю спільних підприємств, міжнародних об'єднань та організацій за участю радянських та іноземних організацій, фірм та органів управління»², у якому було визначено умови оподаткування спільних підприємств; умови користування спільними підприємствами землею, надрами та іншими природними ресурсами; а також порядок вирішення інвестиційних спорів.

Основні правила створення та діяльності спільних підприємств на території СРСР були встановлені постановами Ради Міністрів СРСР від 13.01.1987 р. «Про порядок створення на території СРСР та діяльності спільних підприємств, міжнародних об'єднань та організацій СРСР та інших країн – членів РЕВ»³ і «Про створення на території СРСР спільних підприємств за участю фірм капіталістичних країн і країн, що розвиваються». Цими постановами було встановлено штучний поділ спільних підприємств за ідеологічною ознакою і встановлення певних умов для їх діяльності шляхом видання двох різних нормативних актів. Так, згідно з другою постановою було обмежено частку іноземних інвесторів, яка не могла перевищувати 49 відсотків статутного фонду спільного підприємства. Але в подальшому постановою Ради міністрів СРСР від 02.12.1988 р. № 1405⁴ це обмеження було зняте і розмір часток радянських та іноземних учасників у статутному фонді спільного підприємства мав визначатися за угодою сторін. У прийнятому Законі СРСР «Про власність» передбачено створення не тільки спільних підприємств, а й уперше в радянському законодавстві – створення підприємств, що повністю належать іноземним інвесторам.

¹ Див.: СП СССР. – 1987. – Отд. 1. № 9. – Ст. 40

² Див.: ВВР СССР. – 1987. – № 2. – Ст. 35.

³ Див.: СП СССР. – 1987. – № 9. – Ст. 40.

⁴ Див.: СП СССР. – 1989. – Отд. 1. № 2. – Ст. 7.

Указом Президента СРСР від 26.10.1990 р. «Про іноземні інвестиції в СРСР» визначено основні напрямки регулювання іноземного інвестування:

- можливість створення як спільних підприємств, так і підприємств із 100-відсотковою участю іноземного капіталу;
- можливість портфельних інвестицій шляхом придбання акцій та інших цінних паперів радянських підприємств іноземними інвесторами;
- можливість довгострокової оренди майна та землі іноземними інвесторами;
- надання іноземним інвестиціям не менш сприятливого режиму, ніж інвестиціям вітчизняних юридичних та фізичних осіб;
- можливість вільного реінвестування прибутку іноземних інвесторів, отриманого в радянських карбованцях, а також можливість його переказу за кордон;
- з метою активізації інвестиційної діяльності за участю іноземних інвесторів передбачалася можливість створення зон спільного підприємництва.

Ці положення знайшли своє відображення в подальшому законодавстві. 10 грудня 1990 р. були прийняті Основи законодавства про інвестиційну діяльність в СРСР¹. Ними було визначено суб'єктів інвестиційної діяльності; встановлено основний правовий документ, який мав регулювати взаємовідносини між суб'єктами інвестиційної діяльності, – договір (угода); передбачено гарантії прав інвесторів та захист інвестицій. Основи мали більш декларативний характер, і їх положення стосувалися інвестиційної діяльності як вітчизняних, так і іноземних інвесторів. Але в них уперше було визначено заборону безплатної націоналізації інвестицій, а також те, що до них не може бути застосовано заходів, за наслідками рівних націоналізації. Такі дії могли здійснюватися лише на підставі законодавчих актів із відшкодуванням інвестору повною мірою збитків, спричинених припиненням інвестиційної діяльності внаслідок таких дій.

5 липня 1991 р. було прийнято Основи законодавства про іноземні інвестиції в СРСР. Прийняття Основ відбувалося в період здійснення перерозподілу компетенцій між Союзом і союзними республіками. Частина норм Основ являла собою норми непрямої дії, тобто це були рекомендації республікам щодо врегулювання відносин у сфері іноземного інвестування. Основи

¹ Див.: Основи законодательства об инвестиционной деятельности // Ведомости Верховного Совета СССР. – 1990. – № 51. – Ст. 1109.

складалися із преамбули, семи розділів, які поєднували 44 статті. Заслужовує на увагу постановою про введення в дію Основ, у якій було запропоновано Кабінету Міністрів СРСР за участю урядів союзних республік подати на затвердження Верховної Ради СРСР перелік пріоритетних галузей економіки, включаючи науку, освіту, охорону здоров'я та культуру, а також території, на яких іноземним інвесторам доцільно надавати додаткові митні, податкові та інші пільги.

Останнім важливим правовим актом у сфері інвестиційної діяльності був Указ Президента СРСР від 17.08.1991 р. «Про забезпечення заставою зобов'язань, що виникають при здійсненні інвестицій в СРСР». Указом передбачалося, що зобов'язання, які виникають при здійсненні іноземних інвестицій в СРСР, можуть забезпечуватися заставою будь-якого майна (у тому числі майнових прав), за винятком майна, яке відповідно до законодавства СРСР та союзних республік не може відчужуватися. Для договору застави передбачалася письмова форма та нотаріальне засвідчення, а також він мав бути зареєстрованим.

У період з 1990 по 1992 роки практично всі колишні республіки Радянського Союзу прийняли власні закони, тобто сформували своє власне інвестиційне законодавство¹.

3.2. Поняття і система інвестиційного законодавства

Інвестиційна діяльність як вид господарської діяльності має свою нормативну основу – інвестиційне законодавство, яке з'явилося після прийняття 24.08.1991 р. Акту проголошення незалежності України. В інвестиційному законодавстві домінує принцип рівності в регламентації прав вітчизняних та іноземних інвесторів, і відповідно до цього принципу має формуватися система нормативно-правових актів, що регулюють відносини у сфері інвестування.

За завданням та обсягом правового регулювання у сфері інвестиційної діяльності серед цієї системи актів, на думку В.П. Нагребельного, можна виділити дві основні групи:

- 1) комплексні законодавчі і підзаконні акти, які мають універсальний характер і встановлюють основні принципи та загальні положення правового регулювання діяльності на території України вітчизняних та іноземних інвесторів;

¹ Див.: Черниенко А. Развитие законодательства об иностранном инвестировании в СССР и Украине // Бизнес. – 1998. – № 22. – С. 128–129; Омельченко А.В. Інвестиційне право. – К.: Атіка, 1999. – С. 15–21.

- 2) предметні або рамкові законодавчі та підзаконні акти, які спеціально орієнтовані на регламентацію правового режиму інвестиційної діяльності чи її конкретних організаційних та правових форм, легалізованих в Україні¹.

Норми права, що регулюють суспільні відносини у сфері інвестування, знаходять своє формальне закріплення у відповідних нормативних актах. Сукупність цих норм, закріплених у нормативних актах відповідних державних органів, покликана регулювати сукупність складних суспільних відносин, що виникають у процесі інвестування. Але існує думка про те, що інвестиційне законодавство включає також і видані відповідними державними органами нормативні акти.

Інвестиційне законодавство як форма реалізації інвестиційного права містить широке коло нормативних актів, які регулюють інвестиційну діяльність. Основу нормативно-правових актів, що регулюють цей вид діяльності, складають, безумовно, закони. Разом з тим особливістю правового регулювання інвестиційної діяльності є те, що відносини регламентуються широкою системою підзаконних нормативних актів.

Термін «законодавство» досить широко використовується в правовій системі переважно на позначення сукупності законів та інших нормативно-правових актів, які регламентують ту чи іншу сферу суспільних відносин і є джерелами певних галузей права. Цей термін охоплює закони України; діючі міжнародні договори, згоду на обов'язковість яких надано Верховною Радою України; постанови Верховної Ради України; укази Президента; декрети і постанови Кабінету Міністрів України, прийняті в межах їх повноважень і відповідно до Конституції України і законів України.

О.М. Вінник визначає *інвестиційне законодавство як сукупність нормативних актів, що регулюють інвестиційні відносини, щодо безпосереднього здійснення інвестиційної діяльності і щодо керівництва такою діяльністю*². Оскільки, на думку автора, інвестиційне законодавство є підсистемою господарського законодавства, то йому притаманні риси, характерні як для законодавства взагалі, так і для господарського законодавства зокрема:

¹ Нагребельний В.П. Банківське та інвестиційне законодавство України: проблеми вдосконалення // Правова держава: щорічник наукових праць. Випуск тринадцятий. – 2002. – С. 201.

² Вінник О.М. Інвестиційне право. – К.: Атіка, 2000. – С. 19.

- розгалуженість і велика кількість нормативних актів. Автор виділяє об'єктивні і суб'єктивні причини цієї розгалуженості. До об'єктивних належать складність відносин у сфері інвестиційної діяльності, динамізм інвестиційної діяльності та її правового регулювання, до суб'єктивних – недостатня увага до оптимізації інвестиційного законодавства з боку держави та численні експерименти у сфері інвестиційної діяльності, кожен з яких має своє правове забезпечення;
- наявність у системі інвестиційного законодавства значної кількості нормативних актів обмеженої сфери дії – відомчих і локальних;
- відсутність Інвестиційного кодексу. Але цю прогалину заповнює Закон України «Про інвестиційну діяльність» від 18.09.1991 р. Аналіз існуючої правової бази і практики застосування інвестиційного законодавства свідчить про необхідність його подальшого вдосконалення шляхом систематизації і розробки на цій основі Інвестиційного кодексу України. У процесі систематизації інвестиційного законодавства мають формуватися такі юридичні моделі цієї діяльності, реалізація яких відповідала б загальним цілям ефективного правового регулювання економічних відносин. Моделювання відповідних юридичних форм, включаючи і запропонований кодекс, спрямований на комплексне регулювання інвестиційних відносин, має передбачати і застосування адекватних юридичних засобів, що сприяли б поліпшенню інвестиційного клімату в Україні¹;
- наявність нормативних актів СРСР, які застосовуються відповідно до Постанови Верховної Ради України «Про порядок тимчасової дії на території України окремих актів законодавства Союзу РСР»². Наприклад, Правила про договори підряду на капітальне будівництво (затверджене постановою Ради Міністрів СРСР від 29.12.1987 р. № 1550);
- наявність дореформених нормативних актів, що значною частиною суперечать основним засадам правового регулювання в умовах запровадження ринкових відносин в економіку України.

Система інвестиційного законодавства – це розміщення масиву інвестиційно-правових норм з урахуванням зв'язків і залежностей між ними.

¹ Нагребельний В.П. Банківське та інвестиційне законодавство України: проблеми вдосконалення // Правова держава: щорічник наукових праць. Випуск тринадцятий. – 2002. – С. 201.

² Див.: ВВР. – 1991. – № 46. – Ст. 621.

Як підгалузь господарського законодавства інвестиційне законодавство базується на ньому. До господарського законодавства входять нормативні акти загальної сфери дії, що регулюють господарську діяльність, у тому числі пов'язану з інвестуванням і функціонуванням її суб'єктів незалежно від видів і сфер цієї діяльності. У сфері інвестиційної діяльності діють:

- положення Конституції України щодо забезпечення державою соціальної спрямованості економіки України (ст. 13); права власності (у т.ч. інтелектуальної) (ст. 41); права на підприємницьку діяльність (ст. 42); основних засад законодавчого регулювання у сфері економіки (ст. 5, 7–9, 91) тощо;
- положення кодексів: Цивільного кодексу України; Господарського кодексу України, зокрема щодо правового регулювання інноваційної діяльності (глава 34), іноземних інвестицій (глава 38), спеціальних (вільних) економічних зон (глава 39), концесії (глава 40) тощо; Господарського процесуального кодексу щодо вирішення господарських спорів; Кодексу законів про адміністративні правопорушення України щодо адміністративної відповідальності; Земельного кодексу України щодо використання земельних ділянок під забудову (ст. 62, 68, 69) та ін.;
- положення Законів України «Про інвестиційну діяльність», «Про інноваційну діяльність», «Про загальні засади створення і функціонування спеціальних (вільних) економічних зон», «Про концесії», «Про угоди про розподіл продукції», «Про наукову і науково-технічну діяльність» та ін.;
- положення підзаконних нормативно-правових актів, які регулюють окремі питання здійснення інвестиційної діяльності.

Спеціальне інвестиційне законодавство – це система нормативно-правових актів, які власне (спеціально) регулюють інвестиційну діяльність та відносини, що складаються між її суб'єктами.

Інвестиційне законодавство складається із Загальної й Особливої частин. *Загальна частина* містить норми, що стосуються однаковою мірою всіх суб'єктів інвестиційного права, видів і стадій інвестиційної діяльності, а також галузей народного господарства, у яких здійснюється інвестування та встановлюються інвестиційні договірні відносини. Основним загальним інвестиційним законом є Закон України «Про інвестиційну діяльність», який визначає правові, організаційні та економічні основи інвестиційної діяльності в Україні:

- дає визначення понять «інвестиції» (ст. 1), «інвестиційна діяльність» (ст. 2);

- визначає види та форми інвестицій та інвестиційної діяльності (ст. 1–3);
- визначає об'єкти інвестування (ст. 4);
- дає визначення понять «суб'єкт інвестиційної діяльності», «інвестор», «учасник інвестиційної діяльності» (ст. 5), а також визначає їх права (ст. 7) та обов'язки (ст. 8);
- визначає договір як правову форму взаємовідносин між суб'єктами інвестиційної діяльності (ст. 9);
- визначає правові форми державного регулювання інвестиційною діяльністю (ст. 12);
- закріплює основні засади експертизи інвестиційних проєктів (ст. 15);
- закріплює державні гарантії прав суб'єктів інвестиційної діяльності (ст. 18) та захист інвестицій (ст. 19);
- визначає умови припинення інвестиційної діяльності (ст. 21) та основні засади відповідальності її суб'єктів (ст. 20), а також інші питання здійснення інвестиційної діяльності.

Особлива частина інвестиційного законодавства містить нормативні акти, які регулюють особливості здійснення інвестиційної діяльності та функціонування її суб'єктів в окремих галузях економіки (промисловості, сільському господарстві, транспорті тощо), сферах інвестиційної діяльності (проєктуванні, будівництві, приватизації державного майна, кредитуванні, інноваційній діяльності тощо), за участю окремих суб'єктів (іноземне інвестування) чи на окремих територіях (спеціальних економічних зонах).

О.М. Вінник виділяє такі розділи інвестиційного законодавства¹:

- правовий режим іноземного інвестування. Основним нормативним актом цього розділу є Закон України «Про режим іноземного інвестування» від 19.04.1996 р.², який визначає особливості правового режиму іноземного інвестування. Його суттєвою рисою є те, що для іноземних інвесторів встановлюється національний режим інвестиційної та іншої господарської діяльності, за винятками, передбаченими законодавством та міжнародними договорами. Законом передбачено критерії надання пільг для інвестиційних проєктів із залученням іноземних інвестицій лише стосовно пріоритетних напрямків, у яких вони мають здійснюватися. Але такі важливі критерії, як обсяг іноземних інвестицій, їх види, на

¹ Вінник О.М. Інвестиційне право. – К.: Атіка, 2000. – С. 25–28.

² Див.: ВВР. – 1996. – № 19. – Ст. 80.

жаль, до уваги не бралися. Законом визначено момент набуття підприємством статусу підприємства з іноземними інвестиціями. Державна реєстрація іноземних інвестицій здійснюється лише після фактичного їх внесення. Законом більш чітко визначаються порядок та умови звільнення від обкладення митом майна, що ввозиться в Україну як внесок іноземного інвестора до статутного фонду підприємств з іноземними інвестиціями;

- правове регулювання інвестування в процесі приватизації державного майна. До цього розділу належать Закони України «Про приватизацію державного майна» від 19.02.1997 р.¹, «Про приватизацію невеликих державних підприємств (малу приватизацію)» від 15.05.1996 р.², «Про особливості приватизації майна в агропромисловому комплексі» від 10.07.1996 р.³, а також Указ Президента України «Про державну програму приватизації» від 12.02.1999 р.⁴. Ці нормативні акти визначають принципи та порядок інвестування в процесі приватизації державного майна;
- корпоративна форма інвестування. Основними нормативно-правовими актами цього розділу є Закони України «Про господарські товариства» від 19.09.1991 р., «Про цінні папери та фондову біржу» від 18.05.1991 р.⁵, «Про державне регулювання ринку цінних паперів» від 30.05.1996 р.⁶, «Про оренду державного та комунального майна» від 14.03.1995 р.⁷, «Про промислово-фінансові групи в Україні» від 21.11.1995 р.⁸, «Про сільськогосподарську кооперацію» від 17.07.1997 р.⁹, та ін.;
- правове регулювання інноваційної діяльності. Правові, економічні та організаційні засади державного регулювання інноваційної діяльності визначені Законом України «Про інноваційну діяльність»¹⁰. Поняття інноваційної діяльності дається у Законі України «Про інвестиційну діяльність» (ст. 3), а пільги щодо оподаткування інноваційної діяльності визначено Законом України «Про оподаткування прибутку підприємств»

¹ Див.: ВВР. – 1997. – № 17. – Ст. 122.

² Див.: ВВР. – 1996. – № 34. – Ст. 160.

³ Див.: ВВР. – 1996. – № 41. – Ст. 188.

⁴ Див.: Урядовий кур'єр. – 1999. – 4 березня.

⁵ Див.: ВВР. – 1991. – № 38. – Ст. 508.

⁶ Див.: ВВР. – 1996. – № 51. – Ст. 292.

⁷ Див.: ВВР. – 1995. – № 15. – Ст. 99.

⁸ Див.: ВВР. – 1996. – № 23. – Ст. 88.

⁹ Див.: ВВР. – 1997. – № 39. – Ст. 261.

¹⁰ Див.: ВВР. – 2002. – № 36. – Ст. 266.

(ч. 14 ст. 7). Деякі питання інноваційної діяльності врегульовано підзаконними нормативними актами;

- правове регулювання лізингу. Основним нормативним актом, що регулює ці відносини, є Закон України «Про лізинг» від 16.12.1997 р.¹;
- правове регулювання капітального будівництва. До цього розділу належать нормативні акти, які регулюють особливості правового становища проектних і будівельних підприємств та органів управління будівельним комплексом. Це Господарський кодекс України та Закони України «Про управління майном, що перебуває у загальнодержавній власності, в будівництві та промисловості будівельних матеріалів» від 19.02.1993 р.², «Про основи містобудування» від 16.11.1992 р.³, який визначає правові, економічні, соціальні та організаційні засади містобудівної діяльності в Україні та спрямований на формування повноцінного життєвого середовища, а також низка підзаконних нормативно-правових актів;
- особливості інвестиційної діяльності в окремих галузях народного господарства;
- особливості здійснення інвестиційної діяльності в спеціальних (вільних) економічних зонах. Основним законом цього розділу є Закон України «Про загальні засади створення і функціонування спеціальних (вільних) економічних зон»⁴. Цей Закон визначає порядок створення і ліквідації та механізм функціонування спеціальних (вільних) економічних зон на території України, загальні правові та економічні основи їх статусу, а також загальні правила регулювання відносин суб'єктів економічної діяльності цих зон з державними та іншими органами.

Слід зазначити, що в цілому в Україні створено правові засади здійснення інвестиційної діяльності, але деякі законодавчі акти потребують змін та доповнень.

Чисельність нормативних актів, що видаються для регулювання інвестиційних відносин, велика кількість органів, уповноважених видавати такі акти, створюють масив несистематизованих та невпорядкованих актів. Цей масив не має у своїй основі системоутворюючого акту (деякою мірою цю прогалину заповнює Закон України «Про інвестиційну діяльність»), який потрібний для того, щоб:

¹ Див.: ВВР. – 1998. – № 16. – Ст. 68.

² Див.: ВВР. – 1993. – № 17. – Ст. 188.

³ Див.: ВВР. – 1992. – № 52. – Ст. 683.

⁴ Див.: ВВР. – 1992. – № 50. – Ст. 676.

- зробити інвестиційне законодавство зручним для практичного застосування;
- створити стійку і взаємопов'язану ієрархію актів, у якій, виходячи з основної регламентації, можна було б отримати точні дані щодо вирішення питання в підзаконному нормуванні;
- в ієрархії нормативного регулювання витримати вимоги послідовної відповідності актів нижчого рівня актам вищого рівня;
- за рахунок створення Загальної частини інвестиційного законодавства забезпечити не тільки єдність правового регулювання, а й зекономити нормотворчий матеріал, у якому принципові положення не потребували б повторення в кожному підрозділі Особливої частини інвестиційного законодавства.

Ці проблеми можуть бути вирішені тільки шляхом кодифікації інвестиційного законодавства. І саме тому заслуговує на підтримку думка про доцільність розробки та прийняття Інвестиційного кодексу України.

Контрольні питання

1. Чи можна вести мову про існування інвестиційного законодавства в дореволюційну добу?
2. Що зумовило розвиток інвестиційного законодавства в період непу?
3. Як визначається інвестиційне законодавство в юридичній літературі?
4. Чому можна вважати інвестиційне законодавство підгалуззю господарського законодавства?
5. Чи можна вважати, що в Україні створено правові засади здійснення інвестиційної діяльності? Відповідь обґрунтуйте.
6. Як можна виділити основні напрямки розвитку інвестиційного законодавства?

Суб'єкти та об'єкти інвестиційної діяльності

4.1. Правовий статус суб'єктів інвестиційної діяльності

Носіями інвестиційних прав і обов'язків є наділені компетенцією суб'єкти інвестиційної діяльності, які володіють майном, на базі якого вони здійснюють інвестиційну діяльність, зареєстровані у встановленому порядку чи легітимовані іншим чином, здійснюють керівництво інвестиційною діяльністю, набувають прав та обов'язків і несуть самостійну майнову відповідальність.

Суб'єктами інвестиційної діяльності відповідно до ч. 1 ст. 5 Закону України «Про інвестиційну діяльність» можуть бути громадяни і юридичні особи України та іноземних держав, а також держави. Закон поділяє суб'єктів на дві категорії – інвесторів та учасників, але вони можуть одночасно суміщати ці статуси.

Інвестори – це суб'єкти інвестиційної діяльності, які приймають рішення про вкладення власних, позичкових і залучених майнових та інтелектуальних цінностей в об'єкти інвестування. Інвестори можуть виступати в ролі вкладників, кредиторів, покупців, а також виконувати функції будь-якого учасника інвестиційної діяльності. Залежно від виду інвестицій розрізняють портфельних, фінансових і стратегічних інвесторів, а також внутрішніх (українських) та іноземних інвесторів.

Учасниками інвестиційної діяльності можуть бути громадяни та юридичні особи України, інших держав, які забезпечують реалізацію інвестицій як виконавці замовлень або на підставі доручення інвестора.

У юридичній літературі визначають також інших учасників інвестиційної діяльності. Так, О.М. Вінник виділяє таких учасників:

- виконавці – суб'єкти господарювання, що здійснюють практичні дії щодо реалізації інвестицій. Наприклад, проектні, будівельні, впроваджувальні та інші організації, що виконують

- роботи, виготовляють продукцію, надають послуги, необхідні для реалізації інвестицій;
- банки та інші фінансові структури, що надають кошти для вкладення інвестицій;
 - інвестиційні інститути, серед яких чільне місце посідають інвестиційні фонди та інвестиційні компанії, довірчі товариства (виконують роль фінансових посередників на ринку інвестицій);
 - органи державного, регіонального, галузевого, міжгалузевого тощо господарського управління (міністерства та відомства, виконкоми місцевих рад народних депутатів, господарські об'єднання тощо);
 - органи державного регулювання у сфері інвестиційної діяльності¹.

Цей перелік доповнює О.Р. Кибенко, виділяючи також:

- одержувача інвестицій – особу, яка отримала від інвестора у власність або в користування майно, майнові права та інші цінності, що мають ринкову вартість, і використовує їх у власній господарській діяльності, включаючи подальше інвестування;
- інвестиційного посередника – суб'єкт посередницької діяльності, що на договірних підставах отримав від інвестора майно, майнові права та інші цінності для подальшого інвестування, яке здійснюється на професійних засадах².

О.П. Гетьманець вважає, що в інвестиційному процесі прямо чи опосередковано беруть участь особи, інтереси яких можуть не завжди збігатися. На думку автора, нині в інвестиційній діяльності виділяються:

- дрібні інвестори, в основному фізичні особи і в першу чергу громадяни України, які зацікавлені в отриманні від своїх вкладень реальних прибутків (дивідендів, відсотків) у найбільш оптимальні строки;
- великі інвестори, які зацікавлені вкласти свої кошти, у тому числі акумульовані кошти дрібних інвесторів, у реальні та гарантовані інвестиційні проекти; мати контроль за діяльністю підприємницьких структур, що інвестуються, отримати ті ж прибутки, за їх рахунок профінансувати свої управлінські витрати та розрахуватися з вкладниками, а також мати

¹ Вінник О.М. Інвестиційне право. – К.: Атіка, 2000. – С. 13.

² Кибенко О.Р. Інвестиційна діяльність: визначення, суб'єкти, класифікація та співвідношення з підприємницькою діяльністю // Вісник університету внутрішніх справ. – 1999. – № 6. – С. 220.

інші інтереси: створення іміджу, власна виробнича діяльність, представницькі витрати тощо;

- учасники інвестиційного процесу, які зацікавлені отримати по можливості більшу частку здійснюваних інвестицій і тому можуть завищувати ціни на виконані роботи чи надані послуги;
- трудові колективи підприємницьких структур, що інвестуються, які прагнуть отримати прибуток через високі заробітні плати та соціальні витрати;
- адміністрація (менеджери), які здійснюють регулювання фінансових потоків і зацікавлені в тому, щоб вкладені інвестиції тривалий час знаходилися в їхньому розпорядженні, а також в направленні отриманого прибутку на реінвестування. Вони можуть мати і корисливі інтереси: не виправдані заробітні плати, високі премії, не виправдані відрядження, нерациональне використання матеріальних та інших ресурсів;
- посередницькі структури, що обслуговують інвестиційний процес, наприклад незалежні реєстратори, на послуги яких витрачається частина отриманого прибутку¹.

Суб'єкти інвестиційної діяльності наділені певними інвестиційними правами та несуть інвестиційні обов'язки. Зазначені права і обов'язки можуть бути як загальними (стосуються всіх інвестиційних правовідносин), так і спеціальними (стосуються окремих інвестиційних правовідносин, наприклад, концесійних).

Суб'єктивні інвестиційні права – це міра можливої поведінки учасників інвестиційної діяльності, а суб'єктивні інвестиційні обов'язки – це міра належної (необхідної) поведінки. З метою усвідомлення структури правовідносин ці права поділяють на абсолютні та відносні.

В абсолютних інвестиційних правовідносинах суб'єкту протистоїть невизначене коло зобов'язаних осіб з пасивним обов'язком не протидіяти здійсненню права. Таким є право власності інвестора, право суб'єкта формувати результати інвестиційної діяльності тощо. До відносних належать права з кореспондуючим їм обов'язком, найчастіше позитивного характеру, інших суб'єктів. Такими є правовідносини, що виникають унаслідок укладення договорів.

Відповідно до ч. 1 ст. 7 Закону України «Про інвестиційну діяльність» усі суб'єкти інвестиційної діяльності незалежно від форм власності та господарювання мають рівні права щодо здійснення інвестиційної діяльності, якщо інше не передбачено законодавчими актами України.

¹ Підприємницьке право України / За заг. ред. Р.Б. Шишки. – Х.: Еспада, 2000. – С. 355.

Основні (загальні) права суб'єктів інвестиційної діяльності визначені ст. 7 Закону України «Про інвестиційну діяльність»:

- право на розміщення інвестицій у будь-які об'єкти, крім тих, інвестування в які заборонене або обмежене законодавством України відповідно до ч. 2 ст. 4 цього Закону;
- право самостійно визначати цілі, напрями, види й обсяги інвестицій, залучати для їх реалізації на договірній основі будь-яких учасників інвестиційної діяльності, у т.ч. шляхом організації конкурсів і торгів;
- за рішенням інвестора володіти, користуватися і розпоряджатися інвестиціями, а також результатами їхнього здійснення відповідно до встановленого законом порядку і умов укладеного між ними (учасниками інвестиційної діяльності) договору;
- залучати фінансові кошти у вигляді кредитів, випуску у встановленому законодавством порядку цінних паперів і позик;
- володіти, користуватися та розпоряджатися об'єктами інвестицій, включаючи реінвестиції та торговельні операції на території України, відповідно до законодавчих актів України;
- набувати необхідне для здійснення інвестиційної діяльності майно у громадян та юридичних осіб безпосередньо чи через посередників за цінами і на умовах, що визначаються за домовленістю сторін, якщо це не суперечить законодавству України, без обмеження за обсягом і номенклатурою.

Майно інвестора може бути використане ним для забезпечення його зобов'язань. У заставу приймається лише те майно, яке перебуває у власності позичальника або належить йому на праві повного господарського відання, якщо інше не передбачене законодавчими актами України. Заставлене майно при порушенні заставних зобов'язань може бути реалізоване відповідно до чинного законодавства.

Для державних підприємств, які виступають інвесторами за межами України та яким відкрито іпотечний кредит, встановлюється гарантія для цих інвестицій з боку держави.

Основні (загальні) обов'язки суб'єктів інвестиційної діяльності передбачені ст. 8 Закону України «Про інвестиційну діяльність». Законодавець визначає обов'язки інвесторів і обов'язки суб'єктів інвестиційної діяльності. До загальних обов'язків суб'єктів інвестиційної діяльності належать такі:

- додержуватися державних норм і стандартів, порядок встановлення яких визначається законодавством України;
- виконувати вимоги державних органів і посадових осіб, що висувуються в межах їх компетенції;

- подавати в установленому порядку бухгалтерську і статистичну звітність;
- не допускати недобросовісної конкуренції і виконувати вимоги антимонопольного регулювання;
- на виконання спеціальних робіт, що потребують відповідної атестації виконавця, одержати ліцензію в порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України.

Інвестор у випадках і порядку, встановлених законодавством України, зобов'язаний:

- подати фінансовим органам декларацію про обсяги і джерела здійснюваних інвестицій;
- одержати необхідний дозвіл або узгодження відповідних державних органів та спеціальних служб на капітальне будівництво;
- одержати позитивний комплексний висновок державної експертизи щодо додержання в інвестиційних програмах та проєктах будівництва діючих нормативів з питань санітарного і епідеміологічного благополуччя населення, екології, охорони праці, енергозбереження, пожежної безпеки, міцності, надійності та необхідної довговічності будинків і споруд, а також архітектурних вимог.

Зазначені права та обов'язки є загальними, але спеціальні закони, що регулюють окремі види інвестиційних правовідносин, залежно від їх виду передбачають також додаткові (спеціальні) права і обов'язки. Так, ст. 17 Закону України «Про концесії» встановлює права і обов'язки концесієдавця, а ст. 18 цього закону – права і обов'язки концесіонера.

Серед інвесторів як особливий суб'єкт виділяється держава, яка бере участь в інвестиційному процесі через державний сектор економіки, шляхом інвестування соціальних програм або через свої органи виконавчої влади. Держава здійснює інвестування тих галузей та виробництв, які мають загальнонаціональний характер і від яких залежить її безпека та забезпечення потреб населення. Особливим інструментом державної інвестиційної діяльності є кредитна політика, за допомогою якої стимулюється вкладення коштів у пріоритетні інвестиційні проєкти. Держава здійснює кредитну політику через Фонд державного майна, Державний інноваційний фонд, Пенсійний фонд тощо.

Основним правовим документом, який регулює взаємовідносини між суб'єктами інвестиційної діяльності, встановлює їх права та обов'язки, є договір (угода). Укладання договорів, вибір партнерів, визначення зобов'язань, будь-яких інших умов

господарських взаємовідносин, що не суперечать законодавству України, є виключною компетенцією суб'єктів інвестиційної діяльності. Втручання державних органів та посадових осіб у реалізацію договірних відносин між суб'єктами інвестиційної діяльності понад свою компетенцію не припустиме.

При недодержанні договірних зобов'язань суб'єкти інвестиційної діяльності несуть майнову та іншу відповідальність, передбачену законодавством України і укладеними договорами.

4.2. Організаційно-правові форми інвестиційної діяльності

Для досягнення мети інвестиційної діяльності – отримання прибутку чи досягнення соціального ефекту необхідна організація, яка передбачає здійснення цієї діяльності відповідно та в межах установленого законодавством порядку. Цей порядок обумовлений формами власності, способами розмежування повноважень власника щодо інвестованих ним коштів, вимогами чинного законодавства, бажаннями інвестора тощо. Організаційна форма інвестиційної діяльності вказує на особливості правового стану суб'єкта інвестиційної діяльності, порядок здійснення ним повноважень з керівництва, визначає не заборонені чинним законодавством види інвестиційної діяльності, керівні органи, межі та порядок відповідальності за інвестиційними зобов'язаннями. Визначення та врахування цих особливостей сприяє оптимальній організації інвестиційної діяльності, дозволяє більш цілеспрямовано домагатися поставленої мети інвестиційної діяльності, зменшивши при її здійсненні до мінімуму елементи ризику, і цим самим найбільш сприятливим для себе способом забезпечити захист інвестиційних прав та інтересів.

Оскільки метою інвестиційної діяльності є отримання прибутку, то вона є видом підприємницької діяльності і відповідно до ч. 1 ст. 45 ГК України як вид підприємницької діяльності може здійснюватися в будь-яких організаційних формах на вибір підприємця-інвестора. Саме волевиявлення інвестора чи учасника інвестиційної діяльності є основним фактором у виборі організаційної форми здійснення інвестиційної діяльності.

Організаційно-правова форма інвестиційної діяльності безпосередньо визначає межі інвестиційної правосуб'єктності, передбачає порядок створення суб'єктів інвестиційної діяльності, правовий стан їх засновників, особливості діяльності суб'єкта,

компетенцію керівних органів, особливості та наслідки припинення інвестиційної діяльності або суб'єкта інвестиційної діяльності. Виходячи з аналізу визначень організаційно-правової форми підприємництва, що надані в юридичній літературі, і враховуючи специфіку інвестиційної діяльності як виду підприємництва *організаційно-правову форму інвестиційної діяльності можна визначити як обраний інвестором чи учасником інвестиційної діяльності спосіб управління коштами, що є у власності інвестора або передані учаснику, у порядку і на умовах, визначених законодавством України, що відображає спеціальну інвестиційну правосуб'єктність, правовий стан коштів і спеціалізацію.*

Відповідно до чинного законодавства організаційно-правові форми інвестиційної діяльності можна об'єднати в три групи:

- інвестиційна діяльність без створення юридичної особи, що передбачає самостійне здійснення фізичною особою інвестиційної діяльності за рахунок належних чи переданих їй коштів;
- інвестиційна діяльність, що здійснюється з метою створення юридичної особи;
- інвестиційна діяльність юридичних осіб, які створені як з метою здійснення інвестиційної діяльності, так і тих, для яких інвестиційна діяльність не є основним видом діяльності.

Кожна з визначених законодавством України організаційно-правових форм має свої особливості, пов'язані як із процесом її створення та організації, так і з можливостями здійснення бажаного виду інвестиційної діяльності та її режимом.

Інвестиційна діяльність здійснюється в різних організаційно-правових формах, серед яких найбільш поширеними є:

- інвестиційні фонди, які можуть бути корпоративними чи пайовими. Корпоративний інвестиційний фонд – це інститут спільного інвестування, який створюється у формі відкритого акціонерного товариства і провадить виключно діяльність із спільного інвестування. Пайовий інвестиційний фонд – це активи, що належать інвесторам на праві спільної часткової власності, перебувають в управлінні компанії з управління активами та обліковуються останньою окремо від результатів її господарської діяльності;
- страхові компанії, які забезпечують підприємцям захист від інвестиційних ризиків, а залучені за рахунок страхових внесків кошти можуть самостійно вкладати в інвестиційні проекти;
- кредитні спілки, які акумулюють кошти фізичних та юридичних осіб і відповідно до їх статуту видають за рахунок

- пайового фонду позички своїм членам, у тому числі під заставу, а також іншим кредитним спілкам, а отримані внаслідок кредитної діяльності кошти спрямовують на інвестиційні цілі;
- холдингова компанія – це суб'єкт господарювання, який володіє контрольними пакетами акцій інших, одного або більше, суб'єктів господарювання;
 - лізингові компанії, що здійснюють довгострокову оренду обладнання за рахунок операцій з купівлі у виробника такого обладнання та наступної передачі його в оренду;
 - фірма-девелопер, бере на себе відповідальність щодо реалізації інвестиційного проекту: здійснює пошук найбільш вигідного об'єкта інвестування, розробку інвестиційного проекту, його фінансування і введення в експлуатацію (як правило, будівельно-підрядні фірми);
 - фірми-ріелтери – посередники на ринку нерухомості, що працюють на комісійних засадах з продавцем нерухомості;
 - інжиніринго-консалтингові фірми – фірми, які на договірних засадах розробляють бізнес-плани та іншу інформаційну, науково-технічну, проектно-кошторисну документацію для інвестора;
 - інші види організаційно-правових форм інвестиційної діяльності¹.

4.3. Об'єкти інвестиційної діяльності

У філософії об'єкт визначається як зовнішній, протилежний суб'єкту предмет, на який спрямовані пізнання і дія суб'єкта. Проте прямолінійно застосовувати це філософське положення до правових, у тому числі й інвестиційно-правових відносин не можна. Інакше склалося б хибне уявлення, що правовідносини – це відносини між суб'єктом і об'єктом. Правовідносини ж розглядаються як відносини між суб'єктами з приводу того чи іншого об'єкта. Вони складаються між особами щодо матеріального або нематеріального блага для задоволення своїх потреб. Тому об'єктом інвестиційних правовідносин може бути те, заради чого суб'єкти вступають у відносини з метою здійснення своїх законних прав та інтересів і на що спрямовані їхня суб'єктивні права та обов'язки.

Об'єктом інвестиційної діяльності згідно зі ст. 4 Закону України «Про інвестиційну діяльність» може бути будь-яке майно,

¹ Більш докладно ці питання розглядаються у кн.: Підприємницьке право України / За заг. ред. Р.Б. Шишки. – Х.: Еспада, 2000. – Розд. 8, 15.

у тому числі основні фонди і оборотні кошти в усіх галузях і сферах народного господарства, цінні папери, цільові грошові вклади, науково-технічна продукція, інтелектуальні цінності, інші об'єкти власності, а також майнові права.

Термін «майно» має неоднозначне трактування, зокрема під майном розуміють:

- 1) річ або конкретну сукупність речей. Саме про майно в такому значенні йдеться в нормах, які визначають предмет договору (наприклад, купівлі-продажу, поставки, оренди, позики тощо);
- 2) сукупність прав, які належать конкретній особі;
- 3) сукупність майнових прав та обов'язків.

Проблема застосування цього терміна полягає в тому, що він має важливе значення для визначення конкретних прав та обов'язків сторін в інвестиційних правовідносинах, де майно є об'єктом права, і тому виникає потреба щоразу визначати значення цього терміна шляхом тлумачення тексту правової норми. Також певні труднощі виникають з приводу того, що в деяких галузях законодавства (наприклад, у митному, податковому) об'єкту права – майну може надаватися інше правове значення. Це є надзвичайно важливим, оскільки інвестиційні правовідносини тісно пов'язані з митними, податковими і можуть бути видом цивільних чи адміністративних правовідносин. І тому законодавець у Законі України «Про інвестиційну діяльність» визначивши, що об'єктом інвестиційної діяльності може бути будь-яке майно (*уточнення* – не заборонене чинним законодавством), надалі конкретизував: у тому числі основні фонди і оборотні кошти в усіх галузях та сферах народного господарства.

Основні фонди і оборотні кошти. Економічно поділ на основні фонди і оборотні кошти застосовується в будь-якому суспільстві, оскільки жодне не може існувати, не створюючи предметів споживання за допомогою засобів виробництва – основних і оборотних. Основні фонди – це частина майна, що використовується як засоби праці при виробництві продукції, виконанні робіт, наданні послуг або для управління організацією протягом строку, який перевищує 12 місяців, або звичайний операційний цикл, якщо він перевищує 12 місяців.

Відповідно до ч. 2 ст. 8 Закону України «Про оподаткування прибутку підприємств»¹ під терміном «основні фонди» слід розуміти матеріальні цінності, що призначаються платником податку для використання в господарській діяльності платника

¹ ВВР. – 1995. – № 4. – Ст. 28.

податку протягом періоду, який перевищує 365 календарних днів з дня введення в експлуатацію таких матеріальних цінностей, та вартість яких поступово зменшується через фізичний або моральний знос.

До основних фондів належать:

- будівлі, споруди, їх структурні компоненти та передавальні пристрої, у тому числі жилі будинки та їх частини;
- автомобільний транспорт та вузли (запасні частини) до нього; меблі; побутові електронні, оптичні, електромеханічні прилади та інструменти, інше конторське (офісне) обладнання, устаткування та прилади до них;
- будь-які інші основні фонди, не перераховані вище;
- електронно-обчислювальні машини, інші машини для автоматичного опрацювання інформації, їх програмне забезпечення, пов'язані з ними засоби зчитування або друку інформації, інші інформаційні системи, телефони, мікрофони і рації, вартість яких перевищує вартість малоцінних товарів (предметів).

Перераховані об'єкти використовуються багаторазово у виробничому процесі, поступово переносячи свою вартість на продукцію, що виробляється. Оборотними засобами є сировина, основні і допоміжні матеріали, паливо, запасні частини тощо.

Деяко інший підхід знаходимо в економічній літературі. Виробничі фонди інвестиційної сфери поділяються на фонди будівельного і виробничого призначення. До перших належать: будівельні машини та механізми, виробниче обладнання, транспортні засоби, виробничі споруди і будівлі та інші основні фонди (інструменти, контрольно-вимірювальні прилади, господарчий інвентар зі строком служби більш одного року, незалежно від вартості).

До фондів виробничого призначення належать машини, обладнання, транспортні засоби, виробничий інвентар, інструменти зі строком служби понад один рік, будівлі і споруди підсобних та допоміжних виробництв, які виділено на самостійний баланс, вони входять до складу підприємств, організацій, що здійснюють інвестиційну діяльність.

На практиці певні труднощі виникають при інвестуванні в об'єкти нерухомості, оскільки зазначені об'єкти не відрізняється «мобільністю», і в разі розірвання інвестиційного договору проблематичним є повернення грошових коштів, вкладених у них¹.

¹ Січевлюк В.А. Цивільно-правові питання інвестування в нерухомість // Правова держава: щорічник наукових праць. Випуск дванадцятий. – К.: Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, 2001. – С. 340.

Чинне законодавство не має суб'єктивних обмежень щодо укладення інвестиційних договорів в об'єкти нерухомості. Тому суб'єктами інвестування можуть бути юридичні і фізичні особи як окремо, так і спільно. Оскільки інвестор самостійно визначає цілі, напрями, види й обсяги інвестицій, залучає для їх реалізації на договірній основі будь-яких учасників інвестиційної діяльності, то за його рішенням права володіння, користування і розпорядження інвестиціями, а також результати їх здійснення можуть бути передані іншим фізичним і юридичним особам. Взаємовідносини між ними регулюються на основі укладених договорів. Чинне законодавство не регулює таку передачу, але на практиці вже є випадки укладення інвестиційних договорів юридичними особами з подальшою передачею права власності, наприклад, на квартиру своїм працівникам. Але неврегульованість та неконтрольованість цих процесів часто призводить до ситуацій, коли інвестор, якому виділяється земельна ділянка для будівництва житлового будинку, залучає до цього інших інвесторів і внаслідок такого залучення в багатьох випадках виникає ситуація, коли на одну й ту ж квартиру пред'являють свої права кілька інвесторів, у зв'язку з чим виникають спори. З метою усунення цього пропонується введення обов'язкової реєстрації місцевими органами інвестиційних договорів на будівництво (реконструкцію) будинків у разі залучення інших інвесторів особою, якій виділяється земельна ділянка під будівництво. Таку реєстрацію повинні проводити органи, які видаватимуть свідоцтво на право власності на об'єкти нерухомості, і обов'язковою умовою вступу в дію такого договору має бути його реєстрація¹.

Для інвестування можуть бути залучені фінансові кошти у вигляді кредитів, випуску в установленому законодавством порядку цінних паперів і позик.

Цінні папери. Відповідно до ст. 1 Закону України «Про цінні папери і фондову біржу» цінні папери – це грошові документи, що засвідчують право володіння або відносини позики, визначають взаємовідносини між особою, яка їх випустила, та їх власником і передбачають, як правило, виплату доходів у вигляді дивідендів або процентів, а також можливість передачі грошових та інших прав, що випливають із цих документів, іншим особам. Однією з головних ознак цінного папера є те, що в ньому мають бути чітко визначені права володіння або відносини позики чи ті юридичні можливості, на здійснення яких має право

¹ Січевлюк В.А. Там само. – С. 344–345.

законний власник цінного папера. Цінні папери характеризуються також можливістю передачі грошових та інших прав, що випливають з цих документів, іншим особам. Спосіб передачі та можливості обмеження передачі залежать від виду цінного паперу і можуть бути різними: вільний обіг, індосамент, заборона передачі іншим особам. Зазначеним законом визначені види цінних паперів, що можуть випускатися в Україні.

Акція – цінний папір без визначеного строку обігу, що засвідчує пайову участь у статутному фонді акціонерного товариства, підтверджує членство в акціонерному товаристві та право на участь в управлінні ним, дає право його власникові на одержання частини прибутку у вигляді дивіденду, а також на участь у розподілі майна при ліквідації акціонерного товариства. Власник акції має право на частину прибутку акціонерного товариства (дивіденди), на участь в управлінні товариством (крім власника привілейованої акції), а також інші права, передбачені цим Законом, іншими законодавчими актами, а також статутом акціонерного товариства.

Облігація – цінний папір, що засвідчує внесення її власником грошових коштів і підтверджує зобов'язання відшкодувати йому номінальну вартість цього цінного папера в передбачений у ньому строк з виплатою фіксованого процента (якщо інше не передбачено умовами випуску).

Облігації зовнішніх державних позик – цінні папери, що розміщуються на міжнародних та іноземних фондових ринках і підтверджують зобов'язання України відшкодувати пред'явникам цих облігацій їх номінальну вартість із виплатою доходу відповідно до умов випуску облігацій.

Казначейські зобов'язання України – вид цінних паперів на пред'явника, що розміщуються виключно на добровільних засадах серед населення, засвідчують внесення їх власником грошових коштів до бюджету і дають право на одержання фінансового доходу.

Ощадний сертифікат – письмове свідоцтво банку про депонування грошових коштів, яке засвідчує право вкладника на одержання після закінчення встановленого строку депозиту і процентів по ньому.

Інвестиційний сертифікат – цінний папір, який випускається компанією з управління активами пайового інвестиційного фонду та засвідчує право власності інвестора на частку в пайовому інвестиційному фонді.

Приватизаційні папери – це особливий вид державних цінних паперів, які засвідчують право власника на безоплатне

одержання в процесі приватизації частки майна державних підприємств, державного житлового фонду, земельного фонду¹.

Результатом науково-технічної діяльності є промислова власність. До об'єктів промислової власності належать винаходи, корисні моделі, промислові зразки, раціоналізаторські пропозиції, ноу-хау. Промислова власність – це результати науково-технічної творчості (діяльності), які можуть бути використані на користь суспільства в будь-якій доцільній діяльності людей і є видом і складовою інтелектуальної власності.

Контрольні питання

1. Чим відрізняються інвестори від учасників інвестиційної діяльності?
2. Чи можна вважати трудові колективи суб'єктами інвестиційної діяльності і чому?
3. Чим відрізняється правовий статус інвесторів та учасників інвестиційної діяльності?
4. Чому державу можна вважати особливим суб'єктом інвестиційної діяльності?
5. Які існують організаційно-правові форми інвестиційної діяльності?
6. У чому полягають особливості інтелектуальних цінностей як об'єкта інвестиційної діяльності?

¹ Закон України «Про приватизаційні папери» // ВВР України. – 1992. – № 24. – Ст. 352; № 38. – Ст. 562.

Інститути спільного інвестування

5.1. Загальна характеристика законодавства про інститути спільного інвестування. Основні терміни та їх визначення

Відносини у сфері спільного інвестування регулюються Законом України «Про інститути спільного інвестування», іншими нормативно-правовими актами з питань функціонування фондового ринку та з питань діяльності акціонерних товариств у частині, що не суперечить нормам Закону України «Про інститути спільного інвестування», а також прийнятими відповідно до цього Закону іншими нормативно-правовими актами.

Закон України «Про інститути спільного інвестування» визначає правові та організаційні основи створення, діяльності та відповідальності суб'єктів спільного інвестування, особливості управління їх активами, встановлює вимоги до складу, структури та зберігання активів, особливості розміщення і обігу цінних паперів інститутів спільного інвестування, порядок і обсяг розкриття ними інформації з метою залучення та ефективного розміщення фінансових ресурсів інвесторів.

Завданням цього Закону є регулювання суспільних відносин, що виникають у сфері спільного інвестування щодо створення та діяльності суб'єктів спільного інвестування, забезпечення гарантій прав власності на цінні папери та захист прав учасників фондового ринку.

Державне регулювання у сфері спільного інвестування здійснює Комісія відповідно до Закону України «Про державне регулювання ринку цінних паперів в Україні».

З метою усунення подвійності та невизначеності в тлумаченні термінів у Законі надано їх визначення. Терміни, що вживаються в Законі, мають таке значення:

- *активи інституту спільного інвестування* – сукупність майна, корпоративних прав та вимог, сформована за рахунок коштів спільного інвестування;
- *вартість чистих активів інституту спільного інвестування* – величина, що визначається як різниця між сумою активів інституту спільного інвестування з урахуванням їх ринкової вартості і розміром зобов'язань інституту спільного інвестування;
- *відкрита підписка* – розміщення цінних паперів шляхом відкритого продажу;
- *відкритий продаж* – відчуження цінних паперів особам, коло яких заздалегідь не визначене. Будь-яке відчуження цінних паперів з використанням прилюдної пропозиції вважається відкритим продажем;
- *викуп цінних паперів інституту спільного інвестування* – сплата емітентом інвестору вартості частини чистих активів інституту спільного інвестування пропорційно до кількості цінних паперів інституту спільного інвестування, що належать інвесторові, з припиненням права власності інвестора на ці цінні папери;
- *випуск цінних паперів* – сукупність цінних паперів одного емітента певного виду та однієї номінальної вартості, що забезпечує їх власникам однаковий обсяг прав і можливість мати однакові умови розміщення на фондовому ринку відповідно до порядку, встановленого законодавством про цінні папери, Законом України «Про інститути спільного інвестування» та Державною комісією з цінних паперів та фондового ринку;
- *зберігач* – розуміється в значенні, визначеному Законом України «Про Національну депозитарну систему та особливості електронного обігу цінних паперів в Україні»;
- *здійснення контролю* – володіння безпосередньо або через пов'язаних осіб часткою, що становить не менш як 20 відсотків статутного фонду (капіталу) юридичної особи, або управління найбільшою кількістю голосів в органі управління юридичної особи¹;
- *інвестиційна декларація* – документ, що є складовою частиною регламенту інституту спільного інвестування та додатком до договору з компанією з управління активами, у якому

¹ Для фізичної особи загальна сума володіння часткою статутного фонду (капіталу) юридичної особи (голосів в органі управління) визначається як загальна сума корпоративних прав (голосів), що належить цій фізичній особі, членам її сім'ї та юридичним особам, які контролюються цією фізичною особою або членами її сім'ї.

визначаються основні напрями та обмеження інвестиційної діяльності інституту спільного інвестування;

- *інвестиційний сертифікат* – цінний папір, який випускається компанією з управління активами пайового інвестиційного фонду та засвідчує право власності інвестора на частку в пайовому інвестиційному фонді;
- *інститут спільного інвестування (далі – ІСІ)* – корпоративний інвестиційний фонд або пайовий інвестиційний фонд, який провадить діяльність, пов’язану з об’єднанням (залученням) грошових коштів інвесторів з метою отримання прибутку від вкладення їх у цінні папери інших емітентів, корпоративні права та нерухомість;
- *компанія з управління активами* – господарське товариство, яке здійснює професійну діяльність з управління активами ІСІ на підставі ліцензії, що видається Комісією;
- *конвертація цінних паперів ІСІ* – вилучення емітентом з обігу та анулювання цінних паперів одного виду шляхом їх обміну на цінні папери іншого виду цього ж емітента або на цінні папери іншого емітента (у разі реорганізації цього емітента);
- *кошти спільного інвестування* – кошти, залучені від інвесторів ІСІ, доходи від здійснення операцій з активами ІСІ та доходи, нараховані за активами ІСІ;
- *пов’язана особа*:
 - а) юридична особа, яка здійснює контроль за відповідною юридичною особою, або контролюється відповідною юридичною особою, або перебуває під спільним контролем з такою юридичною особою;
 - б) фізична особа або члени її сім’ї, які здійснюють контроль за відповідною юридичною особою. Членами сім’ї фізичної особи вважаються чоловік або дружина, прямі родичі (діти або батьки) фізичної особи, її чоловіка або дружини, а також чоловік або дружина будь-якого прямого родича фізичної особи;
 - в) посадова особа відповідної юридичної особи, уповноважена провадити від її імені юридичні дії, спрямовані на встановлення, зміну або зупинення правових відносин, а також члени сім’ї такої особи;
- *початковий статутний фонд (капітал) корпоративного інвестиційного фонду* – статутний фонд (капітал), сплачений засновниками до його реєстрації в реєстрі ІСІ. Ведення реєстру ІСІ здійснюється Комісією;
- *приватне розміщення* – розміщення цінних паперів без відкритого продажу шляхом безпосередньої пропозиції цінних паперів заздалегідь визначеному колу осіб;

- *прилюдна пропозиція* – повідомлення про відкритий продаж цінних паперів, зроблене в засобах масової інформації або іншим чином та звернене до невизначеної кількості осіб;
- *проголошені цінні папери ІСІ* – цінні папери ІСІ, на які пропонується відкрита підписка;
- *проспект емісії цінних паперів ІСІ* – документ, який містить інформацію про відкриту підписку на цінні папери ІСІ;
- *регламент ІСІ* – документ, який визначає особливості діяльності ІСІ;
- *розміщення цінних паперів* – відчуження цінних паперів первинним власникам шляхом укладення цивільно-правових договорів;
- *розміщені цінні папери* – цінні папери ІСІ, придбані інвесторами під час розміщення;
- *цінні папери ІСІ* – акції корпоративного інвестиційного фонду та інвестиційні сертифікати пайового інвестиційного фонду.

5.2. Поняття та види інститутів спільного інвестування

Інститут спільного інвестування (ІСІ) *залежно від порядку здійснення його діяльності* може бути:

- *відкритого типу*, якщо ІСІ (або компанія з управління його активами) бере на себе зобов'язання здійснювати в будь-який час на вимогу інвесторів викуп цінних паперів, емітованих цим ІСІ (або компанією з управління його активами);
- *інтервального типу*, якщо ІСІ (або компанія з управління його активами) бере на себе зобов'язання здійснювати на вимогу інвесторів викуп цінних паперів, емітованих цим ІСІ (або компанією з управління його активами) протягом обумовленого в проспекті емісії строку, але не менше одного разу на рік;
- *закритого типу*, якщо він (або компанія з управління його активами) не бере на себе зобов'язань щодо викупу цінних паперів, емітованих цим ІСІ (або компанією з управління його активами) до моменту його реорганізації або ліквідації. ІСІ закритого типу може бути лише строковим.

Залежно від строку, на який створюється, ІСІ може бути строковим або безстроковим. *Строковий ІСІ* створюється на певний строк, встановлений у проспекті емісії, після закінчення якого зазначений ІСІ ліквідується або реорганізується. *Безстроковий ІСІ* створюється на невизначений строк.

Інститут спільного інвестування *залежно від ступеня диверсифікації* може бути диверсифікованого і недиверсифікованого

виду. ІСІ вважається *диверсифікованим*, якщо він одночасно відповідає таким вимогам:

- кількість цінних паперів одного емітента в активах ІСІ не перевищує 10 відсотків загального обсягу їх емісії;
- сумарна вартість цінних паперів, що становлять активи ІСІ в кількості, більшій, ніж 5 відсотків загального обсягу їх емісії, на момент їх придбання не перевищує 40 відсотків вартості чистих активів ІСІ;
- не менш як 80 відсотків загальної вартості активів ІСІ становлять грошові кошти, ощадні сертифікати, облігації підприємств та облігації місцевих позик, державні цінні папери, а також цінні папери, що допущені до торгів на фондовій біржі або в торговельно-інформаційній системі.

Чинним законодавством встановлено певні обмеження щодо діяльності диверсифікованих ІСІ. Так, їм забороняється:

- тримати в грошових коштах, на банківських депозитних рахунках, в ощадних сертифікатах та облігаціях, емітентами яких є комерційні банки, більше ніж 30 відсотків загальної вартості активів ІСІ;
- придбавати або додатково інвестувати в цінні папери одного емітента більше ніж 5 відсотків загальної вартості активів ІСІ;
- придбавати або додатково інвестувати в державні цінні папери, доходи за якими гарантовано Кабінетом Міністрів України, більше ніж 25 відсотків загальної вартості активів ІСІ. При цьому забороняється інвестувати кошти ІСІ менше ніж у три види державних цінних паперів;
- придбавати або додатково інвестувати в цінні папери органів місцевого самоврядування більше ніж 10 відсотків загальної вартості активів ІСІ;
- придбавати або додатково інвестувати в облігації підприємств, емітентами яких є резиденти України (крім комерційних банків), більше ніж 20 відсотків загальної вартості активів ІСІ;
- придбавати або додатково інвестувати в акції українських емітентів більше ніж 40 відсотків загальної вартості активів ІСІ;
- придбавати або додатково інвестувати в цінні папери, доходи за якими гарантовано урядами іноземних держав, більше ніж 20 відсотків загальної вартості активів ІСІ;
- придбавати або додатково інвестувати в акції та облігації іноземних емітентів, які допущені до торгів на організованих фондових ринках іноземних держав, більше ніж 20 відсотків загальної вартості активів ІСІ;
- придбавати або додатково інвестувати в інші активи, дозволені законодавством України, більше ніж 5 відсотків активів ІСІ;

- придбавати або додатково інвестувати в цінні папери, доходи за якими гарантовано урядом однієї іноземної держави, більше ніж 10 відсотків загальної вартості активів ІСІ;
- придбавати або обмінювати цінні папери, емітентами яких є пов'язані особи ІСІ, компанії з управління активами або зберігачі.

Інститути спільного інвестування, які не мають усіх ознак диверсифікованого ІСІ, є *недиверсифікованими*.

У разі якщо недиверсифікований ІСІ закритого типу здійснює виключно приватне розміщення цінних паперів власного випуску і його активи більш ніж на 50 відсотків складаються з корпоративних прав і цінних паперів, що не допущені до торгів на фондовій біржі або в торговельно-інформаційній системі, він вважається *венчурним* фондом. Учасниками венчурного фонду можуть бути тільки юридичні особи.

Дивіденди по цінних паперах ІСІ відкритого та інтервально-го типу не нараховуються і не сплачуються. ІСІ відкритого та інтервального типу можуть бути тільки диверсифікованими.

5.3. Правові засади діяльності корпоративного інвестиційного фонду

Корпоративний інвестиційний фонд – це ІСІ, який створюється у формі відкритого акціонерного товариства і провадить виключно діяльність із спільного інвестування.

Чинним законодавством визначено порядок створення корпоративного інвестиційного фонду. Він створюється відповідно до законодавства з питань діяльності акціонерних товариств з урахуванням особливостей, установлених Законом України «Про інститути спільного інвестування», яким установлено обмеження щодо окремих категорій засновників. Так, зокрема, корпоративний інвестиційний фонд не може бути заснований юридичними особами, у статутному фондї (капіталі) яких частка держави або органів місцевого самоврядування перевищує 25 відсотків.

Корпоративний інвестиційний фонд провадить свою діяльність на підставі статуту, який затверджується відповідно до законодавства та регламенту. Статут корпоративного інвестиційного фонду, крім положень, передбачених Законом України «Про господарські товариства», має також містити відомості про:

- тип корпоративного інвестиційного фонду (відкритий, інтервальный чи закритий);

- вид корпоративного інвестиційного фонду (диверсифікований, недиверсифікований);
- спільне інвестування як виключну діяльність корпоративного інвестиційного фонду;
- обмеження щодо діяльності відповідно до Закону України «Про інститути спільного інвестування»;
- акції корпоративного інвестиційного фонду, які повинні бути тільки простими іменними;
- розмір початкового статутного фонду (капіталу) та кількість акцій, що становлять початковий статутний фонд (капітал) корпоративного інвестиційного фонду. Початковий статутний фонд (капітал) корпоративного інвестиційного фонду формується за рахунок грошових коштів, державних цінних паперів, цінних паперів інших емітентів, що допущені до торгів на фондовій біржі або в торговельно-інформаційній системі, та об'єктів нерухомості, необхідних для забезпечення статутної діяльності. Розмір початкового статутного фонду (капіталу) корпоративного інвестиційного фонду не може бути менший розмір, встановленого законодавством для відкритих акціонерних товариств, тобто 1250 мінімальних заробітних плат. Збільшення статутного фонду (капіталу) корпоративного інвестиційного фонду здійснюється виключно за рахунок грошових коштів акціонерів, внесених шляхом придбання ними акцій.

Внесення змін до статуту в процесі діяльності корпоративного інвестиційного фонду здійснюється в установленому законодавством порядку з обов'язковим повідомленням Комісії.

Регламент корпоративного інвестиційного фонду повинен містити відомості про:

- повне найменування пайового інвестиційного фонду;
- дату та номер свідоцтва про державну реєстрацію юридичної особи у відповідних органах виконавчої влади;
- код за ЄДРПОУ;
- місцезнаходження корпоративного інвестиційного фонду;
- розмір статутного фонду;
- дату та номер свідоцтва про емісію акцій;
- розмір емісії, кількість і номінал акцій;
- відомості про засновників;
- термін діяльності корпоративного інвестиційного фонду (для закритого);
- умови, за яких може бути проведена заміна компанії з управління активами або зберігача, та порядок такої заміни із зазначенням дій, спрямованих на захист прав акціонерів;
- порядок визначення вартості чистих активів та ціни розміщення (викупу) акцій, у тому числі терміни їх визначення;

- розмір винагороди та/або покриття витрат, пов'язаних із діяльністю фонду, що можуть бути сплачені компанії з управління активами фонду;
- порядок розподілу прибутку (для закритого корпоративного інвестиційного фонду);
- порядок і строки викупу корпоративним інвестиційним фондом своїх акцій на вимогу інвесторів;
- напрями інвестицій (інвестиційна декларація);
- мінімальну вартість договорів (угод) щодо активів ІСІ, укладених компанією з управління активами, які підлягають затвердженню спостережною (наглядною) радою фонду¹.

Регламент затверджується засновниками корпоративного інвестиційного фонду, а зміни до нього – загальними зборами акціонерів. Регламент та зміни до нього підлягають реєстрації в Комісії відповідно до Положення про реєстрацію регламенту інститутів спільного інвестування та ведення Єдиного державного реєстру інститутів спільного інвестування (затверджений Рішенням ДКЦПФР від 06.07.2002 р. № 197) з метою впровадження державного нагляду та впорядкування діяльності ІСІ.

Інститут спільного інвестування реєструється в Державному реєстрі шляхом внесення відповідного запису до Державного реєстру та присвоєння реєстраційного коду. Підставою для внесення ІСІ до Державного реєстру є заява з проханням про реєстрацію регламенту та внесення ІСІ до Державного реєстру.

У документах корпоративного інвестиційного фонду в його назві обов'язково зазначаються слова «корпоративний інвестиційний фонд», а також тип і вид фонду.

Після проведення державної реєстрації корпоративного інвестиційного фонду як юридичної особи та повної сплати початкового статутного фонду до Комісії подають документи, перелік яких наведено в п. 3.1 Положення. У разі відповідності поданих документів чинному законодавству Комісія реєструє регламент і видає свідоцтво встановленого зразка про внесення фонду до Державного реєстру. Протягом семи календарних днів з дати реєстрації регламенту корпоративний інвестиційний фонд вноситься до Державного реєстру. Датою реєстрації корпоративного інвестиційного фонду вважається дата внесення до Державного реєстру відповідного запису. З цієї дати фонду присвоюється реєстраційний код по ЄДРІСІ.

¹ Положення про реєстрацію регламенту інститутів спільного інвестування та ведення Єдиного державного реєстру інститутів спільного інвестування (затверджене рішенням ДКЦПФР від 06.07.2002 р. № 197).

Надання послуг з розміщення та викупу цінних паперів ІСІ здійснюється безпосередньо компанією з управління активами ІСІ, яка отримала в установленому порядку ліцензію, на підставі договору про управління активами ІСІ, який повинен містити:

- повну назву та місцезнаходження, код за ЄДРПОУ агента;
- номер та дату видачі агенту ліцензії на здійснення професійної діяльності на ринку цінних паперів, а саме: діяльності по випуску та обігу цінних паперів, термін її дії;
- повну назву та місцезнаходження, код за ЄДРПОУ компанії з управління активами;
- номер та дату видачі компанії ліцензії, термін її дії;
- відомості про уповноважених осіб сторін договору, через яких сторони підтримують зв'язок. У договорі також мають бути визначені особи з боку агента, відповідальні за виконання договору про надання послуг з розміщення та викупу цінних паперів ІСІ;
- предмет договору – надання агентом послуг з розміщення та викупу цінних паперів ІСІ з урахуванням вимог, передбачених інвестиційною декларацією, протягом дії договору;
- розмір та порядок оплати послуг агента (вартість послуг визначається за домовленістю сторін, з урахуванням чинного законодавства України);
- порядок та форма надання агентом звіту про результати розміщення та викупу цінних паперів ІСІ до компанії з управління активами ІСІ;
- обов'язки та права агента, які повинні відповідати Правилам здійснення торговцями комерційної та комісійної діяльності по цінних паперах (затверджені наказом ДКЦПФР від 23.12.1996 р. № 331)¹.

У відносинах з третіми особами компанія з управління активами повинна діяти від імені та в інтересах корпоративного інвестиційного фонду на підставі договору про управління активами. Договір між корпоративним інвестиційним фондом і компанією з управління активами про управління активами корпоративного інвестиційного фонду, між корпоративним інвестиційним фондом і зберігачем укладається на строк не більш як три роки, і його дія може бути продовжена тільки за рішенням загальних зборів акціонерів фонду.

¹ Положення про вимоги до договору про надання послуг з розміщення та викупу цінних паперів інституту спільного інвестування (затверджене рішенням ДКЦПФР від 11.01.2002 р. № 11).

Корпоративний інвестиційний фонд не відповідає за зобов'язаннями держави, а держава не відповідає за зобов'язаннями корпоративного інвестиційного фонду.

Враховуючи специфіку діяльності корпоративного інвестиційного фонду, чинне законодавство встановлює певні обмеження щодо його діяльності. Так, ст. 12 Закону України «Про інститути спільного інвестування» передбачає, що *фонд не має права:*

- емітувати та розміщувати цінні папери, крім акцій;
- залучати позики або кредит у розмірі, що перевищує 10 відсотків його активів;
- надавати активи під заставу в інтересах третіх осіб;
- розміщувати акції за ціною, нижчою від номінальної вартості;
- розміщувати акції за ціною, нижчою від вартості чистих активів корпоративного інвестиційного фонду в розрахунку на одну акцію;
- розміщувати акції понад проголошену кількість;
- відмовитися від викупу власних акцій з підстав, не зазначених у Законі України «Про інститути спільного інвестування» або в нормативно-правових актах Комісії;
- створювати будь-які спеціальні або резервні фонди.

Реєстрація випуску акцій корпоративного інвестиційного фонду з метою формування початкового статутного фонду здійснюється відповідно до вимог Положення про порядок реєстрації випуску акцій відкритих акціонерних товариств і облігацій підприємств (затверджене рішенням ДКЦПФР від 09.02.2001 р. № 18). Це положення застосовується виключно під час приватного розміщення випуску акцій корпоративного фонду з метою здійснення спільного інвестування. Реєстрація проспекту емісії та випуску акцій з метою спільного інвестування здійснюється уповноваженою особою ДКЦПФР відповідно до Положення про порядок реєстрації випуску акцій корпоративного (венчурного, недиверсифікованого) інвестиційного фонду з метою здійснення спільного інвестування при їх приватному розміщенні (затверджене рішенням ДКЦПФР від 08.01.2002 р. № 8).

Акції корпоративного інвестиційного фонду повинні бути тільки простими іменними. Відкрита підписка на акції проводиться після реєстрації фонду в реєстрі ІСІ. Корпоративні інвестиційні фонди інтервального або відкритого типу після реєстрації в реєстрі ІСІ розміщують свої акції за ціною, що становить вартість чистих активів у розрахунку на одну акцію. Кожна розміщена акція корпоративного інвестиційного фонду надає її власникові однаковий обсяг прав. Акції фонду, що розміщуються,

можуть придбаватися лише за грошові кошти. Не дозволяється неповна сплата розміщених акцій. Порядок проведення відкритої підписки на акції корпоративного інвестиційного фонду визначається законодавством з урахуванням особливостей, встановлених Законом України «Про інститути спільного інвестування» і нормативно-правовими актами Комісії. Строк відкритої підписки на акції корпоративного інвестиційного фонду відкритого або інтервального типу не обмежується.

Після прийняття рішення про скликання загальних зборів акціонерів корпоративного інвестиційного фонду викуп та розміщення акцій фонду припиняються за 30 днів до проголошеної дати проведення загальних зборів акціонерів з поновленням розміщення та викупу на наступний день після закінчення загальних зборів акціонерів.

Корпоративний інвестиційний фонд припиняє свою діяльність шляхом реорганізації (злиття, приєднання, поділу, виділення, перетворення) або ліквідації з дотриманням вимог антимонопольного законодавства. Реорганізація або ліквідація корпоративного інвестиційного фонду здійснюється відповідно до законодавства з питань діяльності акціонерних товариств, з урахуванням особливостей, встановлених Законом України «Про інститути спільного інвестування».

Корпоративний інвестиційний фонд ліквідується, якщо:

- унаслідок викупу акцій корпоративним інвестиційним фондом вартість його активів стала меншою, ніж початковий розмір статутного фонду (капіталу);
- спостережною (наглядовою) радою корпоративного інвестиційного фонду в тримісячний строк з дня реєстрації його в реєстрі ІСІ не були укладені договори з компанією з управління активами або зберігачем.

Комісія може порушувати в судовому порядку питання про ліквідацію корпоративного інвестиційного фонду у разі, якщо:

- корпоративний інвестиційний фонд провадить свою діяльність без реєстрації в реєстрі ІСІ;
- корпоративний інвестиційний фонд провадить діяльність, заборонену законом.

До складу ліквідаційної комісії корпоративного інвестиційного фонду обов'язково повинні входити представники Комісії, а також можуть входити представники компанії з управління активами та зберігача. З моменту прийняття рішення про ліквідацію корпоративного інвестиційного фонду йому забороняється розміщувати та викупувати свої акції.

Законом України «Про інститути спільного інвестування» визначено порядок розподілу активів корпоративного інвестиційного фонду в разі його ліквідації. Ліквідаційна комісія складає ліквідаційний баланс, і після його затвердження активи фонду в строк, що встановлюється Комісією, але не більший як шість місяців, підлягають продажу за грошові кошти. Кошти, отримані від реалізації активів фонду, у першу чергу розподіляються між акціонерами, які не є засновниками фонду, пропорційно кількості акцій, що їм належать, у порядку, встановленому Комісією. У разі недостатності коштів для викупу акцій за вартістю чистих активів корпоративного інвестиційного фонду в акціонерів, які не є засновниками фонду, різниця відшкодовується за рахунок частини коштів, що належить засновникам. У другу чергу вносяться обов'язкові платежі до Державного бюджету України, після чого задовольняються вимоги кредиторів. Після закінчення розрахунків ліквідаційна комісія подає Комісії звіт про результати ліквідації, який є підставою для вилучення фонду з реєстру ІСІ. Корпоративний інвестиційний фонд вважається ліквідованим як фонд після його вилучення з реєстру ІСІ.

5.4. Правові засади управління корпоративним інвестиційним фондом

Органами корпоративного інвестиційного фонду є загальні збори акціонерів та спостережна (наглядова) рада. Утворення інших органів корпоративного інвестиційного фонду, не передбачених Законом України «Про інститути спільного інвестування», забороняється.

Вищим органом корпоративного інвестиційного фонду є загальні збори акціонерів. До компетенції загальних зборів акціонерів корпоративного інвестиційного фонду, крім питань, встановлених законодавством стосовно діяльності акціонерних товариств, належить:

- затвердження укладених договорів з компанією з управління активами та зберігачем;
- затвердження рішень про розірвання договорів з компанією з управління активами та зберігачем;
- затвердження змін до регламенту фонду.

Загальні збори акціонерів обирають членів спостережної (наглядової) ради корпоративного інвестиційного фонду. Вищезазначені повноваження загальних зборів акціонерів корпоративного

інвестиційного фонду не можуть бути передані спостережній (наглядовій) раді. У випадках, передбачених статутом корпоративного інвестиційного фонду, допускається з питань, що належать до компетенції загальних зборів акціонерів корпоративного інвестиційного фонду приймати рішення, шляхом опитування.

У загальних зборах акціонерів корпоративного інвестиційного фонду можуть брати участь з правом дорадчого голосу представники компанії з управління активами, реєстратора, зберігача та незалежного оцінювача майна корпоративного інвестиційного фонду. Зазначені особи повинні проінформувати загальні збори акціонерів корпоративного інвестиційного фонду про його діяльність.

Порядок скликання і проведення загальних зборів, а також умови скликання і проведення позачергових зборів акціонерів корпоративного інвестиційного фонду визначаються законодавством з питань діяльності акціонерних товариств з урахуванням особливостей, встановлених Законом України «Про інститути спільного інвестування».

Позачергові збори акціонерів корпоративного інвестиційного фонду можуть скликатися на вимогу спостережної (наглядової) ради, компанії з управління активами або зберігача в разі:

- неплатоспроможності корпоративного інвестиційного фонду;
- зменшення вартості чистих активів більш як на 25 відсотків порівняно з останньою оцінкою (для фондів закритого або інтервального типу);
- зменшення вартості чистих активів більш як на 15 відсотків за семиденний строк (для корпоративних інвестиційних фондів відкритого типу);
- зменшення вартості чистих активів нижче їх номінальної вартості;
- необхідності затвердження рішення про укладення або розірвання договору з компанією з управління активами, зберігачем;
- необхідності обрання нових членів спостережної (наглядової) ради;
- наявності обставин, визначених у статуті корпоративного інвестиційного фонду.

Порядок прийняття рішень з питань, що належать до компетенції загальних зборів акціонерів корпоративного інвестиційного фонду, шляхом опитування визначається нормативно-правовими актами Комісії.

Нагляд за діяльністю компанії з управління активами здійснює на підставі статуту корпоративного інвестиційного фонду спостережна (наглядова) рада.

Спостережна (наглядова) рада збирається на свої засідання в строки, передбачені статутом корпоративного інвестиційного фонду, але не рідше одного разу на квартал. Голова спостережної (наглядової) ради організовує ведення протоколу засідання. Рішення спостережної (наглядової) ради корпоративного інвестиційного фонду приймаються простою більшістю голосів і вважаються правомочними в разі участі в голосуванні не менш як двох третин складу ради. Розмір винагороди членам спостережної (наглядової) ради корпоративного інвестиційного фонду затверджується загальними зборами акціонерів корпоративного інвестиційного фонду.

Склад спостережної (наглядової) ради корпоративного інвестиційного фонду визначається його статутом. Члени спостережної (наглядової) ради обираються загальними зборами акціонерів корпоративного інвестиційного фонду.

Представники компанії з управління активами, торговців цінними паперами, які обслуговують корпоративний інвестиційний фонд, їх пов'язаних осіб, не можуть бути членами спостережної (наглядової) ради корпоративного інвестиційного фонду. До складу спостережної (наглядової) ради корпоративного інвестиційного фонду не можуть входити представники зберігача, реєстратора, аудитора (аудиторської фірми), незалежного оцінювача майна корпоративного інвестиційного фонду та пов'язаних з ними осіб.

До компетенції спостережної (наглядової) ради корпоративного інвестиційного фонду належить:

- скликання загальних зборів акціонерів;
- підготовка порядку денного загальних зборів акціонерів;
- визначення дати проведення загальних зборів, дати складання списку осіб, які мають право брати участь у загальних зборах, та інші питання, пов'язані з організацією проведення загальних зборів;
- обрання голови спостережної (наглядової) ради (президента корпоративного інвестиційного фонду) та його заступника;
- підготовка для затвердження загальними зборами проекту рішення загальних зборів акціонерів про розмір дивідендів та порядок їх виплати (для закритих корпоративних інвестиційних фондів);
- укладення та розірвання договорів з компанією з управління активами, зберігачем, затвердження договорів з реєстратором, аудитором (аудиторською фірмою) та незалежним оцінювачем майна;

- прийняття змін до проспекту емісії акцій корпоративного інвестиційного фонду;
- затвердження договорів щодо активів ІСІ, укладених компанією з управління активами, на суму, яка перевищує встановлену регламентом корпоративного інвестиційного фонду мінімальну вартість.

Спостережна (наглядова) рада корпоративного інвестиційного фонду забезпечує контроль за належним виконанням умов договорів з компанією з управління активами фонду, зберігачем, реєстратором, аудитором (аудиторською фірмою) та незалежним оцінювачем його майна.

5.5. Правові засади діяльності пайового інвестиційного фонду

Пайовий інвестиційний фонд – це активи, що належать інвесторам на праві спільної часткової власності, перебувають в управлінні компанії з управління активами та обліковуються останньою окремо від результатів її господарської діяльності. Пайовий інвестиційний фонд не є юридичною особою. Частиною 2 ст. 22 Закону встановлено, що мінімальний обсяг активів пайового інвестиційного фонду не може бути меншим розміру початкового статутного фонду (капіталу) корпоративного інвестиційного фонду.

Пайовий інвестиційний фонд створюється за ініціативою компанії з управління активами шляхом придбання інвесторами випущених нею інвестиційних сертифікатів. Для створення пайового інвестиційного фонду компанія з управління активами має розробити та зареєструвати в Комісії регламент інвестиційного фонду, укласти договори з аудитором (аудиторською фірмою), зберігачем, реєстратором, оцінювачем майна, зареєструвати пайовий інвестиційний фонд у реєстрі ІСІ та організувати відкриту підписку на інвестиційні сертифікати фонду або їх приватне розміщення. Відкрита підписка на інвестиційні сертифікати здійснюється відповідно до порядку проведення відкритої підписки на цінні папери, встановленого законодавством, з урахуванням особливостей, визначених Законом України «Про інститути спільного інвестування». Строк відкритої підписки на інвестиційні сертифікати пайового інвестиційного фонду відкритого або інтервального типу не обмежується. Приватне розміщення інвестиційних сертифікатів здійснюється в порядку, встановленому компанією з управління активами. Вимоги щодо мінімального обсягу

активів застосовуються до пайового інвестиційного фонду не раніше ніж через шість місяців з дня його реєстрації в реєстрі ІСІ.

Пайовий інвестиційний фонд вважається створеним з дня його реєстрації в реєстрі ІСІ. Облік результатів діяльності з управління активами пайового інвестиційного фонду здійснюється компанією з управління активами окремо від обліку результатів її господарської діяльності та обліку результатів діяльності інших ІСІ, активи яких перебувають в її управлінні.

Укладаючи договори за рахунок активів пайового інвестиційного фонду, компанія з управління активами діє від свого імені, про що вона обов'язково повідомляє третіх осіб.

Нерухоме майно, що становить активи пайового інвестиційного фонду, реєструється в установленому порядку на ім'я компанії з управління активами з відповідною позначкою. Компанія з управління активами є розпорядником цього нерухомого майна.

У документах пайового інвестиційного фонду обов'язково зазначаються в його назві слова «пайовий інвестиційний фонд» і тип і вид фонду.

Особливості діяльності пайового інвестиційного фонду визначаються його регламентом. Регламент пайового інвестиційного фонду має містити відомості про:

- повне найменування пайового інвестиційного фонду;
- відомості про компанію з управління активами;
- порядок утворення, склад, компетенцію та порядок здійснення діяльності спостережної (наглядової) ради;
- термін діяльності пайового інвестиційного фонду (для закритого фонду);
- порядок визначення вартості чистих активів та ціни розміщення (викупу) інвестиційних сертифікатів, у тому числі терміни їх визначення;
- порядок визначення розміру винагороди та покриття витрат, пов'язаних з діяльністю фонду, що можуть бути сплачені компанії з управління активами;
- порядок розподілу прибутків (для закритого пайового інвестиційного фонду);
- порядок та строки викупу інвестиційних сертифікатів компанією з управління активами пайового інвестиційного фонду на вимогу інвесторів;
- напрямми інвестицій (інвестиційна декларація)¹.

¹ Положення про реєстрацію регламенту інститутів спільного інвестування та ведення Єдиного державного реєстру інститутів спільного інвестування (затверджене рішенням ДКЦПФР від 06.07.2002 р. № 197).

Законодавчо визначено питання участі в пайовому інвестиційному фонді. *Учасником пайового інвестиційного фонду* є інвестор, який придбав інвестиційний сертифікат цього фонду. Одночасно Законом встановлено, що учасниками пайового недиверсифікованого інвестиційного фонду не можуть бути фізичні особи.

Інвестиційні сертифікати можуть розміщуватися в приватному порядку¹ та шляхом прилюдної пропозиції².

Проспект емісії інвестиційних сертифікатів – це прилюдна або приватна пропозиція (оферта) з умовами договору про приєднання до пайового інвестиційного фонду.

Прийняття (акцепт) пропозиції (укладення з компанією з управління активами договору про приєднання до пайового інвестиційного фонду) здійснюється інвестором шляхом придбання інвестиційного сертифіката пайового інвестиційного фонду за грошові кошти.

Частка учасника пайового інвестиційного фонду засвідчується інвестиційним сертифікатом. Інвестори пайового інвестиційного фонду не мають права втручатися в діяльність компанії з управління активами, крім випадків, передбачених цією статтею.

Інвестори пайового інвестиційного фонду, кошти спільного інвестування якого залучені шляхом приватного розміщення інвестиційних сертифікатів, можуть утворювати *спостережну (наглядову) раду* для нагляду за виконанням інвестиційної декларації, зберіганням активів фонду, веденням реєстру власників інвестиційних сертифікатів, проведенням аудиторських перевірок діяльності та оцінки майна фонду. Спостережна (наглядова) рада пайового інвестиційного фонду утворюється з числа інвесторів. Інвестор має право бути обраним до складу спостережної (наглядової) ради або призначити свого представника за умови придбання ним установленної регламентом мінімальної кількості інвестиційних сертифікатів.

Рішення спостережної (наглядової) ради пайового інвестиційного фонду приймаються простою більшістю голосів і вважаються правомочними в разі участі в голосуванні не менш як двох третин складу ради. До компетенції спостережної (наглядової) ради пайового інвестиційного фонду належить:

¹ Положення про порядок реєстрації випуску інвестиційних сертифікатів пайового (венчурного, недиверсифікованого) інвестиційного фонду при їх приватному розміщенні (затверджене рішенням ДКЦПФР від 08.01.2002 р. № 9).

² Положення про порядок реєстрації випуску інвестиційних сертифікатів пайового інвестиційного фонду при їх розміщенні шляхом прилюдної пропозиції (затверджене рішенням ДКЦПФР від 08.01.2002 р. № 10).

- обрання голови спостережної (наглядової) ради;
- затвердження рішення про розірвання договорів зі зберігачем, реєстратором, аудитором (аудиторською фірмою) та незалежним оцінювачем майна;
- затвердження змін до регламенту фонду.

Емітентом інвестиційних сертифікатів пайового інвестиційного фонду виступає компанія з управління активами цього фонду. Інвестиційний сертифікат надає кожному його власникові однакові права. Інвестиційні сертифікати можуть розміщуватися шляхом відкритого продажу або приватного розміщення. Випуск компанією з управління активами похідних цінних паперів на основі інвестиційних сертифікатів пайового інвестиційного фонду, активами якого ця компанія управляє, не допускається.

Дивіденди за інвестиційними сертифікатами відкритого та інтервального пайового інвестиційного фонду не нараховуються і не сплачуються. Кількість проголошених інвестиційних сертифікатів пайового інвестиційного фонду зазначається в проспекті емісії. Порядок розміщення та обігу інвестиційних сертифікатів пайових інвестиційних фондів встановлюється Законом України «Про інститути спільного інвестування» та нормативно-правовими актами Комісії.

Законом України «Про інститути спільного інвестування» передбачені випадки заміни компанії з управління активами та ліквідації пайового інвестиційного фонду. Так, *заміна компанії з управління активами* може здійснюватися в установленому Комісією порядку в разі:

- якщо протягом року вартість чистих активів пайового інвестиційного фонду в розрахунку на один інвестиційний сертифікат зменшилася більше ніж на 30 відсотків;
- якщо протягом року вартість чистих активів пайового інвестиційного фонду в розрахунку на один інвестиційний сертифікат зменшилася від його номінальної вартості більше ніж на 20 відсотків;
- прийняття компанією з управління активами рішення про відмову від діяльності з управління активами створеного нею пайового інвестиційного фонду;
- анулювання Комісією виданої компанії з управління активами ліцензії на провадження діяльності з управління активами ІСІ;
- ліквідації компанії з управління активами.

Пайовий інвестиційний фонд ліквідується за рішенням Комісії в разі:

- винесення Комісією рішення про неможливість заміни компанії з управління активами відповідно до ч. 1 ст. 27 Закону України «Про інститути спільного інвестування»;
- анулювання ліцензії, виданої зберігачу пайового інвестиційного фонду на провадження депозитарної діяльності, та неукладення компанією з управління активами протягом 30 календарних днів договору з іншим зберігачем;
- закінчення строку, на який був створений закритий пайовий інвестиційний фонд.

З моменту прийняття Комісією рішення про ліквідацію інвестиційного фонду розміщення та викуп інвестиційних сертифікатів припиняється.

Розподіл активів пайового інвестиційного фонду в разі його ліквідації здійснюється таким чином. Насамперед компанія з управління активами складає ліквідаційний баланс. У процесі ліквідації пайового інвестиційного фонду його активи реалізуються за грошові кошти в строки, передбачені Комісією. Грошові кошти, отримані від реалізації, розподіляються згідно з установленою черговістю.

У першу чергу здійснюються виплати учасникам, що подали заявки на викуп інвестиційних сертифікатів до моменту прийняття рішення про ліквідацію пайового інвестиційного фонду. У другу чергу вносяться обов'язкові платежі до Державного бюджету України. У третю – здійснюються виплати кредиторам компанії з управління активами пайового інвестиційного фонду на погашення заборгованості, яка виникла у зв'язку з діяльністю пайового інвестиційного фонду, що ліквідується. У четверту – здійснюються виплати іншим учасникам пайового інвестиційного фонду.

Щодо задоволення вимог діє правило: розподіл грошових коштів здійснюється після повного задоволення вимог попередньої черги. Після закінчення розрахунків у порядку, встановленому ст. 28 Закону України «Про інститути спільного інвестування», компанія з управління активами подає Комісії звіт про результати ліквідації, який є підставою для виключення Комісією такого пайового інвестиційного фонду з реєстру ІСІ. За загальним правилом, пайовий інвестиційний фонд вважається ліквідованим після його виключення з реєстру ІСІ.

5.6. Правові засади управління активами інституту спільного інвестування

Управління активами ІСІ здійснює компанія з управління активами. Нею може бути юридична особа, що створюється відповідно до законодавства України. Законом передбачено, що частка держави в статутному фонді (капіталі) компанії з управління активами не може перевищувати 10 відсотків. Поєднання діяльності з управління активами з іншими видами професійної діяльності на ринку цінних паперів забороняється. Компанія з управління активами венчурного фонду бере участь в управлінні діяльністю емітента, корпоративні права якого перебувають в активах фонду, яким ця компанія управляє. Компанії з управління активами чинним законодавством дозволене одночасне здійснення управління активами кількох ІСІ.

Компанія з управління активами під час провадження діяльності з управління активами ІСІ не має права:

- придбавати за рахунок активів ІСІ майно та цінні папери тих видів, які не передбачені проспектом емісії цінних паперів ІСІ;
- укладати договори, що порушують або наслідком яких є порушення норм законодавства та вимог нормативно-правових актів Комісії;
- здійснювати за власні кошти операції з цінними паперами, які є активами ІСІ;
- безоплатно відчужувати активи ІСІ;
- брати позику або кредит, що підлягає поверненню за рахунок активів ІСІ, в обсязі більш як 10 відсотків вартості чистих активів ІСІ, на строк більший ніж три місяці та з метою іншою, ніж використання цих коштів для викупу цінних паперів ІСІ;
- надавати позику або кредит за рахунок активів ІСІ;
- використовувати активи ІСІ для забезпечення виконання зобов'язань, виникнення яких не пов'язане з функціонуванням відповідного ІСІ;
- придбавати векселі, похідні цінні папери, цінні папери ІСІ відкритого типу, якщо інше не встановлене нормативно-правовими актами Комісії;
- розміщувати цінні папери інших емітентів, крім цінних паперів ІСІ, активами яких вона управляє;
- укладати договори купівлі-продажу, позики або кредиту з пов'язаними особами, крім договорів з торговцями цінними паперами щодо розміщення та викупу цінних паперів ІСІ;

- укладати договори купівлі-продажу цінних паперів, які на дату укладення такого договору не є активами ІСІ;
- здійснювати функцію номінального утримувача щодо цінних паперів ІСІ, активами якого вона керує;
- продавати цінні папери ІСІ зберігачу, реєстратору, незалежному оцінювачу майна та аудитору (аудиторській фірмі) цього ІСІ, а також органам державної влади та органам місцевого самоврядування;
- придбавати у власність нерухоме майно, що становить активи відповідного ІСІ;
- укладати від імені ІСІ договори, які за своїм характером можуть бути укладені лише ним особисто;
- відчужувати майно, яке належить компанії, до активів ІСІ;
- відчужувати майно, яке становить активи ІСІ, на користь іншого ІСІ, яким вона керує.

Обмеження діяльності компанії з управління активами, передбачені абзацами четвертим, сьомим, десятим та одинадцятим, не поширюються на діяльність компанії з управління активами венчурного фонду.

Передбачено, що загальна сума вартості активів ІСІ, що перебувають в управлінні однієї компанії з управління активами, не може перевищувати величини, встановленої нормативно-правовими актами Комісії.

Винагорода компанії з управління активами (крім компанії з управління активами венчурного фонду) встановлюється у співвідношенні до вартості чистих активів ІСІ. А винагорода компанії з управління активами венчурного фонду встановлюється у співвідношенні до вартості розміщеної емісії інвестиційних сертифікатів за їх номінальною вартістю та різниці між витратами на придбання активів фонду і доходами від їх реалізації. Винагорода компанії з управління активами сплачується грошовими коштами. Положення про склад та розмір витрат, що пов'язані з виконанням компанією з управління активами своїх функцій та відшкодовуються за рахунок активів ІСІ, затверджується Комісією.

Діяльність з управління активами ІСІ провадиться компанією з управління активами на підставі ліцензії, що видається Комісією в порядку, встановленому законодавством, за поданням відповідної саморегульованої організації на ринку цінних паперів, яка об'єднує компанії з управління активами. Саморегульована організація, яка об'єднує компанії з управління активами ІСІ, має право одержувати звітність, складену такими компаніями в порядку, встановленому Комісією, з метою її контролю, узгалянення, аналізу та передачі Комісії.

Комісія має право прийняти рішення про *анулювання ліцензії компанії* з управління активами на підставах установлених законодавством, а також у разі:

- здійснення компанією з управління активами під час дії договору про управління активами іншої професійної діяльності, ніж діяльність з управління активами;
- неодноразового або грубого порушення Закону України «Про інститути спільного інвестування» чи нормативно-правових актів Комісії, що заподіяло значну шкоду інвесторам, якщо ця шкода доведена судом;
- непроведення компанією з управління активами діяльності з управління активами протягом двох років.

Анулювання ліцензії компанії з управління активами є підставою для ліквідації пайового інвестиційного фонду або передачі сукупності активів та зобов'язань, що становлять пайовий інвестиційний фонд, іншій компанії з управління активами. Порядок такої передачі встановлюється Комісією. Анулювання ліцензії може бути оскаржене компанією з управління активами в судовому порядку.

Компанія з управління активами несе майнову відповідальність за збитки, що були завдані ІСІ її діями (бездіяльністю), згідно з законом та відповідно до умов договору. Компанія з управління активами відшкодовує втрати, понесені ІСІ, який здійснює відкриту підписку на свої цінні папери, якщо протягом року вартість чистих активів ІСІ у розрахунку на один цінний папір ІСІ стала меншою за його номінальну вартість більш ніж на 20 відсотків унаслідок порушення компанією з управління активами норм Закону України «Про інститути спільного інвестування». Відшкодування провадиться за рахунок резервного фонду цієї компанії в порядку, встановленому Комісією. Формування резервного фонду здійснюється за рахунок прибутку компанії з управління активами, а в разі його недостатності – за рахунок додаткових внесків її засновників.

У разі залучення ІСІ коштів фізичних осіб-інвесторів компанія з управління активами формує резервний фонд у розмірі, не меншому від встановленого Комісією залежно від обсягу внесків фізичних осіб – інвесторів ІСІ. Резервний фонд зберігається на окремому депозитному банківському рахунку, відкритому компанією з управління активами, або розміщується в державні цінні папери, перелік яких визначається Комісією. Якщо компанія з управління активами перевищить свої повноваження або укладе договір не від імені ІСІ (корпоративного інвестиційного

фонду), то вона несе відповідальність за зобов'язаннями, які виникають унаслідок виконання таких договорів, лише майном, що належить їй на праві власності, якщо інше не встановлене законом.

У разі визнання компанії з управління активами банкрутом активи ІСІ не включаються до ліквідаційної маси компанії з управління активами.

5.7. Склад і структура активів інституту спільного інвестування

Склад і структура активів ІСІ визначається регламентом ІСІ та проспектом емісії інвестиційних сертифікатів пайового інвестиційного фонду та акцій корпоративного інвестиційного фонду відповідно до вимог Положення про склад та структуру активів інституту спільного інвестування (затверджене Рішенням ДКЦПФР від 11.01.2002 р. № 12). Вимоги щодо складу і структури активів, встановлені зазначеним Положенням, застосовуються через шість місяців після реєстрації ІСІ в ДКЦПФР та закінчення терміну первинного розміщення цінних паперів ІСІ за єдиною ціною, зазначеною в проспекті емісії цінних паперів ІСІ. Протягом терміну первинного розміщення цінних паперів ІСІ склад активів ІСІ повинен відповідати вимогам, встановленим регламентом ІСІ.

Активи ІСІ складаються з грошових коштів, у тому числі в іноземній валюті, на банківських поточних рахунках та депозитних вкладах, об'єктів нерухомості, цінних паперів, визначених Законом України «Про цінні папери та фондову біржу», цінних паперів іноземних держав та іноземних емітентів, а також інших активів, дозволених законодавством України з урахуванням обмежень, встановлених Законом України «Про інститути спільного інвестування» безпосередньо для конкретних типів та видів інвестиційних фондів. Законодавством передбачено, що активами ІСІ не можуть бути:

- цінні папери, випущені компанією з управління активами, зберігачем, реєстратором і аудитором цього ІСІ та їх пов'язаними особами;
- цінні папери іноземних держав та іноземних юридичних осіб, допущені до торгів менше ніж на двох провідних іноземних біржах чи в торговельно-інформаційних системах, перелік яких визначається ДКЦПФР;

- цінні папери інших ІСІ;
- векселі та ощадні сертифікати на суму більш як 10% вартості активів ІСІ;
- похідні цінні папери, якщо інше не встановлено нормативно-правовими актами ДКЦПФР;
- цінні папери іноземних емітентів, якщо вартість таких цінних паперів становить понад 20% загальної вартості активів ІСІ.

Активи диверсифікованого ІСІ складаються з грошових коштів, у тому числі в іноземній валюті, на поточних банківських рахунках і депозитних рахунках, а також із цінних паперів, у тому числі:

- а) без обмеження вартості цінних паперів, що допущені до торгів на фондовій біржі або в торговельно-інформаційній системі та мають визнане котирування згідно з вимогами нормативно-правових актів ДКЦПФР відповідно до норм, зазначених у п. 2.3 Положення про склад та структуру активів інституту спільного інвестування (затверджене Рішенням ДКЦПФР від 11.01.2002 р. № 12);
- б) не більше 20% від загальної вартості активів ІСІ – цінних паперів, що не допущені до торгів на фондовій біржі або в торговельно-інформаційній системі та не мають визнаного котирування відповідно до нормативно-правових актів ДКЦПФР. При цьому ризики фінансового збитку не менш ніж на 50% цих активів повинні бути забезпечені за рахунок резервного фонду, відповідно до договору про управління активами ІСІ, компанії з управління активами, яка здійснює управління цим ІСІ, або застраховані в страховика. Це правило застосовується у випадку, передбаченому п. 5.1 Положення про склад та структуру активів інституту спільного інвестування (затверджене Рішенням ДКЦПФР від 11.01.2002 р. № 12).

Активи корпоративного інвестиційного фонду можуть включати об'єкти нерухомості, необхідні для забезпечення статутної діяльності, за рахунок яких сформовано початковий статутний фонд такого ІСІ.

Структура активів диверсифікованого ІСІ має відповідати одночасно таким вимогам:

- кількість цінних паперів одного емітента в активах ІСІ не може становити більше 10% загального обсягу їх емісії;
- сумарна вартість цінних паперів, що становлять активи ІСІ в кількості, більшій ніж 5% загального обсягу їх емісії на момент їх придбання, не може перевищувати 40% вартості чистих активів ІСІ;

- не менш як 80% загальної вартості активів ІСІ повинні становити грошові кошти, ощадні сертифікати, облігації підприємств, облігації місцевих позик, державні цінні папери та цінні папери, що допущені до торгів на фондовій біржі або в торговельно-інформаційній системі.

Активи недиверсифікованого ІСІ можуть становити всі активи, визначені в п. 2.1 Положення про склад та структуру активів інституту спільного інвестування (затверджене Рішенням ДКЦПФР від 11.01.2002 р. № 12). До складу його активів у будь-якому разі не можуть входити об'єкти нерухомості, відчуження яких заборонене законодавством України.

Структура активів недиверсифікованого інвестиційного фонду (крім венчурного фонду) має відповідати одночасно таким вимогам:

- вартість цінних паперів, які не мають визнаних котирувань на фондовій біржі або в торговельно-інформаційній системі та об'єктів нерухомості, не може становити більш як 50% загальної вартості активів недиверсифікованого ІСІ;
- активи не можуть включати векселі та ощадні сертифікати на суму не більш як 30% активів недиверсифікованого ІСІ.

Активи венчурного фонду можуть повністю складатися з акцій, корпоративних прав, виражених в інших, ніж цінні папери, формах, а також цінних паперів, що не допущені до торгів на фондовій біржі або в торговельно-інформаційній системі. До складу активів цього фонду можуть входити боргові зобов'язання емітентів, частка в корпоративних правах яких входить до складу активів цього фонду. Такі зобов'язання можуть бути оформлені векселями, облігаціями та договорами позики. Надання позик третім особам за рахунок грошових коштів венчурного фонду не дозволяється.

Для формування власних активів ІСІ можуть придбавати іноземну валюту через банківські установи, які мають відповідну ліцензію. Вартість цінних паперів іноземних емітентів не може бути більшою, ніж 20 відсотків загальної вартості активів ІСІ. Згідно із Законом України «Про інститути спільного інвестування» активи ІСІ не можуть містити:

- цінні папери, випущені компанією з управління активами, зберігачем, реєстратором та аудитором (аудиторською фірмою) цього ІСІ та пов'язаними особами;
- цінні папери іноземних держав та іноземних юридичних осіб, допущені до торгів менше ніж на двох провідних іноземних

біржах чи в торговельно-інформаційних системах, перелік яких визначається Комісією;

- цінні папери інших ІСІ;
- векселі та ощадні сертифікати на суму більш як 10 відсотків вартості активів ІСІ, якщо інше не встановлено нормативно-правовими актами Комісії;
- похідні цінні папери, якщо інше не встановлено нормативно-правовими актами Комісії.

Вимоги до складу та структури активів ІСІ, встановлені Законом України «Про інститути спільного інвестування», застосовуються через шість місяців з дати реєстрації ІСІ в Комісії.

Чинне законодавство встановлює порядок визначення вартості чистих активів ІСІ¹. Вартість чистих активів ІСІ визначається компанією з управління активами відповідно до регламенту ІСІ та нормативно-правових актів Комісії. Вартість чистих активів ІСІ відкритого типу визначається на кінець кожного робочого дня.

Вартість чистих активів ІСІ інтервального та закритого типу визначається на кінець кожного робочого дня, що передує дню прийому заявок на розміщення та викуп цінних паперів ІСІ, але не рідше ніж раз у квартал. Вартість чистих активів венчурного фонду визначається на кінець року та при його ліквідації.

Особливості бухгалтерського обліку ІСІ встановлюються нормативно-правовими актами Комісії за погодженням з Міністерством фінансів України.

Довідка про вартість чистих активів ІСІ та додатки до неї є документами звітності корпоративного інвестиційного фонду та компанії з управління активами пайового інвестиційного фонду. Форма та порядок надання довідки встановлюються Комісією. Довідка про вартість чистих активів ІСІ складається компанією з управління активами та засвідчується зберігачем.

Розрахункова вартість цінного папера ІСІ визначається як результат ділення загальної вартості чистих активів ІСІ на кількість цінних паперів ІСІ, що перебувають в обігу на дату проведення розрахунку. Вартість цінних паперів ІСІ, що придбаваються інвесторами, визначається виходячи з розрахункової вартості цінного папера, що встановлюється на день подання

¹ Положення про порядок оцінки вартості чистих активів інвестиційних фондів і взаємних фондів інвестиційних компаній (затверджене рішенням ДКЦПФР від 18.03.2002 р. № 104); Положення про порядок визначення вартості чистих активів інститутів спільного інвестування (пайових та корпоративних інвестиційних фондів) (затверджене рішенням ДКЦПФР від 02.07.2002 р. № 201).

інвестором заявки на придбання цінних паперів ІСІ¹. У заявці зазначається кількість цінних паперів ІСІ, що придбаваються інвестором.

Вартість цінних паперів ІСІ, що викупуваються ІСІ в інвесторів, визначається виходячи з розрахункової вартості цінного папера, яка встановлена на день подання інвестором заявки на викуп цінних паперів ІСІ. У заявці зазначається кількість цінних паперів ІСІ, що пропонуються до викупу.

Вартість нерухомого майна ІСІ під час його придбання або відчуження визначає незалежний оцінювач майна, який є суб'єктом підприємницької діяльності. Винагорода незалежному оцінювачу майна ІСІ виплачується за рахунок активів ІСІ в порядку, встановленому нормативно-правовими актами Комісії.

Діяльність незалежного оцінювача майна ІСІ провадиться відповідно до договору, що укладається між ним та компанією з управління активами ІСІ. Вимоги до договору про надання послуг з оцінки вартості нерухомого майна ІСІ затверджуються Комісією.

Законом передбачене обмеження щодо кандидатури незалежного оцінювача майна ІСІ. Так, ним не можуть бути пов'язані особи, компанія з управління активами, зберігач, аудитор (аудиторська фірма), їх пов'язані особи.

5.8. Особливості емісії та обігу цінних паперів ІСІ

Емісія та обіг цінних паперів ІСІ регулюються законодавством України про цінні папери з урахуванням особливостей, встановлених Законом України «Про інститути спільного інвестування».

Проспект емісії цінних паперів ІСІ – це документ, який подається Комісії компанією з управління активами під час реєстрації емісії інвестиційних сертифікатів пайового інвестиційного фонду або емісії акцій корпоративного інвестиційного фонду.

Проспект емісії цінних паперів ІСІ підлягає обов'язковій реєстрації в Комісії та оприлюдненню відповідно до законодавства про цінні папери. У разі приватного розміщення цінних паперів ІСІ проспект емісії не оприлюднюється. До проспектів емісій ІСІ відкритого або інтервального типу вносяться зміни за результатами діяльності за рік.

¹ Крім випадку, передбаченого ст. 42 Закону України «Про інститути спільного інвестування».

Перелік відомостей, які має містити проспект емісії цінних паперів ІСІ, встановлюється нормативно-правовими актами Комісії¹. Проспект емісії акцій ІСІ при їх приватному розміщенні повинен містити: характеристику компанії з управління активами; характеристику емітента; текст зареєстрованого регламенту; винагорода компанії з управління активами; відомості про витрати, що відшкодовуються за рахунок активів ІСІ; вартість чистих активів у розрахунку на одну акцію; дані про проголошену емісію акцій; перелік і результати попередніх випусків цінних паперів; відомості про реєструтримувача або депозитарія; відомості про торговця цінними паперами; відомості про незалежного оцінювача майна; перелік бірж або позабіржових торговельно-інформаційних систем, на яких продавалися чи продаються цінні папери; відомості про зберігача; відомості про аудитора².

Проспект емісії інвестиційних сертифікатів при їх приватному розміщенні повинен містити: характеристику компанії з управління активами; характеристику пайового інвестиційного фонду; відомості про голову та членів спостережної ради; відомості про винагороду компанії з управління активами; відомості про витрати, що відшкодовуються за рахунок ІСІ; текст зареєстрованого регламенту; відомості про проголошену емісію інвестиційних сертифікатів; зобов'язання емітента щодо використання коштів ІСІ на покриття збитків; зобов'язання емітенту щодо строку повернення коштів інвесторам при відмові від випуску інвестиційних сертифікатів; перелік і результати попередніх випусків інвестиційних сертифікатів; відомості про реєструтримувача; відомості про торговця цінними паперами; відомості про незалежного оцінювача майна; відомості про зберігача; перелік бірж або позабіржових торговельно-інформаційних систем, на яких продавалися чи продаються цінні папери; відомості про аудитора³.

¹ Положення про порядок реєстрації випуску акцій корпоративного (венчурного, недиверсифікованого) інвестиційного фонду з метою здійснення спільного інвестування при їх приватному розміщенні (затверджене рішенням ДКЦПФР від 08.01.2002 р. № 8); Положення про порядок реєстрації випуску інвестиційних сертифікатів пайового (венчурного, недиверсифікованого) інвестиційного фонду при їх приватному розміщенні (затверджене рішенням ДКЦПФР від 08.01.2002 р. № 9).

² Див.: п. 2.2 Положення про порядок реєстрації випуску акцій корпоративного (венчурного, недиверсифікованого) інвестиційного фонду з метою здійснення спільного інвестування при їх приватному розміщенні (затверджене рішенням ДКЦПФР від 08.01.2002 р. № 8).

³ Див.: п. 2.2 Положення про порядок реєстрації випуску інвестиційних сертифікатів пайового (венчурного, недиверсифікованого) інвестиційного фонду при їх приватному розміщенні (затверджене рішенням ДКЦПФР від 08.01.2002 р. № 9).

Проспект емісії інвестиційних сертифікатів при їх розміщенні шляхом прилюдної пропозиції має містити: характеристику компанії з управління активами; дані про голову та членів спостережної ради; текст зареєстрованого регламенту; відомості про проголошену емісію інвестиційних сертифікатів; відомості про витрати, що відшкодовуються за рахунок активів ІСІ; перелік і результати попередніх випусків інвестиційних сертифікатів; відомості про реєстроутримувача; відомості про торговця цінними паперами; відомості про незалежного оцінювача майна; відомості про зберігача; перелік бірж або позабіржових торговельно-інформаційних систем, на яких здійснюється розміщення інвестиційних сертифікатів; відомості про аудитора¹.

Проспект емісії цінних паперів ІСІ підписується керівником та головним бухгалтером компанії з управління активами ІСІ. Особи, які підписали проспект емісії цінних паперів ІСІ, несуть відповідальність за достовірність інформації, що міститься в ньому.

Збитки, завдані внаслідок подання недостовірної інформації, що міститься в проспекті емісії цінних паперів ІСІ, відшкодовуються в порядку, встановленому законодавством.

Реєстрація проспекту емісії цінних паперів ІСІ здійснюється Комісією за заявою компанії з управління активами ІСІ. Перелік документів, які необхідно подати для реєстрації проспекту емісії цінних паперів ІСІ, а також вимоги щодо їх оформлення та порядку засвідчення встановлюються нормативно-правовими актами Комісії. Комісія не пізніше як через 30 днів після подання заяви та документів, необхідних для реєстрації проспекту емісії цінних паперів ІСІ, повинна зареєструвати його або прийняти вмотивоване рішення про відмову в його реєстрації.

Компанія з управління активами ІСІ має право здійснювати первинне розміщення цінних паперів тільки за умови реєстрації проспекту емісії цінних паперів ІСІ. Зареєстрований в Комісії проспект емісії цінних паперів ІСІ (крім випадку приватного розміщення) повинен бути опублікований в органах масової інформації в строки та в порядку, встановлені законодавством про цінні папери. Зміни до проспекту емісії цінних паперів ІСІ повинні бути внесені компанією з управління активами протягом семи днів із дня їх виникнення та зареєстровані в Комісії в порядку, встановленому для реєстрації проспекту емісії цінних паперів ІСІ.

¹ Див.: п. 2.2 Положення про порядок реєстрації випуску інвестиційних сертифікатів пайового інвестиційного фонду при їх розміщенні шляхом прилюдної пропозиції (затверджене рішенням ДКЦПФР від 08.01.2002 р. № 10).

Зміни до проспекту емісії цінних паперів ІСІ набирають чинності через 30 днів з дня опублікування повідомлення про їх реєстрацію в Комісії та повного тексту змін.

Статтю 41 Закону України «Про інститути спільного інвестування» передбачено підстави для відмови в реєстрації проспекту емісії цінних паперів ІСІ, до яких віднесено:

- порушення емітентом цінних паперів або компанією з управління активами вимог законодавства України про цінні папери та нормативно-правових актів Комісії, у тому числі наявність у наданих документах інформації, що вказує на невідповідність умов емісії та/або обігу цінних паперів нормам законодавства про цінні папери;
- невідповідність поданих документів та інформації, що міститься в них, вимогам нормативно-правових актів Комісії;
- внесення в проспект емісії цінних паперів ІСІ і документи, які надаються для реєстрації проспекту емісії, недостовірної інформації.

Повідомлення про прийняття рішення про відмову в реєстрації проспекту емісії цінних паперів ІСІ із зазначенням підстави відмови надсилаються заявнику в триденний строк з дня прийняття відповідного рішення. Рішення Комісії про відмову в реєстрації проспекту емісії цінних паперів ІСІ може бути оскаржене в судовому порядку.

Порядок розміщення цінних паперів ІСІ визначено ст. 42 Закону України «Про інститути спільного інвестування». Цією статтею передбачено, що строк розміщення цінних паперів ІСІ, встановлений для досягнення нормативів діяльності ІСІ, визначається проспектом емісії цінних паперів ІСІ і не може перевищувати шести місяців з дня його реєстрації. Протягом строку, встановленого для досягнення нормативів діяльності ІСІ, розміщення цінних паперів ІСІ здійснюється за їх номінальною вартістю. Ціна, за якою розміщуються цінні папери ІСІ, може збільшуватися лише на суму комісійної винагороди торговця цінними паперами. Сплата вартості цінних паперів ІСІ здійснюється тільки грошовими коштами. Оплата в розстрочку допускається виключно для цінних паперів венчурного фонду. Протягом строку, встановленого для досягнення нормативів діяльності ІСІ, викуп розміщених цінних паперів не здійснюється.

Після закінчення строку, встановленого для досягнення нормативів діяльності ІСІ, протягом трьох днів компанія з управління активами зобов'язана подати Комісії звіт про результати розміщення цінних паперів ІСІ в порядку, встановленому Комісією.

Комісія на підставі звіту виносить рішення про відповідність ІСІ вимогам щодо мінімального обсягу активів. У разі коли ІСІ не відповідає зазначеним вимогам, Комісія визнає випуск цінних паперів ІСІ таким, що не відбувся, та скасовує реєстрацію ІСІ. Усі кошти, отримані ІСІ, мають бути повернені інвесторам у місячний строк. Витрати, пов'язані з визнанням випуску цінних паперів ІСІ таким, що не відбувся, покладаються відповідно до законодавства на компанію з управління активами інвестиційного фонду.

Заявки на придбання та викуп цінних паперів ІСІ подаються компанії з управління активами або торговцям цінними паперами згідно із проспектом емісії цінних паперів ІСІ. Протягом строку, встановленого для досягнення нормативів діяльності ІСІ, приймаються тільки заявки на придбання цінних паперів ІСІ. Заявки на придбання та викуп цінних паперів ІСІ не відкликаються. Після закінчення строку, встановленого для досягнення нормативів діяльності ІСІ, заявки на придбання та викуп цінних паперів ІСІ подаються в строки, встановлені проспектом емісії цінних паперів відповідного ІСІ.

Розміщення та викуп розміщених цінних паперів ІСІ здійснюються компанією з управління активами безпосередньо або через торговців цінними паперами ІСІ, з якими компанія з управління активами уклала відповідні договори. Вимоги до договору про надання послуг з розміщення та викупу цінних паперів ІСІ затверджуються Комісією.

Торговець цінними паперами під час розміщення та викупу цінних паперів ІСІ діє від імені, за рахунок та в інтересах корпоративного інвестиційного фонду або компанії з управління активами пайового інвестиційного фонду. Строк між сплатою інвестором грошових коштів відповідно до заявки на придбання цінних паперів ІСІ та датою його реєстрації в реєстрі власників іменних цінних паперів ІСІ, а також між поданням інвестором заявки на викуп інвестиційних сертифікатів та здійсненням грошових розрахунків з ним не повинен перевищувати семи календарних днів. Розміщення та викуп цінних паперів ІСІ здійснюються за єдиними для всіх інвесторів цінами, встановленими на певну дату, виходячи з вартості чистих активів ІСІ.

Проспектом емісії цінних паперів ІСІ відкритого типу може встановлюватися мінімальна кількість цінних паперів цього ІСІ, що придбаваються, або мінімальний розмір грошових коштів, що вносяться в рахунок їх оплати.

Викуп цінних паперів ІСІ відкритого типу здійснюється їх емітентом на вимогу інвесторів кожного робочого дня починаю-

чи від дня, наступного за днем завершення строку, встановленого для досягнення нормативів діяльності ІСІ. Інвестори ІСІ інтервального типу мають право викупу емітентом цінних паперів цього ІСІ в строки, встановлені в проспекті емісії ІСІ інтервального типу. Зберігач, реєстратор, аудитор (аудиторська фірма), незалежний оцінювач майна та їх пов'язані особи не мають права придбавати цінні папери ІСІ, з яким вони уклали договори на обслуговування.

Цінні папери ІСІ, управління якими здійснює одна компанія з управління активами, можуть на письмову вимогу інвестора підлягати конвертації, якщо це передбачено проспектом емісії цінних паперів ІСІ. Порядок конвертації цінних паперів ІСІ встановлюється Комісією.

Розміщення цінних паперів ІСІ закритого типу припиняється в строки, що визначаються проспектом емісії цінних паперів ІСІ. Розміщення та викуп цінних паперів ІСІ відкритого та інтервального типу зупиняються за рішенням компанії з управління активами, якщо відповідно до регламенту ІСІ та нормативно-правових актів Комісії цього вимагають інтереси інвесторів.

У разі загрози заподіяння суттєвої шкоди інтересам інвесторів або держави Комісія має право видати розпорядження про зупинення розміщення та викупу цінних паперів ІСІ. Викуп цінних паперів зупиняється компанією з управління активами тільки одночасно із зупиненням їх розміщення. Якщо розміщення та викуп цінних паперів ІСІ відкритого або інтервального типу зупинені, компанія з управління активами зобов'язана у дводенний строк повідомити про це зберігача та Комісію із зазначенням причин такого зупинення. Комісія повинна розглянути обставини та підстави для зупинення розміщення і викупу цінних паперів ІСІ відкритого або інтервального типу протягом семи днів. На підставі розгляду Комісія може винести рішення про необґрунтованість такого зупинення і зобов'язати компанію з управління активами поновити розміщення та викуп цінних паперів ІСІ.

Цінні папери ІСІ закритого та інтервального типу підлягають вільному обігу на ринку цінних паперів. Обіг цінних паперів ІСІ відкритого типу обмежується. Відчуження інвесторами цінних паперів ІСІ відкритого типу може здійснюватися лише шляхом їх викупу компанією з управління активами. Відчуження цінних паперів ІСІ відкритого типу третім особам не дозволяється, крім випадків правонаступництва, успадкування та дарування.

5.9. Окремі правові питання діяльності інститутів спільного інвестування

Інформація про діяльність ІСІ доводиться до відома заінтересованих осіб шляхом опублікування в офіційних друкованих виданнях Комісії та надання документів Комісії.

Порядок, склад і строки подання до ДКЦПФР інформації компанією з управління активами про результати діяльності інститутів спільного інвестування (пайових та корпоративних інвестиційних фондів) визначено Положенням¹. Компанія подає до центрального апарату ДКЦПФР щоденну, квартальну та річну інформацію про діяльність ІСІ:

- щоденну (це інформація компанії щодо вартості чистих активів ІСІ, яка розраховується для відкритих фондів кожного робочого дня, для закритих та інтервальних фондів – у день, що передує прийому заявок на розміщення та викуп цінних паперів ІСІ) – до 13-ї години наступного дня;
- квартальну (це інформація компанії щодо результатів діяльності ІСІ, яка містить супровідний лист до інформації; титульний аркуш; інформацію про ІСІ станом на останнє число періоду, за який надається інформація; фінансову звітність ІСІ згідно з Положенням (стандартом) бухгалтерського обліку № 2 «Баланс» (затверджений наказом Міністерства фінансів України від 31.03.1999 р. № 87); розрахунок вартості чистих активів ІСІ відповідно до Положення про порядок визначення вартості чистих активів інститутів спільного інвестування, який затверджено рішенням ДКЦПФР від 02.07.2002 р. № 201; довідку, що підтверджує розрахунок вартості чистих активів за кожний день кварталу. Інформація за четвертий квартал складається як річна інформація компанії щодо результатів діяльності ІСІ до останнього числа місяця наступного кварталу, за четвертий квартал – до 20 лютого наступного року;
- річну (це інформація компанії про результати діяльності ІСІ, перелік якої наведено в п. 3.4 Положення¹) – до 30 квітня наступного року.

¹ Положення про порядок подання інформації компанією з управління активами про результати діяльності інститутів спільного інвестування (пайових та корпоративних інвестиційних фондів) (затверджене Рішенням ДКЦПФР від 01.08.2002 р. № 216).

² Положення про порядок подання інформації компанією з управління активами про результати діяльності інститутів спільного інвестування (пайових та корпоративних інвестиційних фондів) (затверджене Рішенням ДКЦПФР від 01.08.2002 р. № 216).

Компанія з управління активами ІСІ відкритого або інтервального типу зобов'язана не пізніше 30 квітня передати для реєстрації в Комісію проспект емісії цінних паперів ІСІ на поточний рік із внесеними до нього змінами відповідно до результатів діяльності ІСІ за попередній рік. Зміни до проспекту емісії цінних паперів ІСІ відповідно до результатів діяльності за попередній рік розробляються компанією з управління активами та підтверджуються зберігачем і аудитором (аудиторською фірмою).

Компанія з управління активами ІСІ закритого типу має подати Комісії не пізніше 30 квітня року, що настає за звітним, річний звіт про результати діяльності ІСІ. Річний звіт ІСІ закритого типу має бути опублікований в офіційних друкованих виданнях Комісії протягом місяця з дати затвердження його Комісією. Звіти ІСІ, цінні папери яких були приватно розміщені, надсилаються безпосередньо інвесторам.

Диверсифіковані ІСІ не пізніше двох місяців з дати закінчення півріччя повинні подати Комісії звіт про результати діяльності за відповідне півріччя та опублікувати його.

Вимоги до форми річного і піврічного звіту ІСІ та інформації, що підлягає опублікуванню, встановлюються Комісією.

Зміни до проспекту емісії цінних паперів ІСІ (річний та піврічний звіт) повинні містити таку інформацію:

- баланс та звіт про прибутки і збитки;
- звіт про активи ІСІ;
- звіт про вартість чистих активів ІСІ;
- відомості про винагороду компанії з управління активами;
- відомості про витрати, що відшкодовуються за рахунок ІСІ.

Інформація, яка підлягає опублікуванню відповідно до цього Закону, не є конфіденційною. Опублікування та оприлюднення цієї інформації здійснюється компанією з управління активами за рахунок коштів ІСІ. Визначена вартість чистих активів ІСІ підлягає оприлюдненню.

Компанія з управління активами та торговець цінними паперами, який надає послуги з розміщення та викупу цінних паперів ІСІ, повинні забезпечити вільний доступ інвесторів до інформації, що міститься в проспекті емісії цінних паперів ІСІ, регламенті та змінах до них.

Статтею 49 Закону України «Про інститути спільного інвестування» врегульовано питання обсягу інформації ІСІ, порядок та строки її подання Комісії. Інформація про діяльність ІСІ подається Комісії в разі:

- реєстрації проспекту першої та наступних емісій цінних паперів ІСІ;
- реєстрації випуску цінних паперів ІСІ першої та наступних емісій;
- звітування за результатами господарсько-фінансової діяльності;
- повідомлення про зміни, що відбулися в господарській діяльності ІСІ і впливають на вартість цінних паперів ІСІ або розмір доходу за ними;
- перевірок діяльності ІСІ Комісією.

Обсяг, порядок і строки подання зазначених документів визначаються Комісією. Комісія може встановлювати додаткові вимоги щодо форми документів, поданих на електронних носіях. Будь-яка інформація, яку планується використати для реклами або продажу цінних паперів ІСІ, повинна затверджуватися компанією з управління активами та передаватися Комісії не пізніше ніж за п'ять днів до дати її оприлюднення. Реклама цінних паперів ІСІ повинна зазначати наявність проспекту емісії цінних паперів ІСІ та умови його отримання.

Чинним законодавством врегульовано питання зберігання активів та облік прав власності на цінні папери ІСІ. Передбачено, що активи ІСІ у формі цінних паперів мають зберігатися в зберігача (крім активів венчурного фонду). Надання послуг щодо зберігання цінних паперів ІСІ та обліку прав власності на них, а також обслуговування операцій ІСІ здійснюються зберігачем, яким може бути юридична особа, що має відповідну ліцензію, видану в установленому порядку. Зберігачем не можуть бути компанія з управління активами ІСІ та незалежний оцінювач майна ІСІ, а також їх пов'язані особи. Кожен інвестиційний фонд повинен мати тільки одного зберігача.

Зберігач провадить діяльність відповідно до законодавства, на підставі статуту та договору про обслуговування ІСІ, укладеного з корпоративним інвестиційним фондом або з компанією з управління активами пайового інвестиційного фонду. Вимоги до договору про обслуговування ІСІ затверджуються Комісією.

Посадові особи ІСІ та компанії з управління активами (крім компаній з управління активами венчурного фонду) не можуть бути посадовими особами зберігача, з яким укладено договір про обслуговування ІСІ. Зберігачу забороняється використовувати активи ІСІ для здійснення власних операцій.

Зберігач зобов'язаний здійснювати обслуговування ІСІ з дотриманням регламенту та проспекту емісії цінних паперів ІСІ. З цією метою зберігач у порядку, встановленому договором з корпоративним інвестиційним фондом або з компанією з управління

активами пайового інвестиційного фонду, здійснює контроль за відповідністю операцій з випуску, продажу, викупу та анулювання цінних паперів ІСІ регламенту, проспекту емісії цінних паперів ІСІ та чинному законодавству. Зберігач повинен виконувати розпорядження компанії з управління активами, якщо вони не суперечать законодавству або регламенту ІСІ. Зберігач має здійснювати контроль за діяльністю компанії з управління активами стосовно порядку розрахунку вартості чистих активів ІСІ, розміщення та викупу цінних паперів ІСІ, напрямів використання прибутків, отриманих на активи ІСІ. Для цього зберігач зобов'язаний один раз на квартал перевіряти правильність розрахунків вартості чистих активів ІСІ, виконаних компанією з управління активами. Про результати перевірки зберігач надає інформацію спостережній (наглядовій) раді корпоративного інвестиційного фонду або компанії з управління активами пайового інвестиційного фонду в порядку, встановленому договором про обслуговування ІСІ. Зберігач інформує Комісію про будь-які дії компанії з управління активами, що не відповідають проспекту емісії цінних паперів ІСІ або порушують регламент ІСІ, закон чи нормативно-правові акти Комісії. Зберігач зобов'язаний подати цю інформацію протягом одного дня після виявлення порушення.

У разі невиконання цієї вимоги зберігач несе відповідальність за збитки, заподіяні акціонерам або учасникам ІСІ, відповідно до договору та закону. Зберігач несе відповідальність за неподання, несвоєчасне подання або подання завідомо недостовірної інформації спостережній (наглядовій) раді корпоративного інвестиційного фонду, компанії з управління активами пайового інвестиційного фонду відповідно до договору, а до Комісії – відповідно до закону.

Зберігач зобов'язаний вимагати скликання позачергових зборів акціонерів корпоративного інвестиційного фонду у випадках, встановлених ст. 16 Закону України «Про інститути спільного інвестування», та може призначити свого представника в ліквідаційну комісію в разі ліквідації ІСІ. Зберігач здійснює виконання своїх зобов'язань до моменту передачі всіх документів іншому зберігачу.

Грошові кошти корпоративного інвестиційного фонду зараховуються на його рахунок у банку відповідно до умов договору про обслуговування ІСІ. Грошові кошти пайового інвестиційного фонду зараховуються на окремий рахунок компанії з управління активами в банку окремо від власних коштів компанії з управління активами, коштів інших пайових інвестиційних фондів та відповідно до умов договору про обслуговування ІСІ.

Банк зобов'язаний зараховувати грошові кошти, що надходять на рахунок корпоративного інвестиційного фонду або компанії з управління активами пайового інвестиційного фонду, зберігати їх та перераховувати (видавати) згідно з вимогами законодавства України і договором про обслуговування ІСІ. Банк, який виконує функцію зберігача, може здійснювати операції з поточного обслуговування рахунків фонду та збереження активів фонду в грошовій формі.

Зберігач повинен надавати компанії з управління активами згоду (або мотивовану письмову відмову) на списання коштів з грошових рахунків корпоративного інвестиційного фонду або компанії з управління активами пайового інвестиційного фонду не пізніше наступного робочого дня з дати надання зберігачу відповідних платіжних документів.

Зберігач не несе відповідальності за зобов'язаннями ІСІ, а ІСІ не несе відповідальності за зобов'язаннями зберігача. Відповідальність зберігача щодо ІСІ, який він обслуговує, визначається умовами договору про обслуговування ІСІ та Законом України «Про інститути спільного інвестування». Зберігач несе майнову відповідальність за збитки, що були завдані ІСІ та (або) компанії з управління активами ІСІ діями (бездіяльністю) зберігача згідно із законом.

Ведення реєстру власників іменних цінних паперів ІСІ здійснюється реєстратором або зберігачем активів ІСІ відповідно до договору з компанією з управління активами з урахуванням вимог законодавства. Реєстр власників іменних цінних паперів ІСІ може вести зберігач активів ІСІ без отримання ліцензії Комісії. У разі якщо кількість акціонерів (учасників пайового інвестиційного фонду) ІСІ не перевищує 500 осіб, ведення реєстру власників іменних цінних паперів ІСІ може здійснювати корпоративний інвестиційний фонд або компанія з управління активами пайового інвестиційного фонду. Компанія з управління активами ІСІ відкритого типу самостійно веде реєстр власників іменних цінних паперів ІСІ в порядку, встановленому Комісією.

Між корпоративним інвестиційним фондом і компанією з управління активами та між корпоративним інвестиційним фондом і зберігачем, а в пайовому інвестиційному фонді – між компанією з управління активами і зберігачем укладаються відповідні договори, істотними умовами яких є:

- повна назва та місцезнаходження (юридична адреса) сторін;
- предмет договору;
- права і обов'язки сторін;

- застереження щодо конфіденційності;
- порядок надання звітності та інформації з дотриманням вимог цього Закону;
- відповідальність сторін за невиконання або неналежне виконання умов договору та порушення конфіденційності;
- строк дії договору;
- розмір винагороди;
- порядок зміни умов договору;
- умови дострокового припинення договору.

Крім зазначених істотних умов, договори повинні містити умови договору про відкриття рахунку в цінних паперах згідно з вимогами законодавства про Національну депозитарну систему України. Договір може містити за згодою сторін й інші умови, які не суперечать законодавству.

У договорі зі зберігачем повинні бути зазначені особи, визначені зберігачем відповідальними за виконання договору. Договір не може обмежувати обов'язків зберігача, встановлених цим Законом та законодавством про Національну депозитарну систему України. У договорі з компанією з управління активами також зазначається зобов'язання компанії з управління активами щодо інвестування активів ІСІ з метою отримання максимального інвестиційного доходу при мінімально можливих ризиках відповідно до інвестиційної декларації.

Державний контроль у сфері спільного інвестування здійснюється Комісією та іншими державними органами в межах їх повноважень з метою дотримання законодавства та захисту прав інвесторів.

Державний контроль за дотриманням антимонопольного законодавства ІСІ, компаніями з управління активами, зберігачами та реєстраторами власників іменних цінних паперів ІСІ здійснює Антимонопольний комітет України.

Контрольні питання

1. Дайте визначення поняття «інститут спільного інвестування».
2. Яким може бути інститут спільного інвестування залежно від порядку здійснення його діяльності?
3. Які встановлено обмеження щодо диверсифікованих інститутів спільного інвестування?
4. Якими мають бути акції корпоративного інвестиційного фонду?
5. Дайте визначення поняття корпоративного та пайового інвестиційного фондів.
6. Які підстави ліквідації пайового інвестиційного фонду?

Інвестиційні договори

6.1. Поняття, види і функції інвестиційного договору

У сучасних умовах надзвичайної актуальності і науково-практичного значення набуває розробка концепції інвестиційних договорів, яка значною мірою відповідає б цілям державної інвестиційної політики і враховувала б завдання правового регулювання в цій сфері для досягнення значного економічного та соціального ефекту від інвестиційної діяльності в Україні. Для цього, на наш погляд, слід розробити ознакову кваліфікацію інвестиційного договору в загальній кількості договорів, сформулювати істотні умови цих договорів, здійснити ідентифікацію інвестиційних договорів з метою поширення на них загального режиму регулювання, а також державних гарантій, визначити коло таких договорів та розробити типові форми інвестиційних договорів з метою їх проведення в практичну діяльність.

У чинному законодавстві відсутнє визначення поняття «інвестиційний договір», але ним визначені окремі види інвестиційних договорів: концесійні договори, угоди про розподіл продукції, договори про спільну інвестиційну діяльність і деякі інші.

При ідентифікації інвестиційного договору і формулюванні такого поняття слід враховувати численність існуючих варіантів його визначення. Вважається, що ключовим моментом у визначенні поняття може бути економічна доцільність (ефективність), тобто оптимальне співвідношення інтересів інвестора та держави на всіх стадіях здійснення інвестиційних відносин¹.

¹ Симсон О. Критерии квалификации инвестиционных договоров // Підприємство, господарство і право. – 2001. – № 1. – С. 29.

Згідно з ч. 1 ст. 9 Закону України «Про інвестиційну діяльність» основним правовим документом, що регулює взаємовідносини між суб'єктами інвестиційної діяльності, є інвестиційний договір. Він є правовою формою взаємовідносин між інвестором та іншими учасниками інвестиційної діяльності. Договір повинен відповідати економічній сутності інвестування, тобто закріплювати факт вкладення коштів в об'єкт інвестування. А саме інвестування, у свою чергу, поділяється на:

- самоінвестування, тобто інвестування власної підприємницької діяльності. У цьому випадку інвестиційні відносини не матимуть двостороннього зобов'язального характеру;
- інвестування діяльності іншої особи, у якому беруть участь два суб'єкти інвестиційної діяльності – інвестор і суб'єкт підприємницької діяльності.

Термін «інвестиційний договір» в юридичній літературі розглядається у вузькому і широкому розумінні. У вузькому розумінні цей термін застосовується стосовно угод між інвестором і учасниками інвестиційного процесу щодо вкладення та реалізації інвестицій. У широкому розумінні цей термін застосовується щодо договорів, які укладаються між інвестором та іншими учасниками інвестиційної діяльності і спрямовані на реалізацію будь-яких видів і форм інвестицій з метою одержання прибутку або досягнення соціального ефекту¹.

О.К. Вишняков розглядає інвестиційний договір (інвестиційну угоду) як основний правовий документ, що регулює взаємовідносини між суб'єктами інвестиційної діяльності. Автор вважає, що практично в усіх випадках форма інвестицій має договірний характер, за винятком створення підприємства одним засновником, а також створення структурних підрозділів підприємства².

На думку інших авторів, інвестиційний договір (контракт) – це оформлене в належній формі взаємне волевиявлення двох або більше учасників про встановлення, зміну або припинення прав і обов'язків, пов'язаних зі здійсненням вкладання та реалізації інвестицій у видах, передбачених законодавством³.

¹ Вінник О.М. Інвестиційне право. – К.: Атіка, 2000. – С. 31.

² Предпринимательское право в вопросах и ответах: Учеб. пособ. // Под ред. Н.А. Саниахметовой. – Х.: Одиссей, 2000. – С. 242.

³ Чабан О.М. Інвестиційний договір (контракт) як форма здійснення інвестицій: поняття та особливості // Правова держава: щорічник наукових праць. Вип. 9. – К.: Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, 2001. – С. 244.

У юридичній літературі інвестиційний договір визначається також як договір, однією зі сторін якого є інвестор (юридична або фізична особа або держава), а іншою – сторона, яка приймає інвестиції, – реципієнт (фізична або юридична особа, як та, що існує, так і спеціально створена інвестором, а також держава), який регулює відносини з приводу довгострокового вкладення майна, майнових прав та інших цінностей, що мають ринкову вартість (у певному вигляді, формі та кількості), в обраний об'єкт інвестування (реальний, фінансовий або інтелектуальний, які передбачені законодавством України з метою отримання прибутку, що мають ризиковий характер¹. Ризик в інвестиційних договорах обумовлюється такими факторами: значним розривом у часі між укладенням договору та досягненням його мети, тобто реалізацією; сам характер інвестування передбачає передачу цінностей та включення їх у підприємницький обіг, що також має певний ступінь ризику.

Інвестиційний договір більшістю вчених-правознавців розглядається як різновид господарсько-правового договору, який має специфічний характер і мету. У науковій юридичній літературі немає єдиного тлумачення правової природи інвестиційного договору. Існують дві основні концепції. Згідно з першою інвестиційні договори, особливо якщо однією зі сторін є держава, належать до категорії адміністративно-правових актів; за другою – інвестиційні договори мають цивілістичну природу².

Предметом такого договору є інвестиція в будь-якій не забороненій законодавством України формі. Зокрема, це можуть бути передбачені законодавством форми інвестицій та інвестиційної діяльності:

- інноваційна діяльність;
- капітальні вкладення в основні фонди;
- корпоративна форма;
- лізинг;
- придбання не забороненого законами України рухомого та нерухомого майна;
- створення підприємств, що повністю належать інвестору, чи придбання останнім у власність діючого підприємства повністю;
- придбання майнових прав.

¹ Симсон О. Критерии квалификации инвестиционных договоров // Підприємництво, господарство і право. – 2001. – № 1. – С. 30.

² Зобов'язальне право: теорія і практика / За ред. О.В. Дзери. – К.: Юрінком Інтер, 1998. – С. 772–774.

Також предметом інвестиційного договору можуть бути дії, послуги тощо, які надаються (виконуються) учасниками інвестиційної діяльності та спрямовані на забезпечення вкладення інвестицій.

Об'єктами інвестування можуть бути такі види інвестування: фінансові – вкладення в цінні папери, цільові грошові вклади, депозити, паї тощо; реальні – вкладення в матеріальні активи (будівлі, обладнання, споруди) у формі придбання, будівництва, реконструкції, лізингу тощо; інтелектуальні – вкладення в нематеріальні активи, об'єкти інтелектуальної власності, спільна діяльність з приводу реалізації інвестицій з метою отримання прибутку.

Мета інвестиційного договору – це той безпосередній господарсько-правовий результат, якого намагаються досягти сторони в процесі його укладання та виконання. Інвестиційний договір спрямований на досягнення кінцевої мети інвестування, яку визначено ч. 1 ст. 1 Закону України «Про інвестиційну діяльність» – досягнення внаслідок здійснення інвестицій певного результату, – одержання прибутку чи досягнення певного соціального ефекту. І це надає підстави стверджувати, що мета інвестиційного договору не обов'язково повинна передбачати або одержання прибутку, або досягнення соціального ефекту. Можливим є здійснення інвестицій з досягненням сукупної мети.

Соціальний ефект може бути особистий, суспільний чи комплексний, який передбачає поєднання особистого та суспільного соціального ефекту. Особистий соціальний ефект досягається при звичайних споживчих відносинах, наприклад, інвестування в будівництво з метою одержання квартири. Суспільний соціальний ефект не має індивідуалізованого характеру і поширюється на необмежене (невизначене) коло осіб. Крім того, він досягається також і при здійсненні інвестування з метою одержання прибутку. У такому контексті суспільний соціальний ефект виявляється у створенні (збереженні) робочих місць, підвищенні ефективності виробництва, розбудові необхідної інфраструктури, збільшенні надходжень до державного та місцевих бюджетів тощо. Тому, коли йдеться про мету здійснення інвестицій, то не обов'язково розуміти щось одне – одержання прибутку або досягнення соціального ефекту.

Інвестиційний договір є різновидом договору взагалі, якому притаманні свої особливості. До них належать:

- господарський характер та мета інвестиційного договору – врегулювання відносин між учасниками інвестиційної діяльності (інвестиційного проекту);

- суб'єктами таких відносин є інвестори, учасники інвестиційного проекту та інвестований, але вони відповідно до виду договору можуть мати різний правовий стан;
- договір має враховувати імперативні вимоги інвестиційного законодавства;
- укладається тільки в письмовій формі, але для деяких видів чинним законодавством встановлена обов'язкова реєстрація;
- виступає як інструмент інвестиційної політики (інвестиційного проекту);
- завжди є концесуальним і, як правило, довгостроковим¹.

З метою більш глибокого усвідомлення поняття та змісту інвестиційних договорів в юридичній літературі проводиться їх класифікація за різними ознаками.

О.К. Вишняков інвестиційні договори поділяє на дві групи:

- договори (угоди) про створення юридичної особи або про пайову участь у підприємстві чи неприбутковій організації;
- договори (угоди) без створення юридичної особи. Серед них виділяються договори про спільну інвестиційну діяльність та інвестиційні договори, які не пов'язані зі спільною діяльністю².

Більш докладна класифікація інвестиційних договорів проведена О.М. Вінник³. За *кількістю сторін* інвестиційного договору розрізняють двосторонні та багатосторонні договори.

За *критерієм оплатності* розрізняються:

- *оплатні* інвестиційні договори, які мають місце за умови, якщо інвестиції здійснюються з метою отримання прибутку, однак цей прибуток може не залежати безпосередньо від результатів дій контрагентів (як це має місце при здійсненні спільної підприємницької діяльності, коли інвестор отримує зустрічне матеріальне задоволення не безпосередньо від свого партнера, а від здійснення інвестицій);
- *безоплатні* інвестиційні договори, які мають місце за умови, якщо досягається певний соціальний ефект; наприклад, будівництво та облаштування приміщень для відпочинку працівників підприємства-інвестора.

¹ Підприємницьке право України: Підручник / За заг. ред. Р.Б. Шишки. – Х.: Еспада, 2000. – С. 342.

² Предпринимательское право в вопросах и ответах. – Х.: Одиссей, 2000. – С. 242–243.

³ Вінник О.М. Інвестиційне право. – К.: Атіка, 2000. – С. 32–33.

За часом виконання розрізняються:

- інвестиційні договори з *одноразовим виконанням*, які передбачають їх виконання шляхом здійснення однієї дії протягом короткого проміжку часу;
- інвестиційні договори з *тривалим виконанням*, які передбачають їх виконання протягом тривалого часу¹.

За *економічним змістом* та *юридичними ознаками* розрізняються такі види інвестиційних договорів:

- договори про передання майна у власність, повне господарське відання або оперативне управління з метою здійснення інвестиційної діяльності;
- договори про передання майна в користування з метою здійснення інвестицій;
- договори про передання майнових прав;
- договори про спільну підприємницьку діяльність;
- договори про виробничу кооперацію;
- договори, спрямовані на придбання майна у власність або майнових прав з метою інвестиційної діяльності;
- договори про придбання (передачу) прав на використання інтелектуальної власності з метою інвестиційної діяльності;
- договори на придбання майна в користування з метою інвестиційної діяльності;
- договори про придбання (передачу) цінних паперів та інших корпоративних прав;
- договори підяду на виконання проектно-пошукових, будівельних та пов'язаних з ними робіт;
- договори концесії;
- договори про розподіл продукції².

Заслугує на увагу запропонований в юридичній літературі поділ інвестиційних договорів на мінові та ризикові. До *ризикових* належать договори, які відрізняються тим, що за метою та наміром кінцевий результат договору, матеріальна його цінність поставлені в залежність від невідомої, випадкової або ймовірної події¹. Але, враховуючи те що в інвестиційному договорі існує розрив у часі між моментом укладення договору та моментом його виконання, тобто досягненням його мети, а також характер

¹ Коссак В.І. Іноземні інвестиції в Україні (цивільно-правовий аспект). – Л., Центр Європи, 1996. – С. 60.

² Див.: Закон України «Про угоди про розподіл продукції» // ВВР України. – 1999. – № 44. – Ст. 391.

³ Победоносцев К.П. Курс гражданского права. Ч. 3: Договор и обязательство. – СПб., 1896. – С. 341.

самої мети, пов'язаної в основному з отриманням прибутку, то такий договір, на думку О. Сімсон, слід віднести до ризикового¹. Залежно від того, хто виступає інвестором, виділяються інвестиційні договори на державне інвестування, іноземне інвестування та інвестування національним суб'єктом.

За матеріальним об'єктом (*видом інвестиції*) інвестиційні договори поділяються на:

- договори на інвестування майна, що належить інвестору на праві власності;
- договори на інвестування майнових прав;
- договори на інвестування прав інтелектуальної власності.

За об'єктом, або формою, інвестування, якій вони відповідають, виділяються інвестиційні договори, спрямовані на:

- придбання у власність рухомого і нерухомого майна з метою здійснення підприємницької діяльності;
- інвестиційні договори, спрямовані на придбання інших майнових прав – корпоративних, прав на користування землею та природними ресурсами, права інтелектуальної власності тощо;
- заснування юридичної особи для реалізації інвестицій з метою отримання прибутку.

Залежно від *ступеня ризику* розрізняють:

- інвестиційні договори з середнім ступенем ризику;
- інвестиційні договори з високим ступенем ризику;
- інвестиційні договори авантюрні (спекулятивні) щодо купівлі акцій.

За *напрямом інвестиційної діяльності* виділяються:

- галузеві інвестиційні договори;
- регіональні інвестиційні договори;
- мегаполісні (спеціальні) інвестиційні договори (у вільні економічні зони та зони зі спеціальним режимом інвестиційної діяльності)².

Інвестиційний договір, як і будь-який інший договір, виконує певні функції. *Функції інвестиційного договору* – це передбачені або санкціоновані законом регулятивні властивості його як

¹ Сімсон О. Существенные условия и классификация инвестиционных договоров // Підприємництво, господарство і право. – 2001. – № 3. – С. 20–21.

² Більш докладно див.: Сімсон О. Существенные условия и классификация инвестиционных договоров // Підприємництво, господарство і право. – 2001. – № 3. – С. 21.

юридичного акту, завдяки яким урегульовуються відповідні інвестиційні відносини. Інвестиційному договору властиві такі функції:

- *регулятивна*, яка полягає у врегулюванні відносин між сторонами інвестиційних правовідносин, враховуючи специфіку відносин контрагентів – учасників інвестиційної діяльності в межах закону, а якщо останній не регулює певні умови чи порядок здійснення інвестиційної діяльності, то й доповнює прогалини закону. Наприклад, щодо конкретного розміру санкцій за порушення умов інвестиційного договору, якщо такі санкції не передбачені законом;
- *координаційна*, яка полягає в тому, що сторони інвестиційного договору розробляють умови цього договору шляхом погодження між собою його положень;
- *планування*, яка полягає в тому, що за допомогою цих договорів інвестор та інші учасники інвестиційної діяльності планують свою діяльність на певний проміжок часу (час підготовки та виконання договірних зобов'язань);
- *контрольна*, яка полягає в тому, що за допомогою інвестиційного договору здійснюється контроль за ефективністю діяльності його учасників;
- *інформаційна*, яка полягає в тому, що договір містить інформацію про правовий стан сторін договору, необхідну сторонам, а в певних випадках – юрисдикційним органам і третім особам;
- *охоронна*, яка полягає в тому, що сама наявність договору в передбаченій законом формі, зафіксовані в ньому права і обов'язки сторін, а також санкції за невиконання (неналежне виконання) останніх дозволяють здійснити в судовому порядку захист прав та законних інтересів сторін у випадку порушення однією зі сторін своїх договірних зобов'язань.

Інвестиційному договору притаманна також і специфічна функція – *опосередкування відносин*, що складаються між інвесторами та іншими учасниками інвестиційної діяльності і спрямовані на здійснення інвестицій.

Інвестиційний договір виступає основним регулятором поведінки суб'єктів інвестиційної діяльності. Нормативні акти створюють правову основу інвестиційної діяльності, договір же встановлює конкретний правовий режим економічних і правових зв'язків між його сторонами. Він визначає порядок і умови виконання договірних зобов'язань, форми взаємодії сторін, контроль за виконанням зобов'язань, а також враховує специфічні особливості конкретних взаємозв'язків сторін. Інвестиційний договір виконує також *функцію оцінки результатів інвестиційної діяльності*.

6.2. Форма і зміст інвестиційного договору

Правове регулювання форми договорів виражається у встановленні вимог до неї (форми) й наслідків їх порушень. Мета відповідних вимог полягає в тому, що вони дозволяють зробити відносини сторін більш визначеними, зняти підстави для спорів у майбутньому як з приводу самого факту здійснення угоди, так і її змісту. Деякі норми надають акту фіксації угоди публічний характер. З цим пов'язаний державний контроль за її змістом в інтересах обігу і третіх осіб, який допомагає сторонам в усвідомленні правових наслідків здійснюваних ними юридичних дій, а також інформує зацікавлених осіб про здійснювані угоди.

Разом з тим будь-яка додаткова вимога щодо форми інвестиційних договорів об'єктивно призводить до ускладнення і тривалості процедури укладення договору і, як правило, спричиняє додаткові видатки щодо їх оформлення.

Як правило, інвестиційний договір укладається у формі єдиного документа, підписаного сторонами і скріпленого печатками. Чинне законодавство передбачає такі види письмової форми, що застосовуються при укладенні інвестиційних договорів:

- повна письмова форма, яка містить комплект необхідних для укладання договору документів: підписаний сторонами інвестиційний договір, протокол розбіжностей (якщо розбіжності при укладанні договору мали місце) та ін.;
- скорочена письмова форма, яка має вигляд комплекту листів, телеграм, факсограм, телефонограм та інших документів, якими сторони обмінювалися в процесі встановлення договірного зв'язку, якщо законом не встановлені спеціальні вимоги до форми та порядку укладення даного виду договорів і зміст цих документів свідчить про наміри сторін установити договірний зв'язок та істотні умови договору;
- договір приєднання – умови договору заздалегідь визначені та не підлягають коригуванню, наприклад, придбання акцій новоствореного або діючого акціонерного товариства шляхом підписки. Відповідно до ч. 4 ст. 179 ГК України договір приєднання – це договір, запропонований однією стороною іншим можливим суб'єктам, коли ці суб'єкти в разі вступу в договір не мають права наполягати на зміні його змісту;
- нотаріальна форма, яка застосовується в разі придбання нерухомого майна, а також продажу в процесі приватизації цілісних майнових комплексів підприємств (їхніх структурних підрозділів), застави нерухомого майна тощо.

Зміст інвестиційного договору складають умови договору, визначені угодою його сторін, спрямованою на встановлення, зміну або припинення господарських зобов'язань – як погоджені сторонами, так і ті, що приймаються ними як обов'язкові умови договору відповідно до законодавства.

Інвестиційний договір вважається укладеним, якщо між сторонами в передбаченому законом порядку та формі досягнуто згоди щодо всіх його істотних умов. Істотними є умови, визнані такими за законом чи необхідні для договору даного виду, а також умови, щодо яких на вимогу однієї зі сторін повинна бути досягнута згода.

У будь-якому разі істотними умовами інвестиційного договору є:

- а) предмет договору – інвестиції в будь-якій не забороненій законодавством України формі. Кваліфікуючою ознакою інвестиційного договору є специфіка предмета договору, який містить два типи інвестиційних відносин: матеріальні (інвестиція) і юридичні (дії, спрямовані на здійснення інвестування);
- б) сторони договору. Відносини щодо вкладення майна, майнових прав та інших цінностей з метою отримання прибутку складаються між інвестором і реципієнтом. Якщо інвестор бере участь безпосередньо в інвестуванні, то реципієнт здійснює інвестиційну діяльність щодо реалізації та використання інвестицій з метою отримання прибутку. Слід звернути увагу на правовий зв'язок інвестора і предмета договору – інвестиції – як до моменту її передачі, так і після вкладення. Цей зв'язок може бути як прямий (право власності), так і непрямий (інші майнові права).
- в) кількісні та якісні характеристики предмета інвестицій (кількість і характеристика устаткування, іншого майна, що передається, види та конкретні обсяги робіт тощо);
- г) форма та об'єкт інвестування. Розглядається як спеціальна умова, що властива тільки інвестиційним договорам. Об'єктом інвестування може бути будь-який об'єкт, передбачений ст. 4 Закону України «Про інвестиційну діяльність», тобто реальний, фінансовий, інтелектуальний або спільна діяльність;
- д) ціна договору – вартість інвестицій в національній чи вільноконвертованій валюті, якщо здійснюються іноземні інвестиції, а також вартість одиниці виміру конкретного майна, прав, робіт, послуг, що передаються чи виконуються. Заслугує на увагу висловлена О. Сімсон пропозиція щодо включення в склад ціни договору коефіцієнта інвестиційного ризику до повної вартості контракту, тобто до очікуваного прибутку¹;

¹ Сімсон О. Существенные условия и классификация инвестиционных договоров // Підприємство, господарство і право. – 2001. – № 3. – С. 19.

- е) строк інвестиційного договору, якщо останній має тривалий характер (про внесення часток до статутного фонду господарського товариства, повної сплати акцій, здійснення виробничої кооперації тощо), а в ряді випадків – також і конкретні строки виконання певних робіт. Строк можна визначити як період або момент часу, з настанням або закінченням якого пов'язані певні події або дії (бездіяльність), що мають юридичне значення. Виходячи із сутності інвестування, інвестиційний договір, як правило, має тривалий (довгостроковий) характер, який визначається порівняно зі строком обігу капіталу в певному секторі економіки. Загальний строк договору може поділятися на окремі строки (зокрема, початок і закінчення етапу інвестування), слід забезпечувати чіткість і визначеність майбутніх взаємовідносин сторін у процесі виконання інвестиційного договору;
- ж) відповідальність сторін за порушення договірних зобов'язань.

У юридичній літературі висловлено думку про доцільність виділення як основної умови інвестиційного договору його мети – безпосередній правовий результат, якого сторони мають досягти при укладенні договору. Тобто мета договору ототожнюється зі змістом зобов'язальних правовідносин, які виникають на підставі укладеного договору. Відрізняє інвестиційний договір від інших цивільно-правових договорів те, що діяльність сторін спрямована на досягнення кінцевої мети – реалізації інвестицій та отримання прибутку. Але інвестор може передбачати й такі цілі: участь в управлінні, розширення виробництва, створення підприємства тощо.

Чинним законодавством визначаються також інші істотні умови для деяких категорій інвестиційних договорів. Відповідно до ч. 2 ст. 27 Закону України «Про приватизацію державного майна» в разі приватизації державного підприємства як цілісного майнового комплексу шляхом викупу, продажу на аукціоні, за конкурсом до договору купівлі-продажу, що укладається при цьому, включаються як обов'язкові передбачені бізнес-планом або планом приватизації зобов'язання покупця чи зобов'язання сторін, які були визначені умовами конкурсу, аукціону чи викупу. Статтею 10 Закону України «Про концесії» визначено істотні умови договору концесії, а ст. 8 Закону України «Про угоди про розподіл продукції» – істотні умови зазначеної угоди.

Звичайні умови (додаткові), тобто такі, відсутність яких не впливає на юридичну силу договору, мають диспозитивний характер і включаються до договору за згодою (бажанням) сторін. До звичайних умов інвестиційного договору можна віднести такі:

- а) умови про форми платежу;
- б) визначення порядку виконання та прийняття виконання;
- в) порядок розгляду спорів, що виникають між сторонами в процесі виконання договору;
- г) обставини, що звільняють сторони від відповідальності;
- д) страхування інвестиційних ризиків і обов'язки сторін щодо цього, способи забезпечення сторонами виконання договірних зобов'язань.

До випадкових умов, які не є характерними для інвестиційного договору, можна віднести надання інвестором виконавцям робіт виробничих і житлових приміщень, забезпечення працівників виконавця харчуванням тощо.

До інвестиційних договорів висуваються певні вимоги, серед яких можна зазначити такі:

- договори мають відповідати чинному законодавству України, зокрема ст. 180 ГК України;
- відповідати статутним цілям та завданням суб'єкта інвестиційної діяльності – юридичної особи. Ця вимога зумовлена тим, що у випадку виявлення фактів укладення інвестиційного договору з порушенням статуту він визнається недійсним згідно зі ст. 203, 215 ЦК України, і настають наслідки, передбачені ст. 216, 227 ЦК України;
- договір має бути укладений у відповідній формі, яка передбачена для цього виду договорів (ст. 669 ЦК України). Для окремих видів договорів форма передбачена спеціальним законом (наприклад, ч. 1 ст. 8 Закону України «Про угоди про розподіл продукції»), або відповідним державним органом затверджується типова форма. Невідповідність угоди встановленій законом формі приводить до наслідків, передбачених ст. 218 ЦК України;
- договір має бути підписаний уповноваженою на те особою з обов'язковим зазначенням обійманої посади чи виданого в установленому порядку доручення, на підставі якого діє ця особа. Коло уповноважених на укладання договору осіб передбачається, як правило, у статуті підприємства, а якщо статут не передбачений законодавством, то в засновницькому договорі;
- якщо передбачено додатки до договору (специфікація, протокол розбіжностей тощо), то в договорі ставиться позначка про наявність додатків, і самі додатки не повинні суперечити договору;
- у договорі слід не тільки передбачити відповідальність сторін у разі порушення договірних зобов'язань, а й деталізувати її;

- у договорі потрібно вказувати на порядок вирішення розбіжностей, а також передбачати можливість дострокового виконання договірних зобов'язань;
- у договорі слід зазначити форс-мажорні обставини, наслідки невиконання угоди в разі односторонньої відмови від виконання договору та інші обставини залежно від виду договору.

6.3. Порядок укладання інвестиційних договорів

Укладення інвестиційних договорів, вибір партнерів, визначення конкретних їх прав та обов'язків, інших умов договору належить до виключної компетенції суб'єктів інвестиційної діяльності, якщо законодавством не встановлене інше. Єдиного порядку укладення інвестиційного договору не існує, але за загальним правилом договір вважається укладеним з моменту досягнення згоди між сторонами за всіма його умовами. Господарським кодексом України та іншими законодавчими актами передбачені такі способи укладання:

1. *Шляхом публічних торгів (тендерів) на реалізацію майна, робіт, послуг.* Договір укладається з покупцем, який запропонував найвищу ціну за майно, що продається, чи роботи та послуги, які пропонуються.

2. *Шляхом публічних торгів (тендерів) на придбання майна, визначення виконавця робіт або послуг.* Договір укладається з тим продавцем або виконавцем, що запропонував найнижчу ціну за майно, яке необхідно придбати, чи за виконання необхідних для інвестора (замовника) робіт;

Загальновідомо, що торги є способом укладення інвестиційного договору в умовах конкуренції, за допомогою яких відбувається встановлення договірних відносин між організатором торгів і тим учасником, який запропонував найбільш вигідні для організатора торгів умови договору і у встановленому порядку визнаний переможцем. За своєю ж юридичною природою торги є сукупністю дій (юридичних фактів), які послідовно здійснюються організатором та учасником торгів. Аналіз чинного законодавства дозволяє виділити загальні умови дійсності торгів, до яких належать: суб'єктивний склад торгів; належний об'єкт торгів; дотримання встановленого порядку проведення торгів, який визначається спеціальним законодавством.

3. *Шляхом конкурсу.* Договір укладається з виконавцем, який запропонував найкращий (найефективніший) спосіб виконання.

Специфіка проведення конкурсу полягає в тому, що, по-перше, досягнення сторонами угоди з усіх істотних умов договору і надання договору форми, якої вимагає закон, не збігаються в часі, і, по-друге, конкуренція покупців за наявності одного продавця передбачає проведення процедури вибору організатором конкурсу (конкурсною комісією) переможця конкурсу в порядку, встановленому законом.

Щодо окремих видів інвестиційних договорів спеціальними законами передбачено обов'язкове укладення договору шляхом проведення конкурсу, зокрема, це стосується концесійних договорів. Законом України «Про концесії» передбачено укладення концесійного договору з переможцем концесійного конкурсу. Порядок проведення концесійного конкурсу визначений розділом 2 Закону України «Про концесії» та Положенням про проведення концесійного конкурсу і укладення концесійних договорів на об'єкти права державної та комунальної власності, що надаються в концесію (затверджене постановою Кабінету Міністрів України від 12.04.2000 р. № 642). Положення визначає порядок створення та роботи конкурсної комісії; встановлює перелік конкурсної документації; урегульовує питання щодо оголошення проведення конкурсу; визначає порядок надання та розгляду заявок на участь у конкурсі та встановлення претендентів; визначає порядок організації і проведення конкурсу пропозицій, а також встановлення переможця конкурсу; регламентує порядок укладення концесійних договорів. Завданням концесійного конкурсу є визначення юридичної чи фізичної особи, яка забезпечить найкращі умови здійснення концесійної діяльності;

4. Шляхом переговорів. Укладанню основного договору передують підписання між сторонами попереднього договору, у якому фіксуються наміри і обов'язок сторін у майбутньому укласти основний договір із заздалегідь визначеними параметрами. Термін «попередній» (або «передконтрактний») не означає незавершеності вияву волі сторін, а лише вказує на те, що за договором, який відбувся, має бути укладений інший – основний договір. Перший, вже укладений, встановлює зобов'язання укласти в майбутньому інший, основний договір, яким сторони мають на увазі встановити основні інвестиційні правовідносини. І саме він має привести до досягнення інвестиційної мети, задля якої встановлюються юридичні відносини між сторонами.

За попереднім договором суб'єкт господарювання зобов'язується в певний строк, але не пізніше одного року з моменту укладення попереднього договору, укласти основний договір на

умовах, передбачених попереднім договором. У разі якщо сторона, яка уклала попередній договір, одержавши попередній договір від іншої сторони, ухиляється від укладення основного договору, друга сторона має право вимагати укладення такого договору в судовому порядку.

Попередній договір повинен містити умови, що дозволяють визначити предмет, а також інші істотні умови основного договору.

Зобов'язання укласти основний договір, передбачене попереднім договором, припиняється, якщо до закінчення строку, у який сторони мають укласти основний договір, одна зі сторін не надішле проект такого договору другій стороні. Відносини щодо укладення попередніх договорів регулюються Цивільним кодексом України з урахуванням особливостей, передбачених Господарським кодексом України. До укладення попередніх договорів не застосовується загальний порядок укладення договорів. Угода про наміри (протокол про наміри тощо) не визнається попереднім договором і не породжує юридичних наслідків.

5. *За загальним порядком укладання договорів.* Цей спосіб застосовується виходячи із визнання інвестиційного договору як різновиду господарського, порядок укладання якого визначається ст. 181 Господарського кодексу України, тобто шляхом надсилання зацікавленою стороною проекту договору своєму майбутньому контрагенту з усіма притаманними цьому способу етапами.

Господарський договір за загальним правилом викладається у формі єдиного документа, підписаного сторонами та скріпленого печатками. Припускається укладення господарських договорів у спрощений спосіб, тобто шляхом обміну листами, факсограмами, телеграмами, телефонограмами тощо, а також шляхом підтвердження прийняття до виконання замовлень, якщо законом не встановлені спеціальні вимоги до форми та порядку укладення даного виду договорів.

Проект договору може бути запропонований будь-якою зі сторін. У разі якщо проект договору викладено як єдиний документ, він надається другій стороні у двох примірниках. Сторона, яка одержала проект договору, у разі згоди з його умовами оформляє договір відповідно до вимог частини першої цієї статті і повертає один примірник договору другій стороні або надсилає відповідь на лист, факсограму тощо у двадцятиденний строк після одержання договору. За наявності заперечень щодо окремих умов договору сторона, яка одержала проект договору, складає протокол розбіжностей, про що робиться застереження в договорі, та у двадцятиденний строк

надсилає другій стороні два примірники протоколу розбіжностей разом із підписаним договором.

Сторона, яка одержала протокол розбіжностей до договору, зобов'язана протягом двадцяти днів розглянути його, у цей же строк вжити заходів для врегулювання розбіжностей з другою стороною та включити до договору всі прийняті пропозиції, а ті розбіжності, що залишилися неврегульованими, передати в цей же строк до суду, якщо на це є згода другої сторони. У разі досягнення сторонами згоди щодо всіх або окремих умов, зазначених у протоколі розбіжностей, така згода має бути підтверджена в письмовій формі (протоколом узгодження розбіжностей, листами, телеграмами, телетайпограмами тощо).

Якщо сторона, яка одержала протокол розбіжностей щодо умов договору, заснованого на державному замовленні або такого, укладення якого є обов'язковим для сторін на підставі закону, або сторона – виконавець за договором, що в установленому порядку визнаний монополістом на певному ринку товарів (робіт, послуг), яка одержала протокол розбіжностей, не передасть у зазначений двадцятиденний строк до суду розбіжності, що залишилися неврегульованими, то пропозиції другої сторони вважаються прийнятими.

У разі якщо сторони не досягли згоди з усіх істотних умов господарського договору, такий договір вважається неукладеним (таким, що не відбувся). Якщо одна зі сторін здійснила фактичні дії щодо його виконання, правові наслідки таких дій визначаються нормами Цивільного кодексу України.

6.4. Забезпечення виконання інвестиційних договорів

Інвестиційний договір укладається з метою його виконання, тобто здійснення інвестицій на тих умовах, які визначені договором. Його виконання базується на загальних принципах договірного права: свободи договору, належного та реального виконання, економічності та співробітництва сторін. Реальному та належному виконанню інвестиційних договорів сприяють визначені законодавством способи забезпечення виконання договірних зобов'язань. З метою забезпечення виконання інвестиційних договорів використовують цивільно-правові способи забезпечення договірних зобов'язань. Під *способами забезпечення зобов'язань* розуміють передбачені законом або договором спеціальні заходи, покликані додатково стимулювати боржника до виконання юридичного обов'язку, а в разі

його невиконання – задовольнити охоронювані законом інтереси кредитора. Оскільки способи забезпечення насамперед спрямовані на належне і реальне виконання зобов'язань, що випливають з інвестиційних договорів, то вони захищають майнові права належного виконавця інвестиційного договору шляхом створення умов для задоволення його інтересів, порушених неналежним виконанням зобов'язаною особою (неналежним виконавцем) своїх договірних зобов'язків. І, відповідно до цього, способи забезпечення мають гарантійний характер.

При вирішенні питань забезпечення виконання інвестиційних зобов'язань слід мати на увазі, що визнання основного зобов'язання недійсним тягне за собою нечинність способу забезпечення, а припинення основного зобов'язання припиняє дію способу забезпечення.

До видів (способів) забезпечення належного виконання інвестиційних договорів належать:

1. *Застава* (ст. 572–593 ЦК України, Закон України «Про заставу») – це спосіб забезпечення зобов'язань, в силу якого кредитор (заставодержатель) має право в разі невиконання боржником (заставадавцем) забезпеченого заставадавцем зобов'язання одержати задоволення з вартості заставленого майна переважно перед іншими кредиторами. Застава виникає в силу договору чи закону. Відповідно до ч. 4 ст. 7 Закону України «Про інвестиційну діяльність» майно інвестора може бути використане ним для забезпечення його зобов'язань. Під заставу приймається тільки те майно, яке знаходиться у власності інвестора або належить йому на праві повного господарського відання, якщо інше не передбачено законодавчими актами України. Використання майна як застави для забезпечення виконання зобов'язань регулюється Законом України «Про заставу».

2. *Неустойка* (ст. 549–552 ЦК України) – це грошова сума або інше майно, які боржник повинен передати кредитору в разі порушення боржником зобов'язань. Право на неустойку виникає незалежно від наявності в кредитора збитків, завданих невиконанням або неналежним виконанням зобов'язання. Кредитор не має права на неустойку в разі, якщо боржник не відповідає за порушення зобов'язання. Предметом неустойки може бути грошова сума, рухоме і нерухоме майно. Залежно від правових підстав застосування неустойка поділяється на законну та договірну. Якщо предметом неустойки є грошова сума, її розмір встановлюється договором або актом цивільного законодавства.

Законна неустойка встановлюється законом, який визначає її розмір і випадки, коли вона застосовується. Розмір неустойки, встановлений законом, може бути збільшений у договорі. Сторони можуть домовитися про зменшення розміру неустойки, встановленого актом цивільного законодавства, крім випадків, передбачених законом.

Договірна неустойка – це визначена сторонами в інвестиційному договорі грошова сума, яку зобов'язана особа (неналежний виконавець) зобов'язується сплатити на користь належного виконавця в разі неналежного виконання інвестиційного договору.

Залежно від особливостей визначення розміру неустойки та характеру порушення можуть бути застосовані такі види неустойки, як штраф і пеня. Штраф – це неустойка, що обчислюється у відсотках від суми невиконаного або неналежно виконаного інвестиційного зобов'язання. Пеня – це неустойка, яка обчислюється у відсотках від суми несвоєчасно виконаного грошового зобов'язання за кожен день простроченого виконання.

Розмір неустойки може бути зменшений за рішенням суду, якщо він значно перевищує розмір збитків, та за наявності інших обставин, які мають істотне значення.

Сплата (передавання) неустойки не звільняє боржника від виконання свого обов'язку в натурі і не позбавляє кредитора права на відшкодування збитків, завданих невиконанням або неналежним виконанням зобов'язання.

3. *Гарантія* (ст. 560–569 ЦК України). За гарантією банк, фінансова установа, страхова організація (гарант) гарантує перед кредитором (бенефіціаром) виконання боржником (принципалом) свого обов'язку. За загальним правилом гарантія діє протягом строку, на який вона видана, є чинною від дня її передачі і не може бути відкликана гарантом (якщо в ній не встановлено інше).

Окремим видом гарантії є банківська гарантія. Відповідно до ст. 200 Господарського кодексу України гарантія є специфічним засобом забезпечення виконання господарських зобов'язань шляхом письмового підтвердження (гарантійного листа) банком, іншою кредитною установою, страховою організацією (банківська гарантія) про задоволення вимог управленої сторони у розмірі повної грошової суми, зазначеної в письмовому підтвердженні, якщо третя особа (зобов'язана сторона) не виконає зазначене в ньому певне зобов'язання, або настануть інші умови, передбачені у відповідному підтвердженні. Зобов'язання за банківською гарантією виконується лише на письмову вимогу управленої сторони.

Гарант має право висунути управненій стороні лише ті претензії, висунення яких допускається гарантійним листом. Зобов'язана сторона не має права висунути гаранту заперечення, які вона могла б висунути управненій стороні, якщо її договір з гарантом не містить зобов'язання гаранта внести до гарантійного листа застереження щодо висунення таких заперечень. До відносин банківської гарантії в частині, не врегульованій Господарським кодексом України, застосовуються відповідні положення Цивільного кодексу України.

4. *Порука* (ст. 553–559 ЦК України). За договором поруки поручитель поручається перед кредитором боржника за виконання ним свого обов'язку. Порукою може забезпечуватися виконання зобов'язання частково або в повному обсязі. У разі порушення боржником зобов'язання, забезпеченого порукою, боржник і поручитель відповідають перед кредитором як солідарні боржники, якщо договором поруки не встановлено додаткову (субсидіарну) відповідальність поручителя. У разі одержання вимоги кредитора поручитель зобов'язаний повідомити про це боржника, а в разі пред'явлення до нього позову – подати клопотання про залучення боржника до участі в справі. Якщо поручитель не повідомить боржника про вимогу кредитора і сам виконає зобов'язання, боржник має право висунути проти вимоги поручителя всі заперечення, які він мав проти вимоги кредитора.

Поручитель має право висунути проти вимоги кредитора заперечення, які міг би висунути сам боржник, за умови, що ці заперечення не пов'язані з особою боржника, а також у разі, якщо боржник відмовився від них або визнав свій борг.

Порука припиняється:

- з припиненням забезпеченого нею зобов'язання, а також у разі зміни зобов'язання без згоди поручителя, унаслідок чого збільшується обсяг його відповідальності;
- якщо після настання строку виконання зобов'язання кредитор відмовився прийняти належне виконання, запропоноване боржником або поручителем;
- у разі переведення боргу на іншу особу, якщо поручитель не поручився за нового боржника;
- після закінчення строку, встановленого в договорі поруки. У разі, якщо такий строк не встановлено, порука припиняється, якщо кредитор протягом шести місяців від дня настання строку виконання основного зобов'язання не висуне вимоги до поручителя. Якщо строк основного зобов'язання не встановлений або встановлений моментом висунення вимоги, порука припиняється, якщо кредитор не пред'явить позову

до поручителя протягом одного року від дня укладення договору поруки.

5. *Завдаток* (ст. 570–571 ЦК України) – це грошова сума або рухоме майно, що видається кредиторі боржником у рахунок належних з нього за договором платежів, на підтвердження зобов'язання і на забезпечення його виконання. Якщо не буде встановлено, що сума, сплачена в рахунок належних з боржника платежів, є завдатком, вона вважається авансом. Якщо порушення зобов'язання сталося з вини боржника, завдаток залишається в кредитора. Якщо ж порушення сталося з вини кредитора, він зобов'язаний повернути боржникові завдаток та додатково сплатити суму в розмірі завдатку або його вартості. У разі припинення зобов'язання до початку його виконання або внаслідок неможливості його виконання завдаток підлягає поверненню.

Зазначені способи забезпечення договірних зобов'язань сприяють належному виконанню сторонами договору своїх зобов'язань. Але О.М. Вінник виділяє також і господарсько-правові способи забезпечення виконання договірних зобов'язань, до яких відносить:

- правові способи (у т.ч. договірні та претензійно-позовна робота, від організації якої залежить якість укладеного інвестиційного договору (у тому числі щодо повноти закріплення за контрагентами договірних зобов'язань, відповідальності за порушення цих зобов'язань) і виконання договором притаманних йому функцій);
- позитивне стимулювання, тобто надання стороні, що належним або покращеним способом виконала покладені на неї договірні зобов'язання, певних переваг або матеріальних цінностей (наприклад, залишення у виконавця устаткування, що було передане йому інвестором для виконання обумовлених договором робіт);
- негативне стимулювання, тобто міри відповідальності, що застосовуються до порушника договірних зобов'язань згідно із законом або договором (відшкодування збитків, сплата неустойки, оперативно-господарські санкції)¹.

Оперативно-господарські санкції – передбачені законом або санкціоновані законом і передбачені господарським договором засоби оперативного впливу правоохоронного характеру, які без звернення до юрисдикційного органу застосовуються уповноваженою особою (кредитором, належним виконавцем, інвестором) безпосередньо до зобов'язаної особи (боржника,

¹ Вінник О.М. Інвестиційне право. – К.: Атіка, 2000. – С. 38–39.

неналежного виконавця, реципієнта) у разі неналежного виконання нею своїх договірних зобов'язань. Оперативно-господарські санкції є правовою гарантією, спрямованою на забезпечення належного виконання інвестиційних зобов'язань¹.

Статтею 235 Господарського кодексу України передбачено, що за порушення господарських зобов'язань до суб'єктів господарювання та інших учасників господарських відносин можуть застосовуватися оперативно-господарські санкції – заходи оперативного впливу на правопорушника з метою припинення або попередження повторення порушень зобов'язання, що використовуються самими сторонами зобов'язання в односторонньому порядку. За загальним правилом до суб'єкта, який порушив господарське зобов'язання, можуть бути застосовані лише ті оперативно-господарські санкції, застосування яких передбачене договором. Оперативно-господарські санкції застосовуються незалежно від вини суб'єкта, який порушив господарське зобов'язання.

Сторони можуть передбачати використання таких видів оперативно-господарських санкцій:

- 1) одностороння відмова від виконання свого зобов'язання управленою стороною, зі звільненням її від відповідальності за це – у разі порушення зобов'язання другою стороною;
- 2) відмова від оплати за зобов'язанням, яке виконане неналежним чином або достроково виконане боржником без згоди другої сторони;
- 3) відстрочення відвантаження продукції чи виконання робіт унаслідок прострочення виставлення акредитива платником, припинення видачі банківських позичок тощо;
- 4) відмова управленої сторони зобов'язання від прийняття подальшого виконання зобов'язання, порушеного другою стороною, або повернення в односторонньому порядку виконаного кредитором за зобов'язанням (списання з рахунку боржника в безакцептному порядку коштів, сплачених за неякісну продукцію, тощо);
- 5) встановлення в односторонньому порядку на майбутнє додаткових гарантій належного виконання зобов'язань стороною, яка порушила зобов'язання: зміна порядку оплати продукції (робіт, послуг), переведення платника на попередню оплату продукції (робіт, послуг) або на оплату після перевірки їх якості тощо;
- 6) відмова від встановлення на майбутнє господарських відносин зі стороною, яка порушує зобов'язання.

¹ Чернадчук В.Д., Чернадчук Т.О. До питання щодо оперативно-господарських санкцій // Підприємництво, господарство і право. – 2001. – № 3. – С. 13–15.

Наведений перелік оперативно-господарських санкцій не є вичерпним і сторони можуть передбачити в договорі також інші оперативно-господарські санкції.

До способів, що зменшують ризики учасників інвестиційної діяльності як сторін договору, належить також страхування інвестиційних ризиків.

Страхування – це діяльність спеціально уповноважених державних організацій та суб'єктів господарювання (страховиків), пов'язана з наданням страхових послуг юридичним особам або громадянам (страхувальникам) щодо захисту їх майнових інтересів у разі настання визначених законом чи договором страхування подій (страхових випадків), за рахунок грошових фондів, які формуються шляхом сплати страхувальниками страхових платежів. Страхування може здійснюватися на основі договору між страхувальником і страховиком (добровільне страхування) або на основі закону (обов'язкове страхування).

Страхування – це вид цивільно-правових відносин стосовно захисту майнових інтересів громадян і юридичних осіб унаслідок настання певних подій (страхових випадків), визначених договором страхування або чинним законодавством, за рахунок грошових фондів, що формуються шляхом сплати громадянами та юридичними особами страхових платежів (страхових внесків, страхових премій) і доходів від розміщення коштів цих фондів.

Законом України «Про страхування» передбачено дві форми страхування – добровільне і обов'язкове. Статтею 6 цього Закону визначено види добровільного страхування, серед яких є страхування інвестицій та страхування фінансових ризиків. Враховуючи те що п. 22 ч. 4 ст. 6 Закону визначено й інші види добровільного страхування, видається можливим і страхування інвестиційних ризиків. Страхування інвестиційних ризиків – це вид цивільно-правових відносин із захисту майнових інтересів інвесторів та учасників інвестиційної діяльності в разі настання певних подій (страхових випадків) за рахунок грошових фондів, що формуються шляхом сплати ними страхових платежів (страхових внесків, страхових премій).

Згідно зі ст. 7 зазначеного Закону обов'язковими є страхування цивільної відповідальності інвестора, у тому числі за шкоду, заподіяну навколишньому середовищу, здоров'ю людей, за угодами про розподіл продукції, якщо інше не передбачено такою угодою, та страхування майнових ризиків за угодами про розподіл продукції у випадках, передбачених Законом України «Про угоди про розподіл продукції».

Контрольні питання

1. Чому інвестиційний договір вважається правовою формою взаємовідносин між інвестором та іншими учасниками інвестиційної діяльності?
2. Які визначення інвестиційного договору наводяться в юридичній літературі?
3. Які можна виділити особливості інвестиційного договору?
4. Які є види інвестиційних договорів?
5. Які функції виконує інвестиційний договір?
6. Чим відрізняються істотні, звичайні та випадкові умови інвестиційного договору?
7. Які існують способи укладення інвестиційних договорів?

Окремі види інвестиційних договорів

7.1. Договір підряду на виконання проектних і пошукових робіт

Відповідно до ст. 887 Цивільного кодексу України за договором підряду на проведення проектних та пошукових робіт підрядник зобов'язується розробити за завданням замовника проектну або іншу технічну документацію та (або) виконати пошукові роботи, а замовник зобов'язується прийняти та оплатити їх.

Договір підряду на виконання проектних і пошукових робіт – це угода, згідно з якою підрядник зобов'язується розробити відповідно до завдання замовника проектну документацію або виконати обумовлені договором проектні та (або) пошукові роботи, а замовник зобов'язується надати підряднику необхідні документи, прийняти та сплатити виконані роботи¹.

У наданому визначенні індивідуалізація договору підряду на виконання проектних і пошукових робіт як різновиду договору підряду виявляється в характері самих робіт та їх результатах. Мається на увазі, що роботи є проектними, пошуковими, а їх результат виражається в певних документах, зокрема в розробці технічної документації. При цьому роботи виконуються на замовлення замовника, який зобов'язується прийняти й оплатити результати роботи.

Принципова схема організації будівництва передбачає послідовне проходження трьох етапів: пошукові роботи – проектні роботи – будівництво. На першому етапі збирається інформація щодо умов майбутнього будівництва, майбутньої діяльності об'єкта. Цей етап завершується передачею результатів інженерно-геологічних, топографо-геодезичних, гідрометеорологічних,

¹ Вінник О.М. Інвестиційне право. – К.: Атіка, 2000. – С. 79.

інженерно-пошукових та інших робіт, відповідних матеріалів у вигляді технічних обмірів, висновків тощо. На другому етапі складаються проекти й кошториси до них, а завершується він, як правило, експертизою проекту із наступною передачею замовнику. Третій етап являє собою будівництво об'єкта відповідно до проекту та кошторису і завершується передачею будівельних робіт замовникові.

Проектна документація складається з урахуванням результатів, отриманих у ході пошукових робіт. Залежно від складності робіт, що передбачаються, документація містить техніко-економічне обґрунтування з робочою документацією або розроблений на підставі цього обґрунтування технічний проект, деталізований у робочих кресленнях. За участю в роботі архітектора також готується архітектурний проект, що містить архітектурні рішення, необхідні для розробки проектної документації.

Незважаючи на те що термін «проект» набув широкого використання в різних галузях людської діяльності, під ним в контексті питання, що розглядається, слід розуміти технічну документацію, розроблену саме для будівництва. І, відповідно, під проектом стосовно договору підяду на проведення проектних та пошукових робіт розуміється комплекс технічної документації, який містить техніко-економічне обґрунтування, креслення, пояснювальні записки та інші матеріали, необхідні для здійснення запланованого будівництва чи реконструкції підприємства, будівлі чи споруди.

Як і будь-який інший договір підяду, договір підяду на виконання проектних і пошукових робіт має власний матеріальний об'єкт – це результат, що виражається в проектно-технічній документації, і дані, отримані в результаті проведених пошукових робіт.

До договору підяду на проведення проектних та пошукових робіт застосовуються положення Цивільного кодексу України, а також ст. 318, 324 Господарського кодексу України.

За цим договором замовник зобов'язаний передати підряднику завдання на проектування, а також інші вихідні дані, необхідні для складання проектно-кошторисної документації. Завдання на проектування може бути підготовлене за дорученням замовника підрядником. У цьому разі завдання стає обов'язковим для сторін з моменту його затвердження замовником. Підрядник зобов'язаний додержуватись вимог, що містяться в завданні та інших вихідних даних для проектування та виконання пошукових робіт, і має право відступити від них лише за згодою замовника.

Сторонами договору є замовник і підрядник. Замовник – це учасник інвестиційної діяльності, який укладає договір підряду на виконання проектних і пошукових робіт. Замовником може бути інвестор або уповноважена ним особа. Замовник зобов'язаний, якщо інше не встановлено договором підряду на проведення проектних та пошукових робіт:

- 1) сплатити підрядникові встановлену ціну після завершення всіх робіт чи сплатити її частинами після завершення окремих етапів робіт або в іншому порядку, встановленому договором або законом;
- 2) використовувати проектно-кошторисну документацію, одержану від підрядника, лише для цілей, встановлених договором, не передавати проектно-кошторисну документацію іншим особам і не розголошувати дані, що містяться в ній, без згоди підрядника;
- 3) надавати послуги підрядникові у виконанні проектних та пошукових робіт в обсязі та на умовах, установлених договором;
- 4) брати участь разом з підрядником у погодженні готової проектно-кошторисної документації з уповноваженими органами державної влади та органами місцевого самоврядування;
- 5) відшкодувати підрядникові додаткові витрати, пов'язані зі зміною вихідних даних для проведення проектних та пошукових робіт унаслідок обставин, що не залежать від підрядника;
- 6) залучити підрядника до участі в справі за позовом, пред'явленим до замовника іншою особою у зв'язку з недоліками складеної проектно-кошторисної документації або виконаних пошукових робіт.

Підрядник – це учасник інвестиційної діяльності, якого обрав замовник на виконання проектних або пошукових робіт або чия пропозиція щодо виконання робіт прийнята замовником. Підрядник зобов'язаний:

- 1) виконувати роботи відповідно до вихідних даних для проведення проектування та згідно з договором;
- 2) погоджувати готову проектно-кошторисну документацію із замовником, а в разі необхідності – також з уповноваженими органами державної влади та органами місцевого самоврядування;
- 3) передати замовникові готову проектно-кошторисну документацію та результати пошукових робіт;
- 4) не передавати без згоди замовника проектно-кошторисну документацію іншим особам;
- 5) гарантувати замовникові відсутність в інших осіб права перешкодити або обмежити виконання робіт на основі підготовленої за договором проектно-кошторисної документації.

Предметом договору є проектні та пошукові роботи, що визначені в завданні на проектування. Матеріальним результатом цих робіт є закінчений та оформлений відповідно до норм проектування інвестиційний проект будівництва в цілому, його технологічна частина (комплекс робіт), належним чином оформлені результати пошукових робіт тощо.

У договорі підряду на виконання проектних і пошукових робіт має бути зазначено:

- найменування сторін, їхні реквізити;
- найменування науково-технічної, у т.ч. проектної, продукції;
- наукові, технічні, соціальні, економічні та інші вимоги до науково-технічної, у тому числі проектної, продукції, що є предметом договору. Зазначені вимоги за погодженням сторін можуть бути відображені в завданні на проектування (додаток до договору);
- строк дії договору;
- строк і порядок передачі науково-технічної (проектної) продукції;
- ціна і порядок розрахунків;
- права сторін щодо використання та розпорядження науково-технічною продукцією (проектом), створеною за договором;
- умови дотримання конфіденційності;
- відповідальність сторін за порушення своїх зобов'язань.

У договорі також можуть бути передбачені:

- умови, необхідні для впровадження науково-технічної продукції (надання послуг);
- сфера застосування, масштаби та обсяг науково-технічної продукції;
- найменування етапів робіт і строків їх виконання;
- умови матеріально-технічного забезпечення робіт;
- право виконавця залишити собі передані йому замовником, а також придбані чи виготовлені для проведення робіт устаткування, прилади, інструменти та матеріали з відшкодуванням їх вартості чи безоплатно;
- інші умови, що визнаються сторонами як необхідні.

Договір може містити додатки:

- технічне завдання чи завдання на проектування з пропозиціями щодо договірної ціни;
- календарний план робіт;
- протокол узгодження щодо договірної ціни;
- акт передачі-приймання науково-технічної продукції.

У договорі замовник є активною стороною, оскільки він зобов'язаний надати підряднику необхідні для проектування та проведення пошукових робіт дані у вигляді інформації та документації:

- завдання на проектування, у якому міститься основна інформація про об'єкт, що проектується;
- документи про відведення земельної ділянки під будівництво об'єкта;
- архітектурно-планувальне завдання, яке розробляється згідно з Типовим положенням про розробку та видачу архітектурно-планувальних завдань і технічних умов на проектування об'єктів: нового будівництва, розширення, реконструкції, капітального ремонту та комплексного благоустрою територій (затверджене наказом Держкоммістобудування України від 04.04.1997 р. № 54);
- матеріали про геологічні та гідрогеологічні умови будівельного майданчика;
- технічні умови про приєднання об'єкта, що проектується, до інженерних мереж і комунікацій;
- відомості про існуючу наземну та підземну забудову;
- матеріали раніше проведених пошукових робіт;
- технічні дані про машини та устаткування об'єкта, що проектується;
- матеріали інвентаризації та оцінки будівель і споруд, що підлягають знесенню;
- рішення виконкому про знесення тощо.

На виконання договору складається кошторис, відповідно до якого визначається ціна на проектну продукцію. Якщо необхідно перевищити кошторис, підрядник зобов'язаний повідомити про це замовника. У випадку недотримання цієї умови підрядник втрачає право на відшкодування вартості додатково виконаних робіт.

Ризики, що виникають у процесі виконання договору, поділяються таким чином:

- підрядник виконує обумовлені договором роботи на власний ризик і несе відповідальність за всі ризики, що виникають через упущення чи пошкодження майна з його вини;
- сторона, що надала матеріали, несе відповідальність за ризик випадкової їхньої загибелі чи пошкодження;
- шкода, заподіяна в результаті перевищення терміну виконання, відноситься на сторону, що порушила строк.

Договір підряду на виконання проектних і пошукових робіт може укладатися за загальними правилами, передбаченими ст. 181

Господарського кодексу України. Але останнім часом застосовуються і нові способи укладання, до яких належать:

- укладання шляхом проведення конкурсу, якщо договір укладається з тим із виконавців-претендентів, який запропонував найкращий або найефективніший варіант проектного рішення. Застосування цього способу потребує значних коштів і виправдане лише у випадках, якщо йдеться про проектування складного, унікального, значного за розмірами та вартістю об'єкта;
- укладання шляхом проведення тендеру (торгу), якщо договір укладається з тим із претендентів, який запропонував найнижчу ціну виконання проектних та (або) пошукових робіт заздалегідь визначених параметрів;
- укладання шляхом проведення переговорів, якщо договір укладається з тим виконавцем, з яким замовник за результатами проведених переговорів уклав попередню угоду (протокол про наміри) щодо укладення в майбутньому основного договору за певних умов;
- укладання шляхом проведення конкурентних переговорів, учасниками яких має бути щонайменше два претенденти. Процедура вибору замовником виконавця-переможника містить кілька етапів:
 - 1) доведення до претендентів, які запрошуються до участі в таких переговорах, умов виконання замовлення та критеріїв визначення переможців;
 - 2) проведення з кожним із претендентів переговорів щодо уточнення умов виконання замовлення, включаючи і його ціну;
 - 3) подання претендентами-виконавцями конкурентної пропозиції щодо виконання замовлення з урахуванням усіх аспектів проведених переговорів;
 - 4) визначення переможця конкурентних переговорів на підставі аналізу, оцінки та зіставлення поданих претендентами пропозицій щодо виконання замовлення;
 - 5) підписання договору з переможцем конкурсу¹.

Договір на виконання проектних і пошукових робіт може бути розірваний, як правило, за погодженням сторін. Сторона договору вправі вимагати розірвання договору в односторонньому порядку, якщо інша сторона не виконує або неналежним чином виконує свої договірні зобов'язання.

¹ Вінник О.М. Інвестиційне право. – К.: Атіка, 2000. – С. 81–82.

Статтею 891 Цивільного кодексу України передбачено відповідальність підрядника за недоліки документації та робіт. Підрядник відповідає за недоліки проектно-кошторисної документації та пошукових робіт, у тому числі недоліки, виявлені згодом у ході будівництва, а також у процесі експлуатації об'єкта, створеного на основі виконаної проектно-кошторисної документації і результатів пошукових робіт. У разі виявлення недоліків у проектно-кошторисній документації або в пошукових роботах підрядник на вимогу замовника зобов'язаний безоплатно переробити проектно-кошторисну документацію або здійснити необхідні додаткові пошукові роботи, а також відшкодувати завдані збитки, якщо інше не встановлено договором або законом.

7.2. Договір підряду на капітальне будівництво

Будівництво об'єктів виробничого та іншого призначення, підготовка будівельних майданчиків, роботи з обладнання будівель, роботи з завершення будівництва, прикладні та експериментальні дослідження і розробки тощо, які виконуються суб'єктами господарювання для інших суб'єктів або на їх замовлення, здійснюються на умовах підряду. Для здійснення зазначених робіт можуть укладатися договори підряду: на капітальне будівництво (у тому числі субпідряду); на виконання проектних і дослідницьких робіт; на виконання геологічних, геодезичних та інших робіт, необхідних для капітального будівництва, а також інші договори. Загальні умови договорів підряду визначаються відповідно до ст. 837–864, 875–886 Цивільного кодексу України про договір підряду, якщо інше не передбачено Господарським Кодексом України.

За договором підряду на будівництво підрядник зобов'язується збудувати і здати у встановлений строк об'єкт або виконати інші будівельні роботи відповідно до проектно-кошторисної документації, а замовник зобов'язується надати підрядникові будівельний майданчик (фронт робіт), передати затверджену проектно-кошторисну документацію, якщо цей обов'язок не покладається на підрядника, прийняти об'єкт або закінчені будівельні роботи та оплатити їх.

За договором підряду на капітальне будівництво одна сторона (підрядник) зобов'язується своїми силами і засобами на замовлення другої сторони (замовника) побудувати і здати замовникові у встановлений строк визначений договором об'єкт

відповідно до проектно-кошторисної документації або виконати обумовлені договором будівельні та інші роботи, а замовник зобов'язується передати підряднику затверджену проектно-кошторисну документацію, надати йому будівельний майданчик, прийняти закінчені будівництвом об'єкти і оплатити виконані роботи.

Предметом договору підряду є матеріалізовані результати створення, перетворення, поновлення або ліквідації речей виробничого, споживчого, науково-культурного призначення. Для цього виду договору з притаманною йому складністю охоплюваних відносин більшою мірою, ніж для будь-якого іншого різновиду договору підряду, властивим є поєднання елементів різних договорів. Відповідно в юридичній літературі відзначається, що цей договір, крім суто підрядних, опосередковує також елементи цілого ряду інших відносин: поставки, майнового найму, зберігання, експедиції, перевезення, кредитних, розрахункових та ін. Так, О.М. Вінник відзначає комплексність предмета договору, що обумовлюється комплексністю будівельної продукції, яка включає підрядні елементи (виконання будівельних і пов'язаних з ними робіт), елементи постачання, відносини фінансування, організаційні відносини, пов'язані з будівництвом, послугами та ін. На думку автора, предмет договору підряду на будівництво можна визначити як комплекс будівельних та пов'язаних з ними робіт (послуг), виконання яких доручається підряднику відповідно до умов договору, укладеного із замовником¹.

Сторонами договору підряду є замовник і підрядник, але якщо договір має багатосторонній характер, то в ньому беруть участь гаранті (поручителі), проектні організації, постачальники устаткування, кредитні установи, інжинірингові, страхові та інші організації.

Замовником є особа, яка замовляє виконання певної роботи (послуги), беручи на себе обов'язок прийняти й оплатити її результат. Замовниками може бути сам інвестор або уповноважена ним особа. Інвестор вдається до послуг посередника за умови, якщо власними силами неспроможний контролювати процес виконання обумовлених договором робіт через відсутність відповідних фахівців. У таких випадках функції замовника інвестор доручає виконувати інжиніринговим, консалтинговим та іншим організаціям, які мають відповідні ліцензії, фахівців та досвід будівництва. Такий замовник організовує і забезпечує виконання будівельних та пов'язаних з ними робіт, добираючи для

¹ Вінник О.М. Інвестиційне право. – К.: Атіка, 2000. – С. 88.

цього безпосередніх виконавців, за дії яких несе відповідальність перед інвестором. Основні права та обов'язки замовника визначено ст. 7, 8 Закону України «Про інвестиційну діяльність», ст. 849, 852, 853 ЦК України, ст. 320 Господарського кодексу України та іншими нормативно-правовими актами.

Замовник має право:

- не втручаючись у господарську діяльність підрядника, здійснювати контроль і технічний нагляд за відповідністю обсягу, вартості і якості виконаних робіт проектам і кошторисам. Він має право перевіряти хід і якість будівельних і монтажних робіт, а також якість матеріалів, що використовуються;
- вимагати розірвання договору та відшкодування збитків у разі, якщо підрядник не береться своєчасно за виконання договору або виконує роботу настільки повільно, що закінчення її до строку явно неможливе;
- вимагати розірвання договору та відшкодування збитків за наявності в роботі істотних порушень умов договору підряду або інших істотних недоліків;
- у будь-який час перевірити хід і якість роботи, не втручаючись у діяльність підрядника;
- за своїм вибором, якщо інше не встановлено законом або договором, вимагати від підрядника безоплатного усунення недоліків у роботі в розумний строк, пропорційного зменшення ціни роботи, відшкодування своїх витрат на усунення недоліків, якщо право замовника усувати їх встановлено договором;
- у будь-який час до закінчення роботи відмовитися від договору підряду, виплативши підрядникові плату за виконану частину роботи та відшкодувавши йому збитки, завдані розірванням договору;
- вносити зміни до проектно-кошторисної документації до початку робіт або під час їх виконання за умови, що додаткові роботи, викликані такими змінами, за вартістю не перевищують десяти відсотків визначеної в кошторисі ціни і не змінюють характеру робіт, визначених договором.

Замовник зобов'язаний:

- надати матеріал, устаткування або річ, що підлягає переробці, і створити можливість виконання договору підрядником;
- сприяти підрядникові у виконанні робіт у випадках, в обсязі та в порядку, встановлених договором підряду;
- замінити у відповідний строк недоброякісний або непридатний матеріал на вимогу підрядника;
- прийняти роботу, виконану підрядником відповідно до договору підряду, оглянути її і в разі виявлення допущених у

роботі порушень умов договору або інших недоліків негайно заявити про них підрядникові;

- оплатити виконану підрядником роботу.

Підрядник – це особа, яка бере на себе обов'язок виконання замовленої роботи (послуги). Підрядниками можуть бути фізичні та юридичні особи, зареєстровані як суб'єкти підприємницької діяльності за наявності ліцензій, необхідних для виконання передбачених законом видів будівельних і пов'язаних з ними робіт. Підрядник виконує та (або) забезпечує виконання обумовлених договором будівельних і пов'язаних з ними робіт відповідно до державних будівельних норм та правил, проектно-кошторисної документації (інвестиційного проекту будівництва) та вимог договору щодо якості робіт; забезпечує виконання обумовлених договором робіт і передачу їх замовнику своєчасно. Якщо підрядник забезпечує організацію обумовлених договором робіт, підбираючи їхніх безпосередніх виконавців, то він має здійснити підбір виконавців і координувати їхню діяльність, а також забезпечити приймання виконаних робіт замовником.

Підрядник має право не братися за роботу, а розпочату роботу зупинити у разі порушення замовником своїх зобов'язань за договором, унаслідок якого початок або продовження робіт підрядником виявляються неможливими чи значно ускладненими.

Підрядник має право:

- залучати до виконання роботи інших осіб, якщо інше не встановлено договором;
- на ощадливе ведення робіт за умови забезпечення їх належної якості;
- відмовитися від договору підряду, якщо замовник, незважаючи на своєчасне попередження з боку підрядника, у відповідний строк не замінить недоброякісний або непридатний матеріал, не змінить вказівок про спосіб виконання роботи або не усуне інших обставин, що загрожують якості або придатності результату роботи та в інших випадках, передбачених ч. 2 ст. 848 Цивільного кодексу України;
- не розпочинати роботу, а розпочату роботу зупинити, якщо замовник не надав матеріалу, устаткування або річ, що підлягає переробці, і цим створив неможливість виконання договору підрядником;
- вимагати виплати йому авансу лише у випадку та в розмірі, встановлених договором;
- право притримати результат роботи, устаткування, залишок невикористаного матеріалу та інше майно замовника, якщо замовник не сплатив встановленої ціни роботи або іншої суми, належної підрядникові у зв'язку з виконанням договору підряду.

Підрядник зобов'язаний:

- здійснювати будівництво та пов'язані з ним будівельні роботи відповідно до проектної документації;
- виконати всі роботи, визначені в проектній документації та в кошторисі, якщо інше не передбачено договором будівельного підяду;
- виконати роботу, визначену договором, зі свого матеріалу і своїми засобами, якщо інше не встановлено договором;
- вжити всіх заходів щодо збереження майна, переданого йому замовником;
- своєчасно попередити замовника про недоброякісність або непридатність матеріалу, одержаного від замовника; про те, що додержання вказівок замовника загрожує якості або придатності результату роботи; про наявність інших обставин, що не залежать від підрядника, які загрожують якості або придатності результату роботи;
- передати замовникові результат роботи, який має відповідати вимогам ст. 857 Цивільного кодексу протягом усього гарантійного строку, якщо договором або законом передбачене надання підрядником замовникові гарантії якості роботи;
- передати замовникові разом з результатом роботи інформацію щодо експлуатації або іншого використання предмета договору підяду, якщо це передбачено договором або якщо без такої інформації використання результату роботи для цілей, визначених договором, є неможливим;
- укласти договір страхування об'єкта будівництва або комплексу робіт, якщо інше не встановлено договором будівельного підяду.

Договори підяду на будівництво різноманітні і тому потребують класифікації. *Залежно від предмета договору* розрізняють:

- договори підяду на будівництво або на будівництво інвестиційного об'єкта;
- договори на виконання будівельних і пов'язаних з ними робіт;
- договори на виконання пусконаладжувальних робіт виробником відповідного устаткування, що монтується на об'єкті.

Залежно від сторін-виконавців і обсягу виконуваних робіт розрізняють:

- договори підяду (генерального підяду) на будівництво;
- договори субпідяду (укладаються у разі використання договору генерального підяду).

Залежно від розподілу між сторонами обов'язків та їх обсягом розрізняють:

- традиційний генпідрядний (підрядний) договір на будівництво, що укладається на підставі готової проектно-кошторисної документації (інвестиційного проекту будівництва) та передбачає забезпечення підрядником виконання всього комплексу будівельних і пов'язаних із ними робіт на об'єкті відповідно до наданої йому Замовником проектно-кошторисної документації;
- проектно-будівельний договір, який укладається з організацією, здатною поєднувати дві стадії капітального будівництва (проектування та будівництво), на виконання як проектних, так і будівельних робіт;
- договір на управління будівництвом, який укладається інвестором з посередницькою, консалтинговою або інжиніринговою організацією, що здійснює управління будівництвом об'єкта, тобто визначає виконавців, укладає з ними договори, координує їхню діяльність, контролює хід та якість виконуваних ними робіт, забезпечує приймання закінчених будівництвом об'єктів замовником і відповідає перед ним за якість і своєчасність будівництва об'єкта в цілому.

За принципами визначення ціни розрізняють:

- контракти з ціною типу «вартість плюс контроль», які передбачають виконання обумовлених договором робіт у межах запланованої кошторисної вартості з урахуванням поточних цін; вони не гарантують заздалегідь визначеної вартості будівництва, у зв'язку з чим існує значний ризик для замовника;
- контракт типу «гарантований максимум або перевищення ціни контракту», який передбачає виконання робіт у межах запланованої кошторисної вартості з урахуванням поточних цін, але з установленням максимальної вартості обумовлених договором робіт, що сплачується замовником;
- контракт з фіксованою ціною, який вимагає наявності повної проектно-кошторисної документації та гарантує замовнику виконання обумовлених договором робіт в межах кошторисної вартості¹.

Договори підряду (субпідряду) на капітальне будівництво укладаються і виконуються на загальних умовах укладання та виконання договорів підряду в капітальному будівництві, затверджених Кабінетом Міністрів України, відповідно до закону. Договори підряду на капітальне будівництво за участі іноземних суб'єктів господарювання укладаються і виконуються в порядку, передбаченому Господарським кодексом України, міждержавними

¹ Вінник О.М. Інвестиційне право. – К.: Атіка, 2000. – С. 90–92.

угодами, а також особливими умовами укладання та виконання договорів підряду в капітальному будівництві, затвердженими в порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України.

Договір підряду на капітальне будівництво повинен передбачати: найменування сторін; місце і дату укладення; предмет договору (найменування об'єкта, обсяги і види робіт, передбачених проектом); строки початку і завершення будівництва, виконання робіт; права і обов'язки сторін; вартість і порядок фінансування будівництва об'єкта (робіт); порядок матеріально-технічного, проектного та іншого забезпечення будівництва; режим контролю якості робіт і матеріалів замовником; порядок прийняття об'єкта (робіт); порядок розрахунків за виконані роботи, умови про дефекти і гарантійні строки; страхування ризиків, фінансові гарантії; відповідальність сторін (відшкодування збитків); урегулювання спорів, підстави та умови зміни і розірвання договору.

У договорі підряду на капітальне будівництво сторони визначають вартість робіт (ціну договору) або спосіб її визначення. Вартість робіт за договором підряду (компенсація витрат підрядника та належна йому винагорода) може визначатися складанням приблизного або твердого кошторису. Кошторис вважається твердим, якщо договором не передбачено інше. Зміни до твердого кошторису можуть бути внесені лише за погодженням сторін. У разі виникнення потреби значно перевищити приблизний кошторис підрядник зобов'язаний своєчасно попередити про це замовника. Якщо підрядник не попередив замовника про перевищення кошторису, він зобов'язаний виконати роботу, не вимагаючи відшкодування понесених додаткових витрат.

Підрядник не має права вимагати збільшення твердого кошторису, а замовник – його зменшення. У разі істотного зростання після укладення договору вартості матеріалів та устаткування, які мали бути надані підрядником, а також послуг, що надавалися йому третіми особами, підрядник має право вимагати збільшення встановленої вартості робіт, а в разі відмови замовника – розірвання договору в установленому порядку.

Якщо договором не передбачена попередня оплата виконаної роботи або окремих її етапів, замовник зобов'язаний сплатити підряднику зумовлену договором ціну після остаточної здачі об'єкта будівництва, за умови, що робота виконана належним чином і в погоджений строк або, за згодою замовника, – достроково. Підрядник має право вимагати виплати йому авансу, якщо така виплата та розмір авансу передбачені договором.

У разі необхідності консервації будівництва з незалежних від сторін обставин замовник зобов'язаний оплатити підряднику виконані до консервації роботи та відшкодувати йому пов'язані з консервацією витрати.

За невиконання або неналежне виконання зобов'язань за договором підряду на капітальне будівництво винна сторона сплачує штрафні санкції, а також відшкодовує другій стороні збитки (зроблені другою стороною витрати, втрату або пошкодження її майна, неодержані доходи) в сумі, не покритій штрафними санкціями, якщо інший порядок не встановлено законом.

Недоліки, виявлені при прийнятті робіт (об'єкта), підрядник зобов'язаний усунути за свій рахунок у строки, погоджені з замовником. У разі порушення строків усунення недоліків підрядник несе відповідальність, передбачену договором.

Позовна давність для вимог, що впливають з неналежної якості робіт за договором підряду на капітальне будівництво, визначається з дня прийняття роботи замовником і становить:

1 рік – щодо недоліків некапітальних конструкцій, а в разі якщо недоліки не могли бути виявлені за звичайного способу прийняття роботи, – 2 роки;

3 роки – щодо недоліків капітальних конструкцій, а в разі якщо недоліки не могли бути виявлені за звичайного способу прийняття роботи, – 10 років;

30 років – щодо відшкодування збитків, завданих замовникові протиправними діями підрядника, які призвели до руйнувань чи аварій.

7.3. Угоди (договори) про розподіл продукції

Відповідно до угоди про розподіл продукції одна сторона – Україна (далі – держава) доручає іншій стороні – інвестору на визначений строк проведення пошуку, розвідки та видобування корисних копалин на визначеній ділянці (ділянках) надр та ведення пов'язаних з угодою робіт, а інвестор зобов'язується виконати доручені роботи за свій рахунок і на свій ризик з наступною компенсацією витрат і отриманням плати (винагороди) у вигляді частини прибуткової продукції.

Правове регулювання відносин, які виникають з приводу укладення та виконання угод про розподіл продукції здійснює Закон України «Про угоди про розподіл продукції», який спрямований на створення сприятливих умов для інвестування

пошуку, розвідки та видобування корисних копалин у межах території України, її континентального шельфу та виключної (морської) економічної зони на засадах, визначених угодами про розподіл продукції¹.

Цей Закон регулює відносини, що виникають у процесі укладення, виконання та припинення дії угод про розподіл продукції, визначає основні правові вимоги до таких угод, а також особливості правовідносин щодо користування надрами на умовах розподілу продукції. Відносини, що виникають у процесі виконання пошукових робіт, розвідки та видобування корисних копалин, розподілу виробленої продукції, а також її транспортування, обробки, зберігання, переробки, використання, реалізації чи розпорядження нею іншим чином, регулюються угодою про розподіл продукції.

Угода про розподіл продукції може бути двосторонньою чи багатосторонньою, тобто її учасниками може бути кілька інвесторів за умови, що вони несуть солідарну відповідальність за зобов'язаннями, передбаченими такою угодою. Сторонами угоди виступають інвестори і Кабінет Міністрів України та Верховна Рада Автономної Республіки Крим або орган місцевого самоврядування, на території якого розташована ділянка надр, що передається в користування на умовах угоди про розподіл продукції, які укладають угоду після її погодження з постійно діючою міжвідомчою комісією.

Інвесторами можуть бути громадяни України, іноземці, особи без громадянства, юридичні особи України або інших держав, об'єднання юридичних осіб, створені в Україні або за її межами, які мають відповідні матеріально-технічні та економічні можливості або відповідну кваліфікацію для користування надрами, що підтверджено документами, виданими згідно із законами (процедурами) країни інвестора. У разі, коли інвестором в угоді виступає об'єднання юридичних осіб, що не є юридичною особою, учасники несуть солідарну відповідальність за зобов'язаннями, передбаченими угодою про розподіл продукції.

Угоди про розподіл продукції можуть укладатися щодо окремих ділянок (ділянки) надр, що обмежуються в просторі координатами, у межах яких знаходяться родовища, частини родовищ корисних копалин загальнодержавного і місцевого значення, включаючи ділянки надр у межах континентального шельфу та виключної (морської) економічної зони України, передбачені Переліком ділянок надр (родовищ корисних копалин), що мо-

¹ Див.: ВВР – 1999. – № 44. – Ст. 391.

жуть надаватися в користування на умовах, визначених угодами про розподіл продукції.

Угода про розподіл продукції укладається з переможцем конкурсу, порядок проведення якого визначено ст. 7 Закону. Але Законом передбачено, що конкурсу вважається таким, що відбувся, у випадку, коли з заявкою на участь у ньому звернувся лише один інвестор, у разі виконання ним усіх умов конкурсу.

Законом визначено вимоги, які висуваються до угоди:

- вона має бути укладена в письмовій формі і відповідати вимогам конкурсу на укладення такої угоди та вимогам Закону;
- в угоді визначаються перелік видів діяльності інвестора та програма обов'язкових робіт із визначенням строків виконання, обсягів і видів фінансування, технологічного обладнання та інших показників, що не можуть бути нижчими від запропонованих інвестором у конкурсній заяві, а також інші істотні умови, які визначено абз. 2 ч. 2 ст. 8 Закону;
- наявність додатків, які є невід'ємною частиною угоди і на якій сторони роблять посилання в тексті, зокрема вичерпний перелік встановлених правил, норм, стандартів ведення робіт, пов'язаних із користуванням надрами, охороною докільця, використанням і переробкою мінеральної сировини, розрахунки, плани, переліки, таблиці, програми тощо, а в разі потреби – висновки експертів (акти експертиз) науковців і фахівців, залучених до розробки проекту угоди;
- угода повинна передбачати обов'язки інвестора щодо надання переваг продукції, товарам, послугам, роботам та іншим матеріальним цінностям українського походження за рівних умов стосовно ціни, строку виконання, якості, відповідності міжнародним стандартам, а також прийняття (наймання) на роботу на території України працівників переважно з числа громадян України та організації їх навчання;
- в угоді мають бути визначені документи, якими підтверджуються повноваження сторін щодо підписання угоди.

Істотними умовами угоди про розподіл продукції є:

- 1) найменування сторін угоди та їхні реквізити;
- 2) характеристика ділянки надр (родовищ корисних копалин), щодо якої укладається угода, включаючи географічні координати району робіт, а також обмеження щодо глибини промислової розробки надр;
- 3) умови надання земельної ділянки для потреб, пов'язаних із користуванням надрами, та ділянки надр;
- 4) проект рекультивациі земель, порушених під час проведення пошуку, розвідки та видобування корисних копалин;

- 5) вид (види) користування надрами;
- 6) перелік, обсяги і строки виконання передбачених угодою робіт;
- 7) вимоги до якості виконуваних згідно з угодою робіт;
- 8) права та обов'язки сторін, зокрема, права інвестора щодо користування землею, надрами та інші права, а також його обов'язки, передбачені ч. 5 ст. 8 Закону України «Про угоди про розподіл продукції»;
- 9) орієнтовні обсяги видобутку корисних копалин (виробленої продукції);
- 10) умови використання корисних копалин;
- 11) порядок визначення вартості видобутих корисних копалин;
- 12) порядок внесення платежів за користування надрами та розмір збору за геологорозвідувальні роботи, виконані за рахунок державного бюджету;
- 13) пункт виміру;
- 14) обов'язок інвестора доставляти вироблену продукцію в пункт виміру;
- 15) умови визначення обсягу компенсаційної продукції;
- 16) склад витрат, що підлягають відшкодуванню компенсаційною продукцією;
- 17) порядок та умови розподілу прибуткової продукції між державою та інвестором;
- 18) порядок і строк передачі державі належної їй частини прибуткової продукції. Угодою може передбачатися передача державі грошового еквівалента частини прибуткової продукції, що належить державі;
- 19) порядок переходу права власності на вироблену продукцію;
- 20) порядок одержання інвестором частини прибуткової продукції, що належить йому відповідно до угоди;
- 21) порядок переходу права власності на майно від інвестора до держави;
- 22) порядок контролю за веденням передбачених угодою робіт, виконанням інших умов угоди; строк, форми та зміст звітів, інформації, рахунків, що подаються інвестором Міжвідомчій комісії;
- 23) вимоги щодо повернення ділянок надр та земельних ділянок, наданих для потреб, пов'язаних з користуванням надрами, після закінчення дії угоди в разі її дострокового припинення або закінчення окремих етапів робіт, а також строки та порядок повернення цих ділянок;
- 24) умови внесення змін, дострокового припинення або продовження дії угоди;
- 25) умови переуступлення інвестором прав та обов'язків, передбачених угодою;

- 26) вимоги щодо раціонального і комплексного використання та охорони надр і доквілля, безпеки та охорони праці персоналу, залученого до передбачених угодою робіт;
- 27) порядок консервації або ліквідації гірничих об'єктів;
- 28) строк дії угоди, дата, місце підписання та порядок набрання нею чинності;
- 29) відповідальність сторін угоди та засоби її забезпечення;
- 30) порядок розгляду спорів.

За згодою сторін угодою про розподіл продукції можуть передбачатися й інші умови. В угоді мають бути визначені документи, якими підтверджуються повноваження сторін щодо підписання угоди. Для окремих видів угод законом передбачені спеціальні вимоги. Так, угоди про розподіл продукції, укладені щодо пошуку, розвідки та видобування вуглеводневої сировини, а також щодо використання родовищ із значними запасами корисних копалин повинні містити додатково істотні умови, визначені ст. 9 цього Закону (щорічне декларування видобувних характеристик, порядок користування геологічною, геофізичною та іншою інформацією тощо).

Розроблення проекту угоди здійснюється інвестором, але в окремих випадках за рішенням Кабінету Міністрів України розроблення проекту угоди може покладатися на Міжвідомчу комісію. За загальним правилом проект угоди розробляється протягом трьох місяців з дня офіційного опублікування результатів конкурсу та реєструється Міжвідомчою комісією. Проект угоди має бути узгоджений з органом місцевого самоврядування, на території якого розташована ділянка надр, що відповідно до угоди передається в користування.

Підписання угоди здійснюється повноважними представниками сторін. Їх повноваження перевіряються Міжвідомчою комісією.

Строк дії угоди про розподіл продукції визначається сторонами, однак не може перевищувати п'ятдесяти років з дня її підписання.

7.4. Концесійні договори

Концесія – це надання з метою задоволення суспільних потреб уповноваженим органом виконавчої влади чи органом місцевого самоврядування на підставі концесійного договору, на платній та строковій основі юридичній чи фізичній особі (суб'єкту

підприємницької діяльності) права на створення (будівництво) та (або) управління (експлуатацію) об'єкта концесії (строкове платне володіння) за умови взяття суб'єктом підприємницької діяльності (концесіонером) на себе зобов'язань по створенню (будівництву) та (або) управлінню (експлуатації) об'єктом концесії, майнової відповідальності та можливого підприємницького ризику.

Згідно із Законом України «Про концесії»¹ *договір концесії (концесійний договір) – це договір, відповідно до якого уповноважений орган виконавчої влади чи орган місцевого самоврядування (концесіодавець) надає на платній та строковій основі суб'єкту підприємницької діяльності (концесіонеру) право створити (побудувати) об'єкт концесії чи суттєво його поліпшити та (або) здійснювати його управління (експлуатацію) відповідно до Закону з метою задоволення громадських потреб.*

У концесію можуть надаватися об'єкти права державної чи комунальної власності, які використовуються для здійснення діяльності в таких сферах господарської діяльності (крім видів підприємницької діяльності, які відповідно до законодавства можуть здійснюватися виключно державними підприємствами і об'єднаннями):

- водопостачання, відведення та очищення стічних вод;
- надання послуг міським громадським транспортом;
- надання послуг, пов'язаних із постачанням споживачам тепла;
- будівництво та експлуатація автомобільних доріг, об'єктів дорожнього господарства, інших дорожніх споруд;
- збирання та утилізація сміття;
- будівництво та експлуатація шляхів сполучення;
- будівництво та експлуатація вантажних і пасажирських портів;
- будівництво та експлуатація аеропортів;
- надання послуг у сфері кабельного телебачення;
- надання послуг зв'язку;
- надання поштових послуг;
- транспортування та розподіл природного газу;
- виробництво та (або) транспортування електроенергії;
- громадське харчування;
- будівництво жилих будинків;
- надання послуг у житлово-експлуатаційній сфері;
- використання об'єктів соціально-культурного призначення;
- створення комунальних служб паркування автомобілів;

¹ Див.: Урядовий кур'єр. – 1999. – № 177.

- надання ритуальних послуг;
- будівництво та експлуатація готелів, туристичних комплексів, кемпінгів та інших відповідних об'єктів туристичної індустрії.

Виключно на пленарних засіданнях відповідні місцеві ради можуть приймати рішення щодо додаткового переліку сфер господарської діяльності, для здійснення діяльності в яких об'єкти права комунальної власності можуть надаватися в концесію. Об'єктами права державної чи комунальної власності, які надаються в концесію, є:

- майно підприємств, які є цілісними майновими комплексами або системою цілих майнових комплексів, що забезпечують комплексне надання послуг у сферах діяльності, що визначені вище;
- об'єкти незавершеного будівництва та законсервовані об'єкти, які можуть бути добувані з метою їх використання для надання послуг по задоволенню суспільних потреб у сферах діяльності, що визначені вище;
- спеціально збудовані об'єкти відповідно до умов концесійного договору для задоволення суспільних потреб у визначених вище сферах діяльності.

Якщо для здійснення концесійної діяльності необхідні земельні ділянки, вони надаються в користування концесіонеру, у тому числі на умовах оренди, на строк дії концесійного договору, відповідно до положень Земельного кодексу України. Об'єкти права державної чи комунальної власності, надані в концесію, не підлягають приватизації протягом дії концесійного договору.

Концесійний договір укладається на визначений у самому договорі строк, який має бути не менше 10 років та не більше 50 років, і вважається укладеним з дня досягнення домовленості з усіх істотних умов і підписання сторонами тексту договору. Строк дії концесійного договору може бути змінений за згодою сторін у межах передбачених строків.

Відповідно до ч. 4 ст. 9 Закону України «Про концесії» Кабінетом Міністрів України можуть бути затверджені типові концесійні договори. Постановою Кабінету Міністрів України від 12.04.2000 р. № 643 затверджено Типовий концесійний договір.

Відповідно до ст. 10 Закону істотними умовами договору концесії є:

- сторони договору;
- види діяльності, роботи, послуги, які здійснюються за умовами договору;

- об'єкт концесії (склад і вартість майна або технічні і фінансові умови створення об'єкта концесії);
- умови надання земельної ділянки, якщо вона необхідна для здійснення концесійної діяльності;
- перелік видів діяльності, здійснення яких підлягає ліцензуванню;
- умови встановлення, зміни цін (тарифів) на виготовлені (надані) концесіонером товари (роботи, послуги);
- строк дії договору концесії, умови найму, використання праці працівників – громадян України;
- умови використання вітчизняних технологій, техніки, сировини, матеріалів;
- умови і обсяги поліпшення об'єкта концесії та порядок компенсації зазначених поліпшень;
- умови, розмір і порядок внесення концесійних платежів;
- порядок використання амортизаційних відрахувань;
- відновлення об'єкта концесії та умови його повернення;
- відповідальність за виконання сторонами зобов'язань;
- страхування концесіонером об'єктів концесії, взятих у концесію;
- порядок продовження і припинення дії договору;
- порядок вирішення спорів між сторонами.

У концесійному договорі за згодою сторін можуть бути передбачені й інші умови, у тому числі спеціальними законами про концесійну діяльність в окремих сферах господарської діяльності. Якщо для здійснення концесійної діяльності необхідна земельна ділянка, то до концесійного договору додаються договір оренди земельної ділянки або акт про надання земельної ділянки в користування. Законом передбачено, що у випадках, коли після його укладення законодавчими актами встановлюються правила, які погіршують становище концесіонера, то умови концесійного договору вважаються чинними на весь строк дії цього договору. Умови концесійного договору є чинними на весь строк дії договору, у тому числі у випадках, коли після його укладення законодавчими актами встановлено правила, які погіршують становище концесіонера.

Законом «Про концесії» визначено основні права і обов'язки сторін концесійного договору. Так, відповідно до ст. 17 цього Закону концесіодавець має право:

- здійснювати контроль за дотриманням концесіонером умов концесійного договору;
- надавати виключне право на створення (будівництво) та (або) управління (експлуатацію) об'єкта концесії;

- вимагати дострокового розірвання концесійного договору в разі порушення концесіонером його умов;
- вимагати від концесіонера відшкодування збитків у разі погіршення стану об'єкта концесії, яке сталося з вини концесіонера.

Концесіодавець зобов'язаний:

- передати концесіонеру об'єкт концесії в стані та строки, передбачені концесійним договором;
- надати концесіонеру своєчасно і в повному обсязі передбачені концесійним договором документи, які підтверджують право концесіонера на створення (будівництво) та (або) управління (експлуатацію) об'єкта концесії;
- вимагати звіт про використання амортизаційних відрахувань;
- зберігати комерційну таємницю концесіонера;
- не втручатися в господарську діяльність концесіонера;
- якщо для здійснення концесійної діяльності необхідна земельна ділянка, забезпечити її надання в порядку, встановленому Земельним кодексом України.

Концесіонер має право:

- здійснювати підприємницьку діяльність на основі створення (будівництва) та (або) управління (експлуатації) об'єкта концесії;
- на виключне право на створення (будівництво) та (або) управління (експлуатацію) об'єкта концесії, якщо це передбачено умовами концесійного договору;
- вимагати розірвання концесійного договору в разі порушення концесіодавцем умов договору і відшкодування збитків, заподіяних невиконанням умов договору;
- на продовження строку дії концесійного договору в разі виконання його умов;
- отримувати плату за вироблені товари (роботи, послуги) згідно з умовами концесійного договору;
- використовувати амортизаційні відрахування на відновлення основних фондів, отриманих у концесію;
- на контрактній основі залучати до виконання спеціальних робіт на об'єкти концесії третіх осіб. При цьому концесіонер несе відповідальність за виконання такими особами умов концесійного договору та законодавства України.

Концесіонер зобов'язаний:

- виконувати умови концесійного договору;
- укладати відповідно до законодавства трудові договори (контракти), як правило, з працівниками – громадянами України;

- використовувати на об'єкті концесії технології, матеріали, техніку вітчизняного виробництва, якщо інше не передбачено умовами договору;
- утримувати об'єкт концесії в належному технічному стані;
- після закінчення строку, на який було укладено концесійний договір, передати об'єкт концесії в належному технічному стані концесіодавцю відповідно до умов договору.

Концесіодавець і концесіонер мають також інші права і обов'язки, передбачені концесійним договором та законодавством.

За невиконання або за неналежне виконання умов концесійного договору, у тому числі зміну або розірвання договору в односторонньому порядку, крім випадків, передбачених Законом, сторони несуть відповідальність, встановлену законами України та концесійним договором.

Дія концесійного договору припиняється в разі:

- закінчення строку, на який його було укладено;
- ліквідації концесіонера за рішенням суду, у тому числі, у зв'язку з визнанням його банкрутом;
- загибелі об'єкта концесії;
- за погодженням сторін;
- рішення суду на вимогу однієї зі сторін у разі невиконання іншою стороною своїх зобов'язань та з інших підстав, передбачених законодавством.

Відповідно до ч. 5 ст. 10 Закону України «Про концесії» реорганізація концесіонера – юридичної особи не є підставою для зміни умов або розірвання концесійного договору.

Контрольні питання

1. Що є предметом договору підряду на виконання проектних і пошукових робіт?
2. Як поділяються ризики в процесі виконання договорів підряду?
3. Які існують способи укладення договорів підряду?
4. Які є види договорів підряду на будівництво?
5. Відносно яких об'єктів укладаються угоди (договори) про розподіл продукції?
6. Які вимоги висуваються до угод (договорів) про розподіл продукції?
7. На який строк укладаються концесійні договори?
8. Які істотні умови концесійного договору?
9. У яких випадках припиняється дія концесійного договору?

Правові проблеми регулювання іноземного інвестування

8.1. Поняття і види іноземних інвестицій

В економічній та юридичній літературі існують різні підходи до визначення поняття «іноземні інвестиції». Так, Г. Шварценбергер при визначенні іноземних інвестицій підкреслює, що термін «інвестиції» та термін «власність» повинні розглядатися як синоніми, які охоплюють усі види прав власника та інвестора. Дуже часто під іноземними інвестиціями розуміють іноземні капітали, вкладені в підприємство за кордоном. Так, Ф. Хеніус визначив іноземні інвестиції як інвестиції, експортовані з однієї країни і вкладені на території іншої. Деяко інше визначення цього поняття пропонує Н. Вознесенська, яка вважає, що іноземні інвестиції – це таке надання коштів іноземним інвестором, при якому обов'язковою є економічна діяльність (з участю або без участі місцевого капіталу), що приводить до створення виробничого об'єкта, який сприяє розвитку економіки молодій державі, підвищенню її економічного потенціалу¹. Але це визначення більшою мірою містить економічну характеристику, ніж розкриває правову природу іноземних інвестицій.

Визначаючи правовий зміст поняття «іноземні інвестиції», слід звернути увагу на такі положення. Будь-яка інвестиція – це майно або майнові права, які є об'єктом права власності. Наступним важливим елементом правової характеристики іноземних інвестицій є те, що під іноземними інвестиціями розуміють усі майнові цінності, які дозволені для інвестування національним законодавством або міжнародними договорами відповідних країн. А.В. Омельченко вважає необхідним враховувати те,

¹ Вознесенская Н. Иностранные инвестиции и смешанные предприятия в странах Африки. – М., 1973.

що під іноземними інвестиціями розуміються капіталовкладення за кордоном, які передбачають отримання прибутку та контроль інвестора за підприємством, в яке вони вкладені. Отже, на думку автора, іноземні інвестиції як правова категорія – це юридично регламентована власність у вигляді будь-якого майна або майнових прав, які походять з-за меж країни, що приймає, та дозволені для інвестування законодавством цієї країни або міжнародними договорами і вкладаються іноземними інвесторами в об'єкти підприємницької та іншої діяльності країни, що приймає, відповідно до законодавства цієї країни або її міжнародних договорів з метою отримання прибутку (доходу) та досягнення соціального ефекту¹.

В.М. Коссак вважає, що, незважаючи на те що коментоване визначення досить велике за обсягом, деякі істотні ознаки іноземних інвестицій у ньому не враховані. Це, зокрема, джерело утворення майна, яке може вкладатися як іноземна інвестиція, може перебувати на території країни, що приймає інвестиції (наприклад, у разі інвестування). Крім цього, інвестиції повинні здійснюватися в певних формах, які не заборонені законом, що не знайшло відображення в коментованому визначенні. І, нарешті, на думку В.М. Коссак, майно має вкладатися не просто в об'єкти підприємницької та іншої діяльності, а в об'єкти інвестиційної діяльності.

В.М. Коссак визначає іноземні інвестиції як речі, грошові кошти, майнові права, цінні папери, а також результати інтелектуальної діяльності, вкладені іноземним інвестором (у передбачених законом формах) в об'єкти інвестиційної діяльності на території України з метою одержання прибутку (доходу) або досягнення соціального ефекту².

Спробу визначити поняття іноземної інвестиції через юридичні категорії робить також і А. Богатирьов, на думку якого «іноземні інвестиції є іноземним капіталом – власністю в різних видах і формах, які вивезені з однієї держави і вкладені в підприємства на території іншої»³.

Визначення терміну «іноземні інвестиції» наведено в ст. 1 Закону України «Про режим іноземного інвестування». Під іноземними інвестиціями розуміються цінності, що вкладаються

¹ Омельченко А. Державне управління іноземними інвестиціями в Україні (організаційно-правові питання): Автореф. дис... канд. юрид. наук. – К., 1996. – С. 10–11.

² Коссак В.М. Правові засади іноземного інвестування в Україні. – Л.: Центр Європи, – 1999. – С. 29.

³ Богатирев А. Инвестиционное право. – М.: Российское право, 1992. – С. 12.

іноземними інвесторами в об'єкти інвестиційної діяльності відповідно до законодавства України з метою одержання прибутку або досягнення соціального ефекту.

Іноземні інвестори можуть здійснювати інвестиції на території України в тих видах, які передбачені законодавством. Насамперед це стосується конвертованої валюти, оскільки економіка України потребує залучення іноземних інвестицій у вільноконвертованій валюті з метою вкладення її в найважливіші інвестиційні проекти. До конвертованої валюти належить валюта, що визначається Національним банком України. Згідно з Декретом Кабінету Міністрів України «Про систему валютного регулювання і валютного контролю» іноземною валютою визнаються іноземні грошові знаки у вигляді банкнотів, казначейських білетів, монет, що перебувають в обігу та є законним платіжним засобом на території відповідної держави, а також вилучені з обігу або такі, що вилучаються з нього, але підлягають обміну на грошові знаки, які перебувають в обігу, кошти у грошових одиницях іноземних держав і міжнародних розрахункових (клірингових) одиницях, що перебувають на рахунках або вносяться до банківських та інших кредитно-фінансових установ за межами України. Згідно з Декретом до іноземної валюти належать також монетарні метали, платіжні документи та інші цінні папери, виражені в іноземній валюті або в монетарних металах¹. Монетарні метали – це золото і метали іридієво-платинової групи в будь-якому вигляді та стані, за винятком ювелірних, промислових та побутових виробів із цих металів і брухту цих металів.

Валютне законодавство відносить до іноземної валюти також платіжні документи та інші цінні папери: акції, облігації, купони до них, векселі (трати), боргові розписки, акредитиви, чеки, банківські накази, депозитні сертифікати, а також інші фінансові й банківські документи, виражені в іноземній валюті або монетарних металах. Законом України «Про режим іноземного інвестування» одним із видів іноземних інвестицій передбачено грошові вимоги та права вимоги на виконання договірних зобов'язань, а також цінні папери, виражені в конвертованій валюті.

До іноземних інвестицій належать реінвестовані кошти у валюті України за умов сплати податку на доходи від інвестицій. Визначення валюти України наведено в Декреті Кабінету Міністрів України «Про систему валютного регулювання і валютного контролю». Водночас Закон України «Про режим

¹ Див.: ВВР України. – 1993. – № 17. – Ст. 184.

іноземного інвестування» визначає, що валюта України вважається одним із видів іноземних інвестицій при реінвестиціях в об'єкт первинного інвестування, а також, за умови сплати податку на прибуток, у будь-які інші об'єкти інвестування згідно з законодавством України. Таким чином, законодавство про іноземні інвестиції диференціює об'єкти реінвестування, підкреслюючи, що інвестор може здійснювати реінвестиції в об'єкт первинного інвестування, а за умов сплати податку на прибуток – будь-які інші об'єкти інвестування. Але законодавець не розкриває змісту поняття «сплата податку на прибуток» стосовно іноземних інвестицій. Іноземні інвестори після сплати податків, зборів та інших обов'язкових платежів можуть переказати за кордон доходи та інші кошти в іноземній валюті, одержані на законних підставах унаслідок здійснення інвестицій¹.

Чинне законодавство передбачає і такий вид іноземних інвестицій, як будь-яке рухоме і нерухоме майно та пов'язані з ним майнові права. Однак законом України «Про власність» не визначено, яке майно є рухомим, а яке нерухомим. За загальним правилом, до нерухомого майна належать земля, споруди, будівлі та насадження. І в контексті законодавства про іноземні інвестиції інвестору необхідно спочатку придбати майно, а потім вкласти його в об'єкти інвестиційної діяльності.

Складнішим є питання з майновими правами. Адже майнові права можуть бути пов'язані з нерухомістю, яка перебуває за межами України. А тому заслуговує на увагу думка В.М. Коссака про доцільність викладення ч. 4 ст. 2 Закону України «Про режим іноземного інвестування» в такій редакції: іноземні інвестиції можуть здійснюватися у вигляді «...будь-якого майна, яке перебуває на території України, та пов'язаних з ним майнових прав»².

Іноземні інвестиції можуть здійснюватися у вигляді майнових вимог, до яких належать не тільки цінні папери, що містять майнові вимоги, а й документи, які не визнаються як цінні папери, наприклад, договірні зобов'язання. Визначення цінних паперів та їх види наведено в Законі України «Про цінні папери і фондову біржу»³.

¹ Коссак В.М. Правові засади іноземного інвестування в Україні. – Л.: Центр Європи, 1999. – С. 30.

² Там само. – С. 33.

³ Див.: ВВР України. – 1991. – № 38. – Ст. 508.

Крім акцій, облігацій, інших цінних паперів, Законом України «Про режим іноземних інвестицій» передбачено, що іноземні інвестиції можуть здійснюватися також у вигляді корпоративних прав – прав власності на частку (пай) у статутному фонді юридичної особи, створеної відповідно до законодавства України або законодавства інших країн. У Законі України «Про внесення змін до Закону України «Про оподаткування прибутку підприємств» під корпоративними правами розуміють право власності на частку (пай) у статутному фонді (капіталі) юридичної особи, включаючи права на управління, отримання відповідної частки прибутку такої юридичної особи, а також частки активів у разі її ліквідації відповідно до чинного законодавства. Тобто мова йде лише про право власності на частку (пай) у статутному фонді юридичної особи, створеної відповідно до законодавства України. Закон України «Про режим іноземних інвестицій» передбачає серед видів інвестицій також право на пай у статутному фонді юридичної особи, створеної за законодавством інших країн. Таким чином, на думку В.М. Косак, у нормативній базі міститься різний підхід до визначення змісту корпоративних прав¹.

Одним із видів іноземних інвестицій можуть бути грошові вимоги та права на вимоги виконання договірних зобов'язань, які гарантовані першокласними банками і мають вартість у конвертованій валюті, підтверджену згідно із законами (процедурами) країни інвестора або міжнародними торговельними звичаями. Різновидом таких платіжних вимог є векселі, чеки. Грошове зобов'язання, яке міститься у векселі, повинно бути абсолютним, тобто презюмується, що вексель видано на зустрічне матеріальне задоволення. Хоча грошове зобов'язання є абстрактним. Чек за своєю правовою природою є платіжним документом, у якому зафіксоване право, що не може бути реалізоване без пред'явлення цього паперу. За змістом чек вважається грошовим документом і містить наказ чекодавця платнику-банку заплатити ремітенту за його наказом певну суму після пред'явлення чека до оплати.

Відповідно до законодавства України іноземні інвестиції можуть виступати у вигляді будь-яких прав інтелектуальної власності, вартість яких у конвертованій валюті підтверджена згідно із законами (процедурами) країни-інвестора або міжнародними торговельними звичаями, а також підтверджена експертною

¹ Косак В.М. Правові засади іноземного інвестування. – Л.: Центр Європи, 1999. – С. 35.

оцінкою в Україні, включаючи легалізовані на території України авторські права, права на винаходи, промислові зразки, комерційні моделі, знаки для товарів і послуг, ноу-хау тощо. Право інтелектуальної власності як вид іноземних інвестицій має бути чітко визначене. Об'єкт інтелектуальної власності повинен підлягати правовій охороні як у країні інвестора, так і в країні, що приймає інвестицію. Іноземні інвестиції у вигляді майнових прав на об'єкти інтелектуальної власності можуть здійснюватися по-різному. Майнові права на об'єкт інтелектуальної власності можуть бути інвестиційним внеском як при створенні юридичної особи, так і для вже зареєстрованої. Вони можуть мати місце у всіх видах створюваних підприємств з іноземними інвестиціями – як спільних, так і тих, які цілком належать іноземному інвестору. Але якщо в другому випадку це залежить від волі самого іноземного інвестора, то в першому потрібна згода інших учасників. Крім цього, законодавство України про іноземні інвестиції висуває спеціальну вимогу до іноземної інвестиції у вигляді прав інтелектуальної власності, а саме: їх вартість повинна бути підтверджена згідно із законами (процедурами) країни інвестора або міжнародними торговельними звичаями у конвертованій валюті, а також експертною оцінкою в Україні.

Закон України «Про режим іноземного інвестування» не встановлює вичерпного переліку прав інтелектуальної власності. Тому іноземною інвестицією можуть бути будь-які об'єкти інтелектуальної власності, які визнаються такими й охороняються законодавством України. Права на кожний з цих об'єктів мають різний зміст, строк дії, що істотно впливає на їх практичне здійснення, але всі вони можуть здійснюватися у вигляді інвестицій.

Видом іноземних інвестицій є право на здійснення господарської діяльності, у тому числі право на користування надрами та використання природних ресурсів, надані відповідно до законодавства або договорів, вартість яких у конвертованій валюті підтверджена згідно із законами (процедурами) країни інвестора або міжнародними торговельними звичаями. Законом України «Про режим іноземного інвестування» передбачено, що іноземні інвестиції можуть здійснюватися у вигляді інших цінностей відповідно до законодавства України. А тому можна вважати, що цей перелік не є вичерпним і за відсутності заборони в законах України іноземні інвестиції можуть здійснюватися в будь-яких інших формах.

Відповідно до ст. 392 Господарського кодексу України іноземні інвестори мають право здійснювати інвестиції в таких формах:

- участь у господарських організаціях, що створюються разом із вітчизняними юридичними особами чи громадянами, або придбання частки в діючих господарських організаціях;
- створення іноземних підприємств на території України, філій або інших структурних підрозділів іноземних юридичних осіб або придбання у власність діючих підприємств;
- придбання безпосередньо нерухомого або рухомого майна, що не заборонено законами України, або придбання акцій чи інших цінних паперів;
- придбання самостійно або за участі громадян чи вітчизняних юридичних осіб прав користування землею та використання природних ресурсів на території України;
- господарська діяльність на основі угод про розподіл продукції;
- придбання інших майнових прав;
- в інших формах, не заборонених законом.

Заборона або обмеження будь-яких форм здійснення іноземних інвестицій може провадитися лише законом.

8.2. Правовий режим іноземних інвестицій

Правовий режим іноземних інвестицій визначено ст. 394 Господарського кодексу України, відповідно до якої на території України щодо іноземних інвестицій встановлюється національний режим інвестиційної діяльності, за винятками, передбаченими цим Кодексом, іншими законами і чинними міжнародними договорами, згоду на обов'язковість яких надано Верховною Радою України. Відносини щодо оподаткування іноземних інвесторів та підприємств з іноземними інвестиціями регулюються податковим законодавством України. У державних програмах залучення іноземних інвестицій у пріоритетні галузі економіки та соціальну сферу може бути передбачене встановлення додаткових пільг для суб'єктів господарювання, що здійснюють діяльність у цих сферах. Законом може бути обмежена або заборонена діяльність іноземних інвесторів та підприємств з іноземними інвестиціями в окремих галузях народного господарства або в межах окремих територій України виходячи з інтересів національної безпеки України.

Питання правового режиму іноземних інвестицій є досить актуальним як на практиці, так і в теорії. Слово «режим» (франц.

– управління) означає сукупність засобів, заходів, норм, які використовуються для досягнення певної мети.

Під правовим режимом слід розуміти особливий порядок регулювання, який полягає у застосуванні певної сукупності правових засобів, які створюють своєрідне поєднання вельнь, дозволів і заборон і встановлюють особливу спрямованість правового регулювання, що реалізується через специфіку елементів механізму регулювання зазначених відносин¹.

Правове регулювання іноземних інвестицій здійснюється національним законодавством, на яке впливає міжнародне право. Норми національного права встановлюють правовий режим іноземних інвестицій – національний, пільговий чи обмежувальний. Вибір конкретних правових засобів для регулювання іноземних інвестицій залежить від конкретних соціально-економічних умов.

Модель з національним режимом характерна для індустріально розвинених країн. Застосування національного режиму дає ефект тільки в економічно і політично стабільних країнах. І саме це послужило підставою для твердження, що в умовах структурної перебудови економіки національний режим залучення іноземних інвестицій рівнозначний несприятливому інвестиційному клімату. Тому, на думку Н. Резнікової, необхідна не «зрівнялівка», а система спеціальних заходів щодо стимулювання та захисту іноземних інвестицій².

Преференційний (пільговий) режим для іноземних інвестицій переважає в країнах, що розвиваються. Преференційний режим сам по собі не може компенсувати несприятливого інвестиційного клімату, зумовленого внутрішньою нестабільністю. Застосування пільг поряд зі стабільними правовими гарантіями має бути спрямоване насамперед на скорочення ризику втрати капіталу³.

За загальним уявленням *спеціальний режим* – це особливий порядок правового регулювання певних суспільних відносин, який встановлюється відносно конкретного кола суб'єктів або сфери їх діяльності і відрізняється від національного режиму або пільговою, або обмежувальною спрямованістю регулювання, зумовленою

¹ Крупа Л. К. Вопрос о юридическом содержании понятия «специальный правовой режим» // Підприємництво, господарство і право. – 2001. – № 2. – С. 11.

² Резникова Н. Возможности привлечения иностранных инвестиций // Инновационная и инвестиционная политика структурной перестройки народного хозяйства Российской Федерации. – 1993. – № 1. – С. 84.

³ Коссак В.М. Правові засади іноземного інвестування в Україні. – Л.: Центр Європи, 2000. – С. 19.

публічними інтересами, проявляючись в усіх елементах його механізму, зокрема, через гарантії, пільги, форми державної підтримки, обмеження, заборони та додаткові підстави юридичної відповідальності¹.

Одним з елементів спеціального правового режиму, як випливає з визначення, є пільги, які в теорії права розглядаються як форма прояву правових стимулів поряд із суб'єктивними правами, законними інтересами та заохоченням та як правомірне полегшення суб'єкту, що дозволяє йому більш повне задоволення своїх інтересів. Пільги виражаються як у наданні додаткових, особистих прав, так і у звільненні від виконання певних обов'язків або їх частини.

Держава підтримує переважно стратегічні, висококонкурентні на ринку та соціально значущі для держави і суспільства виробництва, цілеспрямовано здійснюючи інвестиційну політику. Форми державної підтримки можуть бути різноманітними залежно від складу економічної кон'юнктури, сектору ринкової економіки, завдань розвитку економіки, у тому числі її структурної перебудови. Головним же є те, що держава зі своїми матеріально-технічними та фінансовими ресурсами, вступаючи в правовідносини з реципієнтами, стимулює за допомогою такої підтримки розвиток процесів, які вважаються пріоритетними.

Таким чином, головною особливістю спеціального режиму є встановлення певних умов господарювання, що відрізняються від загального режиму господарської діяльності на певній території (наприклад, на території спеціальних (вільних) економічних зон) або в певній галузі економіки. Спеціальний режим визначається низкою нормативно-правових актів, які регулюють особливості здійснення господарських операцій в умовах діючого режиму.

Формування правового режиму для іноземних інвестицій у світовій практиці свідчить про тенденцію до уніфікації умов поділу інвесторів на національних та іноземних. Суть цієї тенденції полягає в недискримінаційному підході до іноземних інвесторів, що охоплює не лише рівень оподаткування, а й доступ до централізованого постачання, пільгового кредитування, валютного ринку. Не викликає сумніву думка В.М. Коссака про те, що найоптимальнішим варіантом є регулювання вітчизняних та іноземних інвестицій на однакових засадах. Але це можливо в

¹ Крупа Л. К. Вопрос о юридическом содержании понятия «специальный правовой режим» // Підприємництво, господарство і право. – 2001. – № 2. – С. 11.

разі досягнення країною певного розвитку продуктивних сил. І, навпаки, з метою досягнення такого рівня, залучення передових технологій і коштів для їх упровадження на певному етапі доцільно надавати іноземним інвестиціям пільговий режим. Проте допуск іноземних інвестицій в національну економіку може мати і несприятливі наслідки. У міжнародній практиці вже були випадки, коли транснаціональні корпорації (ТНК), які є економічно потужнішими, ніж вітчизняні інвестори, здійснювали значні інвестиції, що негативно впливало на економічний або політичний розвиток цих країн¹.

Поширення національного режиму на іноземні інвестиції в Україні слід підкріпити стимулюванням припливу ресурсів з-за кордону в окремі регіони країни через ширше залучення іноземних інвесторів у процес приватизації і стабілізації правового поля діяльності інвесторів².

Сприятливими умовами для залучення іноземних інвестицій є: політична та економічна стабільність; наявність стабільного національного законодавства про іноземні інвестиції; стан внутрішнього ринку, ступінь його насиченості товарною продукцією та задоволення попиту споживачів, наближення до джерел сировини, собівартість виробництва інвестиційних проектів, що створюються; термін їх окупності, можливість транспортування та збуту продукції тощо.

Перешкодами для залучення іноземних інвестицій є: часті зміни інвестиційного законодавства; несприятливе для іноземних інвесторів податкове законодавство; відсутність вільноконвертованої національної валюти; недосконалість банківської системи; відсутність або неповна інформація щодо найбільш вигідних місць вкладення капіталу³.

На надходження іноземних інвестицій впливає *інвестиційний клімат держави – сукупність політичних, правових, економічних та соціальних умов, що сприяють і забезпечують інвестиційну діяльність іноземних інвесторів*⁴. Сприятливий інвестиційний клімат покликаний забезпечити захист інвестора від

¹ Коссак В.М. Правові засади іноземного інвестування в Україні. – Л.: Центр Європи, 2000. – С. 20.

² Філіпенко А., Шнирков О. Новий етап реформування зовнішньоекономічних зв'язків України // Економіка України. – 1996. – № 1. – С. 95.

³ Васіна І. Підвищення ефективності зовнішньоекономічної діяльності у регіоні (на прикладі підприємств та організацій Донбасу): Автореф. дис... канд. екон. наук. – Донецьк, 1996. – С. 16–17.

⁴ Пересада А.А. Основы инвестиционной деятельности. – К.: Либра, 1996. – С. 28.

інвестиційних ризиків. А.А. Пересада виділяє такі фактори, що забезпечують подолання або зниження ризиків, формують інвестиційний клімат:

- політична воля адміністрації (створення загальних умов для притоку іноземних інвестицій, валютне регулювання, досягнення стабільності національної валюти, забезпечення інвестиційного рейтингу);
- правове поле (законодавство про іноземні інвестиції, регулювання зовнішньоекономічної діяльності, законодавство про підприємницьку діяльність);
- інвестиційна активність інвесторів (виконання державної програми приватизації, зміна структури форм власності, мотивація фізичних і юридичних осіб щодо процесів приватизації);
- стан інвестиційного ринку (функціонування фондової біржі, стан ринку капіталів та інвестиційних товарів, наявність інфраструктури тендерів);
- статус іноземного інвестора (режим іноземного інвестування, умови реєстрації іноземних інвестицій і підприємств, наявність спеціальних (вільних) економічних зон);
- рівень розвитку продуктивних сил (структура виробничого потенціалу, інвестиційна привабливість регіонів, інвестиційна діяльність міжгалузевих корпорацій);
- рівень розвитку інвестиційної сфери (рівень розвитку будівельного комплексу, система матеріально-технічного забезпечення інвестицій, умови комплектації галузі імпортованим обладнанням).

Чинне законодавство України про іноземні інвестиції комбінує принцип свободи інвестування з можливим одержанням дозволу. Такий висновок базується на тому, що здійснення певних видів іноземних інвестицій може бути обмежене відповідно до чинного законодавства. Зокрема, ст. 7 Закону України «Про режим іноземного інвестування» встановлює національний режим інвестиційної та іншої господарської діяльності для іноземних інвесторів, за винятками, передбаченими законодавством України та міжнародними договорами. Це створює основу для прийняття таких законодавчих актів, які встановлюватимуть винятки з принципу свободи іноземного інвестування. Так, Законом України «Про внесення змін і доповнень до Закону України «Про телебачення і радіомовлення»¹ в Україні забороняється створення телерадіоорганізацій іноземними фізичними та юридичними особами та особами без громадянства, а також створення і діяльність

¹ Див.: Урядовий кур'єр. – 1996. – 22 лютого.

тих організацій з іноземними інвестиціями, у статутному фонді яких більше 30% іноземних інвестицій. Відповідно до ст. 13 цього Закону іноземне інвестування телерадіоорганізацій України здійснюється під контролем та за згодою Національної ради України з питань телебачення і радіомовлення.

Такі обмеження містяться і в деяких інших галузях та сферах діяльності. Наприклад, Законом України «Про страхування» передбачено, що загальна частка іноземних юридичних та фізичних осіб у статутному фонді страховика не може перевищувати 49%, крім випадку, коли допускається залучення до учасників страховика іноземних учасників за умови проведення ними всіх розрахунків за зобов'язаннями та боргами страховика, термін сплати яких минув (ч. 3 ст. 2 Закону). При цьому частка іноземних учасників у статутному фонді може бути встановлена на рівні не більше 50% статутного фонду, крім страховиків, які отримали ліцензію на право страхування життя, для яких частка іноземних учасників не може перевищувати 49% загального розміру статутного фонду (ст. 43 Закону).

Статтею 3 Закону України «Про режим іноземного інвестування» визначено, що іноземні інвестиції можуть здійснюватися у формах, які не заборонені законами України, і передбачається можливість визначення територій, на яких діяльність іноземних інвесторів та підприємств з іноземними інвестиціями обмежується або забороняється виходячи з вимог національної безпеки.

Законодавством України передбачено процедуру державної реєстрації іноземних інвестицій¹. Але передбачений порядок реєстрації іноземних інвестицій не можна вважати за дозвільну систему здійснення інвестицій. Такий висновок ґрунтується на аналізі чинного законодавства. Іноземний інвестор може здійснювати інвестиційну діяльність і без реєстрації інвестицій, але незареєстровані іноземні інвестиції не дають права на одержання пільг, передбачених чинним законодавством, а також застосування правових гарантій їх захисту.

Державна реєстрація іноземних інвестицій здійснюється Радою міністрів Автономної Республіки Крим, обласними, Київською та Севастопольською міськими державними адміністраціями протягом трьох робочих днів після їх фактичного внесення в порядку, що встановлюється Кабінетом Міністрів України.

¹ Див.: Положення про порядок державної реєстрації іноземних інвестицій (Затверджене Постановою Кабінету Міністрів України від 07.08.1996 р.) // Урядовий кур'єр. – 1996. – 3 жовтня.

Для державної реєстрації іноземних інвестицій інвестор або уповноважена ним в установленому порядку особа (заявник) подає органу державної реєстрації такі документи:

- інформаційне повідомлення про внесення іноземної інвестиції в трьох примірниках з позначкою державної податкової інспекції за місцем здійснення інвестиції про її фактичне внесення;
- документи, що підтверджують форму здійснення іноземної інвестиції (установчі документи, договори, контракти про виробничу кооперацію, спільне виробництво та інші види спільної інвестиційної діяльності, концесійні договори тощо);
- документи, що підтверджують вартість іноземної інвестиції;
- документ, що свідчить про внесення заявником плати за реєстрацію.

Державна реєстрація здійснюється шляхом присвоєння інформаційному повідомленню про внесення іноземної інвестиції реєстраційного номера, який на всіх трьох примірниках засвідчується підписом посадової особи та скріплюється печаткою органу державної реєстрації. Перший примірник інформаційного повідомлення повертається заявникові як підтвердження факту державної реєстрації іноземної інвестиції, другий – надсилається поштовим відправленням Міністерству фінансів України в день здійснення реєстрації іноземної інвестиції, третій – залишається в органі, що здійснив її реєстрацію.

Відмова в державній реєстрації іноземних інвестицій можлива лише у разі, коли здійснення цієї інвестиції суперечить законодавству України або подані документи не відповідають вимогам Положення про порядок державної реєстрації іноземних інвестицій. Відмова у державній реєстрації повинна бути оформлена письмово із зазначенням мотивів і може бути оскаржена в судовому порядку.

8.3. Правовий статус іноземних інвесторів

Законодавство України визначає широке коло іноземних інвесторів; це суб'єкти, що здійснюють інвестиційну діяльність на території України. До них належать:

- юридичні особи, утворені за іншим законодавством, ніж законодавство України;
- іноземці та особи без громадянства, які не мають постійного місця проживання на території України;
- іноземні держави;

- міжнародні урядові та неурядові організації;
- інші іноземні суб'єкти інвестиційної діяльності, визначені законом.

Зазначений перелік в основному відповідає колу учасників цивільних правовідносин, передбачених законодавством України. Однак законодавець вказує, що інвесторами можуть бути й інші іноземні суб'єкти інвестиційної діяльності. Громадян України не віднесено до іноземних інвесторів.

У юридичній літературі висловлюється сумнів щодо доцільності внесення в перелік суб'єктів іноземного інвестування іноземних держав. Так, О. Любич вважає це неприпустимим з точки зору абсолютного імунітету держави, основу якої складає її суверенітет¹. Отже, В.М. Коссак вважає цю позицію автора спірною, адже сучасна доктрина міжнародного права не розглядає суверенітет держави як абсолютну категорію і підтверджує можливість його обмеження за певних умов. Щоправда, як прогалину нормативної бази слід відзначити відсутність у Цивільному кодексі серед переліку суб'єктів цивільних правовідносин іноземних держав².

Правове положення іноземного інвестора тісно пов'язане з правовим режимом іноземних інвестицій. Правовий статус іноземних інвесторів визначається насамперед національним законодавством держави, на території якої здійснюється інвестиція. Інвестиційне законодавство, як правило, не застосовує колізійний метод регулювання, тому відносини щодо здійснення інвестицій регулюються законодавством країни, яка приймає іноземну інвестицію. Але вплив на статус останнього мають міжнародні договори, зокрема про взаємний захист інвестицій.

У науковій літературі нерідко ототожнюють правовий статус іноземного інвестора та створеної ним в результаті інвестиційної діяльності юридичної особи, наприклад, спільного підприємства³. На наш погляд, не зовсім правильно, оскільки якщо іноземний інвестор займається інвестиційною діяльністю шляхом створення юридичної особи, то, крім спеціального законодавства про іноземні інвестиції, застосовуються нормативні акти, які регулюють підприємницьку діяльність. І тому незалежно від

¹ Любич О. Правовое регулирование иностранных инвестиций в Республике Беларусь // Хозяйство и право. – 1993. – № 10. – С. 66.

² Коссак В.М. Правові засади іноземного інвестування в Україні. – Л.: Центр Європи, 1999. – С. 45–46.

³ Кабалкин А. Правовой статус иностранных инвесторов в Российской Федерации // Иностранные инвестиции в странах СНГ и Великобритании. – М., 1992. – С. 23.

організаційної форми всі підприємства з іноземними інвестиціями можна поділити на два види:

- підприємства, які повністю належать іноземному інвестору;
- підприємства, у статутному фонді яких є частка іноземного інвестора.

Способи створення таких підприємств різні. Один з них – реєстрація у встановленому порядку новоствореного підприємства, яке належить іноземному інвестору, або спільного підприємства, а інший – придбання іноземним інвестором частки статутного фонду (паю, акції) у вже створеному підприємстві.

Цей підхід підтримує і обґрунтовує В.М. Коссак, на думку якого необхідно розрізняти правовий статус юридичної особи з участю іноземних інвестицій та правовий статус іноземного інвестора. Правовий статус самого іноземного інвестора визначається лише інвестиційним законодавством. Створення юридичної особи або здійснення інвестицій в іншій формі є одним із способів легалізації іноземного інвестора на території України. Підприємство, створене іноземним інвестором, є об'єктом інвестиційної діяльності. Юридична особа, незалежно від іноземного інвестора (власника), має певні права та обов'язки, які виникають у процесі підприємницької діяльності¹.

У науковій літературі підприємство визначається і як об'єкт, і як суб'єкт правових відносин. Українське ж законодавство не дає прямої відповіді на це питання, хоч у науковій літературі тенденція визначення підприємства як суб'єкта правових відносин переважає².

Правовий статус особи визначає сукупність її суб'єктивних прав та обов'язків. Іноземні інвестори можуть реалізовувати надане їм право здійснювати інвестиції без особливого державного дозволу, застосовуючи різні способи, більшість з яких названі в законодавстві. Це – часткова участь у підприємствах, що створюються спільно з українськими юридичними і фізичними особами або придбання частки у діючих підприємствах; створення підприємств, що повністю належать іноземним інвесторам, філій та інших відокремлених підрозділів іноземних юридичних осіб або придбання у власність діючих підприємств повністю; придбання прямо не забороненого законами України

¹ Коссак В.М. Правові засади іноземного інвестування в Україні. – Л., 1999. – С. 46–47.

² Власник і право власності / За ред. Я. Шевченко. – К.: Наукова думка, 1994. – С. 77.

нерухомого чи рухомого майна, у тому числі будинків, квартир, приміщень, обладнання, транспортних засобів та інших об'єктів власності, шляхом прямого одержання майна та майнових комплексів у формі акцій, облигацій та інших цінних паперів; придбання самостійно або за участю українських юридичних чи фізичних осіб прав користування землею та концесій на використання природних ресурсів на території України; придбання інших майнових прав.

Право на інвестиційну діяльність може здійснюватися і в інших формах, зокрема на основі договорів із суб'єктами господарської діяльності України. Таким чином, правовий статус іноземного інвестора в частині форм здійснення інвестицій визначений законодавством.

Аналізуючи основні моменти правового статусу іноземних інвесторів при здійсненні іноземних інвестицій у вигляді реінвестованих коштів, на думку В.М. Коссака, слід звертати увагу на таке:

- реінвестовані цінності виступають, як правило, у вигляді коштів, одержаних у результаті інвестиційної діяльності;
- має значення цільове призначення цих коштів; вони повинні вкладатися в об'єкти інвестиційної діяльності;
- джерелом їх надходження є інвестиційна діяльність у межах країни, тобто за своїм походженням реінвестовані кошти не є іноземним капіталом, оскільки останній ввозиться в країну з іншої держави;
- власником прибутку (доходу), одержаного в результаті первинного інвестування, є іноземний інвестор, але як реінвестовані повинні розглядатися не просто кошти, одержані інвестором в результаті інвестиційної діяльності, а частина (або весь) прибуток (дохід), який йому передано у власність та інвестовано знову відповідно до чинного законодавства.

Це дозволило авторові визначити реінвестовані кошти як прибуток (дохід)? одержаний іноземним інвестором відповідно до закону або договору в результаті здійснення інвестицій та вкладення на території України в об'єкти інвестиційної діяльності¹.

Основним критерієм віднесення особи до категорії іноземного інвестора є два моменти. По-перше, для фізичної особи-іноземця – постійне місце проживання, а для інших суб'єктів – місцезнаходження за межами України. По-друге, повинна мати місце діяльність, пов'язана із реалізацією іноземних інвестицій

¹ Коссака В.М. Правові засади іноземного інвестування в Україні. – Л.: Центр Європи, 1999. – С. 55.

у передбачених законом формах. Віднесення особи до категорії іноземних інвесторів, поширення державно-правових гарантій і пільг можливе за умови, якщо кошти, майно та інші види інвестицій вкладаються в об'єкти інвестиційної діяльності з метою одержання прибутку або досягнення соціального ефекту. При визначенні правового статусу іноземних інвесторів слід пам'ятати, що до іноземних інвесторів застосовуються положення чинного законодавства України, які стосуються їх безпосередньо, а також іноземних суб'єктів господарської діяльності та нерезидентів.

8.4. Неакціонерні форми іноземного інвестування

Кризові явища, які можуть мати або вже мають місце в економіці країни, впливають на інвестиційну політику іноземних інвесторів, оскільки зростає ступінь ризику для інвестора. А тому іноземні інвестори застосовують більш гнучкі види взаємовідносин із партнерами іншої країни у вигляді неакціонерної участі в різних комерційних проектах. На відміну від прямих інвестицій вони не роблять внески у вигляді кваліфікованої інвестиції у спільні підприємства або підприємства з іноземними інвестиціями, а забезпечують підприємства різними видами нематеріальних активів на контрактній основі. Найбільш поширеними формами такої участі є ліцензійні контракти, інжинірингові угоди, експорт гудвілу, консалтингові та франчайзні угоди¹.

Особливість *ліцензійних угод* полягає в тому, що компанія надає в користування на певний строк або безстроково технологію, яка захищена ліцензією без права подальшої передачі іншим підприємствам, що запобігає подальшому її розповсюдженню. Але це можливо, якщо в державі створено належну правову базу для захисту інтелектуальної власності та авторських прав. Ці угоди часто містять умови, які створюють додаткові зобов'язання для підприємства – користувача технології щодо закупівлі обладнання, полуфабрикатів та запчастин у компанії, яка надала ліцензовану технологію. Це дозволяє іноземному інвестору отримувати додатковий прибуток, встановлюючи монопольний режим ціноутворення на товари, які виробляються за цією технологією, а також надає можливість розширити свою присутність на новому ринку з найменшим ризиком.

¹ Див.: Манюта О., Шипка А. Неакционерные формы проявления участия иностранного инвестора в экономике Украины // Бизнес (документи, комментарии, консультации). – 1995. – № 41. – С. 13–15; № 43. – С. 12–14.

Інжинірингові угоди, як правило, передбачають два види послуг: інжинірингово-консультаційні та будівельні. У першому випадку іноземна компанія надає консультаційні послуги замовнику на стадії підготовки будівництва (вибір оптимального проекту, кошторисної документації тощо). І цей вид інжинірингових угод має найбільше поширення, оскільки передбачений обсяг робіт не пов'язаний зі значними витратами і може бути виконаний будь-якою будівельною організацією. У другому випадку підрядником виступає іноземна фірма, яка має власні філії в країні замовника. Як правило, вона виконує весь обсяг будівельних робіт, а також здійснює поставку та монтаж обладнання. Але, на відміну від ліцензійних угод, передача технології має комплексний характер.

Відповідно до п. 1.36 ст. 1 Закону України «Про оподаткування прибутку підприємств»¹ *інжиніринг* – це надання послуг (виконання робіт) зі складання технічних завдань, складання проектних пропозицій, проведення техніко-економічних обстежень та інженерно-розвідувальних робіт з будівництва об'єктів, розробка технічної документації, проектування та конструкторське опрацювання об'єктів техніки і технології, консультації та авторський нагляд під час монтажних та пусконаладжувальних робіт, а також консультації економічного, фінансового або іншого характеру, пов'язані з такими послугами (роботами).

Експорт гудвілу – це експорт технологій у вигляді речей або в неречевому вигляді, який досить часто доповнюється контрактами на передачу підприємствам країн, що розвиваються, невідчутних активів: досвіду управління організацією виробництва та фінансовими активами, товарного знаку та інших нематеріальних активів. Як правило, експорт методів управління здійснюється за допомогою контрактів на управління і консалтинг. Укладаючи такі угоди, іноземна фірма, крім плати за послуги по управлінню, отримує доходи від продажу рекомендованого обладнання, і, крім цього, одержує додаткові можливості для проникнення на нові ринки, доступ до нових джерел сировини та ін. Іншими словами, іноземний інвестор фактично набуває можливість проводити на підприємстві вигідну для інвестора політику, не маючи права власності на це підприємство, і він не має потреби вкладати свій капітал безпосередньо до статутного фонду підприємства. Ця перевага є особливо актуальною, оскільки іноземний інвестор знижує комерційний ризик, діючи в соціально-економічній та політичній обстановці, якщо вона непередбачувана.

¹ ВВР. – 1995. – № 4. – Ст. 28.

Відповідно до п. 1.7. ст. 1 Закону України «Про оподаткування прибутку підприємств» *гудвіл* – це нематеріальний актив, вартість якого визначається як різниця між балансовою вартістю активів підприємства та його звичайною вартістю як цілісного майнового комплексу, що виникає внаслідок використання кращих управлінських якостей, домінуючої позиції на ринку товарів (робіт, послуг), нових технологій тощо.

Консалтингові угоди передбачають надання консультативних послуг підприємствам іноземними спеціалістами в різноманітних сферах виробництва та послуг. Консалтингові угоди поділяються на фундаційний та еволюціонуючий консалтинг. Фундаційний консалтинг передбачає надання допомоги підприємцям на початковій стадії в період створення підприємства у вигляді юридичних та аудиторських рекомендацій у сфері фінансової політики, приватизації, зовнішньоекономічної діяльності, оподаткування та інших сферах діяльності. Еволюціонуючий консалтинг передбачає вихід фірми-замовника на якісно новий рівень діяльності. Клієнт набуває в рамках рекомендацій консультантів новий гудвіл, сприятливу ліквідність, платоспроможність, рентабельність та інші показники фінансового стану свого підприємства з метою залучення інвестиційного капіталу та кредитних ресурсів. Це досягається шляхом реорганізації підприємства з максимальною адаптацією під ринкові умови навколишнього макросередовища (конкурентів, потенційних клієнтів, покупців, партнерів); розробкою прогресивних маркетингових стратегій та управлінського менеджменту в галузі фінансової, фіскальної зовнішньоекономічної діяльності. Спеціалістами консалтингової компанії здійснюється аналіз мікросередовища підприємства (виробничо-збутової структури, кадрової політики, кваліфікації співробітників), його внутрішніх і зовнішніх проблем і розробляються оптимальні шляхи подолання поточних проблем, кризових ситуацій і виходу на якісно новий рівень бізнесу.

Франчайзингові угоди. Предметом франчайзингової угоди є надання компанією-франчизіаром підприємству-франчизіату в обмін на пряму чи непряму винагороду права на використання франшизи для цілей маркетингу специфічних видів товарів та (або) послуг. Ці угоди охоплюють досить широкий спектр економічних та правових відносин.

Франчайзинг – це довгострокове співробітництво двох чи більше партнерів, що об'єдналися з метою спільного використання товарного знаку, відпрацьованої технології, ноу-хау та інших об'єктів права інтелектуальної власності.

Всесвітня організація інтелектуальної власності визначила франчайзинг як договір, згідно з яким одна особа – франчайзер (правовласник), який має розроблену систему ведення бізнесу, дозволяє іншій особі – франчайзі – використовувати цю систему відповідно до вимог власника франшизи в обмін на винагороду.

Метою такої угоди є інтенсивне поширення бізнесу власника виключних прав при менших капітальних видатках, ніж при традиційних способах ведення бізнесу. Але при цьому франчайзі отримує можливість без особливого ризику почати власну справу, використовуючи авторитет і досвід франчайзера.

Головною особливістю франчайзингової угоди є передача виключних прав, як правило, комплексу прав на об'єкти інтелектуальної власності. Перелік цих прав (визначається в процесі досягнення згоди між сторонами) може містити використання фірмового найменування, товарного знаку, комерційної інформації, тобто комплекс виключних прав, до яких умовно можна віднести ділову репутацію (гудвіл) та комерційний успіх франчайзера, які передаються франчайзі в певному обсязі. Таким чином, предметом угоди є відчужувані майнові права.

Залежно від виду угоди її предметом також може бути продаж спеціального обладнання для виробництва продукції (виробничий франчайзинг); передача на пільгових умовах товарів з метою їх подальшої реалізації франчайзі (торговий франчайзинг).

Однією з особливостей франчайзинга в Україні є присутність іноземного елемента, але при цьому виникають правові проблеми, пов'язані з усвідомленням правосуб'єктності іноземної сторони, правовим регулюванням і захистом виключних прав промислової власності, а також з відповідністю українського законодавства міжнародним нормам і угодам.

Контрольні питання

1. Які існують підходи до визначення поняття «іноземні інвестиції» в науковій літературі?
2. Який правовий режим іноземних інвестицій встановлений чинним законодавством України?
3. Які можна виділити сприятливі умови і перешкоди для залучення іноземних інвестицій на підставі аналізу чинного законодавства?
4. У чому полягають особливості правового статусу іноземного інвестора?
5. Для чого потрібно розрізняти правовий статус юридичної особи з участю іноземних інвестицій та іноземного інвестора?
6. Які основні напрямки вдосконалення законодавства про іноземні інвестиції?

Правовий статус підприємств з іноземними інвестиціями

9.1. Поняття і види підприємств з іноземними інвестиціями

Поширеною формою здійснення іноземних інвестицій є створення підприємств з іноземними інвестиціями. Такі підприємства можуть повністю належати іноземним інвесторам, або останні можуть володіти часткою у підприємствах, створених спільно з українськими фізичними або юридичними особами.

Відповідно до Закону України «Про режим іноземних інвестицій» *підприємство з іноземними інвестиціями – це підприємство (організація) будь-якої організаційно-правової форми, створене відповідно до законодавства України, іноземна інвестиція в статутному фонді якого становить не менше 10 відсотків.*

Частина 2 ст. 63 Господарського кодексу України передбачено, що в разі якщо в статутному фонді підприємства іноземна інвестиція становить не менше як десять відсотків, воно визнається як підприємство з іноземними інвестиціями. Підприємство, у статутному фонді якого іноземна інвестиція становить сто відсотків, вважається іноземним підприємством.

На території України підприємства з іноземними інвестиціями створюються і діють у формах, передбачених чинним законодавством України.

Відносини, пов'язані з об'єднанням майна для спільної підприємницької мети, у юридичному плані будуються двояко: як спільна власність певної групи осіб, найчастіше власників без створення ними юридичної особи; як колективна власність, персоніфікована в юридичній особі, що створена тими, хто об'єднує своє майно.

У першому варіанті особа, що передала майно, зберігає за собою всі права власника на це майно і може в будь-який час,

якщо інше не передбачено договором про сумісну діяльність, вийшовши з договірної утворення, забрати своє майно в натурі, що може ускладнити і навіть унеможливити подальшу спільну діяльність учасників.

У другому варіанті особа, що передає майно в колективну власність, втрачає речовий зв'язок з ним, позбавляється щодо нього речових прав і не може на свій розсуд витребувати його в натурі без згоди інших засновників цієї юридичної особи. Замість цього учасник колективної власності підприємницького спрямування набуває відносно нового власника зобов'язальні права: отримати свою частку майна при ліквідації юридичної особи, а також при виході зі складу його учасників; отримати дивіденди з прибутку колективного власника; брати участь в управлінні колективними справами і, зокрема, в роботі органів колективного власника та ін.¹

Чинне законодавство містить термін «спільні підприємства», а юридична література – також термін «сумісні підприємства». Зокрема, С. Паламарчук обґрунтовує право на існування сумісних підприємств як типу організації промислових і торговельних підприємств, фінансово-кредитних установ. На думку автора, сумісні підприємства є однією з вищих форм міжнародного економічного співробітництва². Водночас підкреслюється, що, хоча сумісні господарські організації є єдиним суб'єктом права³, їх правовий стан може регулюватися нормами міжнародного публічного права⁴.

Але норми міжнародного публічного права регулюють міждержавні відносини, а норми національного законодавства – конкретні відносини, що виникають у результаті сумісного підприємництва в цивільному обігу тієї чи іншої держави. Це підтверджує і сам автор, наголошуючи, що, за загальним правилом, сумісні підприємства підпорядковуються закону країни їх створення. Зміст терміна «сумісне підприємство» тотожний змісту терміна «спільне підприємство». Основу терміна «сумісне підприємство» становить зміст договору про сумісну діяльність, згідно з яким сторони зобов'язані діяти для досягнення спільної господарської мети. Але, висловлена

¹ Пронська Г. Право колективної власності у підприємницькій діяльності в Україні // Концепція розвитку законодавства України. – К., 1996. – С. 273.

² Паламарчук С. Сумісні підприємства – вид юридичної особи // Радянське право. – 1989. – № 2. – С. 62.

³ Вознесенская Н. Смешанные предприятия как форма международного экономического сотрудничества. – М., 1986. – С. 29.

⁴ Коссак В.М. Правові засади іноземного інвестування в Україні. – Л.: Центр Європи, 1999. – С. 100.

точка зору сьогодні суперечить положенням ст. 1130 Цивільного кодексу України, відповідно до якої спільна діяльність є діяльністю без створення юридичної особи для досягнення певної мети, що не суперечить закону. Спільна діяльність може здійснюватися на основі об'єднання вкладів учасників (просте товариство) або без об'єднання вкладів учасників. Відповідно до Закону України «Про зовнішньоекономічну діяльність» спільна підприємницька (господарська) діяльність – це діяльність, що базується на співробітництві між суб'єктами господарської діяльності України та іноземними суб'єктами господарської діяльності і на спільному розподілі результатів та ризиків від її здійснення.

Законом України «Про зовнішньоекономічну діяльність» спільне підприємство визначене як підприємство, яке базується на спільному капіталі суб'єктів господарської діяльності України та іноземних суб'єктів господарської діяльності, спільному управлінні та спільному розподілі результатів і ризиків. Закон України «Про режим іноземного інвестування» цей термін не використовує, а визначає підприємство з іноземними інвестиціями. Зазначене підприємство набуває статусу підприємства з іноземними інвестиціями з дня зарахування іноземної інвестиції на його баланс.

Відповідно до Закону України «Про спеціальний режим інвестиційної та інноваційної діяльності технологічних парків»¹ спільне підприємство – це підприємство, створене для виконання проєктів технологічного парку, одним із засновників якого є учасник технологічного парку, а іншими – резиденти чи нерезиденти, внесок яких до статутного фонду становить суму в національній валюті, еквівалентну не менше: для резидентів – 50 000 доларів США, для нерезидентів – 100 000 доларів США.

У науковій літературі підкреслюється, що термін «спільне підприємство» є неточним з юридичного погляду і має подвійне тлумачення:

- як спільне підприємство з участю лише українських партнерів;
- як спільне підприємство з участю, крім українських партнерів, іноземних інвесторів. Тому при розгляді спільного підприємства як організаційно-правової форми сумісного зовнішньоекономічного підприємництва обґрунтовується думка щодо необхідності характеристики його як спільного підприємства з участю іноземних інвесторів².

¹ ВВР. – 1999. – № 40. – Ст. 363.

² Аверьянов В. Юридическая памятка участнику внешнеэкономической деятельности в Украине. – К., 1992. – С. 24.

В.М. Коссак, погоджуючись із наведеним міркуванням, відзначає суперечливість висновку щодо змісту терміна «спільне підприємство з участю іноземного інвестора», оскільки спільна підприємницька діяльність може здійснюватися і без участі іноземного учасника¹. Головними характерними ознаками будь-якого спільного підприємства є об'єднання власності партнерів і розподіл між ними прибутку, а також спільна участь в управлінні даним підприємством. При цьому об'єднанні власності партнерів зумовлюється розподіл між ними виробничого і комерційного ризиків, однак відповідальність за ефективність роботи підприємства залишається колективною².

Термін «підприємство з іноземними інвестиціями» за змістом точніше відповідає правовій суті цієї структури, ніж категорія «спільне підприємство», яка є однією з форм здійснення іноземних інвестицій. Відповідно до ст. 17 Закону України «Про власність» майно, набуте в результаті спільної праці громадян, які об'єдналися для сумісної діяльності, є їх спільною частковою власністю, якщо інше не передбачено письмовою угодою між ними. Водночас у юридичній літературі висловлюється думка про те, що не можна погодитися з тим, що до підприємств з іноземними інвестиціями Закон України «Про режим іноземних інвестицій» відносить лише ті підприємства, іноземна інвестиція в статутному фонді яких становить не менше 10 відсотків. На думку В.М. Коссак, до цих підприємств доцільно відносити всі підприємства, у статутному фонді яких є іноземна інвестиція будь-якого розміру³.

9.2. Порядок створення і реєстрації підприємств з іноземними інвестиціями

Державна реєстрація юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців – це засвідчення факту створення або припинення юридичної особи, засвідчення факту набуття або позбавлення статусу підприємця фізичною особою, а також вчинення інших реєстраційних дій, які передбачені Законом України «Про державну

¹ Коссак В.М. Правові засади іноземного інвестування в Україні. – Л.: Центр Європи, 1999. – С. 103.

² Александров А.А. Предприятия с иностранными инвестициями. – М.: Приоритет, 1997. – С. 6.

³ Коссак В.М. Правові засади іноземного інвестування в Україні. – Л.: Центр Європи, 1999. – С. 103.

реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців»¹, шляхом внесення відповідних записів до Єдиного державного реєстру.

Державна реєстрація підприємств з іноземними інвестиціями здійснюється в загальному порядку державної реєстрації підприємств, передбаченому ст. 89 Цивільного кодексу України, ст. 58 Господарського кодексу України, Законом України «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців».

Порядок проведення державної реєстрації юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців передбачає, зокрема:

- перевірку комплектності документів, які подаються державному реєстратору, та повноти відомостей в реєстраційній картці;
- перевірку документів, які подаються державному реєстратору, на відсутність підстав для відмови в проведенні державної реєстрації;
- внесення відомостей про юридичну особу до Єдиного державного реєстру;
- оформлення і видачу свідоцтва про державну реєстрацію та витягу з Єдиного державного реєстру.

Державна реєстрація юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців здійснюється державним реєстратором виключно у виконавчому комітеті міської ради міста обласного значення або в районній, районній у містах Києві та Севастополі державній адміністрації за місцезнаходженням юридичної особи або за місцем проживання фізичної особи-підприємця.

Документи, які відповідно до вимог Закону подаються (надсилаються рекомендованим листом) державному реєстратору, повинні бути викладені державною мовою. Реєстраційна картка заповнюється машинодруком або від руки друкованими літерами. Якщо документи надсилаються державному реєстратору рекомендованим листом, підпис заявника на реєстраційній картці має бути нотаріально засвідченим. Установчі документи (уставний акт, статут або засновницький договір, положення) юридичної особи повинні містити відомості, передбачені законом. У разі, коли законом встановлено вимоги щодо реєстрації установчих документів, такі документи подаються з позначкою про їх реєстрацію в органі, визначеному законом. Установчі документи юридичної особи, а також зміни до них, викладаються письмово, прошиваються, пронумеровуються та підписуються засновниками (учасниками), якщо законом не встановлений інший порядок їх

¹ ВВР. – 2003. – № 31–32. – Ст. 263.

затвердження. Підписи засновників (учасників) на установчих документах мають бути нотаріально засвідчені. У випадках, які передбачені законом, установчі документи повинні бути погоджені з відповідними органами державної влади.

Підприємство з іноземними інвестиціями повинно мати своє найменування, яке містить інформацію про його організаційно-правову форму та назву. Засновник (засновники) має право резервувати найменування строком на два місяці, а для відкритих акціонерних товариств – строком на дев'ять місяців. Засновник повинен вказати в заяві про резервування найменування підприємства його повне найменування, під яким він має намір його зареєструвати. Для резервування найменування засновник або уповноважена ним особа мають подати (надіслати рекомендованим листом з описом вкладення) державному реєстратору заяву встановленого зразка про резервування найменування підприємства та документ, що підтверджує внесення плати за проведення резервування найменування юридичної особи. Державному реєстратору забороняється вимагати додаткові документи для проведення резервування найменування юридичної особи, якщо вони не передбачені законодавством.

Відповідно до ст. 24 Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців» для проведення державної реєстрації юридичної особи засновник (засновники) або уповноважена ними особа повинні особисто подати державному реєстратору (надіслати рекомендованим листом з описом вкладення) такі документи:

- заповнену реєстраційну картку на проведення державної реєстрації юридичної особи;
- копію рішення засновників або уповноваженого ними органу про створення юридичної особи у випадках, передбачених законом;
- два примірники установчих документів;
- документ, що засвідчує внесення реєстраційного збору за проведення державної реєстрації юридичної особи.

У разі якщо проводилося резервування найменування юридичної особи, крім перерахованих документів, додатково подається чинна довідка з Єдиного державного реєстру про резервування найменування юридичної особи.

У випадках, передбачених законом, додатково подається (надсилається) копія рішення органів Антимонопольного комітету України або Кабінету Міністрів України про надання дозволу на узгоджені дії або на концентрацію суб'єктів господарювання.

У разі державної реєстрації юридичної особи, для якої законом встановлено вимоги щодо формування статутного фонду (статутного або складеного капіталу), додатково подається документ, що підтверджує внесення засновником (засновниками) вкладу (вкладів) до статутного фонду (статутного або складеного капіталу) юридичної особи в розмірі, який встановлено законом.

У разі державної реєстрації відкритих акціонерних товариств додатково подається звіт про проведення підписки на акції, який засвідчено Державною комісією з цінних паперів та фондового ринку України.

У разі державної реєстрації юридичної особи, засновником (засновниками) якої є іноземна юридична особа, додатково подається документ про підтвердження реєстрації іноземної особи в країні її місцезнаходження, зокрема витяг із торговельного, банківського або судового реєстру, який повинен бути легалізований у встановленому порядку.

Державний реєстратор має право залишити без розгляду документи, подані для проведення державної реєстрації юридичної особи, якщо:

- документи подані за неналежним місцем проведення державної реєстрації;
- документи не відповідають вимогам, які встановлені ч. 1, 2, 4–7 ст. 8 та ч. 5 ст. 10 Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців»;
- документи подані не в повному обсязі.

Підставами для відмови в проведенні державної реєстрації юридичної особи є:

- невідповідність відомостей у реєстраційній картці на проведення державної реєстрації юридичної особи відомостям, які зазначені в документах, що подані для проведення державної реєстрації юридичної особи;
- невідповідність установчих документів вимогам ч. 3 ст. 8 Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців»;
- порушення порядку створення юридичної особи, який встановлено законом, зокрема:
 - а) наявність обмежень на зайняття відповідних посад, встановлених законом щодо осіб, які зазначені як посадові особи органу управління юридичної особи;
 - б) невідповідність відомостей про засновників (учасників) юридичної особи відомостям щодо них, які містяться в Єдиному державному реєстрі;

- в) наявність обмежень щодо вчинення засновниками (учасниками) юридичної особи або уповноваженою ними особою юридичних дій (проведення державної реєстрації юридичної особи, засновником (учасником) якої є юридична особа, щодо якої прийнято рішення щодо припинення);
- г) наявність у Єдиному державному реєстрі найменування, тотожного найменуванню юридичної особи, яка має намір зареєструватися;
- д) використання в найменуванні юридичної особи повного чи скороченого найменування органу державної влади, або органу місцевого самоврядування, або похідних від цих найменувань, або історичного державного найменування, перелік яких установлюється Кабінетом Міністрів України.

Відмова в проведенні державної реєстрації юридичної особи з інших підстав не допускається.

Загальні вимоги щодо установчих документів визначені ст. 57 Господарського кодексу України. Установчими документами суб'єкта господарювання (у тому числі й підприємства з іноземними інвестиціями, залежно від його організаційно-правової форми) є рішення про його утворення або засновницький договір, а у випадках, передбачених законом, статут (положення) підприємства. В установчих документах мають бути зазначені найменування та місцезнаходження суб'єкта господарювання, мета і предмет господарської діяльності, склад і компетенція його органів управління, порядок прийняття ними рішень, порядок формування майна, розподілу прибутків та збитків, умови його реорганізації та ліквідації, якщо інше не передбачено законом.

Статут суб'єкта господарювання повинен містити відомості про його найменування і місцезнаходження, мету і предмет діяльності, розмір і порядок утворення статутного та інших фондів, порядок розподілу прибутків і збитків, про органи управління і контролю, їх компетенцію, про умови реорганізації та ліквідації суб'єкта господарювання, а також інші відомості, пов'язані з особливостями організаційної форми суб'єкта господарювання, передбачені законодавством. Статут може містити й інші відомості, що не суперечать законодавству. Статут затверджується власником майна (засновником) суб'єкта господарювання чи його представниками, органами або іншими суб'єктами відповідно до закону.

У засновницькому договорі засновники зобов'язуються утворити суб'єкт господарювання (підприємство з іноземними інвестиціями), визначають порядок спільної діяльності щодо його

утворення, умови передачі йому свого майна, порядок розподілу прибутків і збитків, управління діяльністю суб'єкта господарювання та участі в ньому засновників, порядок вибуття та входження нових засновників, інші умови діяльності суб'єкта господарювання, які передбачені законом, а також порядок його реорганізації та ліквідації відповідно до закону.

Засновницький договір за своєю правовою природою є угодою про спільну сумісну діяльність щодо створення підприємства. Тому до нього висуваються ті самі вимоги, що й до інших цивільно-правових договорів, але з урахуванням вимог законодавства про зовнішньоекономічну діяльність. За допомогою засновницького договору засновники врегульовують взаємні права та обов'язки щодо створення підприємства з іноземними інвестиціями. Підписання установчого договору можна розглядати як акт спільного волевиявлення інвесторів про спільну підприємницьку діяльність зі створенням юридичної особи. Договір про створення підприємства з іноземними інвестиціями, як правило, містить такі умови:

- дату, місце укладення, назву договору та найменування сторін; їх юридичний статус, державну належність, адресу місцезнаходження;
- назву підприємства;
- предмет діяльності підприємства;
- статутний фонд (за його наявності) та порядок його формування;
- права щодо управління підприємством і контролю за його діяльністю;
- обов'язки засновників підприємства;
- права на промислову власність;
- страхування;
- право, яке буде застосовуватися учасниками в регулюванні їхньої діяльності;
- порядок вирішення спорів;
- обставини непереборної сили (форс-мажор);
- строк дії договору;
- порядок та підстави його припинення;
- інші умови, які засновники вважають за необхідне включити в установчий договір.

Таким чином, засновницький договір про створення спільного підприємства є інвестиційним контрактом з участю «іноземного елемента»¹.

¹ Косак В.М. Правові засади іноземного інвестування в Україні. – Л.: Центр Європи, 1999. – С. 107.

У ряді випадків при створенні підприємств з іноземними інвестиціями необхідно враховувати вимоги Положення про порядок залучення експертів до оцінки майна, що перебуває в загальнодержавній власності, під час створення підприємств з іноземними інвестиціями (затверджене Постановою КМУ від 20.07.1996 р. № 813)¹.

Майно, що ввозиться в Україну як внесок іноземного інвестора до статутного фонду підприємств з іноземними інвестиціями, крім товарів для реалізації або власного споживання, звільняється від обкладення митом. Митні органи здійснюють пропуск такого майна на територію України на підставі виданого підприємством простого векселя на суму мита з відстроченням платежу не більш як на 30 календарних днів з дня оформлення ввізної вантажної митної декларації.

Відповідно до ст. 18 і 24 Закону України «Про режим іноземного інвестування» Кабінетом Міністрів затверджено Порядок видачі, обліку і погашення векселів, виданих під час ввезення в Україну майна як внеску іноземного інвестора до статутного фонду підприємства з іноземними інвестиціями, а також за договорами (контрактами) про спільну інвестиційну діяльність, та сплати ввізного мита в разі відчуження цього майна². Оформлення простого векселя здійснюється векселедавцем (підприємством з іноземними інвестиціями) виключно на вексельному бланку, у якому повинні міститись усі обов'язкові реквізити, передбачені законодавством. Виписується векселедавцем в іноземній валюті, визнаній Національним банком конвертованою, на суму ввізного мита з відстроченням платежу не більш як на 30 календарних днів з дня оформлення ввізної вантажної митної декларації.

У ввізній вантажній декларації зазначається, що майно ввозиться з метою внесення до статутного фонду підприємства з іноземними інвестиціями або для провадження спільної інвестиційної діяльності на підставі договору (контракту) з іноземним інвестором. Місцем складання векселя є, як правило, місцезнаходження уповноваженого банку України, у якому відкрито рахунок векселедавця. Цей вексель не підлягає передачі шляхом індосаменту. Митний орган, який здійснює митне оформлення майна, виготовляє дві копії, одну – для податкової адміністрації, іншу – для власного обігу. З метою погашення векселя векселедавець звертається в письмовій формі до державної

¹ Див.: Урядовий кур'єр. – 1996. – 17 серпня.

² Там само.

податкової адміністрації з проханням зробити відповідну позначку на його копії векселя. До заяви додаються: копія векселя; копія ввізної вантажної митної декларації на майно; документи про зарахування майна на баланс підприємства з іноземними інвестиціями або окремий баланс сторін, що проводять спільну інвестиційну діяльність на підставі укладеного договору (контракту); документи про державну реєстрацію іноземної інвестиції.

У разі встановлення факту зарахування майна на баланс державної податкової адміністрації на звороті копії векселя, що належить векселедавцю, робить напис «Зараховано на баланс» із зазначенням дати виконання, які скріплюються підписом начальника або його заступника та печаткою державної податкової адміністрації. Зазначену копію векселедавець подає векселедержателю. Погашення векселя здійснюється шляхом проставлення на лицьовому боці векселя напису «Погашено» і дати, які скріплюються підписом начальника або його заступника та печаткою митного органу. Якщо вексель не погашено протягом 30 календарних днів з дня оформлення ввізної митної декларації, векселедавець зобов'язаний внести плату протягом 5 календарних днів.

Плата здійснюється у валюті України за її офіційним курсом, визначеним НБУ, що діє на день внесення плати за векселем. Якщо протягом 5 днів після настання терміну сплати векселедавець не звернувся до векселедержателя із заявою про його погашення, останній подає до відповідного банку вексель та розпорядження про безспірне стягнення з векселедавця непогашених вексельних сум.

Після списання відповідної суми банк повертає вексель векселедержателю для погашення. У разі несвоєчасного внесення плати за вексель митний орган стягує за весь час заборгованості пеню у розмірах, передбачених чинним законодавством, урахувавши день сплати.

Якщо протягом трьох років з часу зарахування іноземної інвестиції на баланс підприємства з іноземними інвестиціями майно, що було ввезене в Україну як внесок іноземного інвестора до статутного фонду зазначеного підприємства, або на окремий баланс сторін, що здійснюють спільну інвестиційну діяльність за договорами, відчужується, у тому числі й у зв'язку з припиненням діяльності векселедавця, останній сплачує ввізне мито не пізніше дня відчуження. Ввізне мито не сплачується за умови вивезення іноземної інвестиції за кордон, що засвідчується ввізною вантажною митною декларацією з відповідною

позначкою. Ввізне мито обчислюється виходячи з митної вартості майна, перерахованої у валюту України за її офіційним курсом, визначеним НБУ, на день відчуження майна. У разі встановленого факту відчуження майна раніше трирічного терміну при несплаченому ввізному миті державна податкова адміністрація зобов'язана повідомити про це відповідний митний орган. Митний орган, отримавши таке повідомлення, зобов'язаний у безспірному порядку стягнути ввізне мито. На суму несплаченого ввізного мита нараховується пеня за весь час заборгованості, починаючи від дня відчуження майна у розмірах, передбачених законодавством, включаючи день сплати.

9.3. Правові основи діяльності підприємств з іноземними інвестиціями

Підприємство з іноземними інвестиціями самостійно визначає умови реалізації продукції (робіт, послуг), включаючи ціну на них, якщо інше не передбачено законодавством України. Продукція цих підприємств не підлягає ліцензуванню і квотуванню за умови її сертифікації як продукції власного виробництва відповідно до Порядку визначення продукції власного виробництва підприємств з іноземними інвестиціями (затверджене постановою КМУ від 05.09.1996 р. № 1061)¹.

Продукцією власного виробництва визнається продукція, яку було повністю вироблено або яка підлягала достатній переробці або обробці підприємством із використанням власного або орендованого майна. До повністю виробленої підприємством продукції, зокрема, належать:

- корисні і супутні копалини, видобуті підприємством, якщо воно має право на розробку надр;
- рослинна продукція, вирощена і зібрана на земельних ділянках, що належать підприємству або орендуються цим підприємством;
- живі тварини, вирощені на підприємстві, і продукція, отримана від цих тварин, які є власністю підприємства;
- продукція, вироблена підприємством, виключно з вищеперахованої продукції.

Переробка або обробка продукції визнається достатньою, якщо виготовлена продукція класифікується в іншій тарифній позиції,

¹ Див.: Урядовий кур'єр. – 1996. – № 176–177.

ніж вироби та матеріали, які були придбані підприємством і використовувалися ним для виробництва цієї продукції, або частка доданої вартості продукції за час її переробки або обробки складала не менше ніж 50%, якщо інше не передбачено законодавством. Доданою вартістю є різниця між собівартістю продукції і вартістю використаних матеріалів, сировини, комплектуючих.

Не може визнаватися достатньою переробкою здійснення таких операцій:

- забезпечення збереження продукції та її зберігання чи транспортування, поміщення в розчини для зберігання;
- підготовка продукції для продажу і транспортування (дроблення партії, сортування, перепакування, розлив тощо);
- прості збірочні операції;
- змішування компонентів без надання отриманій продукції характеристик, які суттєво відрізняють її від первинних складових;
- поєднання двох чи більшої кількості вищезазначених операцій.

Для отримання сертифікату продукції власного виробництва підприємство подає письмову заяву до Торговельно-промислової палати або її регіонального відділення. До заяви додаються:

- установчі документи і документи, що підтверджують фактичний внесок іноземної інвестиції;
- довідка про працівників, які залучені до виробництва продукції;
- копії договорів оренди виробничих приміщень, договорів про спільну господарську діяльність з виробництва продукції та довідка про те, що на балансі підприємства знаходяться обладнані виробничі приміщення, які використовуються для виробництва продукції;
- документи, що підтверджують придбання сировини, матеріалів, комплектуючих та ін. (договори, товарно-транспортні накладні, платіжні документи);
- перелік основних технологічних операцій;
- нормативно-технологічна документація на продукцію;
- розрахунок вартості виробленої продукції.

Рішення про видачу сертифікату приймається протягом 20 днів із дня отримання заяви, в разі необхідності цей термін може бути продовжено, але не більше ніж на 10 днів. Сертифікат видається на підставі акту експертизи продукції власного виробництва. Він дійсний протягом строку виготовлення конкретної продукції, але не більше ніж один рік. У випадку встановлення

невідповідності відомостей, які надані підприємством, заявленій продукції сертифікат може бути анульовано Палатою.

Відповідно до ст. 17 Закону України «Про інвестиційну діяльність» вартість продукції, робіт і послуг у процесі інвестиційної діяльності визначається за вільними цінами і тарифами, у тому числі за підсумками конкурсів (торгів), а у випадках, передбачених законодавчими актами, за державними фіксованими та регульованими цінами і тарифами.

Підприємства з іноземними інвестиціями сплачують податки відповідно до законодавства України. Охорона та здійснення прав інтелектуальної власності підприємств з іноземними інвестиціями забезпечується відповідно до законодавства України. Підприємства з іноземними інвестиціями самостійно приймають рішення про патентування (реєстрацію) за кордон винаходів, промислових зразків, товарних знаків та інших об'єктів інтелектуальної власності, які їм належать відповідно до законодавства України.

Порядок реєстрації представництв іноземних суб'єктів господарської діяльності в Україні визначено Інструкцією про порядок реєстрації представництв іноземних суб'єктів господарської діяльності в Україні (затверджене наказом МЗЕЗторгу від 18.01.1996 р. № 30)¹. Умови участі іноземних фізичних та юридичних осіб у створенні громадських та благодійних організацій визначаються Законами України «Про об'єднання громадян»² і «Про благодійництво та благодійні організації»³.

Важливим аспектом, який визначає права і обов'язки підприємств з іноземними інвестиціями, є державна реєстрація іноземних інвестицій, порядок здійснення якої визначено Положенням про державну реєстрацію іноземних інвестицій (затверджене Постановою КМУ від 07.08.1996 р. № 928)⁴. Це положення визначає порядок подання документів, їх розгляд та здійснення державної реєстрації іноземних інвестицій, які відповідають вимогам ч. 2 ст. 1 Закону України «Про режим іноземного інвестування», і здійснюється у видах і формах, які передбачені ст. 2, 3 цього Закону.

Державна реєстрація іноземних інвестицій здійснюється Радою Міністрів Автономної Республіки Крим, обласними, Київською

¹ Див.: Урядовий кур'єр. – 1996. – № 40–41.

² Див.: ВВР України. – 1992. – № 34. – Ст. 504.

³ Див.: ВВУ України. – 1997. – № 46. – Ст. 292.

⁴ Див.: Урядовий кур'єр. – 1996. – 3 жовтня.

та Севастопольською міськими державними адміністраціями протягом трьох робочих днів після їх фактичного внеску. Для їх державної реєстрації інвестор або уповноважена ним особа подає до органу державної реєстрації такі документи:

- інформаційне повідомлення про внесення іноземної інвестиції у трьох примірниках із позначкою державної податкової інспекції за місцем здійснення інвестиції про її фактичний внесок;
- документи, які підтверджують форму здійснення іноземної інвестиції (установчі документи, договори (контракти) про виробничу кооперацію, спільне виробництво або інші види інвестиційної діяльності, договір концесії тощо);
- документи, які підтверджують вартість іноземної інвестиції відповідно до вимог ст. 2 Закону України «Про режим іноземного інвестування»;
- документ про внесення плати заявником за реєстрацію.

Державна реєстрація іноземної інвестиції здійснюється шляхом присвоєння інформаційному повідомленню про внесення іноземної інвестиції реєстраційного номеру, який на всіх трьох примірниках засвідчується підписом уповноваженої особи і печаткою органу державної реєстрації. Відмова в державній реєстрації можлива у випадку, якщо здійснення цієї інвестиції суперечить законодавству України або надані документи не відповідають вимогам цього Положення. Відмова з мотивів недоцільності здійснення іноземної інвестиції не припускається. Державна реєстрація іноземної інвестиції діє протягом усього часу функціонування інвестиції. Незареєстровані інвестиції не дають права на одержання пільг та гарантій, передбачених законодавством України для іноземних інвесторів.

Підприємство з іноземними інвестиціями може здійснювати будь-які види діяльності, що відповідають меті, визначеній у статуті підприємства, з урахуванням обмежень, передбачених законодавчими актами України.

Контрольні питання

1. Як співвідносяться поняття «підприємство з іноземними інвестиціями», «спільне підприємство» та «сумісні підприємства»?
2. Який встановлено порядок створення підприємства з іноземними інвестиціями?
3. Які положення мають бути зазначені в статуті підприємства з іноземними інвестиціями?

4. Який встановлено порядок внесення коштів іноземного інвестора до статутного фонду підприємства з іноземними інвестиціями?
5. Яка продукція кваліфікується як продукція власного виробництва підприємства з іноземними інвестиціями?
6. Який встановлено порядок отримання сертифікату продукції власного виробництва підприємства з іноземними інвестиціями?
7. Які правові наслідки державної реєстрації іноземних інвестицій? Які наслідки мають місце, якщо іноземну інвестицію не зареєстровано?

Правове регулювання інвестиційної діяльності в спеціальних (вільних) економічних зонах

10.1. Поняття і види спеціальних (вільних) економічних зон

Спеціальний режим інвестиційної діяльності як певна якість і механізм правового регулювання виявляється в різних правових формах, однією з яких є спеціальна (вільна) економічна зона. Він є інструментом державного регулювання і стимулювання економіки.

З метою реалізації стимулюючої спрямованості спеціальний режим передбачає використання певного організаційно-правового інструментарію, який відповідно до певних завдань проявляється у змісті нормативно-правових актів. До елементів такого інструментарію потрібно віднести гарантії дотримання прав та законних інтересів суб'єктів; різноманітні пільги; надання конкретних форм прямої державної підтримки, а також підстави застосування заходів юридичної відповідальності за зловживання наданими пільгами.

Спеціальна (вільна) економічна зона є частиною території України, на якій встановлюється спеціальний правовий режим економічної діяльності та особливий порядок застосування чинного законодавства України. Спеціальна (вільна) економічна зона – це складне поняття: територіальне (з відповідними питаннями юрисдикції та управління); режимне (передбачає особливі параметри регулювання інвестиційної та підприємницької діяльності, які проявляються через спеціальний режим оподаткування, митного регулювання, реєстрації суб'єктів зони тощо) та функціональне (спеціальний режим встановлюється для досягнення певної мети в конкретній сфері діяльності). На території спеціальної (вільної) економічної зони запроваджуються пільгові митні, валютно-фінансові, податкові та інші умови економічної діяльності національних та іноземних юридичних і фізичних осіб.

Метою створення спеціальних (вільних) економічних зон є залучення іноземних інвестицій та сприяння їм, активізація спільно з іноземними інвесторами підприємницької діяльності для наро-

щування експорту товарів і послуг, поставок на внутрішній ринок високоякісної продукції і послуг, залучення і впровадження нових технологій, ринкових методів господарювання, розвитку інфраструктури ринку, поліпшення використання природних і трудових ресурсів, прискорення соціально-економічного розвитку України¹.

Згідно із Законом України «Про загальні засади створення і функціонування спеціальних (вільних) економічних зон» на території України можуть створюватися спеціальні (вільні) економічні зони різних функціональних типів: вільні митні зони і порти, експортні, транзитні зони, митні склади, технологічні парки, технополіси, комплексні виробничі зони, туристсько-рекреаційні зони, страхові, банківські тощо. Окремі зони можуть поєднувати в собі функції, властиві різним типам спеціальних (вільних) економічних зон.

Відповідно до Закону України «Про спеціальну (вільну) економічну зону «Порто-франко» на території Одеського морського торговельного порту»² створено спеціальну (вільну) економічну зону «Порто-франко» (далі – СЕЗ «Порто-франко») на строк 25 років. СЕЗ «Порто-франко» знаходиться на території Одеського морського торговельного порту в межах штучно насипаного та намитого в акваторії Одеської затоки Чорного моря Карантинного молу площею 32,5 гектара. Зі сходу, півночі та заходу територія СЕЗ «Порто-франко» межує з акваторією Одеської затоки Чорного моря. На півдні межа СЕЗ «Порто-франко» довжиною 660 метрів проходить по береговій смузі. Загальна довжина периметра території СЕЗ «Порто-франко» становить 3 кілометри.

Метою створення СЕЗ «Порто-франко» є залучення інвестицій у пріоритетні галузі виробництва для збереження існуючих та створення нових робочих місць, впровадження новітніх технологій, сприяння розвитку зовнішньоекономічних зв'язків і підприємництва, завантаження потужностей портового комплексу та розвитку його інфраструктури, збільшення поставок високоякісних товарів і послуг, створення сучасної виробничої, транспортної та ринкової інфраструктури.

З метою залучення інвестицій у розвиток пріоритетних видів економічної діяльності на території міста Шостки Сумської області до 1 січня 2030 року запроваджується спеціальний режим інвестиційної діяльності щодо реалізації інвестиційних проєктів у пріоритетних видах економічної діяльності, перелік яких визначається Кабінетом Міністрів України. Законом України «Про спеціальний режим інвестиційної діяльності на території міста

¹ Див.: ВВР України. – 1992. – № 50. – Ст. 676.

² ВВР. – 2000. – № 26. – Ст. 208.

Шостки Сумської області»¹ визначено спеціальний режим інвестиційної діяльності в пріоритетних видах економічної діяльності на території міста Шостки Сумської області.

Спеціальний режим інвестиційної діяльності передбачає встановлення податкових і митних пільг для суб'єктів підприємницької діяльності, які зареєстровані на території міста Шостки і за укладеним з виконавчим комітетом Шосткинської міської ради договором (контрактом) реалізують на території міста Шостки в пріоритетних видах економічної діяльності інвестиційні проекти кошторисною вартістю, еквівалентною не менше ніж:

- 200 тис. доларів США – у харчовій промисловості та промисловості з переробки сільськогосподарської продукції, виробництві деревини і виробів з деревини, у сфері охорони здоров'я;
- 500 тис. доларів США – у будівництві, обробленні відходів, виробництві електроенергії тепловими електростанціями, виробництві та розподілі тепла;
- 1 млн доларів США – у виробництві машин та устаткування, порошквій металургії та хімічному виробництві.

Запроваджений на території міста Шостки спеціальний режим інвестиційної діяльності передбачає:

- а) звільнення на період до здачі об'єкта інвестування в експлуатацію, але не більше ніж на п'ять років, від обкладення ввізним митом устаткування, обладнання та комплектуючих виробів до них (крім підакцизних товарів) і податком на додану вартість – устаткування, обладнання та комплектуючих виробів до них (крім підакцизних товарів) під час їх ввезення в Україну з метою використання виключно для реалізації інвестиційних проектів;
- б) звільнення на три роки від оподаткування прибутку, одержаного новоствореними підприємствами від реалізації інвестиційних проектів та діючими підприємствами, на яких проведено реструктуризацію, реконструкцію, перепрофілювання, у частині, одержаній від освоєння інвестицій, на підставі документів окремого (бухгалтерського, податкового) обліку;
- в) невключення до валового доходу підприємства з метою оподаткування суми інвестицій, одержаної від реалізації інвестиційного проекту у вигляді коштів, матеріальних цінностей та нематеріальних активів, вартість яких у конвертованій валюті підтверджено згідно з законами (процедурами) держави інвестора або міжнародними торговельними звичаями, а також експортною опцією в Україні, включаючи легалізовані на терито-

¹ ВВР. – 2004. – № 10. – Ст. 112.

- рії України авторські права, права на винаходи, корисні моделі, промислові зразки, знаки для товарів і послуг, ноу-хау тощо;
- г) несправляння плати за землю в період освоєння земельної ділянки (планування території, облаштування інфраструктури тощо), визначений інвестиційним проектом, але не більше п'яти років.

Правові та економічні засади запровадження та функціонування спеціального режиму інвестиційної та інноваційної діяльності технологічних парків «Напівпровідникові технології і матеріали, оптоелектроніка та сенсорна техніка» (м. Київ), Інститут електрозварювання імені Є.О. Патона (м. Київ), Інститут монокристалів (м. Харків), «Вуглемаш» (м. Донецьк), Інститут технічної теплофізики (м. Київ), «Київська політехніка» (м. Київ), «Інтелектуальні інформаційні технології» (м. Київ), «Укрінфотех» (м. Київ), «Агротехнопарк» (м. Київ), «Еко-Україна» (м. Донецьк), «Наукові і навчальні прилади» (м. Суми), «Текстиль» (м. Херсон), «Ресурси Донбасу» (м. Донецьк), Український мікробіологічний центр синтезу та новітніх технологій (УМБІЦЕНТ) (м. Одеса), «Яворів» (Львівська область) визначено Законом України «Про спеціальний режим інвестиційної та інноваційної діяльності технологічних парків»¹.

Технологічний парк (технопарк) – це група юридичних осіб, які уклали договір про спільну діяльність без створення юридичної особи та без об'єднання вкладів учасників технологічного парку з метою створення організаційних засад щодо забезпечення діяльності учасників технологічного парку у виконанні проектів технологічних парків з виробничого впровадження наукоємних розробок, високих технологій та забезпечення промислового випуску конкурентоспроможної на світовому ринку продукції.

В адміністративно-територіальних межах міста Трускавець Львівської області на період 20 років створено спеціальну економічну зону туристсько-рекреаційного типу «Курортополіс «Трускавець». Особливості механізму функціонування цієї СЕЗ визначено Законом України «Про спеціальну економічну зону туристсько-рекреаційного типу «Курортополіс Трускавець»². Метою створення СЕЗ «Курортополіс Трускавець» є стимулювання інвестиційної та інноваційної діяльності, спрямованої на збереження та ефективного використання природних лікувальних ресурсів курорту Трускавець, прискорення економічних реформ у лікувально-оздоровчій галузі та розвиток туризму.

¹ ВВР. – 1999. – № 40. – Ст. 363.

² ВВР. – 1999. – № 18. – Ст. 189.

В Україні створені й діють й інші спеціальні (вільні) економічні зони:

- спеціальна економічна зона «Донецьк» та спеціальна економічна зона «Азов» (Закон України «Про спеціальні економічні зони та спеціальні режими інвестиційної діяльності в Донецькій області»¹;
- спеціальна економічна зона «Яворів» (Закон України «Про спеціальну економічну зону «Яворів»)²;
- спеціальна економічна зона «Славутич» (Закон України «Про спеціальну економічну зону «Славутич»)³;
- спеціальна економічна зона «Миколаїв» (Закон України «Про спеціальну економічну зону «Миколаїв»)⁴;
- спеціальна економічна зона «Порт Крим» (Закон України «Про спеціальний режим інвестиційної діяльності на територіях пріоритетного розвитку та спеціальну економічну зону «Порт Крим»)⁵;
- спеціальна економічна зона «Рені» (Закон України «Про спеціальну економічну зону «Рені»)⁶ та ін.

10.2. Порядок створення і ліквідації спеціальних (вільних) економічних зон

Спеціальні (вільні) економічні зони (СЕЗ) – один із важелів досягнення відкритості економіки України і стимулювання міжнародного економічного співробітництва на підставі залучення іноземних інвестицій. У поєднанні з іншими елементами загальної стратегії економічного розвитку держави СЕЗ спроможні забезпечити активізацію підприємницької діяльності, залучення нових технологій, розвиток ринкових методів господарювання, а в кінцевому варіанті – збільшення виробництва та поставки високоякісних товарів і послуг як на внутрішній, так і на зовнішній ринки.

Порядок створення і ліквідації спеціальних (вільних) економічних зон визначається Законом України «Про загальні принципи створення і функціонування спеціальних (вільних) економічних зон» та іншими актами законодавства України.

¹ ВВР. – 1999. – № 7. – Ст. 50.

² ВВР. – 1999. – № 15. – Ст. 82.

³ ВВР. – 1999. – № 32. – Ст. 263.

⁴ ВВР. – 2000. – № 42. – Ст. 349.

⁵ ВВР. – 2001. – № 9. – Ст. 40.

⁶ ВВР. – 2000. – № 25. – Ст. 196.

Створення СЕЗ повинно здійснюватися з урахуванням певних факторів розміщення, зокрема:

- сприятливе місцезнаходження з погляду зовнішніх і внутрішніх можливостей для реалізації поставлених цілей;
- наявність достатнього ресурсного потенціалу (природно-кліматичні умови, корисні копалини, трудові ресурси, науково-технічний потенціал тощо);
- забезпеченість об'єктами виробничої та соціальної інфраструктури згідно з міжнародними стандартами;
- розвинута система комунікацій, особливо засобів зв'язку, розгалужена транспортна мережа;
- відсутність (або врахування в документах про створення СЕЗ) екологічних обмежень і заборон відносно створення СЕЗ з урахуванням існуючих або передбачених антропогенних навантажень на навколишнє середовище.

Крім цих загальних для всіх територіально-господарських утворень факторів, повинні враховуватися специфічні умови, властиві окремим типам СЕЗ. Вони визначаються цільовою та функціональною спрямованістю кожної СЕЗ, її зв'язками із позазональною економікою, ступенем інтегрованості в національне та світове господарство, зв'язком з існуючими системами розселення, виробничими та іншими об'єктами. Слід також враховувати ступінь зацікавленості органів місцевого та регіонального самоврядування і населення у створенні на відповідній території СЕЗ.

Важливою передумовою ефективного функціонування СЕЗ є наявність конкретної програми її розвитку із визначенням цілей, етапів, завдань, спрямованих на створення відповідної фінансово-економічної інфраструктури (банківської, страхової, інвестиційної тощо), строків їх виконання, обсягів і джерел інвестицій.

Згідно із зазначеним Законом спеціальні (вільні) економічні зони створюються Верховною Радою України за ініціативою Президента України, Кабінету Міністрів України або місцевих Рад народних депутатів України та місцевої державної адміністрації. Статус і територія СЕЗ, а також строк, на який вона створюється, визначаються Верховною Радою України шляхом прийняття окремого закону для кожної СЕЗ.

У разі створення СЕЗ за ініціативою Президента України або Кабінету Міністрів України відповідне рішення може бути прийняте лише після одержання письмової згоди відповідної місцевої Ради народних депутатів та місцевої державної адміністрації, на території якої передбачається розташувати спеціальну (вільну) економічну зону.

У разі коли ініціатива створення СЕЗ належить місцевим Радам народних депутатів та місцевим державним адміністраціям, вони подають відповідну пропозицію Кабінету Міністрів України. Кабінет Міністрів України повинен розглянути пропозицію про створення СЕЗ у 60-денний строк від дня її надходження і подати висновок з цього питання до Верховної Ради України.

До Кабінету Міністрів України подаються документи, перелік яких визначено ст. 6 Закону, а саме:

- рішення місцевої ради та місцевої державної адміністрації з клопотанням про створення СЕЗ (у разі її створення за власною ініціативою) або письмову згоду відповідних місцевих рад та місцевих державних адміністрацій (у разі її створення за ініціативою Президента України або Кабінету Міністрів України);
- проект положення щодо її статусу та системи управління, офіційну назву СЕЗ;
- точний опис кордонів СЕЗ та карту її території;
- техніко-економічне обґрунтування доцільності створення і функціонування СЕЗ, яке має включати:
 - а) мету, функціональне призначення та галузеву спрямованість її діяльності;
 - б) етапи розвитку із зазначенням часу їх здійснення;
 - в) ступінь розвитку виробничої й соціальної інфраструктури, інфраструктури підприємництва та можливості їх розвитку в майбутньому;
 - г) вихідний рівень розвитку економічного, наукового та іншого потенціалу з урахуванням специфічних умов її створення;
 - д) рівень забезпеченості кваліфікованими кадрами;
 - е) обсяги, джерела та форми фінансування на кожному етапі її створення і розвитку;
 - є) обґрунтування режиму ціноутворення, оподаткування, митного регулювання, валютно-фінансового та кредитного механізму;
- проект Закону про створення конкретної СЕЗ.

Пропозиції щодо зміни статусу і території СЕЗ подаються в порядку, передбаченому Законом України «Про загальні принципи створення і функціонування спеціальних (вільних) економічних зон».

Спеціальна (вільна) економічна зона вважається ліквідованою з моменту закінчення строку, на який її було створено, якщо його не було продовжено Верховною Радою України. СЕЗ може

бути ліквідована Верховною Радою України до закінчення строку, на який її було створено, за поданням Президента України або Кабінету Міністрів України. Питання доцільності продовження строку функціонування СЕЗ або її дострокової ліквідації може бути передане для вивчення до комісії незалежних експертів, яку створює Верховна Рада України.

Верховна Рада України повинна розглянути подані пропозиції та в тримісячний строк від дня подання зазначеної пропозиції прийняти відповідне рішення. СЕЗ вважається ліквідованою з моменту прийняття відповідного закону про її ліквідацію.

Для вирішення майнових та інших питань, пов'язаних з ліквідацією СЕЗ, урегулювання фінансових відносин між органами господарського розвитку і управління СЕЗ та суб'єктами економічної діяльності СЕЗ Кабінетом Міністрів України створюється ліквідаційна комісія, яка набуває всіх повноважень щодо управління СЕЗ до остаточного вирішення всіх питань, пов'язаних з ліквідацією СЕЗ.

Спори, які виникають у зв'язку з ліквідацією СЕЗ між органом господарського розвитку і управління, суб'єктами економічної діяльності та ліквідаційною комісією, підлягають розгляду в суді України, а спори за участю іноземного суб'єкта економічної діяльності, що діє в цій зоні, – у суді за погодженням сторін, у тому числі за кордоном.

10.3. Правові засади управління спеціальними (вільними) економічними зонами

Відповідно до ст. 8 Закону структура, функції та повноваження органів управління СЕЗ визначаються залежно від її типу, розмірів, кількості працівників та (або) мешканців на території СЕЗ.

Органами управління СЕЗ незалежно від їх типу є:

- місцеві ради народних депутатів та місцеві державні адміністрації в межах своїх повноважень;
- орган господарського розвитку і управління СЕЗ, що створюється за участю суб'єктів економічної діяльності України та іноземних суб'єктів такої діяльності. Функції цього органу можуть бути покладені на одного із суб'єктів економічної діяльності СЕЗ.

Місцеві ради народних депутатів та місцеві державні адміністрації здійснюють свої повноваження на території СЕЗ з урахуванням специфіки її статусу, визначеної законом про її утворення.

Державне регулювання діяльності СЕЗ здійснюють органи державної виконавчої влади України, до компетенції яких входить контроль за додержанням вимог законодавства України на території, де створено СЕЗ. Органи державного управління України не несуть відповідальності за дії органу господарського розвитку і управління та суб'єктів економічної діяльності СЕЗ, якщо інше не передбачено законодавчими актами про створення СЕЗ або договором між ними. Орган господарського розвитку і управління СЕЗ та зазначені суб'єкти не несуть відповідальності за дії органів державного управління України.

Місцеві ради народних депутатів та місцеві державні адміністрації, на території яких розташована СЕЗ, здійснюють свої повноваження на території зони в повному обсязі, якщо законодавчими актами про створення СЕЗ не передбачено інше. Крім того, до їх повноважень належить:

- внесення пропозицій щодо змін у статусі СЕЗ у порядку, встановленому чинним законодавством;
- вирішення разом з органами державної виконавчої влади, суб'єктами економічної діяльності та профспілковими організаціями СЕЗ питань, пов'язаних зі специфікою правового та фінансового забезпечення, соціального захисту громадян України, які проживають на території зазначеної зони.

До повноважень місцевих рад народних депутатів та місцевих державних адміністрацій також належить укладення з органом господарського розвитку і управління СЕЗ генеральної угоди про передачу в її користування земельних ділянок, об'єктів інфраструктури, розташованих на цій території та природних ресурсів.

Місцеві ради народних депутатів та місцеві державні адміністрації, на території яких розташована СЕЗ, можуть мати своїх представників у керівництві органу господарського розвитку і управління СЕЗ.

Орган господарського розвитку і управління та суб'єкти економічної діяльності СЕЗ є самостійними в здійсненні своєї діяльності стосовно органів державного управління України, за винятками, передбаченими законодавчими актами України.

Функції та повноваження органу господарського розвитку і управління СЕЗ визначаються законом про створення конкретної СЕЗ. Орган забезпечує загальні умови її функціонування. Законом визначено виключну компетенцію органу, до якої належить:

- визначення перспективних напрямків розвитку СЕЗ;
- експлуатація та будівництво мереж транспорту, зв'язку, енергопостачання та інших об'єктів виробничої інфраструктури, що використовуються для загальних потреб;

- розвиток мережі комунікаційних зв'язків з партнерами за межами СЕЗ;
- організація міжнародних торгів з метою розміщення на території СЕЗ нових виробництв;
- упорядкування та надання суб'єктам господарської діяльності СЕЗ у користування земельних ділянок, об'єктів інфраструктури та передача їм у користування природних ресурсів;
- видача дозволів (ліцензій) суб'єктам господарської діяльності СЕЗ на будівництво нових господарських об'єктів, реєстрація суб'єктів економічної діяльності та інвестицій, здійснюваних у СЕЗ.

Виконавчим директором органу господарського розвитку і управління СЕЗ може бути як громадянин України, так і громадянин іншої країни, який працює за строковим контрактом.

Органи управління та їх компетенцію визначають закони про конкретні спеціальні (вільні) економічні зони. Так, наприклад, ст. 2 Закону України «Про спеціальну (вільну) економічну зону «Порто-франко» на території Одеського морського торгового порту» (в ред. 23.03.2000 р.) органами управління цієї зони визначено Одеську обласну державну адміністрацію, Одеську міську раду та орган господарського розвитку і управління СЕЗ «Порто-франко».

Одеська обласна державна адміністрація здійснює свої повноваження на території СЕЗ «Порто-франко» відповідно до Конституції України», Закону України «Про місцеві державні адміністрації, Закону України «Про спеціальну (вільну) економічну зону «Порто-франко» на території Одеського морського торгового порту»¹ та інших нормативно-правових актів. Зокрема, до її спеціальних повноважень стосовно СЕЗ «Порто-франко» віднесено:

- забезпечення необхідних умов функціонування державних органів, розташованих на території СЕЗ «Порто-франко»;
- затвердження положення про орган господарського розвитку та управління СЕЗ «Порто-франко»;
- розгляд і затвердження в порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України, інвестиційних проектів, які реалізуються на території СЕЗ;
- регулювання залучення до роботи в СЕЗ «Порто-франко» іноземних працівників;
- надання центральним органам виконавчої влади інформації щодо функціонування СЕЗ;

¹ ВВР. – 2000. – № 26. – Ст. 208.

- затвердження порядку укладення договору (контракту) з суб'єктом СЕЗ «Порто-франко» про умови реалізації інвестиційного проекту;
- затвердження порядку реєстрації суб'єктів СЕЗ «Порто-франко»;
- здійснення інших повноважень, передбачених Законом України «Про спеціальну (вільну) економічну зону «Порто-франко» на території Одеського морського торгового порту».

Одеська міська рада здійснює свої повноваження на території СЕЗ згідно з Конституцією України, Законом України «Про місцеве самоврядування, Законом України «Про спеціальну (вільну) економічну зону «Порто-франко» на території Одеського морського торгового порту» та іншими нормативно-правовими актами. Зокрема, до її спеціальних повноважень стосовно СЕЗ «Порто-франко» віднесено:

- визначення стратегічних напрямків розвитку СЕЗ «Порто-франко»;
- внесення пропозицій щодо змін у статусі СЕЗ у порядку, встановленому чинним законодавством України;
- здійснення інших повноважень, передбачених Законом України «Про спеціальну (вільну) економічну зону «Порто-франко» на території Одеського морського торгового порту».

Органом господарського розвитку й управління СЕЗ «Порто-франко», положення про який затверджує Одеська обласна державна адміністрація, є Одеський морський торговий порт, до компетенції якого належить:

- організація облаштування території СЕЗ «Порто-франко»;
- організація та контроль за будівництвом об'єктів виробничої та невиробничої інфраструктури і розвиток мережі комунікаційного зв'язку;
- укладення договору (контракту) із суб'єктом СЕЗ «Порто-франко» щодо умов реалізації інвестиційного проекту в порядку, встановленому Одеською обласною державною адміністрацією;
- укладення договорів на виконання підрядних робіт щодо облаштування території СЕЗ «Порто-франко», будівництва об'єктів виробничої та невиробничої інфраструктури, розвитку мережі комунікаційного зв'язку;
- укладення договорів щодо експлуатації об'єктів інфраструктури СЕЗ «Порто-франко»;
- видача дозволів суб'єктам СЕЗ на будівництво нових господарських об'єктів, що реалізують на території зони інвестиційні проекти, затвержені Одеською обласною державною адміністрацією;

- участь у розробці і реалізації інвестиційних проєктів;
- реєстрація суб'єктів СЕЗ «Порто-франко», що реалізують на території СЕЗ «Порто-франко» інвестиційні проєкти, затверджені Одеською обласною державною адміністрацією;
- підготовка пропозицій Одеській міській раді щодо ставок орендної плати, розмірів плати і тарифів на комунальні послуги;
- проведення разом із відповідними органами заходів щодо забезпечення законності та правопорядку, економічної та екологічної безпеки на території СЕЗ «Порто-франко»;
- організація підготовки (перепідготовки) кадрів;
- виконання інших функцій і повноважень, визначених в положенні й переданих до його компетенції іншими органами управління СЕЗ «Порто-франко».

Відповідно до Закону України «Про спеціальну економічну зону туристсько-рекреаційного типу «Курортополіс Трускавець»¹ органами управління СЕЗ «Курортополіс Трускавець» є Трускавецька міська рада та її виконавчий комітет у межах своїх повноважень, а також орган господарського розвитку та управління СЕЗ «Курортополіс Трускавець», утворений Трускавецькою міською радою за участю суб'єктів підприємницької діяльності, які діють на території СЕЗ «Курортополіс Трускавець».

Трускавецька міська рада та її виконавчий комітет здійснюють свої повноваження на території СЕЗ «Курортополіс Трускавець» відповідно до Конституції України, Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні», Закону України «Про спеціальну економічну зону туристсько-рекреаційного типу «Курортополіс Трускавець» та інших нормативно-правових актів. Виконавчий комітет Трускавецької міської ради здійснює свої повноваження щодо управління СЕЗ «Курортополіс Трускавець» відповідно до власних (самоврядних) повноважень та делегованих повноважень згідно із Законом України «Про місцеве самоврядування в Україні». До сфери повноважень Трускавецької міської ради та її виконавчого комітету належить:

- внесення пропозицій про зміни в статусі СЕЗ «Курортополіс Трускавець» в порядку, встановленому законодавством України;
- затвердження стратегічних та поточних програм розвитку СЕЗ «Курортополіс Трускавець»;
- забезпечення необхідних умов функціонування державних органів, розташованих на території СЕЗ «Курортополіс Трускавець»;

¹ ВВР. – 1999. – № 18. – Ст. 189.

- укладення з органом господарського розвитку та управління СЕЗ «Курортополіс Трускавець» генеральної угоди про передачу йому в користування земельних ділянок, об'єктів інфраструктури, розташованих на території СЕЗ «Курортополіс Трускавець», та природних ресурсів місцевого значення;
- укладення договору (контракту) із суб'єктом СЕЗ «Курортополіс Трускавець» щодо умов реалізації інвестиційного проекту в порядку, встановленому Трускавецькою міською радою;
- розгляд і затвердження в порядку, установленому Кабінетом Міністрів України, інвестиційних проектів, що реалізуються на території СЕЗ «Курортополіс Трускавець»;
- утворення, ліквідація, реорганізація органу господарського розвитку та управління СЕЗ «Курортополіс Трускавець»;
- здійснення інших повноважень, передбачених законодавством.

Органом господарського розвитку СЕЗ «Курортополіс Трускавець» є юридична особа, утворена Трускавецькою міською радою за участю суб'єктів підприємницької діяльності, які діють на території СЕЗ «Курортополіс Трускавець». На орган господарського розвитку та управління СЕЗ «Курортополіс Трускавець» покладається:

- організація облаштування території СЕЗ «Курортополіс Трускавець»;
- організація і контроль за будівництвом об'єктів виробничої та невиробничої інфраструктури і забезпечення розвитку мережі комунікаційних зв'язків;
- укладення договорів на виконання підрядних робіт щодо облаштування території СЕЗ «Курортополіс Трускавець», будівництва об'єктів виробничої та невиробничої інфраструктури, розвитку мережі комунікаційних зв'язків;
- укладення договорів про експлуатацію об'єктів інфраструктури;
- укладення з суб'єктами СЕЗ «Курортополіс Трускавець» у межах повноважень, наданих Трускавецькою міською радою, договорів оренди земельних ділянок, використання природних ресурсів місцевого значення та об'єктів інфраструктури СЕЗ «Курортополіс Трускавець»;
- участь у реалізації інвестиційних проектів;
- реєстрація суб'єктів СЕЗ «Курортополіс Трускавець», що реалізують на території СЕЗ «Курортополіс Трускавець» інвестиційні проекти, затверджені виконавчим комітетом Трускавецької міської ради;
- підготовка пропозицій Трускавецькій міській раді щодо ставок орендної плати, розмірів плати за комунальні послуги, тарифів;

- здійснення разом із відповідними органами заходів щодо забезпечення законності і правопорядку, економічної та екологічної безпеки на території СЕЗ «Курорттополіс Трускавець»;
- регулювання залучення до роботи в СЕЗ «Курорттополіс Трускавець» іноземних працівників;
- складання та подання статистичної звітності про функціонування СЕЗ «Курорттополіс Трускавець» відповідно до законодавства України;
- виконання інших функцій і повноважень, визначених в положенні (статуті) та переданих до його компетенції іншими органами управління СЕЗ «Курорттополіс Трускавець».

Контрольні питання

1. З якою метою створюються спеціальні (вільні) економічні зони?
2. Які типи спеціальних (вільних) економічних зон передбачено чинним законодавством? Чи може бути створена СЕЗ такого типу, який не передбачений чинним законодавством?
3. Які нормативно-правові акти визначають порядок створення СЕЗ?
4. Який установлено порядок ліквідації СЕЗ?
5. Які органи належать до органів управління СЕЗ?
6. Які висуваються вимоги до виконавчого директора органу господарського розвитку і управління СЕЗ?

Державне управління інвестиційною діяльністю в Україні

11.1. Поняття державного регулювання і державного управління інвестиційною діяльністю

На сучасному етапі держава намагається створити цілісну програму соціально-економічного розвитку, реформувати економіку, забезпечити необхідні механізми господарювання, відповідну фінансово-бюджетну, кредитну та грошову систему.

Разом з цим сфера безпосереднього державного управління економікою сьогодні звужується. Важливим інструментом державного регулювання економікою, як і державного управління в цілому, є право. Україна, як суверенна держава зробила значні кроки у створенні своєї власної цілісної правової системи. За останні роки Верховною Радою України прийнято багато законів, які регулюють відповідні відносини, пов'язані з власністю, підприємництвом, банківською, інвестиційною та зовнішньоекономічною діяльністю, оподаткуванням, захистом прав споживача, здійсненням валютної політики, приватизацією тощо.

Вплив держави на інвестиційну діяльність здійснюється шляхом державного регулювання та державного управління цією діяльністю, які не слід ототожнювати. Державне регулювання поділяється на економічне (економіко-правове) та соціальне (соціально-правове). Економічне регулювання інвестиційною діяльністю призначене для досягнення переважно економічних результатів. Прикладом такого регулювання є антимонопольне законодавство, яке впливає на більшість суб'єктів підприємницької діяльності взагалі й інвестиційної зокрема. Соціальне ж регулювання в основному переслідує соціальні цілі, і прикладом його є захист зовнішнього середовища.

При здійсненні державного регулювання інвестиційною діяльністю необхідним є поєднання державного регулювання та

економічної свободи суб'єктів інвестиційної діяльності, саморегулювання, тобто соціально-орієнтоване, публічно-правове регулювання. Державне регулювання – це один із напрямків державного впливу на розвиток інвестиційних процесів, поряд із плануванням, стимулюванням, контролем, моніторингом та державним протекціонізмом. Державне регулювання як елемент системи державного впливу на інвестиційну діяльність реалізується шляхом використання регулятивних повноважень, які надані державним органам. Регулювання та відповідні його організаційно-правові засоби належать до системи державного впливу на інвестиційну діяльність і на економіку взагалі методами безпосереднього державного контролю та опосередкованими контрольними механізмами.

Державне регулювання інвестиційною діяльністю ґрунтується на законодавстві, яке має переважно імперативний характер. Узагалі державне регулювання інвестиційною діяльністю розуміється як форма державного впливу на інвестиційну діяльність, який здійснюється винятково державними органами і спрямований на певне звуження можливостей вибору того чи іншого варіанта поведінки суб'єктів, а також на коригування їх поведінки шляхом застосування норм, що забезпечуються юридичною відповідальністю.

Наскільки важливе значення має законодавче регулювання для вирішення складних проблем економічного розвитку свідчить, зокрема, досвід створення та розвитку правових умов іноземного інвестування. Залучення іноземних інвестицій є одним із суттєвих засобів фінансування виробничого, соціально-економічного та науково-технічного розвитку держави¹.

Хоча державне регулювання інвестиційної діяльності ґрунтується на законодавстві, проте не вичерпується ним, оскільки це складний багатогранний процес, що охоплює цілий комплекс різних організаційно-правових засобів. Самі по собі правові засоби, закріплені в чинному законодавстві, не можуть забезпечити інвестиційну діяльність без відповідного високоякісного механізму їх застосування на практиці, що передбачає наявність певної організаційної структури, повноважень відповідних органів, підготовку кадрів тощо. Для досягнення організованості правових засобів недостатньо лише нормативної регламентації,

¹ Державне управління в Україні: Навч. посібник / За заг. ред. д.ю.н., проф. В.Б. Авер'янова. – К.: Інститут держави і права ім. В.М. Корецького, 1999. – С. 183–186.

важливе їх належне застосування, що неможливо без належного функціонування державних органів, які застосовують правові засоби¹.

Інвестиційна діяльність є суспільно корисною діяльністю, але інвестори, здійснюючи її з метою отримання прибутку, не завжди враховують суспільні інтереси – суспільства в цілому, територіальної громади, окремих верств населення тощо стосовно безпечних і належних умов життя, праці, харчування. Прагнучи отримати максимальний прибуток, інвестори можуть порушувати при цьому вимоги щодо якості продукції, робіт, послуг, які надаються іншим; збереження довкілля, раціонального використання природних ресурсів; дотримання умов містобудування; дотримання норм антимонопольного законодавства; підтримання конкурентного середовища на ринку інвестицій та утримання від недобросовісної конкуренції тощо.

Забезпечити здійснення інвестиційної діяльності з урахуванням суспільних інтересів у масштабі країни спроможна лише держава як виразник таких інтересів. У зв'язку з цим українським законодавством передбачається державне регулювання інвестиційної діяльності.

Державне регулювання – це вид діяльності держави, що полягає в здійсненні нею управлінського, тобто організуючого впливу на ті сфери і галузі суспільного життя, які вимагають певного втручання держави шляхом використання повноважень виконавчої влади².

Найважливішою характеристикою управління, що визначає його призначення, є його мета. А тому державне управління і здійснюється задля певних досягнень у тій чи іншій сфері (галузі) діяльності. Державне управління інвестиційною діяльністю здійснюється з метою реалізації економічної, науково-технічної і соціальної політики. Воно визначається показниками економічного і соціального розвитку України, державними і регіональними програмами розвитку народного господарства, державним і місцевими бюджетами, а також обсягами державного фінансування інвестиційної діяльності, що передбачені бюджетами.

¹ Більш докладно див.: Ластовецький А.С. Функції держави щодо регулювання підприємницької діяльності // Правова держава: щорічник наукових праць. Вип. 8. – К.: Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, 2001. – С. 254–262.

² Державне управління в Україні: Навч. посібник / За заг. ред. д.ю.н., проф. В.Б. Авер'янова. – К.: Інститут держави і права ім. В.М. Корецького, 1999. – С. 260.

Згідно з чинним законодавством можуть створюватися пільгові умови інвесторам, які здійснюють інвестиційну діяльність у найбільш важливих для задоволення суспільних потреб напрямках, насамперед у соціальній сфері, технічному і технологічному вдосконаленні виробництва, у створенні нових робочих місць для громадян, які потребують соціального захисту, у впровадженні відкриттів і винаходів в агропромисловому комплексі, у реалізації програм ліквідації наслідків Чорнобильської аварії, у виробництві будівельних матеріалів, у галузі освіти, культури, охорони навколишнього середовища та здоров'я.

Статтею 12 Закону України «Про інвестиційну діяльність» передбачено, що державне регулювання інвестиційної діяльності включає управління державними інвестиціями, а також регулювання умов інвестиційної діяльності та контроль за її здійсненням усіма інвесторами й учасниками інвестиційної діяльності. Управління державними інвестиціями здійснюється державними та місцевими органами державної влади й управління та включає планування, визначення умов і виконання конкретних дій з інвестування бюджетних і позабюджетних коштів.

Законодавством визначені напрямки регулювання умов інвестиційної діяльності, до яких належать:

- система податків з диференціацією суб'єктів і об'єктів оподаткування, податкових ставок і пільг. З метою регулювання інвестиційного попиту Верховною Радою України може вводитися диференційований податок на інвестиції;
- проведення кредитної та амортизаційної політики, у тому числі шляхом прискорення амортизації основних фондів. Пільги по амортизації можуть установлюватися диференційовано для окремих галузей і сфер економіки, елементів основних фондів, видів устаткування;
- надання фінансової допомоги у вигляді дотацій, субсидій, бюджетних позик на розвиток окремих регіонів, галузей, виробництв;
- державні норми та стандарти;
- антимонопольні заходи;
- роздержавлення і приватизація власності;
- визначення умов користування землею, водою та іншими природними ресурсами;
- політика ціноутворення;
- проведення державної експертизи інвестиційних програм та проектів будівництва;
- інші заходи.

Рішення щодо державних республіканських інвестицій приймаються на основі прогнозів економічного та соціального розвитку держави, схем розвитку та розміщення продуктивних сил, цільових науково-технічних і комплексних програм, техніко-економічних обґрунтувань, що визначають доцільність цих інвестицій.

Проекти цільових комплексних державних програм розробляються в порядку, що визначається Кабінетом Міністрів України з участю зацікавлених державних органів і громадських організацій та подаються Кабінетом Міністрів України на затвердження до Верховної Ради України у складі Основних напрямів економічного і соціального розвитку держави. Верховна Рада України затверджує в складі Основних напрямів економічного і соціального розвитку держави обсяги державних інвестицій, здійснюваних за рахунок державного бюджету.

Закон України «Про інвестиційну діяльність» визначає як одну із форм реалізації державних інвестицій державне замовлення на виконання робіт у капітальному будівництві. Державне замовлення розміщується, як правило, на конкурсній основі з урахуванням економічної вигідності цих замовлень для підприємств і організацій.

Державні, міждержавні та регіональні інвестиційні проекти і програми, які реалізуються за рахунок бюджетних та позабюджетних коштів, підлягають обов'язковій державній експертизі в повному обсязі. Інвестиції за рахунок інших джерел підлягають державній експертизі з питань дотримання екологічних та санітарно-гігієнічних вимог. Відповідно до ч. 1 ст. 8 Закону України «Про інвестиційну діяльність» інвестор зобов'язаний здійснити експертизу інвестиційних проектів щодо дотримання технологічних, санітарно-гігієнічних, радіаційних, екологічних та архітектурних вимог і отримати відповідний висновок. Це зумовлено тим, що відповідно до ч. 2 ст. 4 цього Закону забороняється інвестування в об'єкти, які не відповідають вищеназваним вимогам, а також порушують права та інтереси фізичних, юридичних осіб і держави.

Державна експертиза інвестиційних програм і проектів здійснюється в порядку, який визначено Кабінетом Міністрів України, але в разі необхідності така експертиза може бути здійснена експертними комісіями, створеними Верховною Радою України.

11.2. Зміст, принципи і функції державного управління інвестиційною діяльністю

Основне призначення державного управління полягає в організації виконання правових актів та інших рішень державних органів шляхом різнобічного владно-розпорядчого впливу на суспільні відносини і процеси¹.

Державне управління інвестиційною діяльністю визначається як підзаконна, юридично-владна виконавча та розпорядча діяльність відповідних органів виконавчої влади по здійсненню покладених на них функцій управління, необхідних у процесі управління економічним розвитком країни².

Державне управління інвестиційною діяльністю здійснюється на підставі певних, закріплених у законодавстві принципів. Принципом взагалі називають керівну ідею, основне правило поведінки. Принцип державного управління являє собою закономірність, відношення або взаємозв'язок суспільно-політичної природи та інших груп елементів державного управління, які виражені у вигляді певного наукового положення, закріпленого правом, і застосовуються в теоретичній або практичній діяльності людей по управлінню³. Ураховуючи специфіку інвестиційних правовідносин, можна вважати, що принципи управління інвестиційною діяльністю – це об'єктивні закономірності організації та здійснення державою функцій управління, спрямованих на забезпечення ефективного залучення та використання інвестицій.

У юридичній літературі існують різні підходи до класифікації принципів державного управління інвестиційною діяльністю. На наш погляд, найбільш оптимальним є підхід А.В. Омельченко, який розрізняє соціально-політичні, організаційні та спеціальні принципи⁴.

Соціально-політичні принципи сформульовані в результаті пізнання соціальної природи державного управління, загальних закономірностей та основних особливостей його розвитку. До соціально-політичних принципів належать: демократизм, народність, рівноправність, рівність усіх перед законом, законність, гласність, об'єктивність.

¹ Державне управління: проблеми адміністративно-правової теорії та практики / За заг. ред. В.Б. Авер'янова. – К.: Факт, 2003. – С. 13.

² Омельченко А.В. Інвестиційне право. – К.: Атіка, 1999. – С. 107–108.

³ Атаманчук Г.В. Теория государственного управления. Курс лекций. – М.: Юрид. лит., 1997. – С. 188.

⁴ Омельченко А.В. Інвестиційне право. – К.: Атіка, 1999. – С. 108.

Організаційні принципи відображають характер, закономірності та специфіку організаційної структури державного управління інвестиційною діяльністю і є відправною точкою при формуванні та вдосконаленні організаційної структури, а також при організації державно-управляючого впливу. До них належать: єдність системи державної влади; територіально-галузевий принцип; принцип поєднання колегіальності та єдиноначальності; лінійно-функціональний принцип, оперативна самостійність.

Але державне управління інвестиційною діяльністю має також базуватись і на *спеціальних принципах*, до яких належать:

- принцип взаємної відповідальності інвесторів і держави;
- принцип дотримання основних прав і свобод інвестора;
- принцип юридичної відповідальності інвесторів за порушення вимог законодавства України або міжнародних договорів;
- принцип послідовної централізації інвестиційного процесу та розширення змішаного фінансування інвестиційних проектів;
- принцип залучення іноземних інвестицій переважно для реалізації державних пріоритетних програм (проектів), спрямованих на здійснення структурної перебудови економіки надання переваги завершенню раніше розпочатих будов, технічному переоснащенню і реконструкції діючих підприємств;
- принцип удосконалення законодавства про інвестиційну діяльність.

Зміст державного управління інвестиційною діяльністю визначається характером функцій, які реалізуються в процесі цієї діяльності. Функцію державного управління можна визначити як частину управлінської діяльності держави, що здійснюється на основі закону чи іншого правового акту органами виконавчої влади притаманними їм методами для виконання завдань державного управління¹.

Під функціями державного управління розуміються об'єктивно обумовлені дії, складова частина виконавчо-розпорядчої діяльності органів виконавчої влади (їх посадових осіб), що здійснюються від імені держави з метою реалізації її завдань в економічній, соціально-культурній та адміністративно-політичній сферах суспільного життя.

Узагальнення й аналіз відповідних наукових досліджень та практики здійснення державного управління свідчать, що функціям управління економікою взагалі й інвестиційною діяльністю

¹ Адміністративне право України / За ред. Ю.П. Битяка. – Х.: Право, 2000. – С. 116.

зокрема, як і управлінським функціям в інших сферах діяльності, притаманні відповідні ознаки. Функції державного управління інвестиційною діяльністю є складовим елементом управлінської діяльності; вони є частиною державних функцій і здійснюються від імені держави відповідними органами виконавчої влади (посадовими особами); вони, як правило, мають державно-владний характер і закріплюються в правовій формі; вони розподіляються між різними органами державної виконавчої влади з урахуванням сфер, галузей, регіонів тощо; вони реалізуються через прямі та зворотні зв'язки між суб'єктами і об'єктами державного управління, розкривають процес їх взаємодії¹.

Функції управління інвестиційною діяльністю є різновидом функцій державного управління і, як їх різновид, уособлюють господарсько-організаційну функцію держави, що реалізується нею щодо народногосподарського комплексу як керованого і регульованого об'єкта. Узагалі зміст і обсяг конкретних функцій управління інвестиційною діяльністю обумовлені завданнями органу державного управління, через який держава здійснює свою господарсько-організаційну функцію, цілеспрямовану регуляторну політику у відповідній сфері економіки.

У процесі управління інвестиційною діяльністю реалізуються (здійснюються) різноманітні за своїм змістом та призначенням функції, які можна об'єднати в три групи: загальні, спеціальні та допоміжні.

Загальні функції справляють об'єктивно необхідний вплив на певні процеси, що відбуваються, зокрема, у господарській, політичній, соціально-культурній та інших сферах. Ці функції є основними, притаманними будь-якому управлінню, незалежно від того, на якому рівні та в яких галузях вони здійснюються. До загальних функцій належать: інформаційна, прогнозування, планування, організаційна, регулювання, координаційна, обліку та контрольна.

Інформаційна функція є функцією, яка надає можливість мати уявлення про характер і стан об'єкта управління, своєчасно приймати необхідні рішення задля досягнення поставлених цілей управління. А тому жоден керівний орган не може здійснювати діяльність з управління, не маючи відповідної інформації. Ця функція за змістом передбачає збір, фіксацію, обробку, зберігання, аналіз інформації та передачу її іншим органам. У процесі виконання цієї функції при здійсненні державного управління

¹ Нагребельний В.П. Правові засади вдосконалення державного управління економічною сферою // *Правова держава: Щорічник наукових праць*. Вип. 11. – К.: Видавничий дім «Юридична книга», 2000. – С. 217.

інвестиційною діяльністю необхідним є створення реєстрів інвестиційних проєктів, інформаційних банків даних з інформацією про обсяг, види, форми та об'єкти інвестування. Необхідно мати банки даних з інформацією про потенційних інвесторів та про тих, хто вже здійснює інвестиційну діяльність, про проміжні результати здійснення інвестиційних проєктів.

Прогнозування – це наукове передбачення, систематичне дослідження стану, структури, динаміки та перспектив управлінських явищ і процесів, притаманних суб'єкту й об'єкту управління. Необхідність у прогнозуванні випливає із самої природи державного управління інвестиційною діяльністю, бо воно має розв'язувати як повсякденні завдання, так і перспективні проблеми. Прогнозування обумовлене також характером об'єкта управління, що відрізняється значною динамічністю. Оскільки не можна здійснювати управлінські дії без знання їх наслідків, управлінська система має бути прогнозованою. В управлінському процесі прогнозування використовується і як функція, і як принцип, і як метод управління. Тому органи виконавчої влади при здійсненні управління інвестиційною діяльністю повинні розробляти прогнози, управляти ними і вирішувати свої завдання на їх підставі. Особливо великого значення прогнозування набуває при визначенні можливих наслідків іноземного інвестування в країні взагалі й інвестування на рівні окремих галузей, територій, підприємств зокрема.

Функція планування полягає у визначенні мети, напрямів, завдань, засобів реалізації економічних, соціальних та інших процесів, розробленні програм, за допомогою яких повинна бути досягнута мета інвестиційної діяльності. Шлях реалізації функції планування інвестиційної діяльності має такий вигляд: необхідність здійснення інвестицій – завдання – функція – рішення. Методика планування ґрунтується на принципах науковості, комплексності, багатоваріантності інвестиційних рішень, вибору оптимального варіанта здійснення (залучення) інвестицій, нормативності.

Функція планування знаходиться в тісному зв'язку з прогнозуванням, а в ряді випадків переплітається з ним і є за своєю сутністю, формою вираження. Як функція, планування знаходить своє вираження в актах державних органів, у яких відображаються кількісні та якісні планові показники розвитку інвестиційних процесів на певний період. Ця функція може здійснюватися при визначенні обсягів залучення іноземних інвестицій за певний період часу, встановленні переліку пріоритетних сфер та об'єктів

іноземного інвестування, визначенні обсягів інвестування в конкретні галузі економіки, інші об'єкти інвестування, а також при встановленні інших параметрів інвестування.

Організаційна функція пов'язана зі створенням організаційного механізму. За допомогою цієї функції створюється та формується система, що управляє, і система, якою управляють. Отже, метою організаційної функції є створення керуючої та керованої систем, а також встановлення зв'язків і відносин між ними. Особливість цієї функції полягає в тому, що вона єдина забезпечує взаємозв'язок і ефективність всіх інших функцій управління. До змісту організаційної функції належить створення органів управління інвестиційною діяльністю, побудову структури апарату управління, формування управлінських підрозділів, ланок, розроблення положень про органи управління інвестиційною діяльністю, встановлення взаємозв'язків між управлінськими структурами, підбір та розстановка кадрів тощо. Організація також означає реорганізацію і ліквідацію органів управління, підприємств і установ¹. Таким чином, завдяки цій функції створюються, ліквідуються та реорганізуються суб'єкти державного управління інвестиційною діяльністю, встановлюються і реалізуються їх функції, права і обов'язки, визначається структура тощо.

На думку А.В. Омельченко, цю функцію можна розглядати у двох аспектах: по-перше, як діяльність з побудови та вдосконалення структури якої-небудь системи і, по-друге, як діяльність із проведення в життя управлінських рішень у рамках функціонування визначеної та достатньо стабільної системи¹.

Функція регулювання забезпечує досягнення необхідного стану упорядкування та стійкості системи управління. Регулювання інвестиційної діяльності охоплює головним чином поточні заходи щодо будь-яких відхилень від завдань і заданих інвестиційних програм. За допомогою регулювання здійснюється безпосереднє керівництво інвестиційною діяльністю і поведінкою учасників інвестиційної діяльності. Під впливом регулювання інвестиційні процеси відбуваються в заданому напрямку та відповідно до заданої програми. Необхідність оперативного регулювання обумовлена виключно мобільністю самого управління. Здатність управлінської системи самостійно зберігати рівновагу щодо збурюючих впливів або відхилень є результатом здійснення

¹ Адміністративне право України: Підручник / За ред. Ю.П. Битяка. – Х.: Право, 2000. – С. 117.

² Омельченко А.В. Інвестиційне право. – К.: Атіка, 1999. – С. 110.

функції регулювання. Таким чином, за допомогою регулювання спрямовується діяльність і поведінка об'єкта управління з метою досягнення запланованих результатів. Через регулювання здійснюється безпосередній зв'язок між суб'єктом і об'єктом управління.

Координаційна функція забезпечує узгодження діяльності систем управління. Завдяки координуванню узгоджуються дії не тільки керівників усередині управлінської ланки, а й дії керівників інших управлінських структур. Іншими словами, реалізація цієї функції дозволяє узгоджувати дії різних органів, підприємств та організацій при досягненні будь-яких спеціальних цілей, наприклад, по залученню та використанню іноземних інвестицій в Україні.

Функція обліку пов'язана зі збиранням, передачею, зберіганням та обробкою даних, реєстрацією і групуванням відомостей про діяльність системи управління, наявність і витрати ресурсів тощо. Облік є передумовою контролю.

Контроль є невід'ємною складовою управління інвестиційною діяльністю і призначений для підвищення ефективності цього управління та здійснення в межах, визначених правовими нормами. А отже, і сама система державного контролю, як і система його органів, будується в тісному зв'язку з потребами забезпечення державного управління інвестиційною діяльністю.

Виходячи з розуміння суті контролю у сфері управління як спостереження за відповідністю діяльності керованого об'єкта тим приписам, які він отримав від керуючого суб'єкта, та виконанням прийнятих рішень, то він є конкретним самостійним видом роботи. Функція контролю полягає в аналізі і зіставленні фактичного стану в тій чи іншій галузі з вимогами, які поставлені перед ними, аналізом відхилень у виконанні поставлених завдань та причин цих відхилень, а також з оцінкою діяльності й доцільності саме такого шляху. Така специфічність призначення контролю надає змогу виділити його серед інших функцій управління, створити спеціальні органи, які не виконують або майже не виконують інших, крім контролю, державних функцій, визначити компетенцію цих органів.

У державному управлінні контроль перебуває в тісному зв'язку з іншими функціями управління і разом з тим призначений для оцінки відповідності здійснення цих функцій завданням, що стоять перед управлінням. Контроль забезпечує конкретність управління й здійснення його відповідно до прийнятих рішень. За допомогою контролю суб'єкт управління отримує ін-

формацію про результати діяльності, а також про ті помилки та зміни ситуації, що можуть призвести до невиконання поставлених завдань чи отримання зовсім інших результатів¹. Функція контролю має свої особливості відносно інших функцій. Так, якщо планування ставить завдання, організація приводить систему управління в стан можливості виконання цього завдання, то контроль характеризується універсальністю стосовно управлінської системи. Контроль покликаний постійно надавати інформацію про дійсний стан справ щодо виконання завдань.

Контроль починається з одержання інформації про стан об'єкта і закінчується прийняттям рішень, які передбачають відповідну корекцію в системі управління для досягнення запланованої мети. Контроль ґрунтується на принципі зворотних зв'язків, які існують при будь-якій взаємодії суб'єкта і об'єкта в системі управління. Таким чином, за допомогою контрольної функції визначається ступінь відповідності процесу функціонування об'єктів інвестування прийнятим управлінським рішенням, виявляються результати впливу органів державного управління на процес інвестування та відхилень від управлінських рішень у цій галузі.

Проаналізувавши спеціальні функції державного управління інвестиційною діяльністю, їх можна поділити на дві групи – функції із залучення інвестицій та функції з використання інвестицій².

Серед спеціальних функцій державного управління інвестиційною діяльністю виділяються:

- формування державної політики щодо залучення інвестицій;
- участь у міжнародному економічному співробітництві, роботі міжнародних економічних і фінансових організацій з метою залучення іноземних інвестицій, укладення міжнародних договорів з питань іноземного інвестування;
- визначення пріоритетних напрямків структурно-інвестиційної політики, пріоритетних напрямків використання інвестицій;
- здійснення обліку інформації стосовно джерел інвестицій, потреб у їх залученні, напрямів та ефективності використання;
- створення сприятливих умов для діяльності інвесторів на території України.

¹ Державне управління в Україні / За заг. ред. д.ю.н., проф. В.Б. Авер'янова. – К., 1999. – С. 127.

² Державне управління: теорія і практика / За заг. ред. В.Б. Авер'янова. – К.: Юрінком Інтер, 1998. – С. 306–307.

До функцій з використання інвестицій можна віднести:

- організацію експертизи та конкурсного відбору інвестиційних проектів і програм, пошук їх виконавців;
- організацію збору, вивчення й узагальнення пропозицій суб'єктів інвестиційної діяльності щодо надання та отримання інвестицій, ведення обліку заявок інвесторів і реципієнтів на участь в інвестиційних проектах і програмах;
- здійснення реєстрації інвестиційних проектів і програм.

Спеціальними функціями державного управління інвестиційною діяльністю, які втілюють в собі таку загальну функцію управління, як інформаційна, є:

- інформування відповідних державних органів про можливість надання інвесторам пільг, що можуть бути передбачені законодавством і міжнародними договорами України;
- надання консультацій і забезпечення обміну інформацією між українськими та іноземними учасниками інвестиційних процесів, сприяння формуванню інфраструктури для забезпечення інвестиційної сфери міжнародного співробітництва в Україні;
- створення системи інформаційного супроводу проектів і програм міжнародного інвестиційного співробітництва, використання накопиченої інформації для економічної оцінки інвестиційних проектів і програм, надання довідок, ведення звітності.

У юридичній літературі також виділяються допоміжні (обслуговуючі) функції державного управління інвестиційною діяльністю, до яких належать: оформлення та розмноження необхідних документів, здійснення діловодства, забезпечення господарськими засобами¹.

11.3. Форми державного управління інвестиційною діяльністю

Державне управління інвестиційною діяльністю розглядається як складова частина державного управління економікою країни. У сфері управління інвестиційною діяльністю можна виділити загальні та спеціальні форми державного управління інвестиційною діяльністю.

¹ Державне управління: теорія і практика / За заг. ред. В.Б. Авер'янова. – К.: Юрінком Інтер, 1998. – С. 307–308.

Форми управління – це зовнішній вияв конкретних дій, які здійснюються органами виконавчої влади для реалізації поставлених перед ними завдань. Форми управлінської діяльності визначаються характером відносин у сфері управління інвестиційною діяльністю. Вони складаються в процесі виконавчої та розпорядчої діяльності уповноважених органів виконавчої влади. Управлінська діяльність викликає різні наслідки: одні дії призводять до юридичних наслідків, інші не призводять.

При здійсненні державного управління інвестиційною діяльністю застосовуються правові та неправові форми. Правові форми – це діяльність органів управління, пов'язана з виданням правових актів, які тягнуть за собою певні юридичні наслідки, тобто зумовлюють виникнення, зміну або припинення відповідних інвестиційних правовідносин між суб'єктом і об'єктом управління. Під час практичного виконання завдань, покладених на апарат управління, вони реалізують розпорядчі повноваження, змістом яких є виконання вимог закону і організація застосування правових норм, а в передбачених законом випадках здійснюють адміністративну юрисдикцію. Здійснення виконавчої влади у правовій формі є виразом того, що повноваження, якими наділено управлінські органи, мають державновладний характер з точно визначеним способом їх втілення в життя шляхом видання юридичних актів.

Чинним законодавством передбачені такі форми державного управління інвестиційною діяльністю, як:

- законодавча (прийняття актів інвестиційного законодавства);
- дозвільна (видача ліцензій та дозволів на здійснення певних видів інвестиційної діяльності);
- реєстраційна (реєстрація суб'єктів інвестиційної діяльності);
- контрольна (контроль за дотриманням суб'єктами інвестиційної діяльності приписів чинних нормативних актів, стандартів; за достовірністю інформації, що надається суб'єктами інвестиційної діяльності та щодо зазначених суб'єктів; за діяльністю суб'єктів);
- обмежувальна (заборона чи зупинення на певний строк здійснення інвестиційної діяльності або окремих її видів);
- захисна (створення системи захисту прав інвесторів та відновлення їх попереднього стану, що мав місце до порушення їхніх прав) та інші форми.

Певна частина діяльності виконавчої влади не втілюється в правову форму, не пов'язана з виданням правових актів та здійсненням юридично значущих дій, тобто не породжує, не

змінює та не припиняє інвестиційних і пов'язаних із ними правовідносин. Ця частина діяльності виконавчої влади є не правовою, а є організаційною формою, тобто неправовою, яка безпосередньо не викликає юридичних наслідків. Ця форма передбачає такі дії, як інструктування, проведення нарад, контроль, інспектування, добір та розстановка кадрів тощо. Як правило, неправові форми є підставою для наступного здійснення виконавчою владою дій юридичного характеру. Але вони можуть виникати і після правових форм. Незважаючи на те що неправові форми управлінської діяльності пов'язані з правом, у загальному вигляді вони є опосередкованими. Їх здійснення базується на правовій основі шляхом встановлення загальної процедури, у них також визначаються повноваження суб'єктів управління на їх здійснення. Неправові форми пов'язані з компетенцією органу виконавчої влади та його державно-владними повноваженнями, і цей орган реалізує свої повноваження не тільки шляхом видання нормативно-правових актів, а й шляхом проведення різних організаційних заходів та здійснення матеріально-технічних дій.

Таким чином, до неправових форм державного управління інвестиційною діяльністю відносять діяльність по здійсненню організаційних та матеріально-технічних дій, спрямованих на впорядкування інвестиційного процесу. Вони застосовуються при здійсненні державного управління інвестиційною діяльністю, оскільки при здійсненні функцій управління не завжди виникає необхідність видання нормативно-правових актів, а частина питань вирішується в організаційному порядку.

Спеціальні форми державного управління інвестиційною діяльністю визначаються специфікою об'єкта управління, оскільки він потребує поєднання різних форм управління та їх комплексного застосування. Ці форми поділяють на дві групи. До першої групи слід віднести форми проведення структурної перебудови економіки та залучення інвестицій шляхом сприяння розвитку конкуренції на інвестиційному ринку через залучення інвестицій на основі емісії цінних паперів під конкретні проекти з метою широкого залучення коштів підприємств і населення, залучення матеріальних, фінансових та інших ресурсів позабюджетних інвестиційних, пенсійних, страхових та інших фондів, страхових компаній, банків, внутрішніх інвестиційних позик, використання кредитних ліній і кредитів міжнародних фінансових організацій, використання капіталу, що має повернутися до України в результаті забезпечення економічної стабіліза-

ції та створення відповідної законодавчої бази, проведення податкової політики, спрямованої на стимулювання інвестиційної діяльності суб'єктів господарювання. До другої групи належать заходи, спрямовані на розвиток і захист внутрішнього інвестиційного ринку та прав інвесторів.

Проаналізувавши нормотворчу практику в Україні, можна зазначити, що подальший розвиток форм управлінської діяльності в галузі інвестування характеризується посиленням правового впливу на суспільні відносини, що виникають при іноземному інвестуванні, більш тісним поєднанням правових і неправових форм управління при розширенні діапазону дії правових норм. Про це свідчить динаміка розвитку інвестиційного законодавства, але воно деякою мірою є складним і суперечливим¹.

11.4. Методи державного управління інвестиційною діяльністю

При здійсненні державного управління інвестиційною діяльністю застосовуються певні методи управління. Під методом розуміють способи або засоби досягнення поставленої мети. *Методом державного управління інвестиційною діяльністю є юридично виражений спосіб впливу органів управління на об'єкт управління, суспільні відносини, що виникають у процесі державного управління інвестиційною діяльністю.*

Управління інвестиційною діяльністю можна розглядати як виконання загальних функцій, які виникають у процесі інвестиційної діяльності, а за способом здійснення це є владна діяльність. Наявність влади означає, що суб'єкт управління інвестиційною діяльністю може одноосібно визначати поведінку об'єкта управління, підкоряючи волю учасників інвестиційних правовідносин. Підкорення волі підвладних волі управляючого досягається різними методами, під якими розуміються способи, засоби, прийоми досягнення певної мети, виконання поставленого завдання. Сукупність методів, що застосовуються в процесі управління інвестиційною діяльністю, їх поєднання є одним із найважливіших якісних показників управління інвестиційною діяльністю.

¹ Державне управління: теорія і практика / За заг. ред. В.Б. Авер'янова. – К.: Юрінком Інтер, 1998. – С. 311–312.

Поняття методу передусім пов'язане з інвестиційною діяльністю, з інвестиційним процесом, але не з будь-яким, а з цілеспрямованим. Така діяльність виступає як сукупність прийомів та засобів досягнення окреслених результатів. Метод можна також розуміти як спосіб цілеспрямованого впливу суб'єкта управління на свідомість учасників інвестиційних відносин.

У будь-якому випадку суб'єкт управління інвестиційною діяльністю повинен знайти найбільш доцільні та прогресивні методи, шляхи, засоби вирішення поставленого завдання.

При здійсненні державного управління інвестиційною діяльністю застосовуються такі *методи управління*:

- *адміністративні* – що виражаються у прийнятті рішень, обов'язкових для об'єктів управління;
- *організаційні* – передбачають здійснення певних управлінських дій щодо об'єктів управління, не пов'язаних із вирішенням того чи іншого питання;
- *економічні* – виражаються у впливі порядку управління на економічний стан об'єктів управління.

Адміністративно-правовими методами є способи і прийоми безпосереднього та цілеспрямованого впливу виконавчих органів (посадових осіб) на підставі закріпленої за ними компетенції, у встановлених межах та відповідній формі на підпорядковані їм органи і громадян.

Як відомо, адміністративні методи управління виходять із самої сутності державного управління, яка передбачає владність одних і підпорядкованість інших. У цьому випадку через відповідну систему органів державного управління, їх службових осіб держава здійснює необхідні функції в економічній сфері. До ознак, що відрізняють адміністративні методи від інших, відносять¹:

- прямиий вплив на об'єкт управління за допомогою встановлення його прав та обов'язків, індивідуалізованих команд управління;
- односторонній вибір органом управління способу виконання завдання чи конкретного варіанта поведінки, однозначне вирішення відповідної ситуації, що має обов'язкову силу для виконавця;
- безумовну обов'язковість розпоряджень та вказівок, невиконання яких може потягти за собою відповідальність.

¹ Омельченко А.В. Інвестиційне право. – К.: Атіка, 1999. – С. 128.

При здійсненні управління інвестиційною діяльністю застосовуються такі *адміністративно-правові методи*:

- *нагляд*, за допомогою якого можна оцінити стан справ в інвестиційній діяльності, але він не дає змоги суб'єктам, що його здійснюють, втручатись у діяльність учасників інвестиційної діяльності;
- *регулювання*, що означає встановлення загальної політики у сфері інвестиційної діяльності та принципів щодо її реалізації через державне фінансування, пільги тощо;
- *керівництво* – має за мету практичне втілення в життя загальної політики та принципів, здійснення контролю за учасниками інвестиційної діяльності, розроблення напрямів їх діяльності;
- *переконання* – є особливим засобом правового впливу і полягає в дотриманні суб'єктами інвестиційної діяльності певних вимог унаслідок їх внутрішнього визнання, а не через неусвідомлене підкорення вказівкам владних органів. Основними формами переконання є організація державних та громадських заходів, спрямованих на вирішення конкретних завдань (облік, контроль, проведення семінарів тощо); економічне та правове виховання; роз'яснення завдань державного управління через засоби масової інформації; заохочення;
- *адміністративний примус* – це система засобів впливу на свідомість і поведінку учасників інвестиційних правовідносин з метою досягнення чіткого виконання встановлених обов'язків, розвитку інвестиційних відносин у рамках закону, забезпечення правопорядку і законності.

Без використання адміністративних методів неможливе досягнення мети впорядковуючого впливу на поведінку учасників інвестиційних відносин, але найчастіше вони використовуються поряд з економічними методами. Застосування економічних методів означає формування таких економічних умов і стимулів, які створюють зацікавленість у кінцевих результатах інвестиційної діяльності. Об'єкти управління не одержують обов'язкових вказівок, а мають змогу проявити ініціативу у виборі засобів діяльності для реалізації своїх матеріальних інтересів. Це зводиться, як правило, до одержання податкових, майнових та інших пільг. До ознак, що характеризують економічні методи, відносять:

- використання стимулюючих засобів, створення економічної зацікавленості, що спонукає об'єкт управління діяти в потрібному напрямку і досягти ініціативного вирішення поставлених перед ним завдань без спеціальних розпоряджень та вказівок керівних органів;

- надання об'єкту управління можливостей вибору між способами дій;
- порушення встановлених показників та умов не супроводжується для виконавця прямим стягненням, а лише призводить до негативних наслідків господарського порядку, які він відчуває в результаті своїх помилкових дій.

До економічних методів державного управління інвестиційною діяльністю належать планування, економічний аналіз, фінансово-кредитні методи тощо.

При здійсненні державного управління інвестиційною діяльністю застосовуються також і організаційні методи.

Контрольні питання

1. З якою метою здійснюється державне управління інвестиційною діяльністю?
2. Які напрями регулювання умов інвестиційної діяльності визначені чинним законодавством?
3. Який порядок прийняття рішення щодо державних інвестицій?
4. Які принципи управління інвестиційною діяльністю?
5. Які спеціальні функції державного управління інвестиційною діяльністю?
6. Які спеціальні форми державного управління інвестиційною діяльністю?
7. Які адміністративно-правові методи застосовуються при здійсненні управління інвестиційною діяльністю?

Система і правовий статус органів державного управління інвестиційною діяльністю

12.1. Загальна характеристика органів державного управління інвестиційною діяльністю

Одним з основних напрямків державного управління інвестиційною діяльністю є вдосконалення системи органів виконавчої влади в цій сфері, встановлення їх правового статусу на всіх рівнях. Процес формування системи цих органів і законодавства про них відбувається під впливом розмежування предметів відання між центром і місцями, підприємствами, установами, організаціями, підвищення ефективності управління в галузі економіки та інвестиційної діяльності.

Суб'єктами державного управління інвестиційною діяльністю виступають перш за все органи виконавчої влади, які є складовою частиною державного апарату. Їм властиві всі риси, що характерні для будь-якого державного органу. Але одночасно вони мають і відмінності, спричинені сутністю та особливостями державного управління інвестиційною діяльністю. Органи виконавчої влади, до функцій яких належить управління інвестиційною діяльністю, поділяються на органи загальної, функціональної (міжгалузевої) та галузевої компетенції.

Положення щодо державного регулювання інвестиційною діяльністю містяться в чинному законодавстві. З метою захисту суспільних інтересів в процесі здійснення інвестиційної діяльності як різновиду господарської діяльності ст. 13 Конституції України передбачається забезпечення державою соціальної орієнтації економіки України, у яку запроваджуються ринкові елементи господарювання.

Чинне інвестиційне законодавство України закріплює засади правового забезпечення державного регулювання інвестиційною діяльністю:

- закріплює форми державного регулювання інвестиційною діяльністю (ст. 12 Закону України «Про інвестиційну діяльність»);
- передбачає порядок прийняття рішень щодо державних інвестицій (ст. 13 Закону України «Про інвестиційну діяльність»), порядок розміщення державного замовлення (ст. 14 Закону України «Про інвестиційну діяльність»), передбачає обов'язкову державну реєстрацію іноземних інвестицій та підстави відмови в реєстрації (ст. 13–14 Закону України «Про режим іноземного інвестування»);
- визначає основні засади державної експертизи (ст. 15 Закону України «Про інвестиційну діяльність»);
- передбачає регулювання інвестиційної діяльності не тільки в масштабі держави, а й в її окремих регіонах шляхом надання відповідних повноважень Верховній Раді Автономної Республіки Крим та органам місцевого самоврядування (ст. 16 Закону України «Про інвестиційну діяльність»);
- визначає основні засади ціноутворення при здійсненні інвестиційної діяльності (ст. 17 Закону України «Про інвестиційну діяльність»);
- закріплює обов'язковість статистичної звітності про іноземні інвестиції з боку органів, що здійснюють державну реєстрацію таких інвестицій, підприємств з іноземними інвестиціями, органів державної податкової служби та банківських установ (ст. 15 Закону України «Про режим іноземного інвестування»);
- визначає повноваження органів щодо створення спеціальних (вільних) економічних зон (ст. 5 Закону України «Про загальні засади створення і функціонування спеціальних (вільних) економічних зон»);
- визначає повноваження органів місцевого самоврядування відносно управління спеціальними (вільними) економічними зонами (ст. 10 Закону України «Про загальні засади створення і функціонування спеціальних (вільних) економічних зон»).

Державне управління у сфері інвестиційної діяльності здійснюється:

- Кабінетом Міністрів України;
- Радою міністрів Автономної Республіки Крим;
- спеціально уповноваженими на це центральними державними органами: Міністерством економіки України, Міністерством фінансів України, Міністерством зовнішньоекономічних зв'язків тощо;
- місцевими державними адміністраціями;
- органами місцевого самоврядування.

12.2. Органи державного управління інвестиційною діяльністю загальної компетенції

Згідно з ч. 1 ст. 113 Конституції України Кабінет Міністрів України є вищим органом у системі органів виконавчої влади. Це означає, що Кабінет Міністрів очолює систему органів державної виконавчої влади і здійснює її як безпосередньо, так і через центральні та місцеві органи виконавчої влади, спрямовуючи, координуючи та контролюючи діяльність цих органів. У своїй діяльності Кабінет Міністрів України керується Конституцією України, законами України, постановами Верховної Ради України, указами і розпорядженнями Президента України, Програмою діяльності Уряду України, схваленою Верховною Радою України.

У межах своїх повноважень Кабінет Міністрів України:

- здійснює прогнозування і антимонопольне регулювання економіки України, сприяє розвитку підприємництва на засадах рівності перед законом всіх форм власності та забезпечення соціальної спрямованості економіки, організує управління об'єктами права державної власності, розробку і реалізацію загальнодержавних програм;
- вживає заходів щодо підтримки національного товаровиробництва, структурної перебудови економіки та прискореного розвитку її пріоритетних галузей, проведення земельної реформи, залучення інвестицій в економіку України, утворює і використовує державні резервні фонди, визначає порядок формування та розміщення замовлень на виробництво продукції для державних потреб;
- організує розробку та виконання Державного бюджету України, контролює обслуговування державного боргу України, дотримання порядку ціноутворення, організує державне страхування, випуск державних внутрішніх позик;
- вживає заходів стимулювання інноваційної діяльності товаровиробників, обґрунтовує пріоритетні напрямки розвитку науки і техніки, розробляє пропозиції щодо обсягів бюджетного фінансування науково-технічної сфери;
- забезпечує дотримання вимог законності в діяльності органів виконавчої влади та їх апарату, посадових осіб;
- організує управління зовнішньоекономічною діяльністю держави, митною справою;
- спрямовує і координує роботу міністерств та інших органів виконавчої влади.

Усі перелічені функції тісно пов'язані між собою і, зокрема, з процесами державного управління інвестиційною діяльністю.

Таким чином, Кабінет Міністрів України на підставі чинного законодавства здійснює виконавчо-розпорядчі функції з управління всіма галузями економіки. У межах своєї компетенції Кабінет Міністрів України видає постанови і розпорядження, які є обов'язковими для виконання.

Кабінет Міністрів України, виходячи зі свого правового статусу, повинен розробляти загальні засади, принципи, напрями державної інвестиційної політики, спрямовувати та координувати роботу міністерств, інших підпорядкованих йому центральних і місцевих органів державної виконавчої влади у сфері державного управління інвестиційною діяльністю.

Правовий статус місцевих державних адміністрацій визначено Законом України «Про місцеві державні адміністрації» (в ред. 09.04.1999 р.). У сфері інвестиційної діяльності вони забезпечують:

- виконання Конституції України, законів України, актів Президента України, Кабінету Міністрів України, інших органів виконавчої влади вищого рівня;
- законність і правопорядок, забезпечення прав і свобод громадян, у тому числі й у сфері здійснення інвестиційної діяльності;
- виконання державних і регіональних програм соціально-економічного та культурного розвитку, програм охорони довкілля;
- реалізацію інших наданих державою, а також делегованих відповідними радами повноважень.

До відома місцевих державних адміністрацій у межах і формах, визначених Конституцією та законами України, належить вирішення питань:

- забезпечення законності, охорони прав, свобод і законних інтересів;
- соціально-економічного розвитку відповідної території;
- управління майном, приватизації та підприємництва;
- використання землі, природних ресурсів, охорони довкілля;
- промисловості, сільського господарства, будівництва, транспорту і зв'язку;
- зовнішньоекономічної діяльності та ін.

Відповідно до закону місцеві державні адміністрації виконують такі повноваження:

- розробляють проекти програм соціально-економічного розвитку і подають їх на затвердження відповідним радам, забезпечують їх виконання, звіт про виконання;

- забезпечують ефективне використання природних, трудових, фінансових та інших ресурсів;
- готують та подають висновки щодо доцільності розміщення на відповідній території нових підприємств та інших об'єктів;
- вносять за погодженням з відповідними органами місцевого самоврядування пропозиції щодо створення спеціальних (вільних) економічних зон, зміни статусу і території цих зон;
- розробляють і вносять пропозиції до проектів державних програм соціального та економічного розвитку;
- забезпечують реалізацію державної політики сприяння малому бізнесу, надають допомогу підприємцям, які займаються розробкою та впровадженням інноваційних проектів тощо;
- організовують роботу з атестації об'єктів, сертифікації продукції, робіт і послуг підприємств і організацій;
- забезпечують виконання Конституції та законів України, рішень Конституційного Суду України, актів Президента України, Кабінету Міністрів України, інших органів державної влади;
- вносять пропозиції щодо залучення іноземних інвестицій для розвитку економічного потенціалу відповідної території;
- здійснюють інші повноваження відповідно до Закону України «Про місцеві державні адміністрації».

Вважається, що в розробці державних інвестиційних програм розвитку регіонів та окремих територій значну роль повинні відігравати місцеві державні адміністрації, оскільки саме вони мають оперативну інформацію щодо соціально-економічних потреб регіонів і у зв'язку з цим можуть повніше сформулювати їх потреби в залученні інвестицій.

12.3. Органи міжгалузевого і галузевого управління інвестиційною діяльністю

Специфікою державного управління інвестиційною діяльністю в Україні є те, що функції з управління цією діяльністю розподілені між кількома центральними органами виконавчої влади як міжгалузевої, так і галузевої компетенції. Органами міжгалузевої компетенції, до завдань яких тією чи іншою мірою входить управління інвестиційною діяльністю, є Міністерство економіки України, Міністерство фінансів України, Міністерство закордонних справ, Фонд державного майна, Державна митна служба України, Державна податкова адміністрація України.

Міністерства та інші центральні органи державної виконавчої влади в Україні здійснюють керівництво дорученими сферами управління, несуть відповідальність за їх розвиток, у межах своєї компетенції видають акти управління, організують та контролюють їх виконання.

Завданням органів виконавчої влади галузевої компетенції є керівництво окремими галузями економіки. Але оскільки державне управління інвестиційною діяльністю, унаслідок специфіки об'єкта управління, належить до компетенції ряду функціональних (міжгалузевих) органів виконавчої влади, то в структурі галузевих органів можуть створюватися лише певні підрозділи, які можуть займатися координацією інвестиційної діяльності в конкретних галузях економіки України.

Міністерство фінансів України є центральним органом виконавчої влади з управління фінансами. Мінфін прогнозує розвиток економіки, розробляє проект Державної програми економічного і соціального розвитку, проект Державного бюджету України.

Міністерство закордонних справ є центральним органом виконавчої влади, забезпечує в межах своїх повноважень проведення зовнішньої політики України і здійснює координацію всіх учасників зовнішньополітичних зв'язків держави. У межах своїх повноважень МЗС України організує виконання законодавчих актів України і здійснює контроль за їх виконанням¹.

Головними завданнями МЗС України є:

- участь у забезпеченні національних інтересів і безпеки України шляхом підтримання мирного і взаємовигідного співробітництва з членами міжнародного співтовариства;
- сприяння забезпеченню стабільності міжнародного становища України, піднесенню її міжнародного авторитету, поширенню у світі образу України як надійного і передбачуваного партнера, у тому числі і при здійсненні інвестиційної діяльності;
- створення сприятливих зовнішніх умов для зміцнення незалежності, державного суверенітету, економічної самостійності та збереження територіальної цілісності України;
- забезпечення відповідно до наданих повноважень цілісності та узгодженості зовнішньоекономічного курсу України;
- захист прав та інтересів громадян і юридичних осіб за кордоном;

¹ Див.: Положення про Міністерство закордонних справ / Офіційний вісник України. – 1999. – № 14. – Ст. 550.

- сприяння розвитку зв'язків з іноземними українськими громадянами та надання цим громадянам підтримки і захисту відповідно до норм міжнародного права та чинного законодавства України.

У ході своєї діяльності МЗС України:

- бере участь у здійсненні зовнішньополітичної діяльності держави;
- розробляє пропозиції щодо зовнішніх зносин, щодо ініціатив міжнародного характеру та заходів, спрямованих на підвищення ефективності співпраці України з іноземними державами і міжнародними організаціями та ін і у встановленому порядку подає їх Президенту та Кабінету Міністрів України.

При виконанні покладених на нього функцій МЗС України взаємодіє з іншими центральними органами виконавчої влади України, органами АРК, місцевими державними адміністраціями, органами місцевого самоврядування, а також з відповідними органами інших держав.

Фонд державного майна є державним органом, який здійснює державну політику у сфері приватизації державного майна, виступає орендодавцем майнових комплексів, що є загальнодержавною власністю. Основними завданнями Фонду державного майна є:

- захист майнових прав України на її території та за кордоном;
- здійснення прав розпорядження майном державних підприємств у процесі їх приватизації, створення спільних підприємств;
- здійснення повноважень щодо організації та проведення приватизації майна підприємств, яке перебуває у загальнодержавній власності;
- здійснення повноважень орендодавця майна державних підприємств і організацій, їх структурних підрозділів;
- сприяння процесу демонополізації економіки і створення умов для конкуренції виробників.

Фонд державного майна розробляє і подає Кабінету Міністрів України проекти державних програм приватизації, організує і контролює їх виконання; змінює в процесі приватизації організаційно-правову форму підприємств, що перебувають у державній власності, шляхом перетворення їх у відкриті акціонерні товариства; створює комісії з приватизації; видає ліцензії посередникам; вживає заходів щодо залучення іноземних інвесторів до процесу приватизації, бере участь у створенні спільних

підприємств, до статутного фонду яких передається майно, що є загальнодержавною власністю, та ін.

Основними завданнями Державної митної служби України є: захист економічних інтересів України; сприяння розвитку зовнішньоекономічних зв'язків і створення сприятливих умов для прискорення товарообігу через митний кордон України; удосконалення митного контролю, митного оформлення і оподаткування товарів, що переміщуються через митний кордон України; боротьба з контрабандою; створення сприятливих умов для прискорення товарообігу через митний кордон; здійснення заходів щодо запобігання порушенням митних правил¹.

12.4. Інвестиційно-кліринговий комітет

Державний інвестиційно-кліринговий комітет при Міністерстві промислової політики (далі – Комітет) є центральним органом виконавчої влади, який забезпечує реалізацію економічної політики щодо розвитку національного виробничого та експортного потенціалу шляхом впровадження інвестиційно-клірингових відносин і залучення на цій основі зовнішніх валютних ресурсів та приватного капіталу з метою фінансування обігових коштів і капітальних вкладень українських товаровиробників.

Основними завданнями Комітету є:

- 1) підтримка розвитку товаровиробників-експортерів та участь у реалізації міжгалузевих і регіональних програм шляхом залучення зовнішніх і внутрішніх фінансових ресурсів для кредитування оборотних коштів та капітальних вкладень товаровиробників-експортерів;
- 2) сприяння розвитку зовнішньоекономічної діяльності товаровиробників шляхом залучення в Україну додаткових коштів для передекспортного фінансування виробництва товарів;
- 3) організація та здійснення заходів щодо створення сприятливих умов для ефективного використання кредитних ресурсів, залучених у рамках інвестиційно-клірингової діяльності (підготовка бізнес-планів, передконтрактне проектування, відбір інвестиційних програм і проектів та їх виконавців, у тому числі на конкурентних засадах);

¹ Див.: Положення про Державну митну службу // Бюлетень законодавства і юридичної практики України. – 2002. – № 9: Митна справа в Україні. – С. 184–187.

- 4) координація реалізації інвестиційних проектів, що здійснюються на основі залучення фінансових та інвестиційних ресурсів у рамках інвестиційно-клірингових відносин;
- 5) участь у розробленні та здійсненні комплексу заходів щодо залучення інвестицій, у тому числі іноземних, у процесі приватизації державного майна;
- 6) співробітництво з міжнародними фінансовими та іншими організаціями, організаціями іноземних держав, іноземними суб'єктами господарювання з питань, пов'язаних з інвестиційно-кліринговими відносинами.

Комітет відповідно до покладених на нього завдань:

- 1) формує разом із відповідними органами виконавчої влади напрями розвитку інвестиційно-клірингових відносин з метою залучення в економіку України зовнішніх валютних ресурсів і приватних капіталів для фінансування обігових коштів і капітальних вкладень українських товаровиробників;
- 2) розглядає пропозиції органів виконавчої влади і суб'єктів підприємницької діяльності щодо розвитку співробітництва на основі інвестиційно-клірингових відносин і визначає проекти для фінансування обігових коштів і капітальних вкладень, організовує підготовку техніко-економічних обґрунтувань з цих питань і приймає рішення про доцільність їх реалізації;
- 3) організовує залучення валютно-інвестиційних ресурсів і приватних капіталів, у тому числі на міжнародних ринках позикового капіталу, з метою фінансування обігових коштів і капітальних вкладень, проводить переговори і в межах своєї компетенції укладає відповідні договори;
- 4) виконує міжвідомчі функції щодо координації роботи та взаємодії з органами виконавчої влади, а також із суб'єктами підприємницької діяльності у справі реалізації державної політики з інвестиційно-клірингових відносин;
- 5) організовує розроблення і реалізацію міжнародних проектів регіонального співробітництва за рахунок поєднання фінансово-матеріальних ресурсів окремих регіонів України та залучених зовнішніх валютних коштів і приватних капіталів. Разом з МЗС і МЗЕЗторгом налагоджує співробітництво на такій основі між окремими регіонами України та з іноземними державами;
- 6) забезпечує оперативне управління боргами і акціями підприємств-експортерів, які передаються Комітету для реалізації проектів фінансування;
- 7) бере участь у реалізації державних експортно-імпорتنих програм, що потребують передекспортного фінансування обігових коштів і капітальних вкладень;

- 8) здійснює функції з управління майном підприємств, установ та організацій, що належать до сфери його управління, а також управління державним майном (частками, паями, акціями) суб'єктів підприємницької діяльності на час одержання ними фінансових ресурсів у межах інвестиційно-клірингової діяльності;
- 9) готує разом з МЗС або за погодженням з ним пропозиції Кабінету Міністрів України щодо складу українських делегацій та відповідних директив на переговорах з міжнародними фінансовими та іншими організаціями іноземних держав та їх угруповань з питань, пов'язаних з інвестиційно-кліринговими відносинами;
- 10) готує пропозиції та обґрунтування доцільності залучення валютно-інвестиційних ресурсів і приватних капіталів з метою фінансування обігових коштів та капітальних вкладень суб'єктів підприємницької діяльності;
- 11) організовує, координує і контролює пошук об'єктів фінансування на території України, їх обстеження, проведення маркетингових досліджень, а в разі потреби – незалежних експертиз;
- 12) організовує, координує і контролює опрацювання інвестиційних проєктів, які планується фінансувати в межах розвитку інвестиційно-клірингових відносин, припиняє дію зазначених проєктів, якщо вони не відповідають вимогам законодавства;
- 13) організовує, координує і контролює товарне наповнення експортно-імпортних контрактів у межах валютно-клірингових відносин, сприяє їх укладенню та виконанню;
- 14) бере участь в організації та проведенні некомерційних конкурсів і міжнародних торгів (тендерів) з метою вибору та реалізації інвестиційних проєктів, а також у забезпеченні поставок машин, устаткування, матеріалів тощо в межах інвестиційно-клірингової діяльності;
- 15) здійснює контроль за дотриманням законодавства під час проведення зовнішньоекономічних і фінансово-кредитних операцій з питань, що належать до його компетенції;
- 16) здійснює оперативний обмін інформацією з учасниками інвестиційно-клірингових відносин стосовно потреб суб'єктів підприємницької діяльності в обігових коштах і капітальних вкладеннях, сприяє створенню інфраструктури для їх ефективного використання, відповідної інформаційно-аналітичної бази, проводить семінари і конференції, у тому числі міжнародні;
- 17) надає консультації українським та іноземним учасникам з питань інвестиційно-клірингового співробітництва, що належать до його компетенції;

- 18) узагальнює досвід і практику реалізації інвестиційно-клірингових проектів, розробляє і подає Кабінету Міністрів України пропозиції щодо удосконалення законодавства з питань економіки та зовнішньоекономічної діяльності;
- 19) взаємодіє з органами виконавчої влади, а також з підприємствами, установами і організаціями України та іноземних держав, які беруть участь у реалізації проектів на умовах міждержавних інвестиційно-клірингових відносин;
- 20) здійснює інші функції, що випливають з покладених на нього завдань.

Комітет має право:

- у межах своєї компетенції проводити переговори і укласти міжнародні договори міжвідомчого характеру про розвиток інвестиційно-клірингових відносин з відповідними іноземними установами і організаціями;
- виконувати повноваження, делеговані йому іншими центральними органами виконавчої влади з питань інвестиційно-клірингової діяльності;
- укладати договори (контракти) з юридичними особами та здійснювати інші дії, пов'язані з практичною реалізацією інвестиційно-клірингових угод;
- за згодою юридичних осіб, що фінансуються в межах інвестиційно-клірингового співробітництва, утворювати централізовані фонди за рахунок відрахувань від прибутку, що залишається в їх розпорядженні, з яких здійснювати витрати на утримання Комітету в межах кошторису витрат, погодженого з Мініфіном, а також на фінансування витрат, пов'язаних із залученням експертів, учених, фахівців для консультацій з питань діяльності Комітету на інші організаційні цілі в порядку, встановленому за погодженням з Мінекономіки і Мініфіном;
- створювати за погодженням з відповідними органами виконавчої влади комісії, експертні, робочі та консультативні групи, брати участь у роботі урядових комісій, залучати, у тому числі на контрактній основі, вітчизняних та іноземних експертів, фахівців, учених для консультацій з питань, пов'язаних з діяльністю Комітету;
- залучати в установленому порядку спеціалістів органів виконавчої влади, суб'єктів підприємницької діяльності для розгляду питань, що належать до його компетенції;
- одержувати в установленому порядку від органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування, а також суб'єктів підприємницької діяльності інформаційні відомості та документи, необхідні для виконання покладених на нього завдань.

Комітет у межах своїх повноважень на основі та на виконання актів законодавства видає накази і контролює їх виконання. У випадках, передбачених законодавством, рішення Комітету є обов'язковими для виконання органами виконавчої влади, а також суб'єктами підприємницької діяльності незалежно від форм власності, які будуть отримувати фінансування в межах міждержавного інвестиційно-клірингового співробітництва. Нормативно-правові акти Комітету підлягають державній реєстрації в Мінюсті в порядку, встановленому законодавством.

12.5. Державна комісія з цінних паперів та фондового ринку

Законом України «Про державне регулювання ринку цінних паперів в Україні» визначено мету державного регулювання ринку цінних паперів:

- реалізація єдиної державної політики у сфері випуску та обігу цінних паперів та їх похідних;
- створення умов для ефективної мобілізації та розміщення учасниками ринку цінних паперів фінансових ресурсів з урахуванням інтересів суспільства;
- одержання учасниками ринку цінних паперів інформації про умови випуску та обігу цінних паперів, результати фінансово-господарської діяльності емітентів, обсяги і характер угод з цінними паперами та іншої інформації, що впливає на формування цін на ринку цінних паперів;
- забезпечення рівних можливостей для доступу емітентів, інвесторів і посередників на ринок цінних паперів;
- гарантування прав власності на цінні папери;
- захист прав учасників фондового ринку;
- інтеграція в європейський та світовий фондові ринки;
- дотримання учасниками ринку цінних паперів вимог актів законодавства;
- запобігання монополізації та створення умов розвитку добросовісної конкуренції на ринку цінних паперів;
- контроль за прозорістю та відкритістю ринку цінних паперів.

Державне регулювання ринку цінних паперів здійснює Державна комісія з цінних паперів та фондового ринку, яка є державним органом, підпорядкованим Президенту України і підзвітним Верховній Раді України. До системи цього органу входять Державна комісія з цінних паперів та фондового ринку, її центральний апарат і територіальні органи.

Основними завданнями Державної комісії з цінних паперів та фондового ринку є:

- 1) формування і забезпечення реалізації єдиної державної політики щодо розвитку та функціонування ринку цінних паперів і їх похідних в Україні, сприяння адаптації національного ринку цінних паперів до міжнародних стандартів;
- 2) координація діяльності державних органів з питань функціонування в Україні ринку цінних паперів і їх похідних;
- 3) здійснення державного регулювання та контролю за випуском і обігом цінних паперів і їх похідних на території України, додержання законодавства в цій сфері;
- 4) захист прав інвесторів шляхом застосування заходів щодо запобігання і припинення порушень законодавства на ринку цінних паперів, застосування санкцій за порушення законодавства в межах своїх повноважень;
- 5) сприяння розвитку ринку цінних паперів;
- 6) узагальнення практики застосування законодавства України з питань випуску та обігу цінних паперів в Україні, розроблення пропозицій щодо його вдосконалення.

Державна комісія з цінних паперів та фондового ринку відповідно до покладених на неї завдань:

- 1) встановлює вимоги щодо випуску (емісії) і обігу цінних паперів та їх похідних, інформації про випуск і розміщення цінних паперів, у тому числі іноземних емітентів (з урахуванням вимог валютного законодавства України), які здійснюють випуск і розміщення цінних паперів на території України, а також встановлює порядок реєстрації випуску цінних паперів та інформації про випуск цінних паперів;
- 2) встановлює за погодженням з Національним банком України додаткові вимоги щодо випуску цінних паперів комерційними банками;
- 3) встановлює стандарти випуску (емісії) цінних паперів, інформації про випуск цінних паперів, що пропонуються для відкритого продажу, у тому числі іноземних емітентів, які здійснюють випуск цінних паперів на території України, і порядок реєстрації випуску цінних паперів та інформації про випуск цінних паперів;
- 4) видає дозволи на обіг цінних паперів українських емітентів за межами України;
- 5) здійснює реєстрацію випуску цінних паперів та інформації про випуск цінних паперів, у тому числі цінних паперів іноземних емітентів, що є в обігу на території України;
- 6) встановлює вимоги щодо допуску цінних паперів іноземних емітентів та обігу їх на території України;

- 7) реєструє правила функціонування організаційно оформлених ринків цінних паперів;
- 8) встановлює вимоги та умови відкритого продажу (розміщення) цінних паперів на території України;
- 9) встановлює порядок та видає дозволи на здійснення діяльності з випуску і обігу цінних паперів, на депозитарну, реєстраційну, розрахунково-клірингову діяльність з цінними паперами та інші передбачені законодавством спеціальні дозволи (ліцензії) на здійснення окремих видів професійної діяльності на ринку цінних паперів, а також анулює ці дозволи (ліцензії) у разі порушення вимог законодавства про цінні папери;
- 10) встановлює порядок складання адміністративних даних учасників ринку цінних паперів відповідно до чинного законодавства України;
- 11) визначає за погодженням з Національним банком України особливості отримання комерційними банками дозволу на депозитарну та розрахунково-клірингову діяльність;
- 12) визначає за погодженням з Міністерством фінансів України, а щодо діяльності банків на ринку цінних паперів – також з Національним банком України особливості ведення обліку операцій з цінними паперами;
- 13) встановлює порядок і здійснює державну реєстрацію фондових бірж та позабіржових торговельно-інформаційних систем, призначає державних представників на фондових біржах, у депозитаріях і торговельно-інформаційних системах;
- 14) встановлює порядок і реєструє саморегульовані організації, що створюються особами, які здійснюють професійну діяльність на ринку цінних паперів;
- 15) встановлює вимоги та стандарти щодо обов'язкового розкриття інформації емітентами та особами, які здійснюють професійну діяльність на ринку цінних паперів, забезпечує створення інформаційної бази даних про ринок цінних паперів відповідно до чинного законодавства;
- 16) бере участь у розробці та вносить на розгляд у встановленому порядку проекти актів законодавства, що регулюють питання розвитку фондового ринку України, а також бере участь у підготовці відповідних проектів міжнародних договорів України, здійснює співробітництво з державними органами і неурядовими організаціями іноземних держав, міжнародними організаціями з питань, віднесених до їх компетенції;
- 17) координує роботу з підготовки фахівців з питань фондового ринку, встановлює кваліфікаційні вимоги щодо осіб, які здійснюють професійну діяльність з цінними паперами, та проводить сертифікацію фахівців;

- 18) розробляє і організовує виконання заходів, спрямованих на запобігання порушенням законодавства України про цінні папери;
- 19) організовує проведення наукових досліджень з питань функціонування фондового ринку в Україні;
- 20) інформує громадськість про свою діяльність та стан розвитку ринку цінних паперів;
- 21) встановлює порядок здійснення професійної діяльності на ринку цінних паперів іноземними юридичними особами та підприємствами з іноземними інвестиціями;
- 22) видає дозволи, визначає стандарти і правила діяльності, реєструє випуск та інформацію про випуск інвестиційних сертифікатів інвестиційних фондів та інвестиційних компаній;
- 23) роз'яснює порядок застосування чинного законодавства про цінні папери.

Комісія під час виконання покладених на неї завдань взаємодіє з іншими центральними органами виконавчої влади, відповідними органами Автономної Республіки Крим, місцевими органами виконавчої влади і відповідними органами самоврядування.

Державна комісія з цінних паперів і фондового ринку має право:

- 1) давати висновки про віднесення цінних паперів до того чи іншого виду, визначеного чинним законодавством;
- 2) встановлювати обов'язкові нормативи достатності власних коштів та інші показники і вимоги, що обмежують ризики по операціях з цінними паперами в ході здійснення діяльності з випуску і обігу цінних паперів, інших видів професійної діяльності на ринку цінних паперів (за винятком банківських операцій);
- 3) встановлювати за погодженням з Кабінетом Міністрів України плату за видачу спеціальних дозволів (ліцензій), реєстрацію документів, надання інформації за запитами юридичних та фізичних осіб і спрямування отриманих коштів до Державного бюджету України;
- 4) встановлювати обмеження щодо суміщення видів професійної діяльності на ринку цінних паперів;
- 5) у разі порушення законодавства про цінні папери, нормативних актів Державної комісії з цінних паперів і фондового ринку виносити попередження, зупиняти на термін до одного року розміщення (продаж) і обіг цінних паперів того чи іншого емітента, дію спеціальних дозволів (ліцензій), виданих Державною комісією з цінних паперів і фондового ринку, анулювати дію таких дозволів (ліцензій);

- 6) у разі виявлення ознак правопорушення у вигляді випуску в обіг чи розміщення не зареєстрованих відповідно до чинного законодавства цінних паперів або діяльності на ринку цінних паперів без спеціального дозволу (ліцензії) зупиняти видаткові операції по банківських рахунках відповідної юридичної особи до виконання або скасування в судовому порядку рішення про накладення штрафу, за винятком сплати державного мита із заяв і скарг, що подаються до суду;
- 7) у разі порушення фондовою біржею законодавства про цінні папери, статуту і правил фондової біржі зупиняти торгівлю на фондовій біржі до усунення таких порушень;
- 8) здійснювати контроль за достовірністю інформації, що надається емітентами і особами, які здійснюють професійну діяльність на ринку цінних паперів, та її відповідністю встановленим стандартам;
- 9) проводити самостійно чи разом з іншими відповідними органами перевірки та ревізії фінансово-господарської діяльності емітентів, осіб, які здійснюють професійну діяльність на ринку цінних паперів, фондових бірж і саморегульованих організацій;
- 10) надсилати емітентам, особам, які здійснюють професійну діяльність на ринку цінних паперів, фондовим біржам та саморегульованим організаціям обов'язкові до виконання розпорядження про усунення порушень законодавства про цінні папери і вимагати надання необхідних документів відповідно до чинного законодавства;
- 11) надсилати матеріали в правоохоронні органи стосовно фактів правопорушень, за які передбачена адміністративна та кримінальна відповідальність, якщо до компетенції комісії не входить накладення адміністративних стягнень за відповідні правопорушення;
- 12) надсилати матеріали в органи Антимонопольного комітету України в разі виявлення порушень антимонопольного законодавства;
- 13) розробляти і затверджувати з питань, що належать до її компетенції, обов'язкові до виконання нормативні акти;
- 14) накладати адміністративні стягнення, штрафні та інші санкції за порушення чинного законодавства на юридичних осіб та їх співробітників, аж до анулювання дозволів на здійснення професійної діяльності на ринку цінних паперів;
- 15) порушувати питання про звільнення з посад керівників фондових бірж та інших установ інфраструктури фондового ринку у випадках недодержання ними чинного законодавства України з метою захисту інтересів інвесторів та громадян;

- 16) призначати тимчасово (до двох місяців) керівників фондових бірж, депозитаріїв та інших установ інфраструктури фондового ринку, зупиняти або припиняти допуск цінних паперів на фондовій біржі або торгівлю ними на будь-якій фондовій біржі, зупиняти кліринг та укладення договорів купівлі-продажу на певний термін для захисту держави, інвесторів;
- 17) здійснювати разом з іншими виконавчими органами контроль за поліграфічною базою з випуску цінних паперів;
- 18) здійснювати моніторинг руху інвестицій в Україну та за її межі через фондовий ринок;
- 19) розробляти та впроваджувати моделі інфраструктури фондового ринку;
- 20) здійснювати сертифікацію програмного забезпечення та встановлювати вимоги до програмних продуктів на фондовому ринку;
- 21) вилучати під час проведення перевірок на строк до трьох діб документи, що підтверджують факти порушення актів законодавства про цінні папери.

Державна комісія з цінних паперів і фондового ринку накладає на юридичних осіб штрафи:

- за випуск в обіг та розміщення незареєстрованих цінних паперів відповідно до чинного законодавства – у розмірі до 10 000 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або в розмірі до 150 відсотків прибутку (надходжень), одержаних в результаті цих дій;
- за діяльність на ринку цінних паперів без спеціального дозволу (ліцензії), одержання якого передбачено чинним законодавством, – у розмірі до 5000 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян;
- за ненадання, несвоєчасне надання або надання завідомо недостовірної інформації – у розмірі до 1000 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян;
- за ухилення від виконання або несвоєчасне виконання розпоряджень, рішень про усунення порушень щодо цінних паперів – у розмірі до 500 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Штрафи накладаються Головою Державної комісії з цінних паперів і фондового ринку, членом Комісії чи головою відповідного територіального органу після розгляду матеріалів, які засвідчують факт правопорушення. Про вчинення правопорушення уповноваженою особою Державної комісії з цінних паперів і фондового ринку, яка його виявила, складається акт, який разом із поясненнями керівника, іншої відповідальної посадової особи

та документами, що стосуються справи, протягом трьох днів надсилається посадовій особі, яка має право накладати штраф. Якщо під час проведення перевірки уповноваженою особою Державної комісії з цінних паперів і фондового ринку проводилось вилучення документів, які підтверджують факт порушення, до акта про правопорушення додаються копії цих документів та копія протоколу про вилучення цих документів.

Вилучення на строк до трьох днів документів, які підтверджують факт правопорушення, проводиться з обов'язковим складанням протоколу, у якому зазначаються дата його складання, прізвище та посада особи, яка провела вилучення, повний перелік вилучених документів та день, у який ці документи відповідно до цього Закону мають бути повернені. Протокол підписує уповноважена особа Комісії, яка провела вилучення. Представнику юридичної особи, документи якої були вилучені, після закінчення перевірки і проведення вилучення документів надається копія протоколу про вилучення.

Посадова особа Державної комісії з цінних паперів і фондового ринку приймає рішення про накладення штрафу протягом 10 днів після отримання документів, зазначених у частині другій цієї статті. Рішення про накладення штрафу оформляється постановою, що надсилається юридичній особі, на яку накладено штраф, та банківській установі, де відкрито поточний рахунок цієї юридичної особи.

Державній комісії з цінних паперів та фондового ринку надано також право накладати адміністративні штрафи на громадян, посадових осіб за порушення чинного законодавства про цінні папери:

- за здійснення операцій з випуску в обіг або розміщення не зареєстрованих відповідно до чинного законодавства цінних паперів – у розмірі від 50 до 100 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян;
- за здійснення операцій на ринку цінних паперів без спеціального дозволу (ліцензії), отримання якого передбачено чинним законодавством, – у розмірі від 20 до 50 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян;
- за неподання, несвоєчасне подання або подання завідомо недостовірних відомостей Державній комісії з цінних паперів і фондового ринку, якщо подання цих відомостей передбачене чинним законодавством, – у розмірі від 50 до 100 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян;

- за ухилення від виконання або несвоєчасне виконання розпоряджень Державної комісії з цінних паперів і фондового ринку – у розмірі від 20 до 50 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Протоколи про вчинення правопорушення складаються посадовими особами Державної комісії з цінних паперів та фондового ринку в разі виявлення ними відповідних правопорушень. Адміністративні стягнення за правопорушення, передбачені частинами першою – четвертою цієї статті, накладаються Державною комісією з цінних паперів та фондового ринку або її територіальними органами. Від імені цих органів право розглядати справи про адміністративні правопорушення і накладати стягнення мають Голова Комісії, члени Комісії, голова відповідного територіального органу Комісії. Провадження у справах про адміністративні правопорушення здійснюється відповідно до Кодексу України про адміністративні правопорушення.

Контрольні питання

1. Які риси властиві суб'єктам державного управління інвестиційною діяльністю?
2. Які засади правового забезпечення державного регулювання інвестиційної діяльності закріплені чинним інвестиційним законодавством?
3. Які органи здійснюють державне управління у сфері інвестиційної діяльності?
4. Якими повноваженнями наділені місцеві державні адміністрації у сфері управління інвестиційною діяльністю?
5. Які органи міжгалузевого та галузевого управління інвестиційною діяльністю створені в Україні?
6. Які основні завдання інвестиційно-клірингового комітету?
7. Якими правами наділено Державну комісію з цінних паперів та фондового ринку?

Гарантії прав суб'єктів інвестиційної діяльності, захист інвестицій та охорона прав інвесторів

13.1. Державно-правові гарантії захисту інвестицій

Розвиток інвестиційної діяльності породжує низку проблем, чільне місце серед яких посідає проблема захисту прав інвесторів. Чинне законодавство містить норми, що регулюють питання захисту прав інвесторів, але вони, як правило, мають декларативний характер, що потребує вдосконалення існуючої нормативно-правової бази та практики застосування цих норм.

Серед державних гарантій інвестиційної діяльності виділяються загальні гарантії (держава гарантує суб'єктам інвестиційної діяльності, незалежно від організаційно-правової форми та форми власності, однакові права і створює рівні можливості для доступу до різних ресурсів) та майнові гарантії (держава шляхом прийняття відповідного законодавства, створення спеціальних структур гарантує недоторканність майна та захист права власності).

Законом України «Про інвестиційну діяльність» передбачено, що держава гарантує стабільність умов здійснення інвестиційної діяльності, додержання прав і законних інтересів її суб'єктів. Це зумовлено тим, що інвестиційна діяльність пов'язана з певним ризиком для інвестора, а тому обсяг інвестицій, особливо іноземних, залежить значною мірою від ефективності правових гарантій, передбачених національним законодавством та міжнародними договорами. Обов'язком держави є створення і забезпечення ефективності існування механізму захисту інвестицій та інвесторів. І саме держава в особі уповноважених нею державних органів має забезпечити законодавчі засади щодо сприяння захисту прав інвесторів і створити належний механізм реалізації законодавчих норм.

Законодавство повинне забезпечити реалізацію таких основних прав інвесторів, як право на отримання прибутку від здійснення інвестиційної діяльності; право на пересилання прибутку за межі України; право на судовий захист законних прав та інтересів інвестора; право на відшкодування заподіяних інвестору збитків.

Значне місце в інвестиційному законодавстві також має бути відведене гарантіям інвестиційної політики, до яких можна віднести такі: стабільність інвестиційного законодавства; стабільність правового режиму інвестиційної діяльності; стабільність правового статусу інвесторів та учасників інвестиційної діяльності; можливість ефективного захисту прав у випадку їх порушення¹.

Під гарантіями розуміється підкріплена силою держави система юридичних засобів та умов, що посилюють права уповноважених суб'єктів і обов'язки зобов'язаних суб'єктів правовідносин, що забезпечують їх реалізацію за допомогою особливої процедури (деталізація регулювання, надання регулюванню більшої юридичної сили²).

Під захистом інвестицій розуміється комплекс організаційних, технічних, правових заходів, спрямованих на створення умов, що сприяють збереженню інвестицій, досягненню мети інвестиційної діяльності, ефективної діяльності об'єктів інвестування та реінвестування, захисту законних прав і інтересів інвесторів, у тому числі й права на отримання прибутку (доходу) від інвестицій³.

Правові гарантії захисту інвестицій поділяються на:

- гарантії від зміни законодавства;
- гарантії від примусових вилучень, а також незаконних дій державних органів та їх посадових осіб;
- компенсація і відшкодування збитків інвесторам;
- гарантії в разі припинення інвестиційної діяльності;
- гарантії переказу доходів, прибутків та інших сум у зв'язку з іноземними інвестиціями.

Держава гарантує захист інвестицій незалежно від форм власності та джерел існування. Усім інвесторам забезпечується рівноправний режим, що виключає застосування заходів дискримінаційного характеру, які могли б перешкоджати управлінню

¹ Шишка Р.Б. Инвестиционное право Украины: Учеб. пособ. – Х., 2000. – С. 21.

² Крупа Л. К вопросу о юридическом содержании понятия «специальный правовой режим» // Підприємництво, господарство і право. – 2001. – № 2. – С. 12.

³ Стойка В. Правовые проблемы защиты прав инвесторов // Підприємництво, господарство і право. – 2002. – № 3. – С. 5.

інвестиціями, їх використанню та ліквідації. Інвесторам забезпечується рівноправний режим здійснення інвестиційної діяльності, включаючи незастосування дискримінаційних заходів, способів дискримінаційного характеру, які могли б зашкодити управлінню інвестиціями, їх використанню та ліквідації, а також умови і порядок вивезення вкладених цінностей та результатів інвестиційної діяльності.

Гарантії від зміни законодавства. Однією з важливих умов залучення інвестицій є гарантії стабільності законодавства, яке регулює правовий режим інвестицій. На думку В.М. Коссак, під гарантіями стабільності законодавства розуміється те, що в разі погіршення умов інвестування до іноземних інвестицій буде застосовуватися законодавство, яке діяло на момент вкладення інвестицій. Така гарантія стосується спеціального законодавства про іноземні інвестиції. Але законодавець не розкриває змісту поняття «спеціальне законодавство»¹. Це положення стосується безпосередньо законодавства про іноземні інвестиції. Разом з тим умови здійснення іноземних інвестицій містяться і в податковому, антимонопольному, підприємницькому законодавстві. І тому в юридичній літературі існує думка, що цей принцип не повинен поширюватися на зміни в інших галузях законодавства². Статтею 8 Закону України «Про режим іноземного інвестування» встановлено, що держава гарантує іноземному інвестору в разі погіршення умов інвестування застосування до іноземних інвестицій норм законодавства, що діяло на момент вкладення інвестицій. Аналогічна норма міститься і в Господарському кодексі України. Відповідно до ч. 2 ст. 397 Господарського кодексу України в разі зміни законодавства про режим іноземного інвестування на вимогу іноземного інвестора у випадках і в порядку, визначених законом, застосовуються державні гарантії, які визначені законодавством, що діяло на момент вкладення інвестицій.

На думку О.М. Вінник, ці гарантії означають, що в разі погіршення умов інвестування проти умов укладених інвестиційних договорів на весь строк дії договору зберігають силу договірні умови³. Це положення ґрунтується на підставі аналізу ч. 1 ст. 18 Закону України «Про інвестиційну діяльність».

¹ Коссак В.М. Правові засади іноземного інвестування в Україні. – Львів: Центр Європи, 1999. – С. 167.

² Богуславский М. Правовое положение иностранных инвестиций. – М., 1993. – С. 59.

³ Вінник О.М. Інвестиційне право. – К.: Атіка, 2000. – С. 45.

Законом України «Про внесення змін до статті 19 Закону України «Про інвестиційну діяльність» встановлено, що гарантії захисту інвестицій не можуть бути скасовані або звужені стосовно інвестицій, які здійснено в період дії таких гарантій.

Гарантії від примусових вилучень, а також незаконних дій державних органів та їх посадових осіб. Частиною 2 ст. 18 Закону України «Про інвестиційну діяльність» передбачено, що державні органи та їх посадові особи не мають права втручатися в діяльність суб'єктів інвестиційної діяльності, крім випадків, коли таке втручання допускається чинним законодавством і здійснюється в межах компетенції цих органів та посадових осіб.

Держава забезпечує захист від примусових вилучень інвестицій у вигляді націоналізації, реквізиції та конфіскації.

Під *націоналізацією* розуміють безоплатне або оплатне вилучення майна, яке належить іноземному інвестору, і передання його у власність держави. Статтею 41 Конституції України передбачено непорушність права приватної власності. Примусове відчуження об'єктів права приватної власності може бути застосоване лише як виняток з мотивів суспільної необхідності на підставі і в порядку, встановлених законом, та за умови попереднього і повного відшкодування їх вартості. Примусове відчуження таких об'єктів з наступним повним відшкодуванням їх вартості допускається лише в умовах воєнного чи надзвичайного стану. Стаття 55 Закону України «Про власність» до обставин надзвичайного стану відносить стихійне лихо, аварії, епідемії, епізоотії. І при їх настанні майно в інтересах суспільства за рішенням органів державної влади може бути вилучене (реквізоване) у власника в порядку й на умовах, встановлених законодавчими актами України з виплатою вартості майна в обсязі, передбаченому ч. 4 ст. 48 Закону України «Про власність». Це правило закріплене також і в ч. 2 ст. 19 Закону України «Про інвестиційну діяльність». Статтею 9 Закону України «Про режим іноземного інвестування» також забороняє націоналізацію іноземних інвестицій, але у випадках здійснення рятувних заходів у разі стихійного лиха, аварій, епідемій та епізоотій передбачає можливість реквізиції іноземних інвестицій державними органами. Вказана реквізиція може бути проведена на підставі рішення органів, які уповноважені на це Кабінетом Міністрів України. Це рішення та умови компенсації можуть бути оскаржені в судовому порядку згідно зі ст. 26 цього Закону. Таким чином, реквізиція інвестицій здійснюється лише у випадках, прямо передбачених законодавством: при здійсненні рятувних заходів і на засадах компенсації витрат і збитків інвесторам. Майно інвестора може

бути безоплатно вилучене (конфісковане) за рішенням (вироком) суду як санкція за вчинене правопорушення. Відповідно до ч. 3 ст. 397 Господарського кодексу України іноземні інвестиції в Україні не підлягають націоналізації.

Компенсація і відшкодування збитків інвесторам. Ця гарантія тісно пов'язана з попередньою. Інвестори мають право згідно з ч. 2 ст. 18 Закону України «Про інвестиційну діяльність» у випадку прийняття державними або іншими органами актів, що порушують права інвесторів і учасників інвестиційної діяльності, на відшкодування збитків, які їм заподіяні, у повному обсязі цими органами. А ч. 2 ст. 19 Закону передбачає, що всі понесені витрати, які заподіяні інвестору внаслідок примусових вилучень, що здійснюються тільки на підставі законодавчих актів України, повинні бути відшкодовані інвестору в повному обсязі збитків, що заподіяні у зв'язку з припиненням інвестиційної діяльності. Порядок відшкодування збитків визначається цими актами.

Законодавство України зазначає, що виплачувана компенсація повинна бути швидкою, адекватною, ефективною і визначеною на час фактичного здійснення рішення щодо відшкодування збитків. Таким чином, розмір компенсації визначається розміром збитків, завданих іноземному інвестору. Склад та розмір відшкодування збитків визначені ст. 225 Господарського кодексу України. Частиною 6 ст. 397 Господарського кодексу України передбачено, що сума компенсації має бути негайно виплачена у валюті, у якій були здійснені інвестиції, чи в іншій прийнятній для іноземного інвестора валюті відповідно до валютного законодавства. Законом може бути передбачене нарахування відсотків на суму компенсації.

Зобов'язання по відшкодуванню заподіяної шкоди належать до позадогвірних зобов'язань. Умовами виникнення відповідальності за заподіяну інвестору шкоду є: наявність збитків; протиправна поведінка заподіювача шкоди; причинний зв'язок між протиправною поведінкою і заподіяною шкодою; вина заподіювача шкоди. Але слід мати на увазі, що підстави відшкодування збитків і компенсація майнових втрат, завданих інвестору внаслідок реквізиції іноземної інвестиції, є за правовим характером різними категоріями.

Якщо реквізиція здійснюється на основі й у випадках, передбачених законодавством, то однією з підстав відшкодування збитків є завжди неправомірна поведінка, тобто скоєння правопорушення. Тому, на думку В.М. Коссака, хоча за розміром відшкодування втрат ці категорії можуть збігатися, за правовим змістом їх не можна ототожнювати. А звідси до державно-правових

гарантії необхідно відносити право іноземних інвесторів на компенсацію втрат у разі реквізиції здійснених інвестицій у розмірі їх вартості, а також зупущену вигоду.

Відшкодування збитків іноземним інвесторам, які заподіяно ним внаслідок правопорушення, має регулюватися, виходячи із загальних засад цивільно-правової відповідальності. А тому, на думку автора, відшкодування шкоди, заподіяної неправомірними діями або бездіяльністю державних органів України чи їх посадових осіб, а також унаслідок неналежного здійснення такими органами чи їх посадовими особами передбачених законодавством обов'язків щодо іноземного інвестора або підприємств з іноземними інвестиціями, не можна вважати державно-правовою гарантією захисту прав іноземного інвестора. Зміст гарантії презюмує забезпечення відповідних умов, передбачених законодавством, іноземному інвестору. У разі обмеження державою в особі уповноважених органів у випадках, передбачених законодавством, майнових прав інвесторів (зокрема, при реквізиції), втрати повинні бути відшкодовані. Тим самим держава бере на себе зобов'язання гарантувати забезпечення майнових прав інвесторів¹.

Гарантії в разі припинення інвестиційної діяльності. Відповідно до ст. 11 Закону України «Про режим іноземних інвестицій» та ст. 399 Господарського кодексу України у разі припинення інвестиційної діяльності іноземний інвестор має право на повернення не пізніше шести місяців від дня припинення цієї діяльності своїх інвестицій у натуральній формі або у валюті інвестування в розмірі фактичного внеску (з урахуванням можливого зменшення статутного фонду) без сплати мита, а також доходів з цих інвестицій у грошовій чи товарній формі за реальною ринковою вартістю на момент припинення інвестиційної діяльності, якщо інше не встановлене законодавством або міжнародними договорами України. Законодавець не розкриває змісту поняття «доходи в грошовій чи товарній формі за реальною ринковою вартістю». В.М. Коссак вважає, що взагалі отримати доходи в грошовій формі за реальною ринковою ціною неможливо, оскільки вони вже виражені в конкретному грошовому еквіваленті й їх можна лише проіндексувати, враховуючи інфляцію. Доходи в товарній формі існують у натурі. Отже, немає потреби визначати їх за реальною ринковою ціною в контексті гарантії у разі припинення інвестиційної діяльності².

¹ Коссак В.П. Правові засади іноземного інвестування в Україні. – Л.: Центр Європи, 1999. – С. 179.

² Коссак В.М. Правові основи іноземного інвестування в Україні. – Л.: Центр Європи, 1999. – С. 183.

Встановлюючи цей вид гарантій, законодавець не визначив суб'єкта, покликаного матеріально забезпечити їх виконання, а тому, на наш погляд, є доцільним у чинному законодавстві визначити органи або організації, які повинні відшкодувати ці кошти іноземним інвесторам.

Гарантії переказу за кордон доходів, прибутків та інших коштів, отриманих іноземним інвестором. Відповідно до ст. 12 Закону України «Про режим іноземних інвестицій» та ст. 398 Господарського кодексу України іноземним інвесторам після сплати податків, зборів та інших обов'язкових платежів гарантується безперешкодний і негайний переказ за кордон їх прибутків, доходів та інших коштів в іноземній валюті, одержаних на законних підставах внаслідок здійснення іноземних інвестицій.

Порядок переказу за кордон прибутків, доходів та інших коштів, одержаних унаслідок здійснення іноземних інвестицій, визначається Національним банком України.

Питання щодо способів захисту прав інвесторів розглядається в юридичній літературі. Так, окремі автори, аналізуючи способи, встановлені чинним законодавством України, пропонують виділити такі:

- недопущення націоналізації, реквізиції інвестицій, крім випадків, установлених законодавством;
- відшкодування збитків, заподіяних незаконними діями держави та її органів;
- гарантії інвесторам у разі зміни законодавства;
- страхування інвестицій;
- судовий захист прав інвесторів¹.

13.2. Охорона і захист прав суб'єктів інвестиційної діяльності

Нормальний розвиток інвестиційної діяльності передбачає не тільки визнання за суб'єктами певних прав, а й забезпечення їх належної правової охорони. Поняттям «охорона прав» охоплюється вся сукупність заходів, яка забезпечує нормальний хід реалізації прав. Поняття «охорона прав» включає засоби не тільки правового, а й економічного, політичного, організаційного та іншого характеру, спрямовані на створення необхідних умов для здійснення суб'єктивних прав. До правових засобів охорони належать усі

¹ Стойка В. Правовые проблемы защиты прав инвесторов // Підприємництво, господарство і право. – 2002. – № 3. – С. 6.

заходи, за допомогою яких забезпечується як розвиток інвестиційних правовідносин у їх нормальному, непорушеному стані (наприклад, закріплення права та дієздатності суб'єктів, встановлення їх обов'язків), так і відновлення порушених прав та інтересів чи таких, що оспорується.

Поряд із таким широким розумінням охорона прав застосовується у вузькому розумінні. І в цьому сенсі йдеться лише про ті передбачені законом заходи, що спрямовані на відновлення або визнання інвестиційних прав і захист інтересів при їх порушенні чи оспорюванні.

Право на захист слід розглядати як передбачену можливість застосування управненою особою заходів правоохоронного характеру з метою відновлення порушеного чи оспорюваного її права. Право на захист як реальна правова можливість виникає в набувача регулятивного права лише в момент порушення або оспорювання останнього й реалізується в межах охоронюваних правовідносин, що при цьому виникають. Як і будь-яке інше суб'єктивне право, право на захист включає, з одного боку, можливість здійснення уповноваженою особою власних позитивних дій і, з іншого боку, можливість вимагати певної поведінки від зобов'язаної особи. Право на власні дії суб'єкта інвестиційних правовідносин у даному випадку включає певні засоби впливу на порушника, наприклад, засоби оперативного впливу (оперативно-господарські санкції). Право вимагати певної поведінки від зобов'язаної особи охоплює, в основному, засоби впливу, що застосовуються до порушника компетентними державними органами, до яких ця особа звертається за захистом порушених прав.

Предметом захисту є не тільки суб'єктивні права, а й охоронювані законом інтереси суб'єкта інвестиційних правовідносин. Суб'єктивне інвестиційне право та охоронюваний інвестиційний інтерес є дуже близькими правовими категоріями і досить часто збігаються. Але одночасно охоронюваний інвестиційний інтерес в більшості випадків опосередковується конкретними суб'єктивними правами, у зв'язку з чим захист суб'єктивного інвестиційного права передбачає й захист охоронюваного законом інвестиційного інтересу.

Однак суб'єкти інвестиційного права можуть мати й такі інтереси, які не опосередковуються суб'єктивними інвестиційними правами, а існують самотійно у формі охоронюваних законом інтересів і як такі підлягають захисту у випадку їх порушення. Прикладами можуть бути вимога щодо захисту ділової репутації суб'єкта інвестиційної діяльності, про визнання угоди недійсною тощо.

Захист суб'єктивних інвестиційних прав і охоронюваних інтересів здійснюється в передбаченому законом порядку, тобто шляхом застосування належної форми, засобів та способів захисту.

Під формою захисту розуміється комплекс внутрішньо узгоджених організаційних заходів щодо захисту суб'єктивних прав і охоронюваних законом. Існують дві форми захисту:

- 1) юрисдикційна, під якою розуміється діяльність уповноважених державних органів щодо захисту порушених чи оспорюваних суб'єктивних прав. Її сутність полягає в тому, що особа, права та законні інтереси якої порушені неправомірними діями, звертається за захистом до державних чи інших компетентних органів, які уповноважені вжити необхідних заходів для відновлення порушеного права та припинення правопорушення. У межах юрисдикційної форми захисту прав та інтересів суб'єктів інвестиційного права виділяється загальний (судовий) та спеціальний (адміністративний) порядок захисту порушених прав;
- 2) неюрисдикційна, яка охоплює дії інвесторів та учасників інвестиційної діяльності щодо захисту своїх прав і інтересів, які здійснюються ними самостійно, без звернення до державних та інших компетентних органів (самозахист інвестиційних прав). Самозахист інвестиційних прав – це форма їх захисту, що реалізується у випадках, коли особа, права та інтереси якої порушено, має можливість правомірного впливу на порушника без звернення до юрисдикційних органів. Інвестор чи учасник може використовувати різні засоби самозахисту, які повинні бути адекватними порушенню й не виходити за межі дій, необхідних для його припинення. До засобів самозахисту інвестора чи учасника можна віднести дії в стані крайньої необхідності, застосування оперативно-господарських санкцій, відмову здійснити певні дії в інтересах неналежного контрагента та ін.

Під способом захисту розуміються закріплені законом матеріально-правові засоби примусового характеру, за допомогою яких здійснюється відновлення (визнання) порушених (оспорюваних) прав і вплив на порушника. Як правило, інвестор чи учасник, права чи інтереси якого порушені, може скористатися не будь-яким, а конкретним способом захисту свого права. В окремих випадках спосіб захисту безпосередньо визначений законом, яким урегульовані конкретні інвестиційні правовідносини. Однак частіше інвестору чи учаснику надається можливість певного вибору способу захисту порушеного права.

Інститут захисту прав й інтересів суб'єктів інвестиційної діяльності має комплексний характер, оскільки форми, способи, поря-

док правового захисту забезпечуються нормами як матеріального, так і процесуального права. Способи захисту прав інвесторів та учасників здійснюється шляхом визнання прав інвесторів та учасників; відновлення стану, що існував до порушення права; припинення дій, що порушують право; виконання зобов'язання, зміни чи припинення інвестиційних правовідносин; відшкодування збитків; стягнення неустойки (штрафу, пені) у випадках, передбачених законом чи договором; відшкодування моральної шкоди.

Однією з умов забезпечення майнових інтересів учасників інвестиційної діяльності є заходи цивільно-правової відповідальності, яка покликана забезпечити належне виконання всіма учасниками інвестиційних відносин своїх обов'язків і виконує такі функції:

- стимулююча, яка передбачає спонукання правопорушника до припинення правопорушення та виконання ним обов'язку;
- штрафна, яка полягає в несприятливих майнових наслідках для правопорушника;
- попереджувальна, яка полягає в застосуванні майнової відповідальності, коли не тільки усуваються наслідки інвестиційного правопорушення, а й створюються умови для його недопущення в майбутньому під загрозою застосування майнових санкцій;
- компенсаційна, яка полягає у відновленні майнового стану потерпілого шляхом застосування на його користь компенсаційних майнових санкцій, які стягуються з правопорушника.

Законом України «Про інвестиційну діяльність» передбачено, що при невиконанні договірних зобов'язань суб'єкти інвестиційної діяльності несуть майнову та іншу відповідальність, передбачену законодавством України та укладеними договорами. Сплата штрафів та неустойки, а також відшкодування заподіяних збитків не звільняє винну сторону від виконання зобов'язань, якщо інше не передбачено законом або договором. Відповідно до ст. 10 Закону України «Про режим іноземного інвестування» інвестори мають право на відшкодування збитків, включаючи упущену вигоду й моральну шкоду, заподіяну їм у результаті дій, бездіяльності або неналежного виконання державними органами України чи їх посадовими особами передбачених законодавством обов'язків щодо іноземного інвестора або підприємства з іноземними інвестиціями.

Форми цивільно-правової відповідальності залежно від сфери їх дії поділяються на загальні та спеціальні. Загальною формою є відшкодування збитків. Відповідно до ст. 224 Господарського кодексу України учасник господарських відносин, який порушив господарське зобов'язання або установлені вимоги щодо здійснення

господарської (у тому числі інвестиційної) діяльності, повинен відшкодувати завдані цим збитки суб'єкту, права або законні інтереси якого порушені. Під збитками розуміються витрати, зроблені управленою стороною, втрата або пошкодження її майна, а також не одержані нею доходи, які управлена сторона одержала б у разі належного виконання зобов'язання або додержання правил здійснення господарської діяльності другою стороною.

Підставою цивільно-правової відповідальності є наявність складу цивільного правопорушення. Для відшкодування збитків, заподіяних інвестору, необхідна наявність передбачених законом підстав: наявність (заподіяння) шкоди; протиправна поведінка; причинний зв'язок між протиправною поведінкою та збитками; вина правопорушника.

У процесі здійснення інвестиційної діяльності можливі різні порушення з боку безпосередніх учасників інвестиційних договірних відносин, органів державної влади й управління, третіх осіб. Таким чином, відповідальність може бути договірною та позадоговірною (деліктною). На думку Д.В. Бобрової, цивільно-правова деліктна відповідальність становить заснований на імперативних нормах цивільного права новий суб'єктивний обов'язок правопорушника зазнати впливу заходів державного примусу, які включають засудження його поведінки або схилення до суспільно необхідних дій у вигляді обмежень особистого або майнового характеру з метою відновлення порушених абсолютних правовідносин або відновлення майнового стану потерпілого за наявності умов, зазначених у законі¹.

Контрольні питання

1. З якою метою встановлюються державні гарантії захисту інвестицій?
2. Які види державних гарантій передбачені чинним законодавством?
3. Які передбачені гарантії у випадку зміни законодавства?
4. Чим відрізняються компенсація і відшкодування збитків інвесторам?
5. Які передбачені гарантії в разі припинення інвестиційної діяльності?
6. Чим відрізняється захист інвестицій від їх охорони?

¹ Боброва Д. Деліктная ответственность и ее роль в охране прав граждан и социалистических организаций // Повышение роли гражданско-правовой ответственности в охране прав и интересов граждан и организаций. – К., 1988. – С. 147–148.

Міжнародно-правове регулювання інвестиційної діяльності

14.1. Проблеми міжнародно-правового регулювання інвестиційної діяльності

Правове регулювання інвестиційної діяльності здійснюється національним законодавством, на яке має вплив міжнародне право. А тому ефективне правове регулювання відносин між державами, що надають інвестиції, породжує певні складні проблеми.

Важливого значення набуває визначення відмінностей між діями держави та діями громадянина. Це зумовлено тим, що юридичні та фізичні особи мали можливість у судах інших держав вимагати від держави, що приймає інвестиції, виконання її зобов'язань.

А.В. Омельченко зазначає, що також існує проблема визначення застосовуваного права у відносинах між приймаючими державами та інвестором. Конкретні умови інвестування капіталу змушували держави при виникненні спорів звертатися до міжнародного права. Ця тенденція останнім часом знайшла своє закріплення в Конвенції про порядок вирішення інвестиційних спорів (Вашингтон, 1965).

При здійсненні іноземного інвестування також постає проблема, пов'язана з можливістю визнання за деякими категоріями інвесторів статусу суб'єктів міжнародного права. У юридичній літературі висловлюється думка про доцільність розширити коло суб'єктів міжнародного права, включивши до їх числа, зокрема, транснаціональні корпорації, діяльність яких містить деякі елементи міжнародної правосуб'єктності.

На сьогодні не існує загальної норми міжнародного характеру, що регулює проблему націоналізації іноземних інвестицій. Національним законодавством України (Законом України «Про режим іноземного інвестування») ця проблема вирішена в загальному

вигляді. Законодавство України містить заборону націоналізації іноземних інвестицій. Але слід зазначити, що міжнародне право передбачає можливість суверенної держави націоналізувати іноземну власність, яка перебуває на території цієї держави. Зокрема, у Резолюції Ради Організації економічного співробітництва і розвитку по проекту конвенції «Про захист іноземної власності» підтверджується суверенне право держав на націоналізацію іноземної приватної власності, яка перебуває на її території. Заперечувати наявність такого права неможливо, бо це означало б втручання у внутрішні справи держави¹. Заборона націоналізації передбачена в інвестиційному законодавстві Грузії, Естонії, Росії. Але законодавством Росії передбачена заборона націоналізації інвестицій, за винятком випадків, передбачених законодавчими актами з метою захисту суспільних інтересів. Спільним у законодавстві про іноземні інвестиції зарубіжних країн є те, що рішення про здійснення націоналізації може прийматися лише законодавчим органом держави, за винятком країн, де націоналізація заборонена взагалі. Проте це правило не можна вважати непорушним, оскільки законодавчий орган може внести зміни в чинний законодавчий акт або прийняти новий акт, який скасовує заборону націоналізації, оскільки це право суверенної держави. У такому випадку діятиме правова гарантія щодо незастосування до іноземного інвестора протягом визначеного строку умов, які погіршують правовий режим іноземної інвестиції або встановлюються правила компенсації заподіяних збитків².

З метою вирішення проблем націоналізації іноземних інвестицій було прийнято дві резолюції Генеральної Асамблеї ООН: Резолюція від 14 грудня 1962 р. «Про невід'ємний суверенітет над природними ресурсами» та резолюція від 12 грудня 1974 р. «Про економічні права та обов'язки держав». У них підтверджується суверенітет прав держав над своїми природними ресурсами, із якого випливає як їх право на націоналізацію, так і обов'язок добросовісного дотримання договорів, включаючи договори про іноземні інвестиції, що певною мірою суперечить одне одному³.

Існує також проблема встановлення правових гарантій захисту іноземних інвестицій. Іноземні інвестори з метою захисту своїх прав, оскільки не вважають себе захищеними нормами внутрішньодержавного права, надають перевагу укладенню додаткових

¹ Богатырев А. Инвестиционное право. – М.: Российское право, 1992. – С. 194.

² Більш докладно див.: Коссак В.М. Правові засади іноземного інвестування в Україні. – Л., 1999. – С. 175–177.

³ Омельченко А.В. Інвестиційне право. – К.: Атіка, 1999. – С. 143.

угод із відповідними стабілізуючими положеннями, а також прагнуть встановити порядок вирішення спорів шляхом звернення до міжнародного арбітражу, а не до національних судів. Це обумовлено нестабільністю національного інвестиційного законодавства, оскільки в цілому зберігається нестабільність правового регулювання інвестиційної діяльності. Тому на міжнародному рівні необхідно створити таку систему, за якої як приймаюча держава, так і інвестори будуть належним чином захищені.

Досить складною є проблема виконання державою рішень міжнародного арбітражу з інвестиційних спорів. Вашингтонська конвенція в редакції 1965 року встановлює обов'язковий характер всіх арбітражних рішень, залишаючи національному законодавству учасників конвенції вирішення проблеми їх виконання. Але оскільки законодавство багатьох країн визнає імунітет інших держав, у тому числі й відносно їх майна, то практично неможливо одній державі прийняти такі рішення проти іншої держави¹.

Таким чином, при регулюванні інвестиційної діяльності застосовуються дві основні системи нормативного регулювання угод з іноземними інвестиціями. Це норми, що діють у межах національних правових систем, та норми, що діють у межах системи міжнародного права. Останні містяться у двосторонніх та багатосторонніх угодах і договорах.

У сфері інвестиційних угод наявність зазначених підходів слід розглядати як підтвердження волі сторін при укладенні контракту. Держава, фізичні та юридичні особи, що укладають інвестиційні угоди (договори), самі приймають рішення щодо обрання системи норм, які регулюють їх взаємовідносини, і після цього не допускається відмова від виконання сторонами своїх зобов'язань з даного контракту, включаючи висування претензій, що базуються на імунітеті держави.

На підставі проведеного дослідження А.В. Омельченко виділив три погляди, які існують в юридичній науці щодо зазначеної проблеми. Перший полягає в тому, що до контрактів, підписаних суб'єктами міжнародного публічного права та приватними особами, застосовується міжнародне право. Другий погляд виходить з того, що оскільки приватні особи не є суб'єктами міжнародного публічного права, то в цьому випадку національний закон повинен застосовуватися замість міжнародного публічного права. І третій погляд передбачає, що для сприяння економічному

¹ Омельченко А.В. Інвестиційне право. – К.: Атіка, 1999. – С. 144.

розвитку держав не слід дотримуватись якоїсь однієї позиції, і вирішення цього питання залежить від конкретних обов'язків сторін. Іншими словами, сторони самі повинні вказати на свою волю при укладенні такого контракту. І саме в цьому полягає суть Вашингтонської конвенції 1965 року, тобто третій погляд є найбільш прийнятним¹. Виходячи із цього, автор вважає, що для вдосконалення міжнародно-правового регулювання іноземного інвестування доцільно підвищувати роль дво- та багатосторонніх інвестиційних угод (договорів), спрямованих на захист іноземних інвестицій.

14.2. Міжнародні договори про захист інвестицій

Одним із напрямків міжнародно-правового регулювання іноземних інвестицій є договори про заохочення (стимулювання) та захист інвестицій.

Міжнародні договори про захист інвестицій укладаються за ініціативою країн – експортерів капіталу і спрямовані на забезпечення їх інвесторам певних мінімальних правових та економічних гарантій безпеки та стабільності, тобто економічно розвинуті країни за їх допомогою намагаються захистити своїх інвесторів міжнародно-правовими засобами.

Договори про захист інвестицій є засобом міжнародно-правового регулювання іноземного інвестування в тих країнах, для яких характерна економічна та політична нестабільність (країни з несприятливим інвестиційним кліматом). Як правило, економічно розвинені демократичні країни не укладають між собою таких договорів, оскільки для захисту іноземних інвестицій у них сформовані достатньо ефективні національні правові інститути².

Україною укладено більш ніж 40 двосторонніх міжнародних договорів про захист інвестицій з країнами СНД (Казахстан, Грузія, Молдова, Азербайджан, Узбекистан, Білорусія, Киргизстан, Туркменістан), з країнами Східної Європи (Угорщина, Болгарія, Польща, Словенія, Хорватія, Македонія), з країнами Балтії, з кра-

¹ Омельченко А.В. Международно-правовое регулирование иностранного инвестирования / Бизнес (документы, комментарии, консультации). – 1998. – № 14. – С. 36.

² Кибенко Е. Международно-правовые аспекты регулирования иностранных инвестиций в Украине // Предпринимательство, хозяйство и право. – 2000. – № 5. – С. 4.

інами Західної Європи (Австрія, Франція, Іспанія, Італія, Данія, Греція, Австрія, Німеччина, Швеція, Швейцарія) та з країнами інших регіонів (США, Куба, Аргентина, Канада, Чилі, Корея, Ізраїль, Іран, Туреччина, Китай та ін.).

Бажаючи розширити економічне співробітництво для взаємної вигоди України та Польщі з метою створення та збереження вигідних умов для інвестицій інвесторам однієї держави на території іншої держави і визнаючи необхідність заохочення і захисту іноземних інвестицій з метою сприяння економічному розвитку обох держав у м. Варшаві 12 січня 1993 року було укладено Угоду між Урядом України та Урядом Республіки Польща про взаємне заохочення та захист інвестицій.

16 червня 1994 року у м. Києві було укладено Угоду між Урядом України та Урядом Держави Ізраїль про заохочення та взаємний захист інвестицій. Згідно зі ст. 2 цієї Угоди кожна зі сторін на своїй території створює та підтримує сприятливі умови для інвестування іншої сторони та, спираючись на свої права та законні інтереси чи законодавство, забезпечує здійснення інвестування. Інвестиції кожної сторони здійснюються на рівноправній основі та користуються повним захистом і безпекою на території іншої сторони. Жодна зі сторін не повинна завдати шкоди безпідставними або дискримінаційними заходами щодо здійснення, підтримки, використання та розміщення на її території інвестицій інвесторами іншої сторони. Кожна зі сторін зобов'язалася застосовувати на своїй території відносно здійснення інвесторами іншої сторони інвестицій чи прибутків режим не менш сприятливий, ніж в аналогічних випадках для інвестицій і прибутків своїх інвесторів і прибутків інвесторів інших країн.

Бажаючи створити сприятливі умови для підвищення економічного співробітництва між Україною і Австрією, визнаючи, що сприяння та взаємний захист інвестицій може посилити готовність до таких інвестицій і таким чином зробити важливий внесок до розвитку економічних відносин між державами, у м. Граці 8 листопада 1996 року було укладено Угоду між Україною і Республікою Австрія про сприяння та взаємний захист інвестицій. Цією Угодою визначено питання сприяння та захисту інвестицій, режиму інвестування, компенсацій, переказів, вирішення інвестиційних спорів. Угода укладена на 10 років, і по завершенні цього строку вона залишається чинною на невизначений строк та може бути денонсована будь-якою стороною шляхом повідомлення по дипломатичних каналах. Угода застосовується до інвестицій,

здійснених або тих, які будуть здійснені інвесторами однієї країни згідно з законодавством іншої країни на її території, як до, так і після набуття чинності цією угодою.

У межах СНД укладено багатосторонню Угоду про співробітництво у галузі інвестиційної діяльності (1993) та Конвенцію про захист прав інвестора (1997).

Умови договорів про захист інвестицій в юридичній літературі поділяють на три групи.

Перша група – це умови, які визначають поняття іноземних інвестицій та коло іноземних інвесторів. Ці визначення досить часто є більш широкими порівняно з нормами національного законодавства. Так, більшість договорів визнає іноземними інвестиціями будь-яке майно іноземного інвестора, що знаходиться на території України у зв'язку з господарською діяльністю. Інвестиціями визнаються роботи та послуги, що надаються іноземним інвестором; займи, що надаються українським суб'єктам господарської діяльності; грошові кошти, сплачені іноземним інвестором за дозволи, ліцензії, що отримані від іноземної держави; реінвестовані доходи. Положення договорів значно розширюють і коло осіб, які можуть бути визнаними як іноземні інвестори.

Угода СНД про співробітництво в галузі інвестиційної діяльності від 1993 року дозволяє віднести до категорії іноземних інвесторів громадян України, що постійно проживають на території країн СНД.

Друга група – це умови захисту прав іноземного інвестора від деяких політичних ризиків. Ці умови встановлюють право на безперешкодний переказ будь-яких сум у зв'язку з інвестиціями; гарантують право на отримання адекватної, ефективної та швидкої компенсації у випадку реквізиції або націоналізації інвестицій, а також нарахування процентів на розмір компенсації; закріплюють право на недопущення дискримінації іноземних інвесторів у випадку війни, революції, повстань, збройних конфліктів, надзвичайного стану; закріплюють можливість суброгації – переходу до держави всіх прав інвестора, у випадку якщо держава здійснила страхові або гарантійні виплати своєму інвестору, який втратив капіталовкладення внаслідок дій держави, що приймає інвестиції. Після суброгації держава вирішує питання про виплату відповідної компенсації вже на міжнародному рівні.

Третя група – стабілізуючі застереження, які спрямовані на те, щоб забезпечити інвестору незмінність правових умов інвес-

тування протягом певного проміжку часу з моменту здійснення ним капіталовкладень. Перелік правових умов інвестування, на які поширюються застереження, є досить різноманітним і може містити норми податкового, митного, валютного, підприємницького та іншого законодавства.

Практично всі договори цього виду встановлюють можливість розгляду інвестиційних спорів міжнародними юрисдикційними органами. Такими органами в договорах (угодах) називаються:

- Міжнародний центр з вирішення інвестиційних спорів. Відповідно до прийнятого в 1978 році Додаткового протоколу до Вашингтонської конвенції 1965 року сторони мають право на звернення до центру і у випадках, якщо одна із сторін – держава, яка не є учасником конвенції;
- інша постійно діюча міжнародна арбітражна установа;
- арбітражний суд «ad hoc», який призначається на підставі спеціальної домовленості або створюється згідно з Арбітражним регламентом Комісії ООН з права міжнародної торгівлі.

Більшість двосторонніх договорів містить норму про те, що рішення, які приймаються зазначеними органами, є остаточними та обов'язковими для обох сторін. Досить часто угоди про захист інвестицій містять положення про доарбітражне врегулювання спору, тобто врегулювання шляхом проведення переговорів та консультацій, а також може встановлюватися необхідність звернення до національних судових органів. Якщо протягом шести місяців з моменту офіційного початку переговорів не досягнуто домовленості, сторони набувають право використання інших засобів вирішення спору.

14.3. Угоди про усунення подвійного оподаткування

При здійсненні іноземного інвестування в підприємців досить часто виникає проблема подвійного оподаткування, оскільки отримані ними доходи можуть двічі обкладатися податком – як на території держави отримання доходів, так і на території держави, резидентами якої вони є. А тому ефективним засобом уникнення подвійного оподаткування є угоди про усунення подвійного оподаткування.

Подвійне оподаткування означає обкладання одного об'єкта окремих платників податку одним і тим же (або аналогічним) податком за один і той же період часу (найчастіше – податковий період). Зовнішнє подвійне оподаткування – це оподаткування,

при якому стикаються національні законодавства у визначенні об'єкта оподаткування чи платника, розглядаючи його як зобов'язану особу за аналогією з законодавством іншої держави. Реалізація подвійного оподаткування може здійснюватися в різних формах (оподаткування одного й того ж об'єкта різними державами, різне визначення платника податку тощо). Підставою виникнення подвійного оподаткування є різне законодавче регулювання платника податку та джерела доходу в законодавстві різних країн і може доповнюватися неоднозначним правовим тлумаченням податкових норм та елементів податкового процесу.

Усунення подвійного оподаткування може здійснюватися на підставі міжнародних угод, шляхом приведення в певну відповідність національних податкових законодавств.

Конкретними формами вирішення проблеми подвійного оподаткування є міжнародні угоди про усунення подвійного оподаткування. Першу таку угоду було підписано між Францією та Бельгією у 1843 році.

Міжнародні угоди, що регулюють податкові відносини, можна об'єднати в три групи:

1. Умовно-податкові – угоди, у яких питання оподаткування регулюються разом з іншими питаннями, які не становлять предмет податкового права.

2. Загальноподаткові – це угоди, які регулюють загальні, основні проблеми оподаткування між договірними сторонами (угоди про усунення подвійного оподаткування).

3. Обмежено-податкові – це угоди, які обумовлюють застосування механізму оподаткування стосовно конкретного виду податку, платника податку чи об'єкта оподаткування.

Основою для укладення угод між державами з питань уникнення подвійного оподаткування є Конвенція про усунення подвійного оподаткування (1992), яка найбільш часто застосовується державами при укладенні двосторонніх угод, а також сприяє переговорам між різними державами з питань укладення таких угод.

Укладення угод про усунення подвійного оподаткування надає інвесторам країн, що уклали таку угоду, низку переваг:

- визначаються види доходів, які можуть обкладатися податком тільки в одній державі. Так, наприклад, доходи від відчуження рухомого майна обкладаються тільки в державі, резидентом якої є особа, і це правило поширюється на продаж інвестицій у вигляді акцій, корпоративних прав та іншого рухомого майна;

- встановлюється максимально допустима ставка обкладання в одній із держав з деяких доходів, які можуть обкладатися податками у двох державах. Це правило найбільш часто застосовується до пасивних доходів: дивідендів, процентів, роялті;
- передбачається процедура відрахування податку, сплаченого за кордоном, із загальних податкових зобов'язань суб'єкта з доходів, які одночасно є об'єктами оподаткування у двох державах. Угода про усунення подвійного оподаткування стосується тільки тих податків, які прямо зазначені в цій угоді, і іноземний інвестор, після ознайомлення зі змістом угоди може використовувати найбільш вигідну для себе форму інвестування.

Угоди про усунення подвійного оподаткування переважно складаються з трьох частин. У першій частині встановлюється сфера дії угоди і вона, як правило, містить дві статті, що визначають коло осіб, які охоплюються цією угодою, та надає перелік податків, про які йдеться в угоді. У другій частині визначаються податкові режими (регулюються межі юрисдикції кожної країни щодо обкладення конкретних видів доходів і майна). Третя частина передбачає методи та порядок виконання угоди (порядок відносин і співробітництва між компетентними органами щодо виконання угоди, узгоджений між сторонами метод усунення подвійного оподаткування, строк дії угоди).

Україною укладено низку договорів (угод, конвенцій) про усунення подвійного оподаткування. Це угоди з країнами СНД: Білоруссю, Росією, Молдовою, Вірменією, Узбекистаном, Туркменістаном, Киргизстаном, Грузією; із країнами Балтії, країнами Європи: Польщею, Угорщиною, Болгарією, Австрією, Німеччиною та ін.; із країнами інших регіонів: США, Китаєм, Туреччиною, Іраном та ін.

14.4. Угоди про вільну торгівлю і виробничу кооперацію

Ця група угод набула широкого застосування з метою усунення митних бар'єрів на шляху руху товарів, інвестицій, а також поставок технологічно взаємопов'язаної продукції між суб'єктами господарювання різних країн. Двосторонні угоди про вільну торгівлю укладені Україною з усіма країнами СНД, за винятком Таджикистана та країн Балтії, але багатосторонню Угоду про створення зони вільної торгівлі від 15.04.1994 р. Україна не ратифікувала.

Основними положеннями угод про вільну торгівлю є:

- незастосування ввізного мита відносно товарів національного виробництва країни-експортера;
- застосування ПДВ та акцизного збору при імпорті товарів за ставками, що не перевищують встановлені для аналогічних товарів національного виробництва країни-імпортера;
- кількісні обмеження імпорту окремих товарів у разі необхідності застосовуються на визначений термін за умови надання обґрунтування шляхом проведення двосторонніх консультацій.

Угоди передбачають можливість введення винятків за окремими товарними групами по узгодженому переліку, який оформлюється спеціальним протоколом і підписується обома сторонами.

Серед угод про виробничу кооперацію відзначається Угода про загальні умови та механізм підтримки розвитку виробничої кооперації підприємств та галузей держав – учасниць СНД (23.12.1993 р., м. Ашхабад) і Протокол про механізм реалізації цієї Угоди (15.04.1994 р., Москва).

Угодою передбачено незастосування ввізного та вивізного мита, акцизів та кількісних обмежень стосовно товарів і послуг, які надаються по кооперації, крім готової продукції, а також у межах митних режимів переробки. Як додаток до цієї Угоди було підписане Положення про порядок застосування ПДВ та акцизів за поставками товарів (послуг) за виробничою кооперацією при розрахунках між суб'єктами господарювання – учасниками СНД (17.01.1997 р.).

Під кооперованими поставками товарів розуміються поставки сировини, матеріалів, вузлів, запасних частин, заготовок, комплектуючих та інших виробів галузевого і міжгалузевого призначення, які технологічно взаємопов'язані і необхідні для виготовлення кінцевої продукції. Під наданням послуг розуміються проектні, ремонтні роботи, технічне обслуговування та технічні операції. Поставки в межах митних режимів переробки товарів визначаються відповідно до законодавства сторін угоди і найчастіше мають на увазі операції із давальницькою сировиною.

Крім зазначеної угоди, діють також двосторонні міжурядові угоди про виробничу кооперацію з окремими державами СНД (Росією, Вірменією, Азербайджаном, Узбекистаном, Грузією, Туркменістаном, Киргизстаном, Казахстаном). На базі цих угод укладаються галузеві та міжгалузеві міжнародні угоди про виробничу кооперацію¹.

¹ Більш докладно з цих питань див.: Кибенко Е. Международно-правовые аспекты регулирования иностранных инвестиций в Украине / Предпринимательство, хозяйство и право. – 2000. – № 5. – С. 3–10.

Наприклад, з метою реалізації у двосторонніх відносинах Угоди про сприяння у створенні та розвитку виробничих, комерційних, кредитно-фінансових, страхових і змішаних транснаціональних об'єднань від 15 квітня 1994 року було укладено Угоду між Урядом України та Урядом Російської Федерації про основні принципи створення українсько-російських фінансово-промислових груп (26 липня 1995 року, м. Москва). В Угоді сторони домовилися про сприяння створенню фінансово-промислових груп на базі українських і російських суб'єктів господарювання для встановлення і розвитку технологічних і коопераційних зв'язків. Згідно з Угодою учасниками фінансово-промислових груп можуть бути підприємства, кредитно-фінансові установи, інвестиційні інститути та інші організації обох держав будь-якої організаційно-правової форми незалежно від форми власності, а також третіх країн, як це передбачено законодавствами України і Російської Федерації.

Сторони вважають найбільш перспективним створення промислово-фінансових груп у таких сферах діяльності:

- пошук, видобуток, переробка, транспортування і реалізація наливо-енергетичних ресурсів;
- проектування, будівництво, реконструкція і експлуатація газових транспортних трубопроводів;
- виробництво феросплавів на марганцевій основі;
- виробництво листової сталі, газопровідних труб великого діаметру і труб нафтового сортаменту для нафтовидобувної промисловості;
- виробництво глинозему, алюмінію і алюмінієвого прокату;
- виробництво титану;
- виробництво продукції хімічної промисловості (карбаміду, анілінової кислоти, великогабаритних шин та ін.);
- виробництво гірничошахтного, збагачувального і електротехнічного устаткування для вугільної промисловості, великого енергетичного і насосного устаткування для електроенергетики;
- виробництво ліків, препаратів і медичної техніки;
- виробництво, зберігання, транспортування і комплексна переробка сільськогосподарської продукції;
- виробництво морських і річкових суден, аерокосмічної техніки, спецтехніки, обладнання для атомної енергетики.

Сторони виходять з того, що фінансово-промислові групи формуються з метою об'єднання матеріальних і фінансових ресурсів їх учасників для підвищення ефективності виробництва,

конкурентноспроможності на світовому ринку, розширення і поглиблення раціональних технологічних і коопераційних зв'язків між підприємствами двох країн, збільшення експортного потенціалу в треті країни, прискорення науково-технічного прогресу і залучення інвестицій третіх країн. Формування фінансово-промислових груп здійснюється згідно з законодавством обох держав і відповідно до Договору про проведення узгодженої антимонопольної політики від 23 грудня 1993 року.

Інвестиційна діяльність фінансово-промислових груп проводиться згідно з законодавством держави, у якій здійснюються інвестиції, і угодами, що укладаються між сторонами про співробітництво у сфері інвестиційної діяльності і взаємного захисту інвестицій.

З метою стимулювання створення і функціонування фінансово-промислових груп Україна і Російська Федерація будуть у разі необхідності надавати державні гарантії і пільги відповідно до національного законодавства у сферах діяльності, що зазначені вище.

Угодою встановлено, що з питань, не передбачених цією Угодою, сторони керуватимуться положеннями Угоди про сприяння у створенні і розвитку виробничих, комерційних, кредитно-фінансових, страхових і змішаних транснаціональних об'єднань від 15 квітня 1994 р., Угоди про співробітництво в галузі інвестиційної діяльності від 24 грудня 1993 р. і Угоди про загальні умови і механізм підтримки розвитку виробничої кооперації підприємств і галузей держав – учасниць СНД від 23 грудня 1993 р.

Контрольні питання

1. Чим обумовлена необхідність міжнародно-правового регулювання інвестиційної діяльності?
2. Які існують проблеми міжнародно-правового регулювання інвестиційної діяльності?
3. Які застосовуються системи нормативного регулювання угод з іноземними інвестиціями?
4. Які групи умов договорів про захист інвестицій виділені в юридичній літературі?
5. Яке значення мають в інвестиційній діяльності угоди про усунення подвійного оподаткування?
6. Які основні положення містяться в угодах про вільну торгівлю та виробничу кооперацію?

Список використаної літератури

1. Аверьянов В. Юридическая памятка участнику внешнеэкономической деятельности в Украине. – К., 1992.
2. Адміністративне право України: Підручник / За ред. Ю.П. Битяка. – Х.: Право, 2000. – 520 с.
3. Александров А.А. Предприятия с иностранными инвестициями. – М.: Приоритет, 1997.
4. Атаманчук Г.В. Теория государственного управления: Курс лекций. – М.: Юрид. лит., 1997. – 400 с.
5. Богатырев А. Инвестиционное право. – М.: Российское право, 1992.
6. Богуславский М. Правовое положение иностранных инвестиций. – М., 1993.
7. Боброва Д.В. Деликтная ответственность и ее роль в охране прав граждан и социалистических организаций // Повышение роли гражданско-правовой ответственности в охране прав и интересов граждан и организаций. – К., 1988.
8. Васіна І. Підвищення ефективності зовнішньоекономічної діяльності у регіоні (на прикладі підприємств та організацій Донбасу): Автореф. дис.... канд. екон. наук. – Донецьк, 1996.
9. Вінник О.М. Інвестиційне право: Навч. посібник. – К.: Атіка, 2000. – 264 с.
10. Власник і право власності / За ред. Я. Шевченко. – К.: Наукова думка, 1994.
11. Вознесенская Н. Иностранные инвестиции и смешанные предприятия в странах Африки. – М., 1973.
12. Вознесенская Н. Смешанные предприятия как форма международного экономического сотрудничества. – М., 1986.
13. Державне управління: теорія і практика / За заг. ред. д.ю.н., проф. Авер'янова А.Б. – К.: Юрінком Інтер, 1998. – 432 с.
14. Державне управління в Україні: Навч. посібник / За заг. ред. д.ю.н., проф. В.Б. Авер'янова. – К.: Інститут держави і права ім. В.М. Корецького, 1999. – 265 с.
15. Задыхайло Д.В. Инвестиционное право Украины: Сборник нормативно-правовых актов с комментариями. – Х.: Эспада, 2002. – 742 с.
16. Кабалкин А. Правовой статус иностранных инвесторов в Российской Федерации // Иностранные инвестиции в странах СНГ и Великобритании. – М., 1992.

17. Кожевников В., Гончарова И. Пределы экономической свободы в свободных экономических зонах // Предпринимательство, хозяйство и право. – 2000. – № 3. – С. 11–15.
18. Коссак В.М. Правові засади іноземного інвестування в Україні. – Л.: Центр Європи, 1999. – 244 с.
19. Крупа Л. К вопросу о юридическом содержании понятия «специальный правовой режим» // Підприємництво, господарство і право. – 2001. – № 2. – С. 10–13.
20. Кибенко О.Р. Інвестиційна діяльність: визначення, суб'єкти, класифікація та співвідношення з підприємницькою діяльністю // Вісник університету внутрішніх справ. – 1999. – № 6.
21. Кибенко Е. Международно-правовые аспекты регулирования иностранных инвестиций в Украине / Предпринимательство, хозяйство и право. – 2000. – № 5. – С. 3–10.
22. Ластовецький А.С. Функції держави щодо регулювання підприємницької діяльності // Правова держава: Щорічник наукових праць. Вип. 8. – К.: Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, 2001. – С. 254–262.
23. Любич О. Правовое регулирование иностранных инвестиций в Республике Беларусь // Хозяйство и право. – 1993. – № 10.
24. Мамутов В., Зельдина Е. Развитие законодательства о специальном режиме хозяйствования // Підприємництво, господарство і право. – 2001. – № 1. – С. 9–12.
25. Манюта О., Шипка А. Неакционерные формы проявления участия иностранного инвестора в экономике Украины // Бизнес (документы, комментарии, консультации). – 1995. – № 41. – С. 13–15; № 43. – С. 12–14.
26. Нагребельний В.П. Правові засади вдосконалення державного управління економічною сферою // Правова держава: Щорічник наукових праць. Вип. 11. – К.: Вид. Дім «Юридична книга», 2000. – С. 217–226.
27. Нагребельний В.П. Банківське та інвестиційне законодавство України: проблеми вдосконалення // Правова держава: щорічник наукових праць. Вип. 13. – К.: Вид. дім «Юридична книга», 2002. – С. 193–201.
28. Омельченко А. Державне управління іноземними інвестиціями в Україні (організаційно-правові питання): Автореф. дис... канд. юрид. наук. – К., 1996.
29. Омельченко А.В. Інвестиційне право: Навч. посібник. – К.: Атіка, 1999. – 176 с.
30. Омельченко А. Международно-правовое регулирование иностранного инвестирования // Бизнес (документы, комментарии, консультации). – 1998. – № 14. – С. 36–39.
31. Паламарчук С. Сумісні підприємства – вид юридичної особи // Радянське право. – 1989. – № 2.

32. Пересада А.А. Основы инвестиционной деятельности. – К.: Изд-во «Либра», 1996. – 344 с.
33. Підприємницьке право України: Підручник / За заг. ред. доц. Р.Б. Шишки. – Х.: Еспада, 2000. – 480 с.
34. Полотай В. Класифікація інвестицій: теоретичний та прикладний аспекти // Предпринимательство, хозяйство и право. – 1999. – № 10.
35. Предпринимательское право в вопросах и ответах: Учеб. пособ. / Под ред. Н.А. Саниахметовой. – Х.: Одиссей, 2000.
36. Предпринимательское (хозяйственное) право: Учебник: В 2 т. / Отв. ред. О.М. Олейник. – М.: Юристъ, 2000. – Т. 1. – 727 с.
37. Пронська Г. Право колективної власності у підприємницькій діяльності в Україні // Концепція розвитку законодавства України. – К., 1996.
38. Резникова Н. Возможности привлечения иностранных инвестиций // Инновационная и инвестиционная политика структурной перестройки народного хозяйства Российской Федерации. – 1993. – № 1.
39. Самуэльсон П. Экономика. Вводный курс. – М.: Прогресс, 1984.
40. Святоцький О.Д., Крайнев П.П., Ревуцький С.Ф. Правове забезпечення інноваційної діяльності в Україні: питання теорії і практики / За ред О.Д. Святоцького. – К.: Концерн «Видавничий дім «Ін Юре», 2003. – 2003 с.
41. Січевлюк В.А. Цивільно-правові питання інвестування в нерухомість // Правова держава: Щорічник наукових праць. Вип. 12. – К.: Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, 2001. – С. 340–345.
42. Смаровоз М. Деякі особливості інвестиційних договорів, укладених у сфері дії спеціального режиму інвестиційної діяльності // Підприємництво, господарство і право. – 2001. – № 1. – С. 19–21.
43. Симсон О. Критерии квалификации инвестиционных договоров // Підприємництво, господарство і право. – 2001. – № 1. – С. 27–30.
44. Стойка В. Инвестиционная деятельность: проблемы и пути решения // Підприємництво, господарство і право. – 2001. – № 12. – С. 3–5.
45. Стойка В. Правовые проблемы защиты прав инвесторов // Підприємництво, господарство і право. – 2002. – № 3. – С. 5–7.
46. Симсон О. Существенные условия и классификация инвестиционных договоров // Підприємництво, господарство і право. – 2001. – № 3. – С. 18–21.
47. Теория государства и права / Под ред. С.С. Алексеева. – М., 1985.
48. Філіпенко А., Шнирков О. Новий етап реформування зовнішньоекономічних зв'язків України // Економіка України. – 1996. – № 1.

49. Хозяйственное право: Учебник / В.К. Мамутов, Г.Л. Знаменский, К.С. Хахулин и др.; Под ред. В.К. Мамутова– К.: Юринком Интер, 2002. – 912 с.
50. Цивільне право: Підручник / За ред. Д.В. Бобрової, О.В. Дзери, Н.С. Кузнецової, О.А. Підпригори та ін. – К.: Вентурі, 1997. – Ч. 1. – 544 с.
51. Цивільне право: Підручник: У 2 кн. / За ред. О.В. Дзери, Н.С. Кузнецової. – К.: Юрінком Інтер, 2000.
52. Цивільне право України: Підручник: У 2 кн. / О.В. Дзера (керівник авт. кол.), Д.В. Боброва, А.С. Довгерт та ін.; За ред. О.В. Дзери, Н.С. Кузнецової. – К.: Юрінком Інтер, 2002.
53. Чабан О.М. Інвестиційний договір (контракт) як форма здійснення інвестицій: поняття та особливості // Правова держава: Щорічник наукових праць. Вип. 9. – К.: Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, 2001. – С. 240–244.
54. Чернадчук В.Д., Чернадчук Т.О. До питання щодо оперативного-господарських санкцій // Підприємництво, господарство і право. – 2001. – № 3. – С. 13–15.
55. Чернадчук В.Д., Сухонос В.В., Чернадчук Т.О. Інвестиційне право України. – Суми: ВТД «Університетська книга», 2001. – 260 с.
56. Черниенко А. Развитие законодательства об иностранном инвестировании в СССР и Украине // Бизнес. – 1998. – № 22. – С. 128–130.

ЗАКОН УКРАЇНИ «Про інвестиційну діяльність»

(Відомості Верховної Ради (ВВР). – 1991. – № 47. – Ст. 646.)

(Вводиться в дію Постановою ВР № 1561-ХІІ (1561-12) від 18.09.91. – ВВР. – 1991. – № 47. – Ст. 647.)

(Із змінами, внесеними згідно із Законами № 1955-ХІІ (1955-12) від 10.12.91. // ВВР. – 1992. – № 10. – Ст. 138; № 185/98-ВР від 05.03.98. // ВВР. – 1998. – № 33. – Ст. 226; № 697-ХІV (697-14) від 21.05.99. // ВВР. – 1999. – № 31. – Ст. 248; № 2899-ІІІ (2899-14) від 20.12.2001. // ВВР. – 2002. – № 15. – Ст. 100.)

(Офіційне тлумачення Закону див. в Рішенні Конституційного Суду № 1-рп/2002 (v001p710-02) від 29.01.2002.)

(Додатково див. Ухвалу Конституційного Суду № 3-уп/2002 (va03u710-02) від 14.03.2002.)

(Із змінами, внесеними згідно із Законами № 40-ІV (40-15) від 04.07.2002 – набирає чинності з 01.01.2003 року // ВВР. – 2002, № 36. – Ст. 266; № 380-ІV (380-15) від 26.12.2002 // ВВР. – 2003. – № 10–11. – Ст. 86; № 762-ІV (762-15) від 15.05.2003 // ВВР. – 2003. – № 30. – Ст. 247; № 1294-ІV (1294-15) від 20.11.2003 // ВВР. – 2004. – № 13. – Ст. 181; № 1344-ІV (1344-15) від 27.11.2003 // ВВР. – 2004. – № 17–18. – Ст. 250; № 1407-ІV (1407-15) від 03.02.2004 // ВВР. – 2004. – № 16. – Ст. 238; № 2285-ІV (2285-15) від 23.12.2004.)

Цей Закон визначає загальні правові, економічні та соціальні умови інвестиційної діяльності на території України.

Він спрямований на забезпечення рівного захисту прав, інтересів і майна суб'єктів інвестиційної діяльності незалежно від форм власності, а також на ефективне інвестування народного господарства України, розвитку міжнародного економічного співробітництва та інтеграції.

І. ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

Стаття 1. Інвестиції

Інвестиціями є всі види майнових та інтелектуальних цінностей, що вкладаються в об'єкти підприємницької та інших видів діяльності, в результаті якої створюється прибуток (доход) або досягається соціальний ефект.

Такими цінностями можуть бути:

- кошти, цільові банківські вклади, паї, акції та інші цінні папери;
- рухоме та нерухоме майно (будинки, споруди, устаткування та інші матеріальні цінності);
- майнові права інтелектуальної власності (Абзац четвертий частини другої статті 1 в редакції Закону № 1407-IV (1407-15) від 03.02.2004.);
- сукупність технічних, технологічних, комерційних та інших знань, оформлених у вигляді технічної документації, навичок та виробничого досвіду, необхідних для організації того чи іншого виду виробництва, але не запатентованих («ноу-хау»);
- права користування землею, водою, ресурсами, будинками, спорудами, обладнанням, а також інші майнові права;
- інші цінності.

Інвестиції у відтворення основних фондів і на приріст матеріально-виробничих запасів здійснюються у формі капітальних вкладень.

Стаття 2. Інвестиційна діяльність

1. Інвестиційною діяльністю є сукупність практичних дій громадян, юридичних осіб і держави щодо реалізації інвестицій.

2. Інвестиційна діяльність здійснюється на основі:

- інвестування, здійснюваного громадянами, недержавними підприємствами, господарськими асоціаціями, спілками і товариствами, а також громадськими і релігійними організаціями, іншими юридичними особами, заснованими на колективній власності;
- державного інвестування, здійснюваного органами влади і управлінням України, Кримської АРСР, місцевих Рад народних депутатів за рахунок коштів бюджетів, позабюджетних фондів і позичкових коштів, а також державними підприємствами і установами за рахунок власних і позичкових коштів;
- іноземного інвестування, здійснюваного іноземними громадянами, юридичними особами та державами;
- спільного інвестування, здійснюваного громадянами та юридичними особами України, іноземних держав. (Абзац п'ятий частини другої статті 2 із змінами, внесеними згідно із Законом № 1955-12 від 10.12.91.)

Стаття 3. Інноваційна діяльність

1. Інноваційна діяльність як одна із форм інвестиційної діяльності здійснюється з метою впровадження досягнень науково-технічного прогресу у виробництво і соціальну сферу, що включає:

- випуск і розповсюдження принципово нових видів техніки і технології;
- прогресивні міжгалузеві структурні зрушення;
- реалізацію довгострокових науково-технічних програм з великими строками окупності витрат;
- фінансування фундаментальних досліджень для здійснення якісних змін у стані продуктивних сил;
- розробку і впровадження нової, ресурсозберігаючої технології, призначеної для поліпшення соціального і екологічного становища.

Стаття 4. Об'єкти інвестиційної діяльності

Об'єктами інвестиційної діяльності можуть бути будь-яке майно, у тому числі основні фонди і оборотні кошти в усіх галузях та сферах народного господарства, цінні папери, цільові грошові вклади, науково-технічна продукція, інтелектуальні цінності, інші об'єкти власності, а також майнові права.

Забороняється інвестування в об'єкти, створення і використання яких не відповідає вимогам санітарно-гігієнічних, радіаційних, екологічних, архітектурних та інших норм, встановлених законодавством України, а також порушує права та інтереси громадян, юридичних осіб і держави, що охороняються законом.

Стаття 5. Суб'єкти інвестиційної діяльності

1. Суб'єктами (інвесторами і учасниками) інвестиційної діяльності можуть бути громадяни і юридичні особи України та іноземних держав, а також держави. (Частина перша статті 5 із змінами, внесеними згідно із Законом № 1955–12 від 10.12.91.)

2. Інвестори – суб'єкти інвестиційної діяльності, які приймають рішення про вкладення власних, позичкових і залучених майнових та інтелектуальних цінностей в об'єкти інвестування.

Інвестори можуть виступати в ролі вкладників, кредиторів, покупців, а також виконувати функції будь-якого учасника інвестиційної діяльності.

3. Учасниками інвестиційної діяльності можуть бути громадяни та юридичні особи України, інших держав, які забезпечують реалізацію інвестицій як виконавці замовлень або на підставі доручення інвестора.

Стаття 6. Законодавство про інвестиційну діяльність

Відносини, що виникають при здійсненні інвестиційної діяльності на Україні, регулюються цим Законом, іншими законодавчими актами України.

Інвестиційна діяльність суб'єктів України за її межами регулюється законодавством іноземної держави, на території якої ця діяльність здійснюється, відповідними договорами України, а також спеціальним законодавством України. (Частина друга статті 6 із змінами, внесеними згідно із Законом № 1955-12 від 10.12.91.)

Особливості здійснення інвестиційної діяльності на території України суб'єктами інвестиційної діяльності, розташованими за межами України, а також цих суб'єктів і суб'єктів України в зонах вільного підприємництва на Україні визначаються спеціальним законодавством України.

II. ЗДІЙСНЕННЯ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Стаття 7. Права суб'єктів інвестиційної діяльності

1. Всі суб'єкти інвестиційної діяльності незалежно від форм власності та господарювання мають рівні права щодо здійснення інвестиційної діяльності, якщо інше не передбачено законодавчими актами України.

Розміщення інвестицій у будь-яких об'єктах, крім тих, інвестування в які заборонено або обмежено цим Законом, іншими актами законодавства України, визнається невід'ємним правом інвестора і охороняється законом.

2. Інвестор самостійно визначає цілі, напрями, види й обсяги інвестицій, залучає для їх реалізації на договірній основі будь-яких учасників інвестиційної діяльності, у тому числі шляхом організації конкурсів і торгів.

3. За рішенням інвестора права володіння, користування і розпорядження інвестиціями, а також результатами їх здійснення можуть бути передані іншим громадянам та юридичним особам у порядку, встановленому законом. Взаємовідносини при такій передачі прав регулюються ними самостійно на основі договорів.

4. Для інвестування можуть бути залучені фінансові кошти у вигляді кредитів, випуску в установленому законодавством порядку цінних паперів і позик.

Майно інвестора може бути використано ним для забезпечення його зобов'язань. У заставу приймається тільки таке майно, яке перебуває у власності позичальника або належить йому на

праві повного господарського відання, якщо інше не передбачено законодавчими актами України. Заставлене майно при порушенні заставних зобов'язань може бути реалізовано відповідно до чинного законодавства.

5. Інвестор має право володіти, користуватися і розпоряджатися об'єктами та результатами інвестицій, включаючи реінвестиції та торговельні операції на території України, відповідно до законодавчих актів України.

Для державних підприємств, що виступають інвесторами за межами України та яким відкрито іпотечний кредит, встановлюється гарантія по цих інвестиціях з боку держави. (Абзац третьої частини п'ятої статті 7 виключено на підставі Закону № 1955-12 від 10.12.91.)

6. Інвестор має право на придбання необхідного йому майна у громадян і юридичних осіб безпосередньо або через посередників за цінами і на умовах, що визначаються за домовленістю сторін, якщо це не суперечить законодавству України, без обмеження за обсягом і номенклатурою.

Стаття 8. Обов'язки суб'єктів інвестиційної діяльності

1. Інвестор у випадках і порядку, встановлених законодавством України, зобов'язаний:

- подати фінансовим органам декларацію про обсяги і джерела здійснюваних ним інвестицій;
- одержати необхідний дозвіл або узгодження відповідних державних органів та спеціальних служб на капітальне будівництво;
- одержати позитивний комплексний висновок державної експертизи щодо додержання в інвестиційних програмах та проєктах будівництва діючих нормативів з питань санітарного і епідемічного благополуччя населення, екології, охорони праці, енергозбереження, пожежної безпеки, міцності, надійності та необхідної довговічності будинків і споруд, а також архітектурних вимог. (Абзац четвертий частини першої статті 8 в редакції Закону № 185/98-ВР від 05.03.98.)

2. Суб'єкти інвестиційної діяльності зобов'язані:

- додержувати державних норм і стандартів, порядок встановлення яких визначається законодавством України;
- виконувати вимоги державних органів і посадових осіб, що пред'являються в межах їх компетенції;
- подавати в установленому порядку бухгалтерську і статистичну звітність;

- не допускати недобросовісної конкуренції і виконувати вимоги законодавства про захист економічної конкуренції (Абзац п'ятий частини другої статті 8 із змінами, внесеними згідно із Законом № 1294-IV (1294-15) від 20.11.2003.) (Абзац шостий частини другої статті 8 виключено на підставі Закону № 1955-12 від 10.12.91.);
- сплачувати податки, збори (обов'язкові платежі) в розмірах та у порядку, визначених законами України. (Частина другу статті 8 доповнено абзацом згідно із Законом № 2899-III (2899-14) від 20.12.2001.)

3. Для виконання спеціальних видів робіт, які потребують відповідної атестації виконавця, учасники інвестиційної діяльності зобов'язані одержати ліцензію. Перелік таких робіт та порядок їх ліцензування встановлюються Кабінетом Міністрів України.

Стаття 9. Відносини між суб'єктами інвестиційної діяльності

Основним правовим документом, який регулює взаємовідносини між суб'єктами інвестиційної діяльності, є договір (угода).

Укладення договорів, вибір партнерів, визначення зобов'язань, будь-яких інших умов господарських взаємовідносин, що не суперечать законодавству України, є виключною компетенцією суб'єктів інвестиційної діяльності.

Втручання державних органів та посадових осіб у реалізацію договірних відносин між суб'єктами інвестиційної діяльності зверх своєї компетенції не допускається.

Стаття 10. Джерела фінансування інвестиційної діяльності

1. Інвестиційна діяльність може здійснюватись за рахунок:

- власних фінансових ресурсів інвестора (прибуток, амортизаційні відрахування, відшкодування збитків від аварій, стихійного лиха, грошові нагромадження і заощадження громадян, юридичних осіб тощо);
- позичкових фінансових коштів інвестора (облігаційні позики, банківські та бюджетні кредити);
- залучених фінансових коштів інвестора (кошти, одержані від продажу акцій, пайові та інші внески громадян і юридичних осіб);
- бюджетних інвестиційних асигнувань;
- безоплатних та благодійних внесків, пожертвувань організацій, підприємств і громадян.

III. ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Стаття 11. Цілі державного регулювання інвестиційної діяльності

Державне регулювання інвестиційної діяльності здійснюється з метою реалізації економічної, науково-технічної і соціальної політики. Воно визначається показниками економічного і соціального розвитку України, республіканськими і регіональними програмами розвитку народного господарства, республіканськими і місцевими бюджетами, передбачуваними в них обсягами державного фінансування інвестиційної діяльності.

При цьому створюються пільгові умови інвесторам, що здійснюють інвестиційну діяльність у найбільш важливих для задоволення суспільних потреб напрямках, насамперед соціальній сфері, технічному і технологічному вдосконаленні виробництва, створенні нових робочих місць для громадян, які потребують соціального захисту реалізації інноваційних проектів, впровадженні відкриттів і винаходів, в агропромисловому комплексі, в реалізації програм ліквідації наслідків Чорнобильської аварії, у виробництві будівельних матеріалів, в галузі освіти, культури, охорони навколишнього середовища і здоров'я. (Частина друга статті 11 із змінами, внесені згідно із Законом № 40-IV (40-15) від 04.07.2002, – набирає чинності з 01.01.2003 року – дію зупинено на 2003 рік згідно із Законом № 380-IV (380-15) від 26.12.2002, дію зупинено на 2004 рік згідно із Законом № 1344-IV (1344-15) від 27.11.2003, дію зупинено на 2005 рік згідно із Законом № 2285-IV (2285-15) від 23.12.2004.)

Стаття 12. Форми державного регулювання інвестиційної діяльності

1. Державне регулювання інвестиційної діяльності включає управління державними інвестиціями, а також регулювання умов інвестиційної діяльності і контроль за її здійсненням усіма інвесторами та учасниками інвестиційної діяльності.

2. Управління державними інвестиціями здійснюється республіканськими і місцевими органами державної влади й управління та включає планування, визначення умов і виконання конкретних дій по інвестуванню бюджетних і позабюджетних коштів.

3. Регулювання умов інвестиційної діяльності здійснюється шляхом:

(Абзац другий частини третьої статті 12 виключено на підставі Закону № 2899-III (2899-14) від 20.12.2001.)

(Абзац третій частини третьої статті 12 виключено на підставі Закону № 2899-III (2899-14) від 20.12.2001.)

- подання фінансової допомоги у вигляді дотацій, субсидій, субвенцій, бюджетних позик на розвиток окремих регіонів, галузей, виробництв;
- державних норм та стандартів;
- заходів щодо розвитку та захисту економічної конкуренції (Абзац частини третьої статті 12 в редакції Закону № 1294-IV (1294-15) від 20.11.2003.);
- роздержавлення і приватизації власності;
- визначення умов користування землею, водою та іншими природними ресурсами;
- політики ціноутворення;
- проведення державної експертизи інвестиційних програм та проєктів будівництва (Абзац десятий частини третьої статті 12 в редакції Закону № 185/98-ВР від 05.03.98.);
- інших заходів.

Стаття 13. Порядок прийняття рішень щодо республіканських державних інвестицій

1. Рішення щодо республіканських державних інвестицій приймаються на основі прогнозів економічного і соціального розвитку республіки, схем розвитку і розміщення продуктивних сил, цільових науково-технічних і комплексних програм та техніко-економічних обґрунтувань, що визначають доцільність цих інвестицій.

2. Проєкти цільових комплексних республіканських програм розробляються в порядку, що визначається Кабінетом Міністрів України з участю заінтересованих державних органів і громадських організацій, і подаються Кабінетом Міністрів України на затвердження Верховній Раді України у складі Основних напрямів економічного і соціального розвитку республіки.

3. Верховна Рада України затверджує у складі Основних напрямів економічного і соціального розвитку республіки обсяги державних інвестицій, здійснюваних за рахунок коштів республіканського бюджету.

Стаття 14. Порядок розміщення державного замовлення на виконання робіт у капітальному будівництві

1. Однією із форм реалізації республіканських державних інвестицій є республіканське державне замовлення на виконання робіт у капітальному будівництві.

2. Державне замовлення розміщується, як правило, на конкурсній основі з урахуванням економічної вигідності цих замовлень для підприємств та організацій.

3. Прийняття в експлуатацію об'єктів республіканського державного замовлення провадиться в порядку, що визначається Кабінетом Міністрів України.

Стаття 15. Державна експертиза інвестицій

1. Обов'язковій державній експертизі у повному обсязі підлягають інвестиційні програми та проекти будівництва, що здійснюються із залученням коштів Державного бюджету України, бюджету Автономної Республіки Крим, місцевих бюджетів, а також коштів державних підприємств, установ та організацій. Інвестиційні програми та проекти будівництва, що здійснюються за рахунок інших джерел фінансування, підлягають експертизі згідно з частиною першою статті 8 цього Закону.

Державна експертиза інвестиційних програм і проектів будівництва виконується комплексно спеціалізованою державною організацією, яка утворюється і діє у порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України. Порядок проведення державної експертизи інвестиційних програм і проектів будівництва визначається Кабінетом Міністрів України. (Частина перша статті 15 із змінами, внесеними згідно із Законом № 1955-12 від 10.12.91, в редакції Закону № 185/98-ВР від 05.03.98.)

2. У разі необхідності експертиза окремих інвестиційних проектів і програм може здійснюватись експертними комісіями, створюваними Верховною Радою України.

Стаття 16. Регулювання інвестиційної діяльності Верховною Радою Кримської АРСР та місцевими Радами народних депутатів

Верховна Рада Кримської АРСР та місцеві Ради народних депутатів у межах своїх повноважень здійснюють регулювання інвестиційної діяльності на своїй території, у тому числі шляхом погодження питань про створення виробничих і соціальних об'єктів, використання природних ресурсів суб'єктами інвестиційної діяльності.

(Частина другу статті 16 виключено на підставі Закону № 1955-12 від 10.12.91.)

Стаття 17. Ціноутворення в інвестиційній діяльності

Вартість продукції, робіт і послуг у процесі інвестиційної діяльності визначається за вільними цінами і тарифами, у тому числі за підсумками конкурсів (торгів), а у випадках, передбачених

законодавчими актами, за державними фіксованими та регульованими цінами і тарифами.

Вартість будівництва визначається з використанням державних кошторисних норм, які є обов'язковими при здійсненні будівництва об'єктів із залученням коштів Державного бюджету України, бюджету Автономної Республіки Крим, місцевих бюджетів, а також коштів державних підприємств, установ та організацій. (Частина друга статті 17 в редакції Закону № 185/98-ВР від 05.03.98.)

IV. ГАРАНТІЇ ПРАВ СУБ'ЄКТІВ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ І ЗАХИСТ ІНВЕСТИЦІЙ

Стаття 18. Гарантії прав суб'єктів інвестиційної діяльності

1. Держава гарантує стабільність умов здійснення інвестиційної діяльності, додержання прав і законних інтересів її суб'єктів.

Умови договорів, укладених між суб'єктами інвестиційної діяльності, зберігають свою чинність на весь строк дії цих договорів і у випадках, коли після їх укладення законодавством (крім податкового, митного та валютного законодавства, а також законодавства з питань ліцензування певних видів господарської діяльності) встановлено умови, що погіршують становище суб'єктів або обмежують їх права, якщо вони не дійшли згоди про зміну умов договору. (Абзац другий частини першої статті 18 із змінами, внесеними згідно із Законом № 2899-III (2899-14) від 20.12.2001.)

2. Державні органи та їх посадові особи не мають права втручатися в діяльність суб'єктів інвестиційної діяльності, крім випадків, коли таке втручання допускається чинним законодавством і здійснюється в межах компетенції цих органів та посадових осіб.

Ніхто не має права обмежувати права інвесторів у виборі об'єктів інвестування, за винятком випадків, передбачених цим Законом.

У разі прийняття державними або іншими органами актів, що порушують права інвесторів і учасників інвестиційної діяльності, збитки, завдані суб'єктам інвестиційної діяльності, підлягають відшкодуванню у повному обсязі цими органами. Спори про відшкодування збитків розв'язуються судом. (Абзац третій частини другої статті 18 із змінами, внесеними згідно із Законом № 762-IV (762-15) від 15.05.2003.)

Стаття 19. Захист інвестицій

1. Захист інвестицій – це комплекс організаційних, технічних та правових заходів, спрямованих на створення умов, які

сприяють збереженню інвестицій, досягненню цілі внесення інвестицій, ефективній діяльності об'єктів інвестування та реінвестування, захисту законних прав та інтересів інвесторів, у тому числі права на отримання прибутку (доходу) від інвестицій.

Держава гарантує захист інвестицій незалежно від форм власності, а також іноземних інвестицій. Захист інвестицій забезпечується законодавством України, а також міжнародними договорами України. Інвесторам, у тому числі іноземним, забезпечується рівноправний режим, що виключає застосування заходів дискримінаційного характеру, які могли б перешкодити управлінню інвестиціями, їх використанню та ліквідації, а також передбачаються умови і порядок вивозу вкладених цінностей і результатів інвестицій.

З метою забезпечення сприятливого та стабільного інвестиційного режиму держава встановлює державні гарантії захисту інвестицій.

Державні гарантії захисту інвестицій – це система правових норм, які спрямовані на захист інвестицій та не стосуються питань фінансово-господарської діяльності учасників інвестиційної діяльності та сплати ними податків, зборів (обов'язкових платежів). Державні гарантії захисту інвестицій не можуть бути скасовані або звужені стосовно інвестицій, здійснених у період дії цих гарантій. (Абзац четвертий частини першої статті 19 із змінами, внесеними згідно із Законом № 2899-III (2899-14) від 20.12.2001.) (Частина перша статті 19 із змінами, внесеними згідно із Законом № 1955-12 від 10.12.91; в редакції Закону № 697-XIV (697-14) від 21.05.99.) (Офіційне тлумачення частини першої статті 19 див. в Рішенні Конституційного Суду № 1-рп/2002 (v001p710-02) від 29.01.2002.)

2. Інвестиції не можуть бути безоплатно націоналізовані, реквізовані або до них не можуть бути застосовані заходи, тотожні за наслідками. Такі заходи можуть застосовуватися лише на основі законодавчих актів України з відшкодуванням інвестору в повному обсязі збитків, заподіяних у зв'язку з припиненням інвестиційної діяльності. Порядок відшкодування збитків інвестору визначається в зазначених актах.

Внесені або придбані інвесторами цільові банківські вклади, акції та інші цінні папери, платежі за набуте майно або за оренді права у разі вилучення відповідно до законодавчих актів України відшкодовуються інвесторам, за винятком сум, що виявилися використаними або втраченими в результаті дій самих інвесторів або вчинених за їх участю.

3. Спори, що виникають в результаті здійснення інвестиційної діяльності, розглядаються відповідно судом або третейським судом. (Частина третя статті 19 із змінами, внесеними згідно із Законом № 762-IV (762-15) від 15.05.2003.)

4. Інвестиції можуть, а у випадках, передбачених законодавством, мають бути застраховані.

Стаття 20. Відповідальність суб'єктів інвестиційної діяльності

При недодержанні договірних зобов'язань суб'єкти інвестиційної діяльності несуть майнову та іншу відповідальність, передбачену законодавством України і укладеними договорами.

Сплата штрафів і неустойок за порушення умов договорів, а також відшкодування завданих збитків не звільняють винну сторону від виконання зобов'язань, якщо інше не передбачено законом або договором.

Стаття 21. Умови припинення інвестиційної діяльності

Зупинення або припинення інвестиційної діяльності проводиться за рішенням:

- інвесторів, при цьому інвестори відшкодовують збитки учасникам інвестиційної діяльності;
- правомочного державного органу.

Рішення державного органу про зупинення або припинення інвестиційної діяльності може бути прийнято з таких причин:

- якщо її продовження може призвести до порушення встановлених законодавством санітарно-гігієнічних, архітектурних, екологічних та інших норм, прав та інтересів громадян, юридичних осіб і держави, що охороняються законом;
- оголошення в установленому законом порядку інвестора банкрутом внаслідок неплатоспроможності;
- стихійного лиха;
- запровадження надзвичайного стану.

Стаття 22. Міжнародні договори

Якщо міжнародним договором України встановлено інші правила, ніж ті, що містяться в законодавстві про інвестиційну діяльність України, то застосовуються правила міжнародного договору.

Голова Верховної Ради України

Л. КРАВЧУК

м. Київ, 18 вересня 1991 року
№ 1560-XII

ЗАКОН УКРАЇНИ **«Про режим іноземного інвестування»**

(Відомості Верховної Ради (ВВР). – 1996. – № 19. – Ст. 80.)

(Вводиться в дію Постановою ВР № 94/96-ВР від 19.03.96 // ВВР. – 1996. – № 19. – Ст. 81.)

(Із змінами, внесеними згідно із Законами № 997-XIV (997-14) від 16.07.99, // ВВР. – 1999. – № 41. – Ст. 372; № 1807-III (1807-14) від 08.06.2000 // ВВР. – 2000. – № 38. – Ст. 318; № 762-IV (762-15) від 15.05.2003 // ВВР. – 2003. – № 30. – Ст. 247.)

Цей Закон визначає особливості режиму іноземного інвестування на території України, виходячи з цілей, принципів і положень законодавства України.

I. ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

Стаття 1. Визначення термінів, що вживаються в Законі
Терміни, що вживаються в цьому Законі, мають таке значення:

- 1) іноземні інвестори – суб'єкти, які провадять інвестиційну діяльність на території України, а саме:
 - юридичні особи, створені відповідно до законодавства іншого, ніж законодавство України;
 - фізичні особи – іноземці, які не мають постійного місця проживання на території України і не обмежені у дієздатності;
 - іноземні держави, міжнародні урядові та неурядові організації;
 - інші іноземні суб'єкти інвестиційної діяльності, які визнаються такими відповідно до законодавства України;
- 2) іноземні інвестиції – цінності, що вкладаються іноземними інвесторами в об'єкти інвестиційної діяльності відповідно до законодавства України з метою отримання прибутку або досягнення соціального ефекту;
- 3) підприємство з іноземними інвестиціями – підприємство (організація) будь-якої організаційно-правової форми, створене відповідно до законодавства України, іноземна інвестиція в статутному фонді якого, за його наявності, становить не менше 10 відсотків.

Підприємство набирає статусу підприємства з іноземними інвестиціями з дня зарахування іноземної інвестиції на його баланс.

Стаття 2. Види іноземних інвестицій

Іноземні інвестиції можуть здійснюватися у вигляді:

- іноземної валюти, що визнається конвертованою Національним банком України;
- валюти України – при реінвестиціях в об’єкт первинного інвестування чи в будь-які інші об’єкти інвестування відповідно до законодавства України за умови сплати податку на прибуток (доходи);
- будь-якого рухомого і нерухомого майна та пов’язаних з ним майнових прав;
- акцій, облигацій, інших цінних паперів, а також корпоративних прав (прав власності на частку (пай) у статутному фонді юридичної особи, створеної відповідно до законодавства України або законодавства інших країн), виражених у конвертованій валюті;
- грошових вимог та права на вимоги виконання договірних зобов’язань, які гарантовані першокласними банками і мають вартість у конвертованій валюті, підтверджену згідно з законами (процедурами) країни інвестора або міжнародними торговельними звичаями;
- будь-яких прав інтелектуальної власності, вартість яких у конвертованій валюті підтверджена згідно з законами (процедурами) країни інвестора або міжнародними торговельними звичаями, а також підтверджена експертною оцінкою в Україні, включаючи легалізовані на території України авторські права, права на винаходи, корисні моделі, промислові зразки, знаки для товарів і послуг, ноу-хау тощо;
- прав на здійснення господарської діяльності, включаючи права на користування надрами та використання природних ресурсів, наданих відповідно до законодавства або договорів, вартість яких у конвертованій валюті підтверджена згідно з законами (процедурами) країни інвестора або міжнародними торговельними звичаями;
- інших цінностей відповідно до законодавства України.

Стаття 3. Форми здійснення іноземних інвестицій

Іноземні інвестиції можуть здійснюватися у таких формах:

- часткової участі у підприємствах, що створюються спільно з українськими юридичними і фізичними особами, або придбання частки діючих підприємств;

- створення підприємств, що повністю належать іноземним інвесторам, філій та інших відокремлених підрозділів іноземних юридичних осіб або придбання у власність діючих підприємств повністю;
- придбання не забороненого законами України нерухомого чи рухомого майна, включаючи будинки, квартири, приміщення, обладнання, транспортні засоби та інші об'єкти власності, шляхом прямого одержання майна та майнових комплексів або у вигляді акцій, облігацій та інших цінних паперів;
- придбання самостійно чи за участю українських юридичних або фізичних осіб прав на користування землею та використання природних ресурсів на території України;
- придбання інших майнових прав;
- господарської (підприємницької) діяльності на основі угод про розподіл продукції (Статтю 3 доповнено абзацом сьомим згідно із Законом № 1807-III (1807-14) від 08.06.2000.);
- в інших формах, які не заборонені законами України, у тому числі без створення юридичної особи на підставі договорів із суб'єктами господарської діяльності України.

Стаття 4. Об'єкти іноземного інвестування

Іноземні інвестиції можуть вкладатися в будь-які об'єкти, інвестування в які не заборонено законами України.

Стаття 5. Оцінка іноземних інвестицій

Іноземні інвестиції та інвестиції українських партнерів, включаючи внески до статутного фонду підприємств, оцінюються в іноземній конвертованій валюті та у валюті України за домовленістю сторін на основі цін міжнародних ринків або ринку України.

Перерахування інвестиційних сум в іноземній валюті у валюту України здійснюється за офіційним курсом валюти України, визначеним Національним банком України.

При реінвестиціях прибутку, доходу та інших коштів, одержаних у валюті України внаслідок здійснення іноземних інвестицій, перерахування інвестиційних сум провадиться за офіційним курсом валюти України, визначеним Національним банком України на дату фактичного здійснення реінвестицій.

Стаття 6. Законодавство про інвестиційну діяльність іноземних інвесторів на території України

Відносини, пов'язані з іноземними інвестиціями в Україні, регулюються цим Законом, іншими законодавчими актами та

міжнародними договорами України. Якщо міжнародним договором України встановлені інші правила, ніж ті, що передбачені законодавством України про іноземні інвестиції, застосовуються правила міжнародного договору.

II. ДЕРЖАВНІ ГАРАНТІЇ ЗАХИСТУ ІНОЗЕМНИХ ІНВЕСТИЦІЙ

Стаття 7. Правовий режим інвестиційної діяльності

Для іноземних інвесторів на території України встановлюється національний режим інвестиційної та іншої господарської діяльності, за винятками, передбаченими законодавством України та міжнародними договорами України.

Для окремих суб'єктів підприємницької діяльності, які здійснюють інвестиційні проекти із залученням іноземних інвестицій, що реалізуються відповідно до державних програм розвитку пріоритетних галузей економіки, соціальної сфери і територій, може встановлюватися пільговий режим інвестиційної та іншої господарської діяльності.

Законами України можуть визначатися території, на яких діяльність іноземних інвесторів та підприємств з іноземними інвестиціями обмежується або забороняється, виходячи з вимог забезпечення національної безпеки.

Стаття 8. Гарантії у разі зміни законодавства

Якщо в подальшому спеціальним законодавством України про іноземні інвестиції будуть змінюватися гарантії захисту іноземних інвестицій, зазначені в розділі II цього Закону, то протягом десяти років з дня набрання чинності таким законодавством на вимогу іноземного інвестора застосовуються державні гарантії захисту іноземних інвестицій, зазначені в цьому Законі.

До прав і обов'язків сторін, визначених угодою про розподіл продукції, протягом строку її дії застосовується законодавство України, чинне на момент її укладення. Зазначені гарантії не поширюються на зміни законодавства, що стосуються питань оборони, національної безпеки, забезпечення громадського порядку, охорони довкілля. (Статтю 8 доповнено частиною згідно із Законом № 1807-III (1807-14) від 08.06.2000.)

Стаття 9. Гарантії щодо примусових вилучень, а також незаконних дій державних органів та їх посадових осіб

Іноземні інвестиції в Україні не підлягають націоналізації.

Державні органи не мають права реквізувати іноземні інвестиції, за винятком випадків здійснення рятувних заходів у разі стихійного лиха, аварій, епідемій, епізоотій. Зазначена реквізиція може бути проведена на підставі рішень органів, уповноважених на це Кабінетом Міністрів України.

Рішення про реквізицію іноземних інвестицій та умови компенсації можуть бути оскаржені в судовому порядку відповідно до статті 26 цього Закону.

Стаття 10. Компенсація і відшкодування збитків іноземним інвесторам

Іноземні інвестори мають право на відшкодування збитків, включаючи упущену вигоду і моральну шкоду, завданих їм внаслідок дій, бездіяльності або неналежного виконання державними органами України чи їх посадовими особами передбачених законодавством обов'язків щодо іноземного інвестора або підприємства з іноземними інвестиціями, відповідно до законодавства України.

Усі понесені витрати та збитки іноземних інвесторів, завдані їм внаслідок дій, зазначених у статті 9 та частині першій цієї статті, повинні бути відшкодовані на основі поточних ринкових цін та/або обґрунтованої оцінки, підтверджених аудитором чи аудиторською фірмою.

Компенсація, що виплачується іноземному інвестору, повинна бути швидкою, адекватною та ефективною. Компенсація, що виплачується іноземному інвестору внаслідок дій, зазначених у статті 9 цього Закону, визначається на момент припинення права власності.

Компенсація, що виплачується іноземному інвестору внаслідок дій, зазначених у частині першій цієї статті, визначається на час фактичного здійснення рішення про відшкодування збитків. Сума компенсації повинна виплачуватись у валюті, в якій були здійснені інвестиції, чи в будь-якій іншій прийнятній для іноземного інвестора валюті відповідно до законодавства України. З моменту виникнення права на компенсацію і до моменту її виплати на суму компенсації нараховуються відсотки згідно з середньою ставкою відсотка, за яким лондонські банки надають позики першокласним банкам на ринку євровалют (ЛІБОР).

Стаття 11. Гарантії в разі припинення інвестиційної діяльності

У разі припинення інвестиційної діяльності іноземний інвестор має право на повернення не пізніше шести місяців з дня припинення цієї діяльності своїх інвестицій в натуральній формі або у валюті інвестування в сумі фактичного внеску (з урахуванням можливого зменшення статутного фонду) без сплати мита, а також доходів з цих інвестицій у грошовій чи товарній формі за реальною ринковою вартістю на момент припинення інвестиційної діяльності, якщо інше не встановлено законодавством або міжнародними договорами України.

Стаття 12. Гарантії переказу прибутків, доходів та інших коштів, одержаних внаслідок здійснення іноземних інвестицій

Іноземним інвесторам після сплати податків, зборів та інших обов'язкових платежів гарантується безперешкодний і негайний переказ за кордон їх прибутків, доходів та інших коштів в іноземній валюті, одержаних на законних підставах внаслідок здійснення іноземних інвестицій.

Порядок переказу за кордон прибутків, доходів та інших коштів, одержаних внаслідок здійснення іноземних інвестицій, визначається Національним банком України.

ІІІ. ДЕРЖАВНА РЕЄСТРАЦІЯ ТА КОНТРОЛЬ ЗА ЗДІЙСНЕННЯМ ІНОЗЕМНИХ ІНВЕСТИЦІЙ

Стаття 13. Державна реєстрація іноземних інвестицій

Державна реєстрація іноземних інвестицій здійснюється Урядом Автономної Республіки Крим, обласними, Київською та Севастопольською міськими державними адміністраціями протягом трьох робочих днів після фактичного їх внесення у порядку, що визначається Кабінетом Міністрів України.

Незареєстровані іноземні інвестиції не дають права на одержання пільг та гарантій, передбачених цим Законом.

Стаття 14. Відмова в державній реєстрації іноземних інвестицій

Відмова в державній реєстрації іноземних інвестицій можлива лише у разі порушення встановленого порядку реєстрації. Відмова з мотивів її недоцільності не допускається.

Відмова в державній реєстрації іноземних інвестицій повинна бути оформлена письмово із зазначенням мотивів відмови і може бути оскаржена у судовому порядку.

Стаття 15. Статистична звітність про іноземні інвестиції

Органи, які здійснюють державну реєстрацію іноземних інвестицій, підприємства з іноземними інвестиціями, податкові та митні органи та установи банків подають відповідно до встановлених форм та термінів статистичну звітність про здійснення іноземних інвестицій.

IV. ПІДПРИЄМСТВА З ІНОЗЕМНИМИ ІНВЕСТИЦІЯМИ**Стаття 16. Організаційно-правові форми підприємств з іноземними інвестиціями**

На території України підприємства з іноземними інвестиціями створюються і діють у формах, передбачених законодавством України.

Стаття 17. Установчі документи підприємств з іноземними інвестиціями

Установчі документи підприємств з іноземними інвестиціями повинні містити відомості, передбачені законодавством України для відповідних організаційно-правових форм підприємств, а також відомості про державну належність їх засновників (учасників).

Стаття 18. Обкладення митом

Майно, що ввозиться в Україну як внесок іноземного інвестора до статутного фонду підприємств з іноземними інвестиціями (крім товарів для реалізації або власного споживання), звільняється від обкладення митом.

При цьому митні органи здійснюють пропуск такого майна на територію України на підставі виданого підприємством простого векселя на суму мита з відстроченням платежу не більш як на 30 календарних днів з дня оформлення ввізної вантажної митної декларації.

Вексель погашається і ввізне мито не справляється, якщо у період, на який дається відстрочення платежу, зазначене майно зараховане на баланс підприємства і податковою інспекцією за місцезнаходженням підприємства зроблена відмітка про це на примірнику векселя.

Порядок видачі, обліку і погашення векселів встановлюється Кабінетом Міністрів України.

Якщо протягом трьох років з часу зарахування іноземної інвестиції на баланс підприємства з іноземними інвестиціями майно, що було ввезене в Україну як внесок іноземного інвестора до статутного фонду зазначеного підприємства, відчужується, у тому числі у зв'язку з припиненням діяльності цього підприємства (крім вивезення іноземної інвестиції за кордон), підприємство з іноземними інвестиціями сплачує ввізне мито, яке обчислюється виходячи з митної вартості цього майна, перерахованої у валюту України за офіційним курсом валюти України, визначеним Національним банком України на день здійснення відчуження майна.

Стаття 19. Умови реалізації продукції (робіт, послуг)

Підприємство з іноземними інвестиціями самостійно визначає умови реалізації продукції (робіт, послуг), включаючи ціну на них, якщо інше не передбачено законодавством України.

Продукція підприємств з іноземними інвестиціями не підлягає ліцензуванню і квотуванню за умови її сертифікації як продукції власного виробництва у порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України.

Вивезення товарів, на які поширюється спеціальний режим експорту, здійснюється відповідно до законодавства України.

Стаття 20. Оподаткування

Підприємства з іноземними інвестиціями сплачують податки відповідно до законодавства України.

Стаття 21. Права інтелектуальної власності

Охорона та здійснення прав інтелектуальної власності підприємств з іноземними інвестиціями забезпечуються відповідно до законодавства України. Підприємства з іноземними інвестиціями самостійно приймають рішення про патентування (реєстрацію) за кордоном винаходів, промислових зразків, товарних знаків та інших об'єктів інтелектуальної власності, які їм належать, відповідно до законодавства України.

V. ІНОЗЕМНІ ІНВЕСТИЦІЇ НА ОСНОВІ КОНЦЕСІЙНИХ ДОГОВОРІВ, ДОГОВОРІВ (КОНТРАКТІВ) ПРО ВИРОБНИЧУ КООПЕРАЦІЮ, СПІЛЬНЕ ВИРОБНИЦТВО ТА ІНШІ ВИДИ СПІЛЬНОЇ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Стаття 22. Концесійні договори

Надання іноземним інвесторам права на проведення господарської діяльності, пов'язаної з використанням об'єктів, що перебувають у державній або комунальній власності і передаються у концесію, відбувається на підставі відповідного законодавства України шляхом укладення концесійного договору. (Стаття 22 в редакції Закону № 997-XIV (1997-14) від 16.07.99.)

Стаття 23. Договори (контракти) про інвестиційну діяльність

Іноземні інвестори мають право укласти договори (контракти) про спільну інвестиційну діяльність (виробничу кооперацію, спільне виробництво тощо), не пов'язану із створенням юридичної особи, відповідно до законодавства України.

Стаття 24. Регулювання господарської діяльності за договорами (контрактами)

Господарська діяльність на підставі зазначених у статті 23 цього Закону договорів (контрактів) регулюється законодавством України.

Сторони за договорами (контрактами) повинні вести окремий бухгалтерський облік та складати звітність про операції, пов'язані з виконанням умов цих договорів (контрактів), та відкрити окремі рахунки в установах банків України для проведення розрахунків за цими договорами (контрактами).

Договори (контракти) повинні бути зареєстровані у терміни та в порядку, що встановлюються Кабінетом Міністрів України.

Майно (крім товарів для реалізації або власного споживання), що ввозиться в Україну іноземними інвесторами на строк не менше трьох років з метою інвестування на підставі зареєстрованих договорів (контрактів), звільняється від обкладення митом у порядку, передбаченому частинами другою і третьою статті 18 цього Закону. При відчуженні такого майна раніше трьох років з часу зарахування його на баланс мито сплачується у порядку, передбаченому частиною п'ятою статті 18 цього Закону.

Прибуток, одержаний від спільної інвестиційної діяльності за договорами (контрактами), оподатковується відповідно до законодавства України.

VI. ІНОЗЕМНІ ІНВЕСТИЦІЇ У СПЕЦІАЛЬНИХ (ВІЛЬНИХ) ЕКОНОМІЧНИХ ЗОНАХ

Стаття 25. Регулювання іноземних інвестицій у спеціальних (вільних) економічних зонах

Специфіка регулювання іноземних інвестицій у спеціальних (вільних) економічних зонах установлюється законодавством України про спеціальні (вільні) економічні зони. Правовий режим іноземних інвестицій, що встановлюється у спеціальних (вільних) економічних зонах, не може створювати умови інвестування та здійснення господарської діяльності менш сприятливі, ніж встановлені цим Законом.

VII. РОЗГЛЯД СПОРІВ

Стаття 26. Порядок розгляду спорів

Спори між іноземними інвесторами і державою з питань державного регулювання іноземних інвестицій та діяльності підприємств з іноземними інвестиціями підлягають розгляду в судах України, якщо інше не визначено міжнародними договорами України.

Усі інші спори підлягають розгляду в судах України або за домовленістю сторін – у третейських судах, у тому числі за кордоном. (Частина друга статті 26 із змінами, внесеними згідно із Законом № 762-IV (762-15) від 15.05.2003.)

Стаття 27. Заключні положення

Визнати такими, що втратили чинність:

Закон України «Про іноземні інвестиції» (2198-12) (Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 26. – Ст. 357);

Декрет Кабінету Міністрів України від 20 травня 1993 року № 55-93 «Про режим іноземного інвестування» (Відомості Верховної Ради України. – 1993. – № 28. – Ст. 302);

Закон України «Про державну програму заохочення іноземних інвестицій в Україні» (3744-12) (Відомості Верховної Ради України. – 1994. – № 6. – Ст. 28).

Президент України

Л. КУЧМА

м. Київ, 19 березня 1996 року
№ 93/96-ВР

ЗАКОН УКРАЇНИ **«Про інноваційну діяльність»**

(Відомості Верховної Ради (ВВР). – 2002. – № 36. – Ст. 266.)

(Із змінами, внесеними згідно із Законами

№ 380-IV (380-15) від 26.12.2002 // ВВР. – 2003. – № 10–11. – Ст. 86;

№ 1344-IV (1344-15) від 27.11.2003 // ВВР. – 2004. – № 17–18. – Ст. 250;

№ 2285-IV (2285-15) від 23.12.2004.)

Цей Закон визначає правові, економічні та організаційні засади державного регулювання інноваційної діяльності в Україні, встановлює форми стимулювання державою інноваційних процесів і спрямований на підтримку розвитку економіки України інноваційним шляхом.

Згідно із цим Законом державну підтримку одержують суб'єкти господарювання всіх форм власності, що реалізують в Україні інноваційні проекти, і підприємства всіх форм власності, які мають статус інноваційних.

I. ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

Стаття 1. Визначення термінів

1. У цьому Законі наведені нижче терміни вживаються в такому значенні:

- інновації – новостворені (застосовані) і (або) вдосконалені конкурентоспроможні технології, продукція або послуги, а також організаційно-технічні рішення виробничого, адміністративного, комерційного або іншого характеру, що істотно поліпшують структуру та якість виробництва і (або) соціальної сфери;
- інноваційна діяльність – діяльність, що спрямована на використання і комерціалізацію результатів наукових досліджень та розробок і зумовлює випуск на ринок нових конкурентоспроможних товарів і послуг;
- інноваційний продукт – результат науково-дослідної і (або) дослідно-конструкторської розробки, що відповідає вимогам, встановленим цим Законом;

- інноваційна продукція – нові конкурентоспроможні товари чи послуги, що відповідають вимогам, встановленим цим Законом;
- інноваційний проект – комплект документів, що визначає процедуру і комплекс усіх необхідних заходів (у тому числі інвестиційних) щодо створення і реалізації інноваційного продукту і (або) інноваційної продукції;
- пріоритетний інноваційний проект – інноваційний проект, що належить до одного з пріоритетних напрямів інноваційної діяльності, затверджених Верховною Радою України;
- інноваційне підприємство (інноваційний центр, технопарк, технополіс, інноваційний бізнес-інкубатор тощо) – підприємство (об'єднання підприємств), що розробляє, виробляє і реалізує інноваційні продукти і (або) продукцію чи послуги, обсяг яких у грошовому вимірі перевищує 70 відсотків його загального обсягу продукції і (або) послуг;
- інноваційна інфраструктура – сукупність підприємств, організацій, установ, їх об'єднань, асоціацій будь-якої форми власності, що надають послуги із забезпечення інноваційної діяльності (фінансові, консалтингові, маркетингові, інформаційно-комунікативні, юридичні, освітні тощо).

Стаття 2. Законодавство України у сфері інноваційної діяльності

1. Законодавство України у сфері інноваційної діяльності базується на Конституції України і складається із законів України «Про інвестиційну діяльність», «Про наукову і науково-технічну діяльність», «Про наукову і науково-технічну експертизу», «Про спеціальний режим інвестиційної та інноваційної діяльності технологічних парків», «Про спеціальну економічну зону «Яворів», цього Закону та інших законодавчих актів, що регулюють суспільні відносини у цій сфері.

Стаття 3. Мета і принципи державної інноваційної політики

1. Головною метою державної інноваційної політики є створення соціально-економічних, організаційних і правових умов для ефективного відтворення, розвитку й використання науково-технічного потенціалу країни, забезпечення впровадження сучасних екологічно чистих, безпечних, енерго- та ресурсозберігаючих технологій, виробництва та реалізації нових видів конкурентоспроможної продукції.

2. Основними принципами державної інноваційної політики є:

- орієнтація на інноваційний шлях розвитку економіки України;
- визначення державних пріоритетів інноваційного розвитку;

- формування нормативно-правової бази у сфері інноваційної діяльності;
- створення умов для збереження, розвитку і використання вітчизняного науково-технічного та інноваційного потенціалу;
- забезпечення взаємодії науки, освіти, виробництва, фінансово-кредитної сфери у розвитку інноваційної діяльності;
- ефективне використання ринкових механізмів для сприяння інноваційній діяльності, підтримка підприємництва у науково-виробничій сфері;
- здійснення заходів на підтримку міжнародної науково-технологічної кооперації, трансферу технологій, захисту вітчизняної продукції на внутрішньому ринку та її просування на зовнішній ринок;
- фінансова підтримка, здійснення сприятливої кредитної, податкової і митної політики у сфері інноваційної діяльності;
- сприяння розвитку інноваційної інфраструктури;
- інформаційне забезпечення суб'єктів інноваційної діяльності;
- підготовка кадрів у сфері інноваційної діяльності.

Стаття 4. Об'єкти інноваційної діяльності

1. Об'єктами інноваційної діяльності є:

- інноваційні програми і проекти;
- нові знання та інтелектуальні продукти;
- виробниче обладнання та процеси;
- інфраструктура виробництва і підприємництва;
- організаційно-технічні рішення виробничого, адміністративного, комерційного або іншого характеру, що істотно поліпшують структуру і якість виробництва і (або) соціальної сфери;
- сировинні ресурси, засоби їх видобування і переробки;
- товарна продукція;
- механізми формування споживчого ринку і збуту товарної продукції.

Стаття 5. Суб'єкти інноваційної діяльності

1. Суб'єктами інноваційної діяльності можуть бути фізичні і (або) юридичні особи України, фізичні і (або) юридичні особи іноземних держав, особи без громадянства, об'єднання цих осіб, які провадять в Україні інноваційну діяльність і (або) залучають майнові та інтелектуальні цінності, вкладають власні чи запозичені кошти в реалізацію в Україні інноваційних проєктів.

II. ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ У СФЕРІ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Стаття 6. Державне регулювання інноваційної діяльності

1. Державне регулювання інноваційної діяльності здійснюється шляхом:

- визначення і підтримки пріоритетних напрямів інноваційної діяльності державного, галузевого, регіонального і місцевого рівнів;
- формування і реалізації державних, галузевих, регіональних і місцевих інноваційних програм;
- створення нормативно-правової бази та економічних механізмів для підтримки і стимулювання інноваційної діяльності;
- захисту прав та інтересів суб'єктів інноваційної діяльності;
- фінансової підтримки виконання інноваційних проектів;
- стимулювання комерційних банків та інших фінансово-кредитних установ, що кредитують виконання інноваційних проектів;
- встановлення пільгового оподаткування суб'єктів інноваційної діяльності;
- підтримки функціонування і розвитку сучасної інноваційної інфраструктури.

Стаття 7. Повноваження Верховної Ради України, Верховної Ради Автономної Республіки Крим та органів місцевого самоврядування у сфері інноваційної діяльності

1. Верховна Рада України визначає єдину державну політику у сфері інноваційної діяльності, а саме:

- створює законодавчу базу для сфери інноваційної діяльності;
- затверджує пріоритетні напрями інноваційної діяльності як окрему загальнодержавну програму або у складі Програми діяльності Кабінету Міністрів України, загальнодержавних програм економічного, науково-технічного, соціального розвитку, охорони довкілля;
- в межах Державного бюджету України визначає обсяг асигнувань для фінансової підтримки інноваційної діяльності.

2. Верховна Рада Автономної Республіки Крим, обласні і районні ради відповідно до їх компетенції:

- затверджують регіональні інноваційні програми, що кредитуються з бюджету Автономної Республіки Крим, обласних і районних бюджетів;

- визначають кошти бюджету Автономної Республіки Крим, обласних і районних бюджетів для фінансової підтримки регіональних інноваційних програм і доручають Раді міністрів Автономної Республіки Крим, делегують повноваження обласним і районним державним адміністраціям фінансування регіональних інноваційних програм через державні інноваційні фінансово-кредитні установи (їх регіональні відділення) у межах виділених у цих бюджетах коштів;
- контролюють фінансування регіональних інноваційних програм за кошти бюджету Автономної Республіки Крим, обласних і районних бюджетів.

3. Представницькі органи місцевого самоврядування – сільські, селищні, міські ради відповідно до їх компетенції:

- затверджують місцеві інноваційні програми;
- у межах коштів бюджету розвитку визначають кошти місцевих бюджетів для фінансової підтримки місцевих інноваційних програм;
- створюють комунальні інноваційні фінансово-кредитні установи для фінансової підтримки місцевих інноваційних програм за кошти місцевих бюджетів, затверджують їх статuti чи положення про них, підпорядковують їх своїм виконавчим органам;
- доручають своїм виконавчим органам фінансування місцевих інноваційних програм за рахунок коштів місцевого бюджету через державні інноваційні фінансово-кредитні установи (їх регіональні відділення) або через комунальні інноваційні фінансово-кредитні установи;
- затверджують порядок формування і використання коштів комунальних інноваційних фінансово-кредитних установ;
- контролюють фінансування місцевих інноваційних програм за кошти місцевого бюджету через державні інноваційні фінансово-кредитні установи (їх регіональні відділення);
- контролюють діяльність комунальних інноваційних фінансово-кредитних установ.

Стаття 8. Повноваження Кабінету Міністрів України у сфері інноваційної діяльності

1. Кабінет Міністрів України:

- здійснює державне управління та забезпечує реалізацію державної політики у сфері інноваційної діяльності;
- готує та подає Верховній Раді України пропозиції щодо пріоритетних напрямів інноваційної діяльності як окрему загальнодержавну програму або в рамках Програми діяльності

- Кабінету Міністрів України, загальнодержавних програм економічного, науково-технічного, соціального, національно-культурного розвитку, охорони довкілля;
- здійснює заходи щодо реалізації пріоритетних напрямів інноваційної діяльності;
 - сприяє створенню ефективної інфраструктури у сфері інноваційної діяльності;
 - створює спеціалізовані державні інноваційні фінансово-кредитні установи для фінансової підтримки інноваційних програм і проектів, затверджує їх статuti чи положення про них, підпорядковує ці установи спеціально уповноваженому центральному органу виконавчої влади у сфері інноваційної діяльності;
 - готує та подає Верховній Раді України як складову частину проекту закону про Державний бюджет України на відповідний рік пропозиції щодо обсягів бюджетних коштів для фінансової підтримки виконання інноваційних проектів через спеціалізовані державні інноваційні фінансово-кредитні установи;
 - затверджує положення про порядок державної реєстрації інноваційних проектів і ведення Державного реєстру інноваційних проектів;
 - інформує Верховну Раду України про виконання інноваційних проектів, які кредитувалися за кошти Державного бюджету України, і про повернення до бюджету наданих раніше кредитів.

Стаття 9. Повноваження спеціально уповноваженого центрального органу виконавчої влади у сфері інноваційної діяльності та інших центральних органів виконавчої влади

1. Спеціально уповноважений центральний орган виконавчої влади у сфері інноваційної діяльності:

- здійснює заходи щодо проведення єдиної науково-технічної та інноваційної політики;
- готує і подає Кабінету Міністрів України пропозиції щодо пріоритетних напрямів інноваційної діяльності, державних інноваційних програм і щодо необхідних обсягів бюджетних коштів для їх кредитування;
- координує роботу у сфері інноваційної діяльності інших центральних органів виконавчої влади;
- визначає свій окремий підрозділ для кваліфікування інноваційних проектів з метою їх державної реєстрації;
- здійснює державну реєстрацію інноваційних проектів і веде Державний реєстр інноваційних проектів;

- готує і подає Кабінету Міністрів України пропозиції щодо створення спеціалізованих державних інноваційних фінансово-кредитних установ для фінансової підтримки інноваційних програм і проектів, розробляє статuti чи положення про ці установи;
- затверджує порядок формування і використання коштів підпорядкованих йому спеціалізованих державних інноваційних фінансово-кредитних установ і контролює їх діяльність;
- доручає державним інноваційним фінансово-кредитним установам здійснення конкурсного відбору пріоритетних інноваційних проектів і здійснення фінансової підтримки цих проектів у межах коштів, передбачених законом про Державний бюджет України на відповідний рік;
- організовує підвищення кваліфікації спеціалістів у сфері інноваційної діяльності.

2. Центральні органи виконавчої влади:

- здійснюють підготовку пропозицій щодо реалізації інноваційної політики у відповідній галузі економіки, створюють організаційно-економічні механізми підтримки її реалізації;
- доручають державним інноваційним фінансово-кредитним установам здійснення конкурсного відбору пріоритетних інноваційних проектів із пріоритетних галузевих напрямів інноваційної діяльності і здійснення фінансової підтримки цих проектів у межах коштів, передбачених законом про Державний бюджет України на відповідний рік.

Стаття 10. Повноваження Ради міністрів Автономної Республіки Крим, місцевих державних адміністрацій, виконавчих органів місцевого самоврядування у сфері інноваційної діяльності

1. Рада міністрів Автономної Республіки Крим, місцеві державні адміністрації (у межах делегованих їм органами місцевого самоврядування повноважень) відповідно до їх компетенції:

- розробляють проекти регіональних інноваційних програм і подають їх для затвердження відповідно Верховній Раді Автономної Республіки Крим, обласним і районним радам;
- вживають заходів щодо виконання регіональних інноваційних програм;
- сприяють інноваційній діяльності у своєму регіоні і створенню сучасної інфраструктури у цій сфері;
- залучають підприємства, установи і організації, розташовані на підпорядкованій їм території, за їх згодою, до розв'язання проблем інноваційного розвитку регіонів;

- доручають державним інноваційним фінансово-кредитним установам (їх регіональним відділенням) проведення конкурсного відбору інноваційних проектів регіональних інноваційних програм і здійснення їх фінансової підтримки у межах коштів, передбачених у бюджеті Автономної Республіки Крим і обласних та районних бюджетах;
- подають пропозиції спеціально уповноваженому центральному органу виконавчої влади у сфері інноваційної діяльності стосовно включення інноваційних проектів за регіональними програмами до державних програм і їх фінансування шляхом кредитування із державного бюджету.

2. Виконавчі органи місцевого самоврядування відповідно до їх компетенції:

- розробляють проекти місцевих інноваційних програм і подають їх для затвердження відповідним місцевим радам;
- вживають заходів щодо виконання місцевих інноваційних програм;
- залучають підприємства, установи і організації, розташовані на підпорядкованій їм території, за їх згодою, до розв'язання проблем інноваційного розвитку населених пунктів;
- доручають державним інноваційним фінансово-кредитним установам (їх регіональним відділенням) або комунальним інноваційним фінансово-кредитним установам проведення конкурсного відбору інноваційних проектів місцевих інноваційних програм і здійснення фінансової підтримки цих проектів у межах коштів, передбачених у відповідному місцевому бюджеті;
- готують і подають відповідним місцевим радам пропозиції щодо створення комунальних спеціалізованих інноваційних фінансово-кредитних установ для фінансової підтримки місцевих інноваційних програм;
- подають пропозиції спеціально уповноваженому центральному органу виконавчої влади у сфері інноваційної діяльності стосовно включення інноваційних проектів за місцевими програмами до державних програм і їх фінансування шляхом кредитування із державного бюджету через державні інноваційні фінансово-кредитні установи.

Стаття 11. Державний контроль у сфері інноваційної діяльності

1. Державний контроль у сфері інноваційної діяльності здійснюється для забезпечення дотримання всіма її суб'єктами вимог законодавства щодо інноваційної діяльності.

2. Державний контроль у сфері інноваційної діяльності здійснюється:

- а) спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади у сфері інноваційної діяльності;
- б) Верховною Радою Автономної Республіки Крим, органами місцевого самоврядування у межах їх повноважень;
- в) щодо визначених статтями розділу V цього Закону особливостей оподаткування – Державною податковою адміністрацією України.

III. ПРАВОВИЙ РЕЖИМ ІННОВАЦІЙНИХ ПРОЕКТІВ, ПРОДУКТІВ І ПРОДУКЦІЇ, ІННОВАЦІЙНИХ ПІДПРИЄМСТВ ТА ДЕРЖАВНА РЕЄСТРАЦІЯ ІННОВАЦІЙНИХ ПРОЕКТІВ

Стаття 12. Інноваційний проект

1. Інноваційним визнається проект, яким передбачаються розробка, виробництво і реалізація інноваційного продукту і (або) інноваційної продукції, що відповідають вимогам статей 14 і 15 цього Закону.

2. Передбачена цим Законом державна підтримка реалізації інноваційного проекту надається за умови його державної реєстрації.

3. Державна реєстрація інноваційного проекту здійснюється за ініціативою суб'єкта інноваційної діяльності відповідно до положень статті 13 цього Закону.

Стаття 13. Державна реєстрація інноваційних проектів

1. Державна реєстрація інноваційних проектів здійснюється у порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України.

2. Державну реєстрацію інноваційних проектів здійснює, за поданням суб'єктів інноваційної діяльності, спеціально уповноважений центральний орган виконавчої влади у сфері інноваційної діяльності. Цей орган веде Державний реєстр інноваційних проектів.

3. Необхідною умовою занесення проекту до Державного реєстру інноваційних проектів є його кваліфікування. Для кваліфікування інноваційних проектів спеціально уповноважений центральний орган виконавчої влади у сфері інноваційної діяльності визначає окремий підрозділ (далі – Установа).

4. Установа може мати регіональні відділення в Автономній Республіці Крим, областях, містах Києві і Севастополі.

5. Установа для кваліфікування інноваційних проектів організує проведення експертизи прийнятих до розгляду проектів. Експертиза при кваліфікуванні інноваційних проектів виконується за рахунок коштів суб'єктів інноваційної діяльності, які заявляють проекти на державну реєстрацію, і відповідно до Закону України «Про наукову і науково-технічну експертизу».

6. Проекти, що визнані за результатами експертизи інноваційними, заносяться спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади у сфері інноваційної діяльності до Державного реєстру інноваційних проектів.

Інноваційні проекти з пріоритетних напрямів інноваційної діяльності, затверджених Верховною Радою України, визнаються Установою пріоритетними інноваційними проектами.

7. Інформація про занесення інноваційного проекту до Державного реєстру інноваційних проектів публікується спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади у сфері інноваційної діяльності у його бюлетені.

8. Спеціально уповноважений центральний орган виконавчої влади у сфері інноваційної діяльності видає суб'єкту інноваційної діяльності свідоцтво про державну реєстрацію інноваційного проекту. Форма свідоцтва затверджується Кабінетом Міністрів України.

9. Свідоцтво про державну реєстрацію інноваційного проекту є чинним протягом трьох років від дати його видачі. Після завершення цього строку державна реєстрація інноваційного проекту і відповідний запис у Державному реєстрі інноваційних проектів анулюються. Інформація про це публікується спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади у сфері інноваційної діяльності у його бюлетені.

10. Державна реєстрація інноваційного проекту не передбачає будь-яких зобов'язань щодо бюджетного кредитування його виконання чи іншої державної фінансової підтримки.

11. Строк розгляду Установою проекту, поданого для державної реєстрації як інноваційного, не повинен перевищувати шість місяців від дати його прийняття.

12. Особливості експертизи і державної реєстрації інноваційних проектів, на які поширюються положення Закону України «Про державну таємницю», визначаються спеціальним Положенням.

13. У разі незгоди суб'єкта інноваційної діяльності чи будь-якої іншої фізичної або юридичної особи з рішенням щодо кваліфікації інноваційного проекту і (або) з його державною реєстрацією ці акти можуть бути оскаржені до суду (господарського суду).

14. Установа несе відповідальність за повноту і достовірність експертизи і за збереження конфіденційної інформації, пов'язаної з інноваційними проектами.

15. Неправомірні кваліфікація і державна реєстрація проекту як інноваційного тягнуть за собою відповідальність згідно із законом.

16. Правопорушеннями при кваліфікуванні і державній реєстрації інноваційних проектів вважаються:

- а) прийняття рішення про кваліфікування інноваційного проекту і його державну реєстрацію без проведення експертизи;
- б) фальсифікація висновків експертизи;
- в) вчинення дій, що перешкоджають проведенню експертизи;
- г) умисне примушування або створення для експертів чи експертних комісій обставин, які зумовлюють необ'єктивне проведення експертизи;
- д) переслідування експертів за підготовлені ними висновки, несприятливі для тієї чи іншої особи чи організації;
- е) залучення до експертизи посадових осіб та фахівців, безпосередньо заінтересованих у результатах експертизи;
- є) розголошення конфіденційної інформації, пов'язаної з розглядуваними інноваційними проектами.

Стаття 14. Інноваційний продукт

1. Інноваційний продукт є результатом виконання інноваційного проекту і науково-дослідною і (або) дослідно-конструкторською розробкою нової технології (у тому числі – інформаційної) чи продукції з виготовленням експериментального зразка чи дослідної партії і відповідає таким вимогам:

- а) він є реалізацією (впровадженням) об'єкта інтелектуальної власності (винаходу, корисної моделі, промислового зразка, топографії інтегральної мікросхеми, селекційного досягнення тощо), на які виробник продукту має державні охоронні документи (патенти, свідоцтва) чи одержані від власників цих об'єктів інтелектуальної власності ліцензії, або реалізацією (впровадженням) відкриттів. При цьому використаний об'єкт інтелектуальної власності має бути визначальним для даного продукту;
- б) розробка продукту підвищує вітчизняний науково-технічний і технологічний рівень;
- в) в Україні цей продукт вироблено (буде вироблено) вперше, або якщо не вперше, то порівняно з іншим аналогічним продуктом, представленим на ринку, він є конкурентоспроможним і має суттєво вищі техніко-економічні показники.

2. Рішення про кваліфікування продукту інноваційним приймає Установа чи її регіональне відділення за результатами експертизи.

Стаття 15. Інноваційна продукція

1. Інноваційною може бути визнана продукція, яка відповідає таким вимогам:

- а) вона є результатом виконання інноваційного проекту;
- б) така продукція виробляється (буде вироблена) в Україні вперше або якщо не вперше, то порівняно з іншою аналогічною продукцією, представленою на ринку, є конкурентоспроможною і має суттєво вищі техніко-економічні показники.

2. Інноваційна продукція може бути результатом тиражування чи застосування інноваційного продукту.

3. Інноваційною продукцією може бути визнано інноваційний продукт, якщо він не призначений для тиражування.

4. Рішення про кваліфікування продукції інноваційною приймає Установа чи її регіональне відділення за результатами експертизи.

Стаття 16. Інноваційні підприємства

1. Інноваційним підприємством визнається підприємство (об'єднання підприємств) будь-якої форми власності, якщо більше ніж 70 відсотків обсягу його продукції (у грошовому вимірі) за звітний податковий період є інноваційні продукти і (або) інноваційна продукція.

2. Інноваційне підприємство може функціонувати у вигляді інноваційного центру, бізнес-інкубатора, технополісу, технопарку тощо.

3. Статус підприємства як інноваційного дає йому право на пільги, визначені частинами четвертою і п'ятою статті 21 цього Закону. Оподаткування інноваційного підприємства при реалізації ним інноваційних проектів здійснюється на тих самих умовах, що і всіх інших суб'єктів інноваційної діяльності, визначених частинами першою, другою і третьою статті 21 цього Закону.

IV. ФІНАНСОВА ПІДТРИМКА ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Стаття 17. Види фінансової підтримки інноваційної діяльності

1. Суб'єктам інноваційної діяльності для виконання ними інноваційних проектів може бути надана фінансова підтримка шляхом:

- а) повного безвідсоткового кредитування (на умовах інфляційної індексації) пріоритетних інноваційних проектів за рахунок коштів Державного бюджету України, коштів бюджету Автономної Республіки Крим та коштів місцевих бюджетів;
- б) часткового (до 50%) безвідсоткового кредитування (на умовах інфляційної індексації) інноваційних проектів за рахунок коштів Державного бюджету України, коштів бюджету Автономної Республіки Крим та коштів місцевих бюджетів за умови залучення до фінансування проекту решти необхідних коштів виконавця проекту і (або) інших суб'єктів інноваційної діяльності;
- в) повної чи часткової компенсації (за рахунок коштів Державного бюджету України, коштів бюджету Автономної Республіки Крим та коштів місцевих бюджетів) відсотків, сплачуваних суб'єктами інноваційної діяльності комерційним банкам та іншим фінансово-кредитним установам за кредитування інноваційних проектів;
- г) надання державних гарантій комерційним банкам, що здійснюють кредитування пріоритетних інноваційних проектів;
- д) майнового страхування реалізації інноваційних проектів у страховиків відповідно до Закону України «Про страхування».

2. Фінансова підтримка інноваційної діяльності за рахунок Державного бюджету України, бюджету Автономної Республіки Крим, місцевих бюджетів надається у межах коштів, передбачених відповідними бюджетами.

Стаття 18. Джерела фінансування інноваційної діяльності

1. Джерелами фінансової підтримки інноваційної діяльності є:

- а) кошти Державного бюджету України;
- б) кошти місцевих бюджетів і кошти бюджету Автономної Республіки Крим;
- в) власні кошти спеціалізованих державних і комунальних інноваційних фінансово-кредитних установ;

- г) власні чи запозичені кошти суб'єктів інноваційної діяльності;
- д) кошти (інвестиції) будь-яких фізичних і юридичних осіб;
- е) інші джерела, не заборонені законодавством України.

Стаття 19. Державні інноваційні фінансово-кредитні установи

1. Для здійснення фінансової підтримки інноваційної діяльності суб'єктів господарювання різних форм власності Кабінет Міністрів України за поданням спеціально уповноваженого центрального органу виконавчої влади у сфері інноваційної діяльності створює спеціалізовані державні небанківські інноваційні фінансово-кредитні установи.

2. Державна інноваційна фінансово-кредитна установа підпорядковується спеціально уповноваженому центральному органу виконавчої влади у сфері інноваційної діяльності і діє на основі Положення (Статуту), що затверджується Кабінетом Міністрів України.

3. Кошти Державної інноваційної фінансово-кредитної установи формуються за рахунок коштів Державного бюджету України, визначених законом про Державний бюджет України на відповідний рік, залучених згідно з чинним законодавством вітчизняних та іноземних інвестицій юридичних та фізичних осіб, добровільних внесків юридичних та фізичних осіб, від власної чи спільної фінансово-господарської діяльності та інших джерел, не заборонених законодавством України.

4. Державна інноваційна фінансово-кредитна установа за рахунок коштів Державного бюджету України може надавати суб'єктам інноваційної діяльності для реалізації ними інноваційних проектів фінансову підтримку, види якої передбачені статтею 17 цього Закону.

Кошти від повернення виданих Державною інноваційною фінансово-кредитною установою суб'єктам інноваційної діяльності кредитів за рахунок коштів Державного бюджету України зараховуються до спеціального фонду Державного бюджету України і використовуються для надання фінансової інноваційної підтримки, якщо законом про Державний бюджет України не встановлено інше.

Кошти Державної інноваційної фінансово-кредитної установи, одержані нею з бюджету Автономної Республіки Крим чи із обласних і районних бюджетів відповідно до абзацу шостого частини першої статті 10 цього Закону, витрачаються нею виключно для фінансування відповідних регіональних чи місцевих інноваційних програм і проектів.

Кошти Державної інноваційної фінансово-кредитної установи, що формуються за рахунок добровільних внесків юридичних та фізичних осіб, від власної чи спільної фінансово-господарської діяльності та інших джерел, не заборонених законодавством України, можуть витрачатися нею як на всі перераховані у статті 17 цього Закону види інвестування інноваційної діяльності, так і на інші види інвестування, передбачені Положенням (Статутом).

5. Для отримання фінансової підтримки суб'єкти інноваційної діяльності, інноваційні проекти яких занесені до Державного реєстру інноваційних проектів, подають до Державної інноваційної фінансово-кредитної установи (її регіональних відділень) інноваційні проекти та всі необхідні документи, перелік яких визначається нею.

6. Державна інноваційна фінансово-кредитна установа організовує на конкурсних засадах у порядку, що визначається спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади у сфері інноваційної діяльності, відбір інноваційних проектів для їх фінансової підтримки. Конкурсні відбори інноваційних проектів здійснюються на засадах прозорості, відкритості, гласності.

7. Суб'єкт інноваційної діяльності, інноваційний проект якого пройшов конкурсний відбір, залежно від встановленого конкурсною процедурою рейтингу може отримати від Державної інноваційної фінансово-кредитної установи один чи кілька передбачених статтею 17 цього Закону видів фінансової підтримки.

8. Фінансова підтримка Державною інноваційною фінансово-кредитною установою інноваційних проектів шляхом надання кредитів чи передавання майна у лізинг здійснюється за умови наявності гарантій повернення коштів у вигляді застави майна, договору страхування, банківської гарантії, договору поруки тощо.

9. Державна інноваційна фінансово-кредитна установа здійснює супроводження реалізації інноваційних проектів, які нею фінансуються, та контролює цільове використання суб'єктами інноваційної діяльності наданих нею коштів.

10. Фінансова підтримка реалізації інноваційних проектів може надаватися Державною інноваційною фінансово-кредитною установою у формі послідовних траншів за результатами контролю ходу виконання проектів.

11. Державна інноваційна фінансово-кредитна установа подає у засобах масової інформації щорічний звіт про фінансування нею інноваційних проектів та результатів їх виконання, а також періодично інформує громадськість про:

- результати конкурсного відбору інноваційних проектів для державної фінансової підтримки і вид наданої фінансової підтримки;
- результати контролю виконання фінансованих інноваційних проектів;
- завершені інноваційні проекти та проекти, яким продовжені терміни їх реалізації із зазначенням причин;
- повернення раніше наданих кредитів.

Інформування щодо інноваційних проектів, на які поширюються положення Закону України «Про державну таємницю», здійснюється з урахуванням цього Закону.

Стаття 20. Комунальні інноваційні фінансово-кредитні установи

1. Для здійснення фінансової підтримки місцевих інноваційних програм органи місцевого самоврядування можуть створювати комунальні спеціалізовані небанківські інноваційні фінансово-кредитні установи і підпорядковувати їх виконавчим органам місцевого самоврядування.

2. Комунальні інноваційні фінансово-кредитні установи діють на основі положень (статутів) про них, що розробляються і затверджуються органами місцевого самоврядування.

3. Кошти комунальної інноваційної фінансово-кредитної установи формуються за рахунок коштів відповідного місцевого бюджету, залучених вітчизняних та іноземних інвестицій юридичних та фізичних осіб, добровільних внесків юридичних та фізичних осіб, власної чи спільної фінансово-господарської діяльності та інших джерел, не заборонених законодавством України.

4. Комунальна інноваційна фінансово-кредитна установа за рахунок коштів відповідного місцевого бюджету може надавати суб'єктам інноваційної діяльності для реалізації ними інноваційних проектів фінансову підтримку, види якої передбачені статтею 17 цього Закону.

Кошти комунальної інноваційної фінансово-кредитної установи, що формуються за рахунок залучених вітчизняних та іноземних інвестицій фізичних і юридичних осіб, добровільних внесків юридичних та фізичних осіб, від власної чи спільної фінансово-господарської діяльності та інших джерел, не заборонених законодавством України, можуть витрачатися нею як на всі перераховані у статті 17 цього Закону види інвестування інноваційної діяльності, так і на інші види інвестування, передбачені Положенням (Статутом).

5. Для отримання фінансової підтримки суб'єкти інноваційної діяльності, інноваційні проекти яких занесені до Державного реєстру інноваційних проектів, подають до комунальної інноваційної фінансово-кредитної установи інноваційні проекти та всі необхідні документи, перелік яких визначається цією установою.

6. Комунальна інноваційна фінансово-кредитна установа організовує конкурсний відбір інноваційних проектів для їх фінансової підтримки. Конкурсні відбори інноваційних проектів здійснюються на засадах прозорості, відкритості, гласності.

7. Суб'єкт інноваційної діяльності, інноваційний проект якого пройшов конкурсний відбір, залежно від встановленого конкурсною процедурою рейтингу може отримати від комунальної інноваційної фінансово-кредитної установи один чи кілька передбачених статтею 17 цього Закону видів фінансової підтримки.

8. Фінансова підтримка комунальною інноваційною фінансово-кредитною установою інноваційних проектів шляхом надання кредитів чи передавання майна у лізинг здійснюється за умови наявності гарантій повернення коштів у вигляді застави майна, договору страхування, банківської гарантії, договору поруки тощо.

9. Комунальна інноваційна фінансово-кредитна установа здійснює супроводження реалізації інноваційних проектів, які нею фінансуються, та контролює цільове використання суб'єктами інноваційної діяльності наданих нею коштів.

10. Фінансова підтримка реалізації інноваційних проектів може надаватися комунальною інноваційною фінансово-кредитною установою у формі послідовних траншів за результатами контролю ходу виконання проектів.

11. Комунальна інноваційна фінансово-кредитна установа подає у місцевих засобах масової інформації щорічний звіт щодо профінансованих нею інноваційних проектів та результатів їх виконання, а також періодично інформує громадськість про:

- результати конкурсного відбору інноваційних проектів для фінансової підтримки і вид наданої фінансової підтримки;
- результати контролю виконання фінансованих інноваційних проектів;
- завершені інноваційні проекти та проекти, яким продовжені терміни їх реалізації із зазначенням причин;
- повернення раніше наданих кредитів.

Інформування щодо інноваційних проектів, на які поширюються положення Закону України «Про державну таємницю», здійснюється з урахуванням цього Закону.

V. ОСОБЛИВОСТІ В ОПОДАТКУВАННІ ТА МИТНОМУ РЕГУЛЮВАННІ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Стаття 21. Особливості в оподаткуванні інноваційної діяльності

1. Впродовж строку чинності свідоцтва про державну реєстрацію інноваційного проекту і за умови, що виконання проекту розпочато не пізніше вісімнадцяти місяців від дати його державної реєстрації, оподаткування об'єктів інноваційної діяльності здійснюється у порядку, за яким 50 відсотків податку на додану вартість по операціях з продажу товарів (виконання робіт, надання послуг), пов'язаних з виконанням інноваційних проектів, і 50 відсотків податку на прибуток, одержаний від виконання цих проектів, залишаються у розпорядженні платника податків, зараховуються на його спеціальний рахунок і використовуються ним виключно на фінансування інноваційної, науково-технічної діяльності і розширення власних науково-технологічних і дослідно-експериментальних баз.

2. Визначене частиною першою цієї статті пільгове оподаткування реалізується за умови, що суб'єкт інноваційної діяльності про початок реалізації інноваційного проекту у місячний строк повідомляє відповідний орган Державної податкової адміністрації і по всіх господарських операціях, пов'язаних з виконанням інноваційного проекту, веде окремий бухгалтерський облік.

3. Кошти у розмірі 50 відсотків податку на додану вартість і податку на прибуток, що залишаються у розпорядженні платника податків згідно з положеннями частини першої цієї статті і не використані протягом строку пільгового оподаткування і дванадцяти місяців після нього, підлягають зарахуванню до Державного бюджету України.

4. Інноваційним підприємствам дозволяється прискорена амортизація основних фондів і встановлюється щорічна двадцятивідсоткова норма прискореної амортизації основних фондів групи 3. При цьому амортизація основних фондів групи 3 проводиться до досягнення балансовою вартістю групи нульового значення.

5. Інноваційні підприємства сплачують земельний податок за ставкою у розмірі 50 відсотків діючої ставки оподаткування.

Стаття 22. Особливості митного регулювання інноваційної діяльності

1. Необхідні для виконання пріоритетного інноваційного проекту, яким передбачається випуск інноваційного продукту, щодо

якого прийнята постанова Кабінету Міністрів України про його особливу важливість, сировина, устаткування, обладнання, комплектуючі та інші товари (крім підакцизних товарів), які не виробляються в Україні або виробляються, але не відповідають вимогам проекту, при ввезенні в Україну протягом строку чинності свідоцтва про державну реєстрацію інноваційного проекту звільняються від сплати ввізного мита та податку на додану вартість.

Номенклатура та обсяги ввезення сировини, матеріалів, устаткування, обладнання, комплектуючих та інших товарів мають бути визначені в інноваційному проекті перед його державною реєстрацією.

2. У разі використання сировини, матеріалів, устаткування, обладнання, комплектуючих та інших товарів, ввезених в Україну без сплати ввізного мита та податку на додану вартість, згідно з положеннями частини першої цієї статті, не для потреб виконання інноваційного проекту, ввізне мито та податок на додану вартість сплачуються до бюджету в повному обсязі. При цьому платник податку зобов'язаний збільшити податкові зобов'язання за наслідками податкового періоду, в якому відбулося таке порушення, на суму ввізного мита і податку на додану вартість, що мали бути сплачені при ввезенні на митну територію таких товарів, а також сплатити пеню, нараховану на суму податків, виходячи із 120 відсотків облікової ставки Національного банку України, що діяла на день збільшення податкового зобов'язання, за період їх нецільового використання.

3. Суб'єкти господарювання, митне регулювання діяльності яких здійснюється згідно з положеннями частини першої цієї статті, щоквартально складають та подають до органів митної служби за своїм місцезнаходженням звіти про використання ввезених ними сировини, матеріалів, устаткування, обладнання, комплектуючих та інших товарів.

VI. МІЖНАРОДНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО У СФЕРІ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Стаття 23. Міжнародні договори про співробітництво у сфері інноваційної діяльності

1. Якщо міжнародними договорами, учасником яких є Україна і згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, встановлені інші правила, ніж ті, що передбачені законодавством України у сфері інноваційної діяльності, застосовуються правила міжнародних договорів.

ВІІ. ПРИКІНЦЕВІ ПОЛОЖЕННЯ

1. Цей Закон набирає чинності з дня його опублікування, крім частини третьої статті 16, статей 21 та 22, які набирають чинності з 1 січня 2003 року. Передбачені пунктом 3 розділу VII «Прикінцеві положення» зміни до законів України набирають чинності з 1 січня 2003 року.

2. Кабінету Міністрів України у шестимісячний строк з дня опублікування цього Закону привести свої нормативно-правові акти у відповідність з цим Законом і подати Верховній Раді України пропозиції щодо внесення відповідних змін до законів України.

3. Внести такі зміни до законів України:

- 1) частину другу статті 11 Закону України «Про інвестиційну діяльність» (Відомості Верховної Ради України. – 1991 р. – № 47. – Ст. 646) після слів «які потребують соціального захисту» доповнити словами «реалізації інноваційних проектів»;
- 2) у Законі України «Про оподаткування прибутку підприємств» (Відомості Верховної Ради України. – 1997. – № 27. – Ст. 181; 1998. – № 10. – Ст. 35, № 18. – Ст. 94; 1999. – № 15. – Ст. 83, № 18. – Ст. 140, № 32. – Ст. 264, № 38. – Ст. 352, № 39. – Ст. 356; 2000. – № 2. – Ст. 16, № 10. – Ст. 78, № 25. – Ст. 197, № 26. – Ст. 209, № 32. – Ст. 260, № 35. – Ст. 283; 2001. – № 7. – Ст. 36, № 20. – Ст. 96, № 23. – Ст. 114; 2002. – № 5. – Ст. 31): підпункт 4.2.14 пункту 4.2 статті 4 викласти у такій редакції:

«4.2.14. Кошти, що надаються платнику податку – суб'єктові інноваційної діяльності спеціалізованими державними і комунальними інноваційними фінансово-кредитними установами відповідно до Закону України «Про інноваційну діяльність» та у порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України»;

пункт 7.14 статті 7 викласти у такій редакції:

«7.14. Оподаткування прибутку суб'єктів інноваційної діяльності при реалізації ними інноваційних проектів, занесених до Державного реєстру інноваційних проектів, здійснюється з урахуванням особливостей, встановлених Законом України «Про інноваційну діяльність»;

пункт 22.5 статті 22 доповнити абзацом такого змісту:

«Встановити, що сплата податку на прибуток платниками податку – суб'єктами інноваційної діяльності і амортизація їх основних фондів здійснюються з урахуванням особливостей, встановлених Законом України «Про інноваційну діяльність»;

- 3) пункт 11.12 статті 11 Закону України «Про податок на додану вартість» (Відомості Верховної Ради України. – 1997. – № 21. – Ст. 156, № 51. – Ст. 305; 1999. – № 15. – Ст. 83, № 18. – Ст. 140, № 32. – Ст. 264, № 38. – Ст. 352, № 39. – Ст. 356; 2000. – № 2. – Ст. 16, № 10. – Ст. 78, № 25. – Ст. 197, № 26. – Ст. 209, № 32. – Ст. 260, № 35. – Ст. 283, № 38. – Ст. 318; 2001. – № 7. – Ст. 36, № 20. – Ст. 96, № 23. – Ст. 114; 2002. – № 5. – Ст. 31, № 33. – Ст. 238) доповнити абзацом такого змісту:

«Встановити, що сплата податку на додану вартість платниками податку – суб'єктами інноваційної діяльності здійснюється з урахуванням особливостей, встановлених Законом України «Про інноваційну діяльність»;

- 4) частину першу статті 12 Закону України «Про плату за землю» (Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 45. – Ст. 238; 1997. – № 47. – Ст. 294; 1999. – № 15. – Ст. 83, № 18. – Ст. 140, № 32. – Ст. 264, № 38. – Ст. 352, № 39. – Ст. 356; 2000. – № 2. – Ст. 16, № 3. – Ст. 20, № 22. – Ст. 172, № 32. – Ст. 260, № 43. – Ст. 363, № 45. – Ст. 375, № 48. – Ст. 406; 2001. – № 7. – Ст. 36, № 11. – Ст. 46, № 15. – Ст. 74, № 20. – Ст. 96, № 50. – Ст. 261; 2002. – № 9. – Ст. 68, № 30. – Ст. 205) доповнити пунктом 24 такого змісту:

«24) інноваційні підприємства сплачують земельний податок з урахуванням особливостей, встановлених Законом України «Про інноваційну діяльність»;

- 5) статтю 19 Закону України «Про Єдиний митний тариф» (Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 19. – Ст. 259; 1996. – № 41. – Ст. 192; 1999. – № 31. – Ст. 253; 2000. – № 3. – Ст. 20, № 21. – Ст. 163, № 35. – Ст. 283, № 38. – Ст. 318, № 48. – Ст. 406; 2001. – № 11. – Ст. 46, № 30. – Ст. 143, № 50. – Ст. 261; 2002. – № 5. – Ст. 31, 34, № 11. – Ст. 81, № 33. – Ст. 238) доповнити пунктом «у» такого змісту:

«у) необхідні для виконання пріоритетних інноваційних проектів, щодо яких прийняті постанови Кабінету Міністрів України про їх особливу важливість, сировина, устаткування, обладнання, комплектуючі та інші товари (крім підакцизних), які ввозяться на митну територію України відповідно до Закону України «Про інноваційну діяльність».

Президент України

Л. КУЧМА

м. Київ, 4 липня 2002 року
№ 40-IV

ЗАКОН УКРАЇНИ **«Про загальні засади створення і функціонування** **спеціальних (вільних) економічних зон»**

(Відомості Верховної Ради (ВВР). – 1992. – № 50. – Ст. 676.)

(Вводиться в дію Постановою ВР № 2674-ХІІ (2674-12) від 13.10.92 // ВВР. – 1992. – № 50. – Ст. 677.)

(Із змінами, внесеними згідно із Законом № 762-IV (762-15) від 15.05.2003 // ВВР. – 2003. – № 30. – Ст. 247.)

Цей Закон визначає порядок створення і ліквідації та механізм функціонування спеціальних (вільних) економічних зон на території України, загальні правові і економічні основи їх статусу, а також загальні правила регулювання відносин суб'єктів економічної діяльності цих зон з місцевими Радами народних депутатів, органами державної виконавчої влади та іншими органами.

I. ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

Стаття 1. Визначення і мета створення спеціальної (вільної) економічної зони

Спеціальна (вільна) економічна зона являє собою частину території України, на якій встановлюються і діють спеціальний правовий режим економічної діяльності та порядок застосування і дії законодавства України. На території спеціальної (вільної) економічної зони запроваджуються пільгові митні, валютно-фінансові, податкові та інші умови економічної діяльності національних та іноземних юридичних і фізичних осіб.

Метою створення спеціальних (вільних) економічних зон є залучення іноземних інвестицій та сприяння їм, активізація спільно з іноземними інвесторами підприємницької діяльності для нарощування експорту товарів і послуг, поставок на внутрішній ринок високоякісної продукції та послуг, залучення і впровадження нових технологій, ринкових методів господарювання, розвитку інфраструктури ринку, поліпшення використання природних і трудових ресурсів, прискорення соціально-економічного розвитку України.

Стаття 2. Статус, строк і територія спеціальної (вільної) економічної зони

Статус і територія спеціальної (вільної) економічної зони, а також строк, на який вона створюється, визначаються Верховною Радою України шляхом прийняття окремого закону для кожної спеціальної (вільної) економічної зони.

Стаття 3. Типи спеціальних (вільних) економічних зон

На території України можуть створюватись спеціальні (вільні) економічні зони різних функціональних типів: вільні митні зони і порти, експортні, транзитні зони, митні склади, технологічні парки, технополіси, комплексні виробничі зони, туристсько-рекреаційні, страхові, банківські тощо. Окремі зони можуть поєднувати в собі функції, властиві різним типам спеціальних (вільних) економічних зон, зазначених в цій статті.

Стаття 4. Законодавство, що діє на території спеціальної (вільної) економічної зони

На території спеціальної (вільної) економічної зони діє законодавство України з урахуванням особливостей, передбачених цим Законом або законом про створення конкретної спеціальної (вільної) економічної зони. Закон про створення конкретної спеціальної (вільної) економічної зони не може суперечити цьому Закону.

II. СТВОРЕННЯ СПЕЦІАЛЬНОЇ (ВІЛЬНОЇ) ЕКОНОМІЧНОЇ ЗОНИ

Стаття 5. Порядок створення спеціальної (вільної) економічної зони

Спеціальні (вільні) економічні зони створюються Верховною Радою України за ініціативою Президента України, Кабінету Міністрів України або місцевих Рад народних депутатів України та місцевої державної адміністрації.

У разі створення спеціальної (вільної) економічної зони за ініціативою Президента України або Кабінету Міністрів України відповідне рішення може бути прийнято лише після одержання письмової згоди відповідної місцевої Ради народних депутатів України та місцевої державної адміністрації, на території

якої передбачається розташувати спеціальну (вільну) економічну зону.

У разі коли ініціатива у створенні спеціальної (вільної) економічної зони належить місцевим Радам народних депутатів та місцевим державним адміністраціям, вони подають відповідну пропозицію Кабінету Міністрів України.

Кабінет Міністрів України повинен розглянути пропозицію про створення спеціальної (вільної) економічної зони у шестидесятиденний строк з дня її надходження і подати висновок з цього питання до Верховної Ради України.

Пропозиції щодо зміни статусу і території спеціальної (вільної) економічної зони подаються в порядку, передбаченому цим Законом для створення спеціальної (вільної) економічної зони.

Загальні засади створення і функціонування спеціальних (вільних) економічних зон в Республіці Крим визначаються згідно з Законом України «Про розмежування повноважень між органами державної влади України і Республіки Крим».

Стаття 6. Документи про створення спеціальної (вільної) економічної зони

Документи про створення спеціальної (вільної) економічної зони повинні містити:

- а) рішення місцевої Ради та місцевої державної адміністрації з клопотанням про створення спеціальної (вільної) економічної зони (у разі створення спеціальної (вільної) економічної зони за їх ініціативою) або письмову згоду відповідних місцевих Рад народних депутатів та місцевих державних адміністрацій, на території яких має бути розташована спеціальна (вільна) економічна зона (у разі створення спеціальної (вільної) економічної зони за ініціативою Президента України або Кабінету Міністрів України);
- б) проект положення про її статус та систему управління, офіційну назву спеціальної (вільної) економічної зони;
- в) точний опис кордонів спеціальної (вільної) економічної зони та карту її території;
- г) техніко-економічне обґрунтування доцільності створення і функціонування спеціальної (вільної) економічної зони згідно з статтею 7 цього Закону;
- д) проект Закону про створення конкретної спеціальної (вільної) економічної зони.

Інші документи вимагатися не можуть.

Стаття 7. Техніко-економічне обґрунтування доцільності створення і функціонування спеціальної (вільної) економічної зони

Техніко-економічне обґрунтування доцільності створення спеціальної (вільної) економічної зони має включати:

- мету, функціональне призначення та галузеву спрямованість її діяльності;
- етапи розвитку із зазначенням часу їх здійснення;
- ступінь розвитку виробничої й соціальної інфраструктури, інфраструктури підприємництва та можливості їх розвитку в майбутньому;
- вихідний рівень розвитку економічного, наукового та іншого потенціалу з урахуванням специфічних умов її створення;
- рівень забезпеченості кваліфікованими кадрами;
- обсяги, джерела та форми фінансування на кожному етапі її створення і розвитку;
- обґрунтування режиму ціноутворення, оподаткування, митного регулювання, валютно-фінансового та кредитного механізму.

III. УПРАВЛІННЯ СПЕЦІАЛЬНОЮ (ВІЛЬНОЮ) ЕКОНОМІЧНОЮ ЗОНОЮ

Стаття 8. Основні принципи управління спеціальною (вільною) економічною зоною

Структура, функції та повноваження органів управління спеціальної (вільної) економічної зони визначаються залежно від її типу, розмірів, кількості працівників та/або мешканців на території спеціальної (вільної) економічної зони.

Місцеві Ради народних депутатів та місцеві державні адміністрації здійснюють свої повноваження на території спеціальної (вільної) економічної зони з урахуванням специфіки її статусу, визначеної законом про її створення.

Стаття 9. Органи управління та державного регулювання діяльності спеціальної (вільної) економічної зони

Органами управління спеціальних (вільних) економічних зон незалежно від їх типу є:

- а) місцеві Ради народних депутатів та місцеві державні адміністрації в межах своїх повноважень;
- б) орган господарського розвитку і управління спеціальної (вільної) економічної зони, що створюється за участю суб'єктів економічної діяльності України та іноземних суб'єктів такої

діяльності. Функції цього органу може бути покладено на одного із суб'єктів економічної діяльності спеціальної (вільної) економічної зони.

Державне регулювання діяльності спеціальної (вільної) економічної зони здійснюють органи державної виконавчої влади України, до компетенції яких входить контроль за додержанням вимог законодавства України на території, де створено спеціальну (вільну) економічну зону.

Суди, правоохоронні органи, а також органи контролю за додержанням екологічних, санітарних та інших норм керуються при здійсненні своїх функцій чинним законодавством України, за винятками, передбаченими законодавчим актом про конкретну спеціальну (вільну) економічну зону. (Частина третя статті 9 із змінами, внесеними згідно із Законом № 762-IV від 15.05.2003.)

Орган господарського розвитку і управління та суб'єкти економічної діяльності спеціальної (вільної) економічної зони є самостійними у здійсненні своєї діяльності стосовно органів державного управління України, за винятками, передбаченими законодавчими актами України.

Органи державного управління України не несуть відповідальності за дії органу господарського розвитку і управління та суб'єктів економічної діяльності спеціальної (вільної) економічної зони, якщо інше не передбачено законодавчим актом про створення спеціальної (вільної) економічної зони або договором між ними. Орган господарського розвитку і управління спеціальної (вільної) економічної зони та зазначені суб'єкти не несуть відповідальності за дії органів державного управління України.

Органи господарського розвитку і управління спеціальної (вільної) економічної зони не несуть відповідальності за дії місцевих Рад народних депутатів та місцевих державних адміністрацій. Місцеві Ради народних депутатів та місцеві державні адміністрації не несуть відповідальності за дії органу господарського розвитку і управління спеціальної (вільної) економічної зони та суб'єктів економічної діяльності спеціальної (вільної) економічної зони, якщо інше не передбачено законом про створення спеціальної (вільної) економічної зони або договором між ними.

Стаття 10. Функції та повноваження місцевих Рад народних депутатів та місцевої державної адміністрації щодо управління спеціальними (вільними) економічними зонами

Місцеві Ради народних депутатів та місцеві державні адміністрації, на території яких розташована спеціальна (вільна) економічна зона, здійснюють свої повноваження на території зони

у повному обсязі, якщо законодавчими актами про створення спеціальних (вільних) економічних зон не передбачено інше. Крім того, до сфери повноважень місцевих Рад народних депутатів та місцевої державної адміністрації належить:

- внесення пропозицій щодо змін у статусі спеціальної (вільної) економічної зони в порядку, встановленому чинним законодавством;
- вирішення разом з органами державної виконавчої влади, суб'єктами економічної діяльності та профспілковими організаціями спеціальної (вільної) економічної зони питань, пов'язаних із специфікою правового та фінансового забезпечення, соціального захисту громадян України, які проживають на території зазначеної зони.

До сфери повноважень місцевих Рад народних депутатів та місцевих державних адміністрацій також належить укладення з органом господарського розвитку спеціальної (вільної) економічної зони генеральної угоди про передачу в її користування земельних ділянок, об'єктів інфраструктури, розташованих на цій території, та природних ресурсів.

Місцеві Ради народних депутатів та місцеві державні адміністрації, на території яких розташована спеціальна (вільна) економічна зона, можуть мати своїх представників у керівництві органу господарського розвитку і управління спеціальної (вільної) економічної зони.

Стаття 11. Функції та повноваження органу господарського розвитку і управління спеціальної (вільної) економічної зони

Функції та повноваження органу господарського розвитку і управління спеціальної (вільної) економічної зони визначаються законом про створення конкретної спеціальної (вільної) економічної зони.

Орган господарського розвитку і управління спеціальної (вільної) економічної зони забезпечує загальні умови її функціонування. До виключної компетенції органу господарського розвитку в межах функціонування спеціальної (вільної) економічної зони належить:

- визначення перспективних напрямів розвитку спеціальної (вільної) економічної зони;
- експлуатація та будівництво мереж транспорту, зв'язку, енергопостачання та інших об'єктів виробничої інфраструктури, що використовуються для загальних потреб;

- розвиток мережі комунікаційних зв'язків з партнерами за межами спеціальної (вільної) економічної зони;
- організація міжнародних торгів з метою розміщення на території спеціальної (вільної) економічної зони нових виробництв;
- упорядкування та надання суб'єктам господарської діяльності спеціальної (вільної) економічної зони в користування земельних ділянок, об'єктів інфраструктури та передача їм у користування природних ресурсів;
- видача дозволів (ліцензій) суб'єктам господарської діяльності спеціальної (вільної) економічної зони на будівництво нових господарських об'єктів, реєстрація суб'єктів економічної діяльності та інвестицій, здійснюваних у спеціальній (вільній) економічній зоні.

Виконавчим директором органу господарського розвитку спеціальної (вільної) економічної зони може бути як громадянин України, так і громадянин іншої країни, який працює за строковим контрактом.

IV. МИТНІ, ПОДАТКОВІ ТА ВАЛЮТНО-ФІНАНСОВІ УМОВИ ФУНКЦІОНУВАННЯ СПЕЦІАЛЬНОЇ (ВІЛЬНОЇ) ЕКОНОМІЧНОЇ ЗОНИ

Стаття 12. Принципи митного, податкового та валютно-фінансового регулювання у спеціальній (вільній) економічній зоні

У спеціальних (вільних) економічних зонах створюються сприятливі митні умови та режим митного оподаткування: пільгові режим та рівень оподаткування, специфічні валютно-фінансові умови, банківсько-кредитна система, система кредитування і страхування, умови окремих видів платежів та система державного інвестування.

V. СИСТЕМА ДЕРЖАВНИХ ГАРАНТІЙ ІНВЕТОРАМ

Стаття 13. Державні гарантії інвесторам

На всі об'єкти та суб'єкти економічної діяльності спеціальної (вільної) економічної зони поширюється система державних гарантій захисту інвестицій, передбачена законодавством України про інвестиційну діяльність та іноземні інвестиції. Держава гарантує суб'єктам господарської діяльності спеціальної (вільної)

економічної зони право на вивезення прибутків і капіталу, інвестованого в спеціальну (вільну) економічну зону, за межі спеціальної (вільної) економічної зони і України.

VI. РЕГУЛЮВАННЯ ЕКОНОМІЧНИХ ВІДНОСИН З СУБ'ЄКТАМИ ЗА МЕЖАМИ ЗОНИ І ОРГАНАМИ ДЕРЖАВНОЇ ВИКОНАВЧОЇ ВЛАДИ УКРАЇНИ

Стаття 14. Матеріально-технічне забезпечення і реалізація продукції

Суб'єкти економічної діяльності, що діють на території спеціальної (вільної) економічної зони, здійснюють матеріально-технічне постачання і реалізацію продукції, а також одержують та надають послуги у формах і на умовах, які вони визначають самостійно на основі договорів із своїми контрагентами.

Органи державної виконавчої влади не мають права застосовувати у відносинах із зазначеними суб'єктами обов'язкове державне замовлення.

Суб'єкти економічної діяльності спеціальної (вільної) економічної зони мають право брати участь у конкурсах на державні замовлення, що оголошуються державними установами України.

VII. ПОРЯДОК ДІЯЛЬНОСТІ ЮРИДИЧНИХ ОСІБ І ГРОМАДЯН

Стаття 15. Свобода економічної діяльності у спеціальній (вільній) економічній зоні

На території спеціальної (вільної) економічної зони мають право функціонувати будь-які суб'єкти економічної діяльності згідно із законодавством України та законом про створення цієї зони.

Суб'єкти економічної діяльності, зазначені у частині першій цієї статті, мають право самостійно обирати види, форми і методи своєї діяльності на території спеціальної (вільної) економічної зони, що не суперечать цьому Закону, закону про створення цієї зони та законодавству України.

На території спеціальної (вільної) економічної зони не дозволяється діяльність, що суперечить міжнародним угодам, учасником яких є Україна.

Стаття 16. Тимчасове припинення економічної діяльності у спеціальній (вільній) економічній зоні

Тимчасове припинення економічної діяльності можливе у разі порушення закону про створення спеціальної (вільної) економічної зони, цього Закону відповідно до рішення судів України, що діють на території спеціальної (вільної) економічної зони. (Стаття 16 із змінами, внесеними згідно із Законом № 762-IV від 15.05.2003.)

VIII. ТРУДОВІ РЕСУРСИ І СОЦІАЛЬНИЙ ЗАХИСТ ТРУДЯЩИХ**Стаття 17. Трудові ресурси спеціальної (вільної) економічної зони**

Забезпечення спеціальної (вільної) економічної зони працівниками здійснюється працедавцями на контрактній основі з обов'язковою інформацією органу господарського розвитку спеціальної (вільної) економічної зони про залучення трудових ресурсів.

Стаття 18. Заробітна плата у спеціальній (вільній) економічній зоні

Заробітна плата працівників спеціальної (вільної) економічної зони визначається відповідним контрактом і обмеженню не підлягає, але не може бути нижчою за мінімальну зарплату, визначену чинним законодавством України.

Стаття 19. Гарантія переведення доходів іноземних працівників

Іноземним працівникам гарантується переведення їх доходів, одержаних від роботи у спеціальній (вільній) економічній зоні, за кордон, включаючи накопичення та проценти на них у фінансово-кредитних установах спеціальної (вільної) економічної зони. Громадяни України, які працюють у спеціальній (вільній) економічній зоні, мають право відкривати у вказаних установах спеціальної (вільної) економічної зони та за її межами на території України рахунки у валюті заробітної плати. Українські та іноземні громадяни, які працюють у спеціальній (вільній) економічній зоні, можуть вкладати свої кошти в будь-які не заборонені законом види підприємницької діяльності як на території спеціальної (вільної) економічної зони, так і за її межами на території України.

Стаття 20. Регулювання трудових відносин у спеціальній (вільній) економічній зоні міжнародним правом

На спеціальну (вільну) економічну зону поширюються положення конвенцій Міжнародної організації праці, ратифікованих Україною. Підприємства, що діють у спеціальній (вільній) економічній зоні, повинні дотримувати принципів тристоронньої декларації Міжнародної організації праці про багатонаціональні підприємства і соціальну політику. Законодавчий акт про створення кожної спеціальної (вільної) економічної зони має визначати конкретні вимоги, що випливають з положень зазначених конвенцій і принципів згаданої декларації.

Стаття 21. Діяльність профспілкових організацій

На території спеціальної (вільної) економічної зони вільно діють профспілкові організації.

ІХ. ПОРЯДОК В'ЇЗДУ І ВИЇЗДУ В СПЕЦІАЛЬНІЙ (ВІЛЬНІЙ) ЕКОНОМІЧНІЙ ЗОНІ**Стаття 22. В'їзд у спеціальну (вільну) економічну зону іноземних осіб з-за кордону**

Законом про конкретну спеціальну (вільну) економічну зону може встановлюватися спрощений порядок в'їзду в зону іноземних осіб з-за кордону.

Стаття 23. В'їзд у спеціальну (вільну) економічну зону з території України і виїзд з неї громадян України, іноземних громадян та осіб без громадянства, які постійно проживають в Україні

В'їзд у спеціальну (вільну) економічну зону з території України та виїзд із спеціальної (вільної) економічної зони на територію України громадян України, іноземних громадян та осіб без громадянства здійснюються без будь-яких обмежень, якщо інше не встановлено законом про створення конкретної спеціальної (вільної) економічної зони.

X. ЛІКВІДАЦІЯ СПЕЦІАЛЬНОЇ (ВІЛЬНОЇ) ЕКОНОМІЧНОЇ ЗОНИ**Стаття 24. Порядок ліквідації спеціальної (вільної) економічної зони**

Спеціальна (вільна) економічна зона вважається ліквідованою з моменту закінчення строку, на який її було створено, якщо його не буде продовжено Верховною Радою України.

Спеціальна (вільна) економічна зона може бути ліквідована Верховною Радою України до закінчення строку, на який її було створено, за поданням Президента України або Кабінету Міністрів України.

Питання про доцільність продовження строку функціонування спеціальної (вільної) економічної зони або її дострокову ліквідацію може бути передано для вивчення комісії незалежних експертів, створюваній Верховною Радою України.

Верховна Рада України повинна розглянути подані пропозиції і у тримісячний строк з дня подання зазначеної пропозиції винести відповідне рішення.

Спеціальна (вільна) економічна зона вважається ліквідованою з моменту прийняття відповідного закону про її ліквідацію.

Для вирішення майнових та інших питань, пов'язаних з ліквідацією спеціальної (вільної) економічної зони, врегулювання фінансових відносин між органом господарського розвитку і управління та суб'єктами економічної діяльності спеціальної (вільної) економічної зони Кабінетом Міністрів України створюється ліквідаційна комісія, яка набуває усіх повноважень щодо управління спеціальною (вільною) економічною зоною до моменту остаточного вирішення всіх питань, пов'язаних з ліквідацією спеціальної (вільної) економічної зони.

Стаття 25. Гарантії забезпечення інтересів суб'єктів економічної діяльності спеціальної (вільної) економічної зони при її ліквідації

Держава відповідно до законодавства України гарантує збереження у повному обсязі всіх майнових і немайнових прав суб'єктів економічної діяльності спеціальної (вільної) економічної зони при її ліквідації.

Спори, що виникають у зв'язку з ліквідацією спеціальної (вільної) економічної зони між органом господарського розвитку і управління, суб'єктами економічної діяльності спеціальної (вільної) економічної зони та ліквідаційною комісією, підлягають розгляду в суді України, а спори за участю іноземного суб'єкта економічної діяльності, що діє в цій зоні, – в суді за погодженням сторін, у тому числі за кордоном. (Частина друга статті 25 із змінами, внесеними згідно із Законом № 762-IV від 15.05.2003.)

Президент України

Л. КРАВЧУК

м. Київ, 13 жовтня 1992 року
№ 2673-XII

ЗАКОН УКРАЇНИ «Про концесії»

(Відомості Верховної Ради (ВВР). – 1999. – № 41. – Ст. 372.)

(Із змінами, внесеними згідно із Законами № 2921-III (2921-14) від 10.01.2002 // ВВР. – 2002. – № 16. – Ст. 114; № 209-IV (209-15) від 24.10.2002 // ВВР. – 2002. – № 48. – Ст. 362; № 762-IV (762-15) від 15.05.2003 // ВВР. – 2003. – № 30. – Ст. 247; № 1414-IV (1414-15) від 03.02.2004 // ВВР. – 2004. – № 19. – Ст. 254)

Цей Закон визначає поняття та правові засади регулювання відносин концесії державного та комунального майна, а також умови і порядок її здійснення з метою підвищення ефективності використання державного і комунального майна і забезпечення потреб громадян України у товарах (роботах, послугах).

І. ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

Стаття 1. Визначення термінів

Для цілей цього Закону терміни вживаються у такому значенні:

- концесія – надання з метою задоволення громадських потреб уповноваженим органом виконавчої влади чи органом місцевого самоврядування на підставі концесійного договору на платній та строковій основі юридичній або фізичній особі (суб'єкту підприємницької діяльності) права на створення (будівництво) та (або) управління (експлуатацію) об'єкта концесії (строкове платне володіння), за умови взяття суб'єктом підприємницької діяльності (концесіонером) на себе зобов'язань по створенню (будівництву) та (або) управлінню (експлуатації) об'єктом концесії, майнової відповідальності та можливого підприємницького ризику;
- договір концесії (концесійний договір) – договір, відповідно до якого уповноважений орган виконавчої влади чи орган місцевого самоврядування (концесіодавець) надає на платній та строковій основі суб'єкту підприємницької діяльності (концесіонеру) право створити (побудувати) об'єкт концесії чи

суттєво його поліпшити та (або) здійснювати його управління (експлуатацію) відповідно до цього Закону з метою задоволення громадських потреб;

- концесіонер – суб'єкт підприємницької діяльності, який відповідно до цього Закону на підставі договору отримав концесію;
- концесіодавець – орган виконавчої влади або відповідний орган місцевого самоврядування, уповноважений відповідно Кабінетом Міністрів України чи органами місцевого самоврядування на укладення концесійного договору;
- претендент – фізична або юридична особа (суб'єкт підприємницької діяльності), резидент або нерезидент, який подав заяву на участь у концесійному конкурсі;
- концесійні платежі – плата, обумовлена у концесійному договорі, яку вносить концесіонер за право створення (будівництва) та (або) управління (експлуатації) об'єктів, що надаються в концесію;
- концесійний конкурс – процедура, встановлена цим Законом та іншими нормативно-правовими актами, згідно з якою певний претендент визнається переможцем у концесійному конкурсі.

Стаття 2. Принципи концесійної діяльності

Основними принципами діяльності, пов'язаної з наданням та отриманням концесії (далі – концесійної діяльності), є:

- законність здійснення концесійної діяльності;
- державне регулювання концесійної діяльності та контроль за її здійсненням;
- здійснення концесійної діяльності на підставі концесійного договору;
- вибір концесіонерів переважно на конкурсній основі;
- врахування особливостей надання об'єкта у концесію в окремих сферах господарської діяльності;
- комплексне використання об'єкта концесії;
- взаємовигода сторін у концесійному договорі;
- державні гарантії капіталовкладень концесіонера;
- оплатне використання об'єкта концесії;
- забезпечення законних прав та інтересів споживачів товарів (робіт, послуг), що надаються концесіонером;
- стабільність умов концесійних договорів;
- розподіл ризиків між сторонами концесійного договору;
- участь держави, органів місцевого самоврядування у частковому фінансуванні об'єктів концесії, які мають соціальне значення.

Стаття 3. Об'єкти, які можуть надаватися у концесію

1. Об'єкти, які можуть надаватися у концесію, визначаються відповідно до цього Закону.

2. У концесію можуть надаватися об'єкти права державної чи комунальної власності, які використовуються для здійснення діяльності у таких сферах господарської діяльності (крім видів підприємницької діяльності, які відповідно до законодавства можуть здійснюватися виключно державними підприємствами і об'єднаннями):

- водопостачання, відведення та очищення стічних вод;
- надання послуг міським громадським транспортом;
- збирання та утилізація сміття;
- надання послуг, пов'язаних з постачанням споживачам тепла;
- будівництво та експлуатація автомобільних доріг, об'єктів дорожнього господарства, інших дорожніх споруд;
- будівництво та експлуатація шляхів сполучення;
- будівництво та експлуатація вантажних і пасажирських портів;
- будівництво та експлуатація аеропортів;
- надання послуг у сфері кабельного телебачення;
- надання послуг зв'язку;
- надання поштових послуг;
- транспортування та розподіл природного газу;
- виробництво та (або) транспортування електроенергії;
- громадське харчування;
- будівництво жилих будинків;
- надання послуг у житлово-експлуатаційній сфері;
- використання об'єктів соціально-культурного призначення;
- створення комунальних служб паркування автомобілів;
- надання ритуальних послуг;
- будівництво та експлуатація готелів, туристичних комплексів, кемпінгів та інших відповідних об'єктів туристичної індустрії. (Частина другу статті 3 доповнено абзацом згідно із Законом № 209-IV (209-15) від 24.10.2002.)

3. Виключно на пленарних засіданнях відповідні місцеві ради можуть прийняти рішення щодо додаткового переліку сфер господарської діяльності, для здійснення діяльності у яких об'єкти права комунальної власності можуть надаватися у концесію.

4. Об'єктами права державної чи комунальної власності, які надаються у концесію, є:

- майно підприємств, які є цілісними майновими комплексами або системою цілісних майнових комплексів, що забезпечують

комплексне надання послуг у сферах діяльності, що визначені частинами другою та третьою цієї статті;

- об'єкти незавершеного будівництва та законсервовані об'єкти, які можуть бути добудовані з метою їх використання для надання послуг по задоволенню громадських потреб у сферах діяльності, що визначені частинами другою та третьою цієї статті;
- спеціально збудовані об'єкти відповідно до умов концесійного договору для задоволення громадських потреб у сферах діяльності, що визначені частинами другою та третьою цієї статті.

Концесія може надаватися на окремі види підприємницької діяльності у сферах господарської діяльності, визначених частинами другою та третьою цієї статті.

5. Якщо для здійснення концесійної діяльності необхідні земельні ділянки, вони надаються у користування концесіонеру на умовах оренди, на термін дії концесійного договору, відповідно до положень Земельного кодексу України (561-12). (Частина п'ята статті 3 із змінами, внесеними згідно із Законом № 1414-IV (1414-15) від 03.02.2004.)

6. Об'єкти права державної чи комунальної власності, надані у концесію, не підлягають приватизації протягом дії концесійного договору.

7. У разі прийняття після закінчення строку дії концесійного договору рішення про приватизацію майна об'єкта, що надавався у концесію, у колишнього концесіонера виникає право на викуп цього майна згідно з визначеними умовами приватизації, якщо ним у зв'язку з виконанням умов концесійного договору створено (побудовано) це майно або здійснено його поліпшення вартістю не менш як 25 відсотків вартості майна на момент приватизації. (Статтю 3 доповнено частиною сьомою згідно із Законом № 1414-IV (1414-15) від 03.02.2004.)

Стаття 4. Обмеження концесійної діяльності

Передача концесіонером своїх майнових прав, що впливають з концесійного договору чи об'єктів концесії, повністю або частково третім особам можлива тільки за умови надання на це згоди концесіодавця, якщо інше не встановлено спеціальним законом про концесійну діяльність в окремих сферах господарської діяльності.

Стаття 5. Правові засади концесійної діяльності

1. Відносини щодо надання в концесію об'єктів права державної чи комунальної власності регулюються концесійним

договором, цим Законом та іншими нормативно-правовими актами України.

2. Спеціальними законами можуть визначатися особливості здійснення концесійної діяльності в окремих сферах господарської діяльності.

3. Якщо міжнародним договором України, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України, встановлено інші правила, ніж ті, що передбачені цим Законом, застосовуються правила міжнародного договору.

II. ПРОВЕДЕННЯ КОНЦЕСІЙНОГО КОНКУРСУ

Стаття 6. Порядок прийняття рішення про надання концесії

1. Пропозиції щодо переліку конкретних об'єктів права державної власності, які можуть надаватися в концесію, вносяться відповідними центральними органами виконавчої влади. Затвердження пооб'єктного переліку здійснюється Кабінетом Міністрів України.

2. Затвердження переліку об'єктів права комунальної власності, які можуть надаватися в концесію, здійснюється виключно на пленарних засіданнях відповідних рад.

3. Рішення про надання концесії на об'єкт права державної власності за результатами концесійного конкурсу приймає Кабінет Міністрів України або уповноважений ним орган виконавчої влади.

4. Рішення про надання концесії на об'єкт права комунальної власності за результатами концесійного конкурсу приймає уповноважений орган місцевого самоврядування.

5. Концесія на об'єкти права державної власності надається з урахуванням загальнодержавних інтересів і максимального забезпечення інтересів споживачів товарів (робіт, послуг).

6. Концесія на об'єкти права комунальної власності надається з урахуванням інтересів регіону, територіальної громади в забезпеченні споживачів товарами (роботами, послугами), які проживають на території відповідної адміністративно-територіальної одиниці.

7. У разі, коли після оголошення концесійного конкурсу на участь у зазначеному конкурсі подав заявку лише один претендент, концесійний договір може бути укладений уповноваженим органом з цим претендентом шляхом погодження з ним істотних умов договору.

Стаття 7. Основні засади проведення концесійного конкурсу

1. Організація і проведення концесійного конкурсу здійснюється концесієдавцем.

2. Концесієдавець:

- затверджує умови концесійного конкурсу;
- утворює конкурсну комісію, затверджує її склад та порядок роботи;
- готує конкурсну документацію;
- оголошує концесійний конкурс;
- визначає розмір реєстраційного внеску;
- письмово підтверджує надходження заявок на участь у концесійному конкурсі;
- забезпечує претендентів необхідною інформацією (документами) для підготовки пропозицій для участі у концесійному конкурсі;
- приймає рішення про допущення (недопущення) претендентів до участі у концесійному конкурсі з обґрунтуванням причини відмови;
- повідомляє претендентів про допущення (недопущення) до участі у концесійному конкурсі.

Підставою для недопущення претендента до участі у концесійному конкурсі може бути неподання у заявці на участь у конкурсі необхідної інформації, подання її у неповному обсязі або подання неправдивої інформації.

3. Для реєстрації претендентів як учасників концесійного конкурсу ними сплачується реєстраційний внесок у розмірі від одного до десяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, якщо інше не встановлено спеціальним законом про концесійну діяльність в окремих сферах господарської діяльності. Реєстраційний внесок сплачується шляхом безготівкового перерахування на відповідний поточний рахунок. Зазначені кошти використовуються на підготовку процедури концесійного конкурсу і поверненню не підлягають. (Частина третя статті 7 із змінами, внесеними згідно із Законом № 2921-III (2921-14) від 10.01.2002.)

4. Заявки, документи та матеріали, подані претендентами, розглядаються протягом сорока п'яти днів з останнього дня подачі заявки. (Абзац перший частини четвертої статті 7 із змінами, внесеними згідно із Законом № 1414-IV (1414-15) від 03.02.2004.)

Під час розгляду заявок, документів і матеріалів претенденти мають право вносити зміни до пропозицій про виконання

умов концесійного конкурсу з метою їх вдосконалення або зняти свою заявку з розгляду. Зміни пропозицій про виконання умов концесійного конкурсу вносяться не пізніше як за десять днів до закінчення строку розгляду заявки. (Абзац другий частини четвертої статті 7 із змінами, внесеними згідно із Законом № 1414-IV (1414-15) від 03.02.2004.)

5. Заявка на участь у концесійному конкурсі, отримана концесієдавцем після закінчення строку подачі, не розглядається і повертається претенденту за його рахунок.

6. Конкурсна комісія розглядає подані претендентами, які допущені до участі у концесійному конкурсі, заявки, документи та матеріали з пропозиціями щодо умов концесії, визначає їх відповідність умовам конкурсу, готує висновки щодо визначення кращих умов здійснення концесії, запропонованих учасниками конкурсу.

7. Переможцем концесійного конкурсу визнається претендент, який запропонував кращі умови здійснення концесії, відповідно до умов концесійного конкурсу.

8. На підставі висновків конкурсної комісії концесієдавець приймає рішення про переможця концесійного конкурсу.

9. Повідомлення про визначення переможця концесійного конкурсу має бути надіслано переможцю конкурсу не пізніше п'яти днів з дня прийняття рішення.

10. З переможцем концесійного конкурсу укладається концесійний договір після погодження всіх його умов.

11. Порядок створення конкурсної комісії та проведення концесійного конкурсу визначається Кабінетом Міністрів України.

Стаття 8. Оголошення концесійного конкурсу

1. Інформація про оголошення концесійного конкурсу щодо надання нових концесій чи поновлення концесій, строк дії яких закінчився, публікується в газетах «Урядовий кур'єр» та «Голос України» або у відповідному друкованому виданні органу місцевого самоврядування.

2. Інформація про оголошення концесійного конкурсу має містити відомості щодо:

- органу, який надає концесію;
- об'єкта концесії (найменування, характеристики тощо)
(Абзац четвертий частини другої статті 8 виключено на підставі Закону № 1414-IV (1414-15) від 03.02.2004.)
(Абзац п'ятий частини другої статті 8 виключено на підставі Закону № 1414-IV (1414-15) від 03.02.2004.)

(Абзац шостий частини другої статті 8 виключено на підставі Закону № 1414-IV (1414-15) від 03.02.2004.)

(Абзац сьомий частини другої статті 8 виключено на підставі Закону № 1414-IV (1414-15) від 03.02.2004.)

(Абзац восьмий частини другої статті 8 виключено на підставі Закону № 1414-IV (1414-15) від 03.02.2004.)

(Абзац дев'ятий частини другої статті 8 виключено на підставі Закону № 1414-IV (1414-15) від 03.02.2004.);

- розмір реєстраційного внеску;
- строку, на який надається концесія;
- строку, до якого подаються заявки на участь у концесійному конкурсі;
- строку, протягом якого оголошуються результати концесійного конкурсу;
- уповноваженого органу, до якого слід звертатися для отримання додаткової інформації.

3. Концесієдавець або уповноважений ним орган за зверненням претендента подає додаткову інформацію про умови концесійної діяльності щодо:

- умов надання земельної ділянки, якщо вона необхідна для концесійної діяльності;
- обсягу робіт, які повинні бути профінансовані (виконані) концесіонером;
- обсягу товарів (робіт, послуг), виготовлення (виконання, надання) яких гарантує концесіонер;
- обсягу відомостей про концесіонера;
- основних обов'язків концесіонера;
- фінансових та інших гарантій концесієдавця;
- особливих вимог з питань охорони навколишнього природного середовища та охорони праці.

Концесієдавець або уповноважений ним орган подає також іншу інформацію, яка необхідна претенденту для участі у концесійному конкурсі. (Частина третя статті 8 в редакції Закону № 1414-IV (1414-15) від 03.02.2004.)

4. Заявки на участь у концесійному конкурсі подаються протягом шістдесяти днів з дня оголошення конкурсу, а в разі надання концесії на будівництво та експлуатацію автомобільних доріг – протягом ста двадцяти днів з дня оголошення конкурсу. (Частина четверта статті 8 в редакції Закону № 1414-IV (1414-15) від 03.02.2004.)

5. Заявка на участь у концесійному конкурсі має містити відомості щодо:

- повного найменування претендента;
- пропозиції про виконання умов концесійного конкурсу;
- даних, які підтверджують можливість претендента забезпечити належне фінансування своєї концесійної діяльності;
- наявності досвіду та можливості технологічного і організаційного забезпечення такої діяльності.

(Абзац шостий частини п'ятої статті 8 виключено на підставі Закону № 1414-IV (1414-15) від 03.02.2004.)

6. Спори, пов'язані з проведенням концесійного конкурсу, вирішуються в судовому порядку.

III. КОНЦЕСІЙНИЙ ДОГОВІР

Стаття 9. Укладення та строк дії концесійного договору

1. Концесійний договір укладається на строк, визначений у договорі, який має бути не менше 10 років та не більше 50 років.

2. Концесійний договір вважається укладеним з дня досягнення домовленості з усіх істотних умов і підписання сторонами тексту договору.

3. Строк дії концесійного договору може бути змінений за згодою сторін в межах строків, передбачених частиною першою цієї статті.

4. Кабінетом Міністрів України можуть бути затверджені типові концесійні договори для здійснення певних видів концесійної діяльності.

Стаття 10. Істотні умови договору концесії

1. Істотними умовами договору концесії є:

- сторони договору;
- види діяльності, роботи, послуги, які здійснюються за умовами договору;
- об'єкт концесії (склад і вартість майна або технічні і фінансові умови створення об'єкта концесії);
- умови надання земельної ділянки, якщо вона необхідна для здійснення концесійної діяльності;
- перелік видів діяльності, здійснення яких підлягає ліцензуванню;
- умови встановлення, зміни цін (тарифів) на виготовлені (надані) концесіонером товари (роботи, послуги);
- строк дії договору концесії, умови найму, використання праці працівників – громадян України;

- умови використання вітчизняних сировини, матеріалів (Абзац дев'ятий частини першої статті 10 із змінами, внесеними згідно із Законом № 1414-IV (1414-15) від 03.02.2004.);
- умови та обсяги поліпшення об'єкта концесії та порядок компенсації зазначених поліпшень;
- умови, розмір і порядок внесення концесійних платежів;
- порядок використання амортизаційних відрахувань;
- відновлення об'єкта концесії та умови його повернення;
- відповідальність за виконання сторонами зобов'язань;
- страхування концесіонером об'єктів концесії, взятих у концесію;
- порядок продовження і припинення дії договору;
- порядок вирішення спорів між сторонами.

2. За згодою сторін у концесійному договорі можуть бути передбачені й інші умови, у тому числі передбачені спеціальними законами про концесійну діяльність в окремих сферах господарської діяльності.

3. Якщо для здійснення концесійної діяльності необхідна земельна ділянка, договір оренди земельної ділянки додається до концесійного договору. (Частина третя статті 10 із змінами, внесеними згідно із Законом № 1414-IV (1414-15) від 03.02.2004)

4. Умови концесійного договору є чинними на весь строк дії договору, у тому числі у випадках, коли після його укладення законодавчими актами встановлено правила, які погіршують становище концесіонера.

5. Реорганізація концесіонера – юридичної особи не є підставою для зміни умов або розірвання концесійного договору.

Стаття 11. Ліцензування

Якщо концесіонер здійснює підприємницьку діяльність, яка згідно з законодавством України підлягає ліцензуванню, обов'язковість одержання концесіонером в установленому порядку відповідної ліцензії включається в істотні умови концесійного договору.

Стаття 12. Концесійні платежі

1. Концесійний платіж вноситься концесіонером відповідно до умов концесійного договору незалежно від наслідків господарської діяльності.

У разі надання концесії на об'єкт незавершеного будівництва або на створення (будівництво) нового об'єкта концесійні платежі вносяться з часу одержання концесіонером доходу від

експлуатації об'єкта концесії, але не пізніше ніж через шість місяців після введення об'єкта в експлуатацію, визначеного умовами концесійного договору. (Частина першу статті 12 доповнено абзацом другим згідно із Законом № 1414-IV (1414-15) від 03.02.2004.)

2. Концесійні платежі зараховуються відповідно до Державного бюджету України або місцевого бюджету.

3. Методика розрахунку та граничні розміри концесійних платежів визначаються Кабінетом Міністрів України.

4. Концесіонерам збиткових і низькорентабельних об'єктів концесії, які мають важливе соціальне значення, концесіодавець може надавати пільги щодо концесійних платежів, а також передбачати в договорі надання дотацій, компенсацій та пільг. Порядок визначення таких об'єктів, а також умови надання дотацій, компенсацій та пільг встановлюються Кабінетом Міністрів України.

Стаття 13. Відповідальність сторін за невиконання зобов'язань за концесійним договором

1. За невиконання або за неналежне виконання умов концесійного договору, у тому числі за зміну або розірвання договору в односторонньому порядку, крім випадків, передбачених цим Законом, сторони несуть відповідальність, встановлену законами України та концесійним договором.

2. У разі визнання концесіонера банкрутом він відповідає за своїми борговими зобов'язаннями майном, яке належить йому на праві власності, відповідно до законодавства України.

Стаття 14. Реєстрація концесійних договорів

1. У разі, якщо об'єктом концесії є об'єкт права державної власності, орган, уповноважений укласти концесійний договір в установленому Кабінетом Міністрів України порядку, повідомляє про укладення такого договору Фонд державного майна України, який веде реєстр концесійних договорів. Порядок ведення такого реєстру визначається Кабінетом Міністрів України.

2. У разі, якщо об'єктом концесії є об'єкт права комунальної власності, орган, уповноважений укласти концесійний договір в установленому Кабінетом Міністрів України порядку, реєструє такий договір у виконавчому органі відповідної ради та повідомляє Фонд державного майна України про укладення такого концесійного договору. Порядок ведення обліку концесійних договорів, укладених органами місцевого самоврядування, визначається Кабінетом Міністрів України.

Стаття 15. Припинення дії концесійного договору

1. Дія концесійного договору припиняється у разі:

- закінчення строку, на який його було укладено;
- ліквідації концесіонера за рішенням суду, у тому числі у зв'язку з визнанням його банкрутом;
- загибелі об'єкта концесії.

2. Концесійний договір може бути розірвано за погодженням сторін.

На вимогу однієї із сторін концесійний договір може бути розірвано за рішенням суду у разі невиконання сторонами своїх зобов'язань та з інших підстав, передбачених законами України. (Абзац другий частини другої статті 15 із змінами, внесеними згідно із Законом № 762-IV (762-15) від 15.05.2003.)

3. У разі розірвання концесійного договору, закінчення строку його дії, ліквідації концесіонера у зв'язку з визнанням його банкрутом концесіонер зобов'язаний повернути концесіодавцю об'єкт концесії на умовах, зазначених у концесійному договорі. Якщо концесіонер допустив погіршення стану об'єкта концесії або його загибель, він повинен відшкодувати концесіодавцю збитки, якщо не доведе, що погіршення або загибель об'єкта сталися не з його вини.

4. Концесійний договір може бути визнаний судом недійсним відповідно до цивільного законодавства.

5. У разі поліпшення майна, отриманого в концесію, яке здійснено за рахунок коштів концесіонера, чи створення концесіонером майна на виконання умов концесійного договору концесіодавець зобов'язаний відшкодувати концесіонеру витрати, зроблені у зв'язку із зазначеними поліпшеннями, або вартість створеного майна в частині, що не була компенсована концесіонером у результаті концесійної діяльності відповідно до умов концесійного договору.

Стаття 16. Розв'язання спорів, що виникають з концесійного договору

1. Спори, що виникають з концесійних договорів, розглядаються відповідно до законодавства України судом. (Частина перша статті 16 із змінами, внесеними згідно із Законом № 762-IV (762-15) від 15.05.2003.)

2. Спори, що виникають з концесійних договорів за участю нерезидентів, вирішуються в порядку, передбаченому законодавством, і можуть розглядатися міжнародним арбітражним судом за місцем, обумовленим у договорі.

3. У разі порушення умов концесійного договору сторони мають право вимагати розірвання концесійного договору у порядку, встановленому законодавством України.

IV. ОСНОВНІ ПРАВА І ОБОВ'ЯЗКИ СТОРІН КОНЦЕСІЙНОГО ДОГОВОРУ

Стаття 17. Права і обов'язки концесіодавця

1. Концесіодавець має право:

- здійснювати контроль за дотриманням концесіонером умов концесійного договору;
- надавати виключне право на створення (будівництво) та (або) управління (експлуатацію) об'єкта концесії;
- вимагати дострокового розірвання концесійного договору в разі порушення концесіонером його умов;
- вимагати від концесіонера відшкодування збитків у разі погіршення стану об'єкта концесії, яке сталося з вини концесіонера.

2. Концесіодавець зобов'язаний:

передати концесіонеру об'єкт концесії у стані та строки, передбачені концесійним договором;

- надати концесіонеру своєчасно і в повному обсязі передбачені концесійним договором документи, які підтверджують право концесіонера на створення (будівництво) та (або) управління (експлуатацію) об'єкта концесії;
- вимагати звіт про використання амортизаційних відрахувань;
- зберігати комерційну таємницю концесіонера;
- не втручатися у господарську діяльність концесіонера;
- якщо для здійснення концесійної діяльності необхідна земельна ділянка, забезпечити її надання у порядку, встановленому Земельним кодексом України (561-12).

3. Концесіодавець має також інші права і обов'язки, передбачені концесійним договором та законодавством України.

Стаття 18. Права і обов'язки концесіонера

1. Концесіонер має право:

- здійснювати підприємницьку діяльність на основі створення (будівництва) та (або) управління (експлуатації) об'єкта концесії;
- на виключне право на створення (будівництво) та (або) управління (експлуатацію) об'єкта концесії, якщо це передбачено умовами концесійного договору;

- вимагати розірвання концесійного договору у разі порушення концесідавцем умов договору і відшкодування збитків, завданих невиконанням умов договору;
- на продовження строку дії концесійного договору у разі виконання його умов;
- отримувати плату за вироблені товари (роботи, послуги) згідно з умовами концесійного договору;
- використовувати амортизаційні відрахування на відновлення основних фондів, отриманих у концесію;
- на контрактній основі залучати до виконання спеціальних робіт на об'єкті концесії третіх осіб. При цьому концесіонер несе відповідальність за виконання такими особами умов концесійного договору та законодавства України.

2. Концесіонер зобов'язаний:

- виконувати умови концесійного договору;
- укладати відповідно до законодавства трудові договори (контракти), як правило, з працівниками – громадянами України;
- використовувати на об'єкті концесії технології, матеріали, техніку вітчизняного виробництва, якщо інше не передбачено умовами договору;
- утримувати об'єкт концесії в належному технічному стані;
- після закінчення строку, на який було укладено концесійний договір, передати об'єкт концесії в належному технічному стані концесідавцю відповідно до умов договору.

3. Концесіонер має також інші права та обов'язки, передбачені концесійним договором та законодавством України.

Стаття 19. Організаційно-правові форми діяльності концесіонера

1. Концесіонер здійснює свою діяльність у будь-якій організаційно-правовій формі.

2. Порядок створення юридичних осіб для здійснення концесійної діяльності, їх реорганізації і ліквідації та умов виконання ними концесійних договорів визначаються законодавством України.

Стаття 20. Правовий режим майна, що надається в концесію або створюється у зв'язку з виконанням умов концесійного договору

1. Передача об'єктів у концесію не зумовлює перехід права власності на цей об'єкт до концесіонера та не припиняє права державної чи комунальної власності на ці об'єкти.

Майно, створене на виконання умов концесійного договору, є об'єктом права державної чи комунальної власності.

Майно, яке придбав концесіонер на виконання умов концесійного договору, належить йому на праві власності та може переходити у власність держави або територіальної громади після закінчення строку дії концесійного договору відповідно до умов, передбачених цим Законом та концесійним договором.

2. Концесіонеру належить право власності на прибуток, отриманий від управління (експлуатації) об'єкта концесій, а також на продукцію, отриману в результаті виконання умов концесійного договору.

3. Амортизаційні відрахування, нараховані на основні фонди, отримані у концесію або створені у зв'язку з виконанням умов концесійного договору, залишаються у розпорядженні концесіонера і використовуються виключно на відновлення основних фондів, отриманих у концесію або створених у зв'язку з виконанням умов концесійного договору.

Концесіонер має право відповідно до умов концесійного договору за рахунок власних коштів здійснювати реконструкцію, технічне переоснащення, поліпшення майна, отриманого в концесію.

Право власності на поліпшене, реконструйоване, технічно переоснащене майно залишається відповідно за державою або територіальною громадою.

Концесіонер має право на адекватне і ефективне відшкодування витрат, зроблених у зв'язку з поліпшенням майна, отриманого в концесію, за рахунок отриманого прибутку, якщо інше не передбачено концесійним договором.

Стаття 21. Захист права концесіонера на майно, одержане ним у концесію

1. Положення законодавства щодо захисту права власності поширюється на концесіонера щодо захисту його права на майно, отримане (створене) ним відповідно до умов концесійного договору.

2. Концесіонер може вимагати повернення майна, отриманого ним відповідно до умов концесійного договору, з чужого незаконного володіння, усунення перешкод у користуванні ним, відшкодування шкоди, завданої майну громадянами, юридичними особами, концесіодавцем.

Стаття 22. Ризик випадкової загибелі або пошкодження об'єкта концесії

1. Ризик випадкової загибелі або пошкодження об'єкта концесії несе концесіодавець, якщо інше не встановлено концесійним договором.

2. Майно, отримане концесіонером або створене відповідно до умов концесійного договору, страхується концесіонером на користь того учасника концесійного договору, який несе ризик випадкової загибелі чи пошкодження об'єкта концесії.

Стаття 23. Припинення діяльності державного або комунального підприємства, майно якого надано у концесію

1. Припинення діяльності державного або комунального підприємства, майно якого передається в концесію, здійснюється шляхом його ліквідації.

2. Право повного господарського відання на майно, що було закріплене за державним або комунальним підприємством та передається у концесію, припиняється.

3. Працівникам державного або комунального підприємства, що припинило свою діяльність, забезпечуються соціально-правові гарантії, передбачені законодавством України для працівників, які звільняються у зв'язку із змінами в організації виробництва і праці.

4. Концесіодавець зобов'язаний при укладенні концесійного договору передбачити в умовах договору максимальне використання в концесійній діяльності працівників – громадян України, у тому числі і звільнених у зв'язку з ліквідацією державного або комунального підприємства, майно якого надано у концесію.

Стаття 24. Передача об'єкта концесії

1. Передача об'єкта у концесію здійснюється у строки і на умовах, визначених у концесійному договорі.

2. Майно, отримане у концесію, включається до балансу концесіонера – юридичної особи, з зазначенням, що це майно отримане у концесію.

3. Якщо концесіодавець у строки і на умовах, визначених у концесійному договорі, не передасть об'єкт концесії, концесіонер має право вимагати від концесіодавця передачі об'єкта концесії та відшкодування збитків, завданих затриманням передачі, або вимагати розірвання концесійного договору і відшкодування збитків, завданих йому невиконанням концесійного договору.

V. ОБЛІК, ЗВІТНІСТЬ ТА ОПОДАТКУВАННЯ КОНЦЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Стаття 25. Бухгалтерський облік та фінансова звітність

Бухгалтерський облік та фінансова звітність щодо концесійної діяльності ведеться відповідно до законодавства України.

Стаття 26. Порядок сплати мита, податку на додану вартість та акцизного збору при ввезенні матеріальних цінностей у зв'язку з концесійним договором

Мито, податок на додану вартість та акцизний збір при ввезенні матеріальних цінностей у зв'язку з виконанням умов концесійного договору справляються відповідно до законодавства України.

VI. ПРИКІНЦЕВІ ПОЛОЖЕННЯ

1. Цей Закон набирає чинності з дня його опублікування.
2. Закони України та інші нормативно-правові акти, прийняті до набрання чинності цим Законом, діють у частині, що не суперечить цьому Закону.
3. Кабінету Міністрів України у тримісячний строк після опублікування цього Закону:
 - підготувати та подати на розгляд Верховної Ради України пропозиції про внесення змін до законодавчих актів, що випливають з цього Закону;
 - привести свої нормативно-правові акти у відповідність з цим Законом;
 - розробити нормативно-правові акти, передбачені цим Законом;
 - забезпечити прийняття міністерствами та іншими центральними органами виконавчої влади України нормативно-правових актів, передбачених цим Законом, а також перегляд і скасування їх нормативно-правових актів, що суперечать цьому Закону;
 - розробити та затвердити типові концесійні договори.
4. Внести зміни до таких законів України:
 - 1) статтю 22 Закону України «Про режим іноземного інвестування» (93/96-ВР) (Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 19. – Ст. 80) викласти в такій редакції:

«Стаття 22. Концесійні договори

Надання іноземним інвесторам права на проведення господарської діяльності, пов'язаної з використанням об'єктів, що перебувають у державній або комунальній власності і передаються у концесію, відбувається на підставі відповідного законодавства України шляхом укладення концесійного договору»;

2) у Законі України «Про місцеве самоврядування в Україні» (280/97-ВР) (Відомості Верховної Ради України. – 1997. – № 24. – Ст. 170; 1998. – № 48. – Ст. 292):

- пункт 30 частини першої статті 26 після слова «недійсним» доповнити словами «про надання у концесію об'єктів права комунальної власності»;
- підпункт 4 пункту «а» статті 29 після слів «цих програм» доповнити словами «підготовка і внесення на розгляд ради пропозицій щодо визначення сфер господарської діяльності та переліку об'єктів, які можуть надаватися у концесію»;
- пункт 19 частини першої статті 43 після слова «оренду» доповнити словом «концесію».

Президент України

Л. КУЧМА

м. Київ, 16 липня 1999 року
№ 997-XIV

ЗАКОН УКРАЇНИ **«Про угоди про розподіл продукції»**

(Відомості Верховної Ради (ВВР). – 1999. – № 44. – Ст. 391.)

(Із змінами, внесеними згідно з Рішенням Конституційного Суду № 17-рп/2001 (v017p710-01) від 06.12.2001 Законом № 429-IV (429-15) від 16.01.2003 // ВВР. – 2003. – № 10–11. – Ст. 87.)

Цей Закон спрямований на створення сприятливих умов для інвестування пошуку, розвідки та видобування корисних копалин у межах території України, її континентального шельфу та виключної (морської) економічної зони на засадах, визначених угодами про розподіл продукції.

I. ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

Стаття 1. Визначення термінів

Терміни, що вживаються в цьому Законі, мають таке значення:

- продукція – корисні копалини загальнодержавного та місцевого значення (мінеральна сировина), що видобуваються (виробляються) під час розробки родовищ корисних копалин;
- вироблена продукція – загальний обсяг продукції, видобутої відповідно до угоди про розподіл продукції і доставленої у пункт виміру;
- компенсаційна продукція – частина виробленої продукції, що передається у власність інвестора в рахунок компенсації його витрат;
- прибуткова продукція – частина виробленої продукції, що розподіляється між інвестором і державою та визначається як різниця між виробленою і компенсаційною продукцією;
- пункт виміру – пункт, у якому відповідно до угоди про розподіл продукції здійснюється вимір виробленої продукції та її розподіл на компенсаційну та прибуткову;
- незначні запаси корисних копалин – запаси корисних копалин, що визначаються за критеріями, які встановлюються Кабінетом Міністрів України;
- значні запаси корисних копалин – запаси корисних копалин, розмір яких перевищує незначні запаси корисних копалин.

Стаття 2. Відносини, що регулюються цим Законом

1. Цей Закон регулює відносини, що виникають у процесі укладення, виконання та припинення дії угод про розподіл продукції, визначає основні правові вимоги до таких угод, а також особливості правовідносин щодо користування надрами на умовах розподілу продукції.

2. Відносини, що виникають у процесі виконання пошукових робіт, розвідки та видобування корисних копалин, розподілу виробленої продукції, а також її транспортування, обробки, зберігання, переробки, використання, реалізації чи розпорядження нею іншим чином, регулюються угодою про розподіл продукції, що укладається згідно з цим Законом та іншими актами законодавства України.

3. Права та обов'язки сторін угоди про розподіл продукції визначаються згідно з цивільним законодавством України, з урахуванням особливостей, передбачених цим Законом.

4. Законодавство України стосовно угод про розподіл продукції, згідно з Конституцією України, діє з урахуванням особливостей, передбачених цим Законом. Відносини, що не врегульовані цим Законом, у тому числі такі, які виникають у процесі користування землею, надрами та іншими природними ресурсами, регулюються Конституцією України та відповідними законодавчими актами України.

Стаття 3. Взаємовідносини органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування під час виконання цього Закону

1. Органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування під час виконання цього Закону відповідно до своїх повноважень провадять свою діяльність на принципах взаємодії та співробітництва з метою захисту інтересів народу України, держави, регіонів і територій, забезпечення захисту охорони довкілля і раціонального користування надрами та іншими природними ресурсами України.

2. Координація діяльності органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування під час укладення, виконання, припинення дії угод про розподіл продукції здійснюється Кабінетом Міністрів України в межах його повноважень.

Стаття 4. Визначення угоди про розподіл продукції

1. Відповідно до угоди про розподіл продукції одна сторона – Україна (далі – держава) доручає іншій стороні – інвестору на визначений строк проведення пошуку, розвідки та видобування корисних копалин на визначеній ділянці (ділянках) надр та ведення пов'язаних з угодою робіт, а інвестор зобов'язується виконати

доручені роботи за свій рахунок і на свій ризик з наступною компенсацією витрат і отриманням плати (винагороди) у вигляді частини прибуткової продукції.

2. Угода про розподіл продукції може бути двосторонньою чи багатосторонньою, тобто її учасниками можуть бути декілька інвесторів, за умови, що вони несуть солідарну відповідальність по зобов'язаннях, передбачених такою угодою.

3. Держава забезпечує надання інвесторам в установленому порядку погоджень, квот, дозволів (ліцензій) на користування надрами та ведення підприємницької діяльності з пошуку (розвідки) та експлуатації родовищ корисних копалин, актів про надання гірничого відводу, документів, що засвідчують право користування землею, та інших дозволів, пов'язаних із користуванням надрами, виконанням робіт, передбачених угодою про розподіл продукції.

Зазначені документи видаються згідно з вимогами законодавства України на строк дії угоди, якщо інше не передбачено законами України, і втрачають свою чинність або змінюються на умовах, викладених в угоді.

Стаття 5. Сторони угоди про розподіл продукції

1. Сторонами угоди про розподіл продукції виступають інвестори і Кабінет Міністрів України та Верховна Рада Автономної Республіки Крим або орган місцевого самоврядування, на території якого розташована ділянка надр, що передається в користування на умовах угоди про розподіл продукції (далі – орган місцевого самоврядування), які укладають угоду після її погодження з постійно діючою міжвідомчою комісією.

Постійно діюча міжвідомча комісія (далі – Міжвідомча комісія) утворюється Кабінетом Міністрів України у складі представників державних органів, органів місцевого самоврядування, народних депутатів України і уповноважена вирішувати питання з організації укладення та виконання угод про розподіл продукції.

У разі потреби до роботи Міжвідомчої комісії залучаються відповідні виробничі та наукові організації, а також експерти і консультанти.

Робочим органом Міжвідомчої комісії є центральний орган виконавчої влади в галузі розвідки і використання надр.

Положення про Міжвідомчу комісію затверджується Кабінетом Міністрів України.

2. Інвесторами можуть бути громадяни України, іноземці, особи без громадянства, юридичні особи України або інших держав,

об'єднання юридичних осіб, створені в Україні чи за межами України, які мають відповідні матеріально-технологічні та економічні можливості або відповідну кваліфікацію для користування надрами, що підтверджено документами, виданими згідно із законами (процедурами) країни інвестора.

3. У тому разі, коли інвестором в угоді виступає об'єднання юридичних осіб, що не є юридичною особою, учасники такого об'єднання несуть солідарну відповідальність по зобов'язаннях, передбачених угодою про розподіл продукції.

Стаття 6. Умови укладення угоди про розподіл продукції

1. Угоди про розподіл продукції відповідно до цього Закону можуть укладатися щодо окремих ділянок (ділянки) надр, що обмежуються у просторі та координатами, в межах яких знаходяться родовища, частини родовищ корисних копалин загальнодержавного і місцевого значення, включаючи ділянки надр у межах континентального шельфу та виключної (морської) економічної зони України, передбачені Переліком ділянок надр (родовищ корисних копалин), що можуть надаватися у користування на умовах, визначених угодами про розподіл продукції.

2. Перелік ділянок надр (родовищ корисних копалин), що можуть надаватися у користування на умовах, визначених угодами про розподіл продукції (далі – Перелік), затверджується Кабінетом Міністрів України за спільним поданням Міжвідомчої комісії та відповідних центральних органів виконавчої влади з попереднім узгодженням Переліку з органами місцевого самоврядування (залежно від виду та місця розташування корисних копалин) та публікується в офіційних друкованих виданнях України та іноземних засобах масової інформації.

Інвестор може звернутися до Кабінету Міністрів України або Міжвідомчої комісії з пропозицією про вирішення питання щодо включення певної ділянки надр до цього Переліку. Про результати розгляду поданої пропозиції інвестор повідомляється не пізніше тримісячного строку.

Включення певної ділянки надр до Переліку здійснюється за будь-яким з таких критеріїв:

- збитковість для користувачів надрами та держави продовження розробки родовищ корисних копалин, яка обумовлена об'єктивними факторами, у разі коли розробка такого родовища може забезпечити істотний обсяг видобування корисних копалин, а консервація чи ліквідація об'єкта розробки може призвести до негативних соціальних наслідків та фінансових (матеріальних) втрат;

- відсутність державного фінансування і технічних засобів для освоєння нових великих родовищ корисних копалин, за рахунок освоєння яких забезпечується рівень видобутку корисних копалин у цілому по Україні, необхідний для соціального розвитку та економічної безпеки України;
- необхідність залучення спеціальних високозатратних технологій розробки важкодобувних і значних за обсягом запасів корисних копалин, що знаходяться у складних гірничо-геологічних умовах або є залишковими для родовищ, що розробляються, а також необхідність запобігання втратам паливно-енергетичної та мінеральної сировини в надрах;
- необхідність забезпечення регіонів власною паливно-енергетичною сировиною, утворення нових робочих місць в районах, де зайнятість населення знаходиться на низькому рівні;
- необхідність впровадження новітніх технологій, обладнання передових технічних розробок для забезпечення ефективного пошуку, розвідки та розробки перспективних малодосліджених родовищ корисних копалин;
- необхідність освоєння родовищ корисних копалин, розробка яких ведеться в особливо складних умовах (ділянки надр і родовищ в морських акваторіях, родовищ з важкодобувними та виснаженими запасами або в районах з невстановленою нафтогазоносністю);
- необхідність розвідки, додаткової чи поглибленої розвідки ділянки надр.

Перелік ділянок надр, що становлять особливу наукову, культурну або природно-заповідну цінність і не можуть надаватися у користування на умовах угод про розподіл продукції, затверджується Верховною Радою України не пізніше тримісячного строку з дня набрання чинності цим Законом. (Положення частини третьої статті 6, яке обмежує законодавчі повноваження Верховної Ради України втрачає чинність, як таке, що є неконституційним, на підставі Рішення Конституційного Суду № 17-рп/2001 (v017p710-01) від 06.12.2001.)

3. Внесення змін до затверджених в установленому порядку переліків ділянок надр (родовищ корисних копалин), передбачених цією статтею, стосовно ділянок надр, щодо яких укладено угоду чи оголошено конкурс на укладення угоди про розподіл продукції або щодо яких Міжвідомчою комісією чи її робочим органом велися переговори з питання укладення такої угоди, забороняється.

4. Угода про розподіл продукції укладається з переможцем конкурсу, який проводиться в порядку, визначеному цим Законом.

Конкурс вважається таким, що відбувся, у випадку, коли з заявкою на участь у ньому звернувся лише один інвестор, у разі виконання ним усіх умов конкурсу.

5. За рішеннями Кабінету Міністрів України та органу місцевого самоврядування угода про розподіл продукції може бути укладена без проведення конкурсу щодо ділянок надр із незначними запасами корисних копалин, що підтверджується висновками відповідних державних органів.

У разі, якщо інвестор, який має на 1 липня 1999 року ліцензію на користування надрами і розпочав діяльність на передбачених нею умовах, виявив бажання укласти угоду про розподіл продукції, така угода за рішенням Кабінету Міністрів України також може бути укладена без проведення конкурсу.

Стаття 7. Проведення конкурсу на укладення угоди про розподіл продукції

1. Рішення про проведення конкурсу на укладення угоди про розподіл продукції приймається Кабінетом Міністрів України із зазначенням:

- строку і порядку проведення конкурсу;
- ділянки надр (родовищ, частин родовищ корисних копалин), щодо якої оголошується конкурс на укладення угоди про розподіл продукції (далі – об'єкт конкурсу);
- умов конкурсу (з урахуванням особливостей ділянки надр) із зазначенням:
- переліку та строку проведення робіт на об'єкті конкурсу;
- мінімального розміру інвестицій;
- основних критеріїв розподілу продукції;
- особливостей умов угоди про розподіл продукції з боку держави;
- оптимальних економічних, технологічних, природоохоронних або інших показників (заходів) щодо раціонального використання надр;
- усіх істотних вимог держави щодо умов та виконання робіт, передбачених угодою про розподіл продукції;
- строку подання заяв на участь у конкурсі;
- розміру плати за участь у конкурсі;
- переліку конкурсної документації, що підлягає розробці Міжвідомчою комісією, та порядку її надання учасникам конкурсу.

В окремих випадках умови конкурсу можуть передбачати вимоги щодо реалізації виключно на території України виробленої і набутої у власність інвестором продукції.

Початкові умови конкурсу розробляються робочим органом Міжвідомчої комісії на основі техніко-економічних розрахунків, затверджених Міжвідомчою комісією, та погоджуються з органом місцевого самоврядування.

2. Оголошення про проведення конкурсу, крім вимог, визначених частиною першою цієї статті, має містити:

- рішення Кабінету Міністрів України, на підставі якого проводиться конкурс;
- адресу, за якою подаються заявки на участь у конкурсі;
- вичерпний перелік матеріалів (документів) та відомостей, що мають подавати інвестори;
- реквізити банківського рахунку для перерахування плати за участь у конкурсі.

3. Протягом двох місяців з дня прийняття рішення про проведення конкурсу Міжвідомча комісія розробляє та затверджує конкурсну документацію, публікує оголошення про проведення конкурсу в офіційних друкованих виданнях України та іноземних засобах масової інформації, здійснює інші функції щодо організації проведення конкурсу в межах своєї компетенції, визначеної Кабінетом Міністрів України.

4. Строк між публікацією оголошення про проведення конкурсу на укладення угоди про розподіл продукції та граничним строком подання заявки на участь у конкурсі не повинен бути меншим ніж три місяці.

5. За участь у конкурсі на укладення угоди про розподіл продукції інвесторами вноситься плата, розмір та порядок внесення якої визначаються Кабінетом Міністрів України.

6. Строк проведення конкурсу не повинен перевищувати трьох місяців від дати закінчення граничного строку подання конкурсних заяв.

7. Заява інвестора на участь у конкурсі повинна відповідати умовам конкурсу та містити:

- відомості про інвестора (повне ім'я, громадянство, місце проживання, фах – для громадян; назва юридичної особи чи об'єднання юридичних осіб, адреса їх місцезнаходження, назва держави, за законами якої зареєстровано юридичну особу чи об'єднання юридичних осіб, основний вид діяльності, передбачений статутом, і розмір статутного капіталу), підтвержені документально;
- коротку інформацію про досвід роботи в галузі використання надр, а також відомості про технічні і фінансові можливості для виконання робіт та про технології, що будуть застосовані при користуванні надрами, підтвержені документально;

- програму робіт на ділянці надр, у тому числі по виконанню основних умов конкурсу, із зазначенням заходів, направлених на охорону надр і довкілля, а також із зазначенням строків початку та закінчення робіт;
- розміри та види інвестування;
- додаткові пропозиції щодо виконання умов конкурсу;
- інші матеріали та відомості, визначені умовами конкурсу.

8. Усі своєчасно подані заяви інвесторів Міжвідомча комісія реєструє в день їх надходження в порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України.

9. Розгляд і оцінка зареєстрованих заяв і доданих до них матеріалів здійснюються Міжвідомчою комісією за критеріями, визначеними цією статтею.

За результатами розгляду та оцінки поданих матеріалів Міжвідомча комісія готує і подає Кабінету Міністрів України висновки та пропозиції щодо визначення переможця конкурсу.

10. Переможець конкурсу визначається Кабінетом Міністрів України протягом строку, передбаченого пунктом 6 цієї статті, з урахуванням пропозицій Міжвідомчої комісії.

При визначенні переможця конкурсу інвестору, який зобов'язується частину коштів вкладати в пошук і розробку нових родовищ та виконав умови конкурсу, перевага надається за такими основними критеріями:

- програма робіт на ділянці надр забезпечує найбільш раціональні умови використання природних ресурсів;
- технологічні рішення ведення робіт є найефективнішими;
- забезпечуються оптимальні заходи з охорони довкілля;
- умови інвестування є більш привабливими;
- достатні фінансова забезпеченість та міжнародний досвід інвестора для виконання програми робіт та інвестування, детально викладеній в умовах конкурсу чи конкурсній документації.

11. Результати конкурсу підлягають опублікуванню в офіційних друкованих виданнях України та доводяться до відома кожного учасника конкурсу.

12. З переможцем конкурсу не пізніше ніж через дванадцять місяців з дня опублікування результатів конкурсу укладається угода про розподіл продукції в порядку і на умовах, визначених цим Законом. За письмовим зверненням інвестора цей строк може бути продовжено на шість місяців.

II. УКЛАДЕННЯ УГОД ПРО РОЗПОДІЛ ПРОДУКЦІЇ

Стаття 8. Вимоги до угоди про розподіл продукції

1. Угода про розподіл продукції має бути укладена у письмовій формі і відповідати вимогам конкурсу на укладення такої угоди та вимогам цього Закону.

2. В угоді про розподіл продукції визначаються: перелік видів діяльності інвестора та програма обов'язкових робіт із визначенням строків виконання, обсягів і видів фінансування, технологічного обладнання та інших показників, що не можуть бути нижчими від запропонованих інвестором у конкурсній заяві, а також інші істотні умови.

Істотними умовами угоди про розподіл продукції є:

- 1) найменування сторін угоди та їх реквізити;
- 2) характеристика ділянки надр (родовищ корисних копалин), щодо якої укладається угода, включаючи географічні координати району робіт, а також обмеження щодо глибини промислової розробки надр;
- 3) умови надання земельної ділянки для потреб, пов'язаних з користуванням надрами, та ділянки надр;
- 4) проект рекультивациі земель, порушених під час проведення пошуку, розвідки та видобування корисних копалин;
- 5) вид (види) користування надрами;
- 6) перелік, обсяги і строки виконання передбачених угодою робіт;
- 7) вимоги до якості виконуваних згідно з угодою робіт;
- 8) права та обов'язки сторін, зокрема права інвестора щодо користування землею, надрами та інші права, а також його обов'язки, передбачені частиною п'ятою цієї статті;
- 9) орієнтовні обсяги видобутку корисних копалин (виробленої продукції);
- 10) умови використання корисних копалин;
- 11) порядок визначення вартості видобутих корисних копалин;
- 12) порядок внесення платежів за користування надрами та розмір збору за геологорозвідувальні роботи, виконані за рахунок державного бюджету;
- 13) пункт виміру;
- 14) обов'язок інвестора доставляти вироблену продукцію в пункт виміру;
- 15) умови визначення обсягу компенсаційної продукції;
- 16) склад витрат, що підлягають відшкодуванню компенсаційною продукцією;
- 17) порядок та умови розподілу прибуткової продукції між державою та інвестором;
- 18) порядок і строк передачі державі належної їй частини прибуткової продукції. Угодою може передбачатися передача

- державі грошового еквівалента частини прибуткової продукції, що належить державі;
- 19) порядок переходу права власності на вироблену продукцію;
 - 20) порядок одержання інвестором частини прибуткової продукції, що належить йому відповідно до угоди;
 - 21) порядок переходу права власності на майно від інвестора до держави;
 - 22) порядок контролю за веденням передбачених угодою робіт, виконанням інших умов угоди; строк, форми та зміст звітів, інформації, рахунків, що подаються інвестором Міжвідомчій комісії;
 - 23) вимоги щодо повернення ділянок надр та земельних ділянок, наданих для потреб, пов'язаних з користуванням надрами, після закінчення дії угоди у разі її дострокового припинення або закінчення окремих етапів робіт, а також строки та порядок повернення цих ділянок;
 - 24) умови внесення змін, дострокового припинення або продовження дії угоди;
 - 25) умови переуступлення інвестором прав та обов'язків, передбачених угодою;
 - 26) вимоги щодо раціонального і комплексного використання та охорони надр і довкілля, безпеки та охорони праці персоналу, залученого до передбачених угодою робіт;
 - 27) порядок консервації або ліквідації гірничих об'єктів;
 - 28) строк дії угоди, дата, місце підписання та порядок набрання нею чинності;
 - 29) відповідальність сторін угоди та засоби її забезпечення;
 - 30) порядок розгляду спорів.

За згодою сторін угодою про розподіл продукції можуть передбачатися й інші умови.

3. Істотні умови, передбачені цією статтею, крім зазначених у пунктах 1, 2, 5, 14 частини другої цієї статті, визначаються виключно угодою про розподіл продукції, з дотриманням вимог цього Закону.

4. Невід'ємною частиною угоди про розподіл продукції є додатки, на які сторони посилаються в тексті угоди, зокрема вичерпний перелік встановлених правил, норм, стандартів ведення робіт, пов'язаних із користуванням надрами, охороною довкілля, використанням і переробкою мінеральної сировини, розрахунки, плани, переліки, програми, таблиці тощо, а у разі потреби – висновки експертів (акти експертиз), науковців і фахівців, залучених до розроблення проекту угоди.

5. Угода про розподіл продукції повинна передбачати обов'язки інвестора щодо:

- надання переваг продукції, товарам, роботам, послугам та іншим матеріальним цінностям українського походження за рівних умов стосовно ціни, строку виконання, якості, відповідності міжнародним стандартам;
- прийняття (наймання) на роботу на території України працівників для зазначених в угоді потреб переважно з числа громадян України та для організації їх навчання в обсягах, передбачених угодою.

6. Для координації діяльності сторін під час виконання угоди про розподіл продукції угодою може передбачатися утворення Координаційного комітету.

7. В угоді про розподіл продукції мають бути визначені документи, якими підтверджуються повноваження сторін щодо підписання угоди.

Стаття 9. Особливі умови угод про розподіл продукції

1. Угоди про розподіл продукції, укладені щодо пошуку, розвідки та видобування вуглеводневої сировини, а також щодо використання родовищ із значними запасами корисних копалин, крім істотних умов, зазначених у статті 8 цього Закону, повинні передбачати також такі істотні умови:

- щорічне декларування видобувних характеристик;
- порядок користування геологічною, геофізичною та іншою інформацією;
- порядок і особливості обліку витрат на промислові та технологічні потреби;
- обов'язки щодо утилізації газу і газового конденсату та умови проведення цієї роботи;
- порядок і строки оцінки рівня забруднення довкілля в районі експлуатації ділянки надр (земельної ділянки, наданої для потреб, пов'язаних з користуванням надрами) на момент укладення угоди;
- обсяги, вартість і строки виконання природоохоронних заходів;
- порядок узгодження та затвердження річних програм робіт, зокрема програм проведення нафтових операцій;
- умови відповідального зберігання державної частки видобутих корисних копалин до передачі їх державі;
- умови страхування майнових ризиків, включаючи втрату корисних копалин внаслідок розливу, повені, пожежі тощо;
- умови виключного ризику під час розробки родовищ.

2. Якщо учасниками угоди про розподіл продукції є два чи більше інвесторів, вони повинні призначити зі свого складу одного з інвесторів – Оператора угоди для представництва їх інтересів у відносинах з державою.

У такому разі угодою визначаються:

- правовий стан Оператора угоди та його обов'язки перед іншими її учасниками, у тому числі перед державою;
- порядок взаємовідносин інвесторів з державою через Оператора угоди;
- умови та порядок припинення участі в угоді одного або декількох інвесторів – учасників угоди.

При цьому сторони повинні виходити з того, що на Оператора угоди покладається організація виконання робіт, передбачених угодою, зокрема ведення обліку та звітності, а всі інвестори несуть майнову відповідальність перед державою за дії Оператора як за свої власні.

Стаття 10. Розроблення проекту угоди про розподіл продукції

1. Розроблення проекту угоди про розподіл продукції здійснюється інвестором із дотриманням вимог цього Закону.

В окремих випадках за рішенням Кабінету Міністрів України розроблення проекту угоди може покладатися на Міжвідомчу комісію.

2. Проект угоди про розподіл продукції готується українською мовою.

Стаття 11. Реєстрація та узгодження проекту угоди про розподіл продукції

1. Проект угоди про розподіл продукції розробляється протягом трьох місяців з дня офіційного опублікування результатів конкурсу та реєструється Міжвідомчою комісією.

2. Довгострокові (більше 10 років) проекти угоди та проекти угоди, для виконання яких необхідні значні капіталовкладення, підлягають обов'язковій державній експертизі з фінансових, правових, природоохоронних та інших питань. В інших випадках державна експертиза проекту угоди проводиться на вимогу однієї із сторін.

3. Міжвідомча комісія не пізніше трьох місяців з дня реєстрації проекту угоди про розподіл продукції надає інвестору висновки, зауваження, результати проведених експертиз або нову редакцію угоди, на підставі чого інвестор повинен доопрацювати проект угоди чи підготувати свої висновки, зауваження до нового проекту угоди.

Нова редакція проекту угоди повторно розглядається та узгоджується сторонами.

З питань, що не були узгоджені сторонами протягом шести місяців від дня реєстрації першого варіанта проекту угоди, за ініціативою однієї із сторін і за її рахунок може бути проведена

додаткова чи повторна експертиза. Інвестор може звертатися до відомих міжнародних неурядових організацій або спеціалізованих наукових організацій з проханням про проведення експертизи (наукової, технічної тощо) з питань, що потребують додаткових обґрунтувань.

4. Проект угоди про розподіл продукції має бути узгоджений з органом місцевого самоврядування, на території якого розташована ділянка надр, що відповідно до угоди передається в користування.

Міжвідомча комісія забезпечує і координує роботу над підготовкою та узгодженням проекту угоди.

5. Проект угоди про розподіл продукції після остаточного узгодження та доопрацювання візується (погоджується) та повторно реєструється Міжвідомчою комісією, після чого надається (надсилається) сторонам угоди для підписання.

6. Порядок реєстрації першого та остаточного варіантів проекту угоди про розподіл продукції визначається Кабінетом Міністрів України.

Стаття 12. Особливості розроблення та узгодження багатосторонніх угод про розподіл продукції

1. Кабінет Міністрів України сприяє своєчасному оформленню документів, передбачених частиною третьою статті 4 цього Закону, на ім'я усіх інвесторів – учасників угоди про розподіл продукції та безпосередньо відповідає за дотримання умов угоди державою.

2. Проект угоди про розподіл продукції узгоджується з кожним інвестором. У разі відмови одного з інвесторів від укладення угоди вона за погодженням сторін може бути укладена з іншими її учасниками після внесення відповідних змін до тексту угоди.

Стаття 13. Порядок підписання угоди про розподіл продукції

1. Підписання угоди про розподіл продукції здійснюється повноважними представниками сторін.

2. Повноваження представників інвесторів на підписання угоди перевіряються Міжвідомчою комісією.

3. Якщо однією із сторін угоди є іноземний інвестор, угода про розподіл продукції укладається українською та англійською мовами. Переклад остаточного варіанта проекту угоди англійською мовою забезпечує сторона, яка здійснювала підготовку проекту. Примірники українською та англійською мовами мають однакову юридичну силу.

4. Автентичність усіх примірників угоди про розподіл продукції, що підписуються сторонами, забезпечує Кабінет Міністрів України.

Стаття 14. Строк дії угоди про розподіл продукції

1. Строк дії угоди про розподіл продукції визначається сторонами, однак не може перевищувати п'ятдесяти років з дня її підписання.

У межах строку дії угоди обов'язково визначаються строки, відведені на пошук, розвідку та видобування корисних копалин, а також порядок та умови їх продовження. Якщо інвестор не приступить до виконання угоди в передбачені нею строки, держава має право відмовитися від виконання угоди (припинити угоду) і вимагати відшкодування збитків у порядку, передбаченому статтею 31 цього Закону.

2. Строк дії угоди про розподіл продукції, визначений відповідно до частини першої цієї статті, за ініціативою інвестора і за умови виконання ним взятих на себе зобов'язань може бути за згодою Кабінету Міністрів України та органу місцевого самоврядування продовжений шляхом укладення додаткової угоди. Одночасно з підписанням угоди про продовження строку її дії продовжується дія ліцензій та інших дозволів, виданих для цілей виконання угоди про розподіл продукції, в порядку, передбаченому цим Законом.

3. Дія угоди про розподіл продукції може бути припинена достроково лише в порядку і на умовах, передбачених цим Законом та угодою про розподіл продукції.

4. Продовження або дострокове припинення дії угоди про розподіл продукції підлягає державній реєстрації в порядку, визначеному для реєстрації угоди.

Стаття 15. Державна реєстрація угоди про розподіл продукції

Державна реєстрація укладеної угоди про розподіл продукції провадиться Міжвідомчою комісією в порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України. Плата за державну реєстрацію угоди не справляється.

III. ВИКОНАННЯ УГОД ПРО РОЗПОДІЛ ПРОДУКЦІЇ**Стаття 16. Виконання робіт, передбачених угодами про розподіл продукції**

1. Роботи, передбачені угодою про розподіл продукції, виконуються відповідно до програм, планів і кошторисів, затверджених у порядку, визначеному угодою.

2. Після закінчення окремих етапів пошукових і розвідувальних робіт інвестор зобов'язаний повернути ділянки надр,

передані йому в користування, відповідно до умов угоди про розподіл продукції.

3. Промислове освоєння розвіданих за угодою про розподіл продукції родовищ, зокрема техногенних, або їх ділянок провадиться на умовах, визначених цією угодою.

Стаття 17. Особливості користування надрами під час виконання угоди про розподіл продукції

1. Особливості користування надрами під час виконання угоди про розподіл продукції, передусім пов'язані з наданням, передачею та припиненням (зупиненням чи обмеженням) права користування надрами, а також із правовим оформленням таких відносин, визначаються цим Законом та угодою про розподіл продукції.

2. Право користування надрами під час виконання угоди про розподіл продукції може бути обмежено, тимчасово заборонено (зупинено) або припинено Кабінетом Міністрів України у разі виникнення безпосередньої загрози життю та здоров'ю людей або довкіллю в порядку, передбаченому такою угодою.

З моменту усунення інвестором умов, внаслідок яких були обмежені права користування надрами, такі права підлягають відновленню у повному обсязі.

3. Консервація або ліквідація гірничих об'єктів, пов'язаних з користуванням надрами за угодою про розподіл продукції, здійснюється за рахунок інвестора в порядку, передбаченому такою угодою.

Стаття 18. Обладнання, матеріали, устаткування та інше майно, необхідне для потреб угоди про розподіл продукції

1. На інвестора та усіх його підрядників не поширюється режим ліцензування та квотування під час ввезення в Україну належного їм або орендованого обладнання, матеріалів, устаткування та іншого майна, необхідного для провадження робіт, визначених угодою про розподіл продукції.

2. Ввезені для виконання угоди обладнання, матеріали, устаткування та інше майно і матеріальні цінності, крім майна та матеріальних цінностей, вартість яких була відшкодована інвестору компенсаційною продукцією і які перейшли у власність держави, можуть бути вивезені за межі України на умовах, передбачених частиною першою цієї статті.

Стаття 19. Розподіл виробленої продукції

1. Вироблена продукція відповідно до угоди про розподіл продукції підлягає розподілу між сторонами угоди: державою

та інвестором (інвесторами) згідно з умовами угоди, які повинні передбачати умови і порядок:

- визначення загального обсягу виробленої (видобутої) продукції та її вартості;
- визначення частини компенсаційної продукції з врахуванням вимог, передбачених цією статтею;
- розподілу між державою та інвестором прибуткової продукції;
- передачі державі належної їй відповідно до умов угоди частини виробленої продукції або її грошового еквівалента.

2. Вироблена продукція розподіляється щоквартально (далі – розрахунковий період), якщо інше не передбачене угодою про розподіл продукції, а відповідне коригування з урахуванням обсягів видобутку (вище або нижче норми) за квартал переноситься на наступний розрахунковий період.

3. Щоквартальна частка компенсаційної продукції не може перевищувати 70 відсотків загального обсягу виробленої в розрахунковий період продукції до повного відшкодування витрат інвестора.

4. Жодна із сторін угоди про розподіл продукції не має права розпоряджатися виробленою продукцією до її розподілу за угодою без письмового погодження з іншими сторонами угоди.

5. Порядок визначення складу витрат, що підлягають відшкодуванню інвестору компенсаційною продукцією, визначається угодою про розподіл продукції і повинен відповідати таким вимогам:

- відшкодуванню підлягають лише витрати інвесторів на виконання передбачених угодою робіт, понесені після набрання нею чинності;
- склад витрат, що відшкодовуються компенсаційною продукцією, може відрізнятись від передбаченого законодавством складу витрат, що відносяться до валових витрат виробництва та обігу;
- відшкодування витрат розпочинається не пізніше першого розрахункового періоду, якщо інше не передбачено угодою;
- відшкодування витрат здійснюється шляхом передачі інвестору права власності на компенсаційну продукцію в пункті виміру.

Стаття 20. Право власності сторін угоди про розподіл продукції на вироблену продукцію

1. До моменту розподілу продукції в пункті виміру право власності на всю вироблену за угодою продукцію належить державі.

2. З моменту розподілу продукції в пункті виміру інвестор набуває права власності на компенсаційну продукцію та визначену угодою частину прибуткової продукції; решта виробленої продукції залишається у власності держави.

Стаття 21. Використання державної частини виробленої продукції відповідно до угоди про розподіл продукції

Частина виробленої продукції, що залишається у власності держави, використовується (реалізується) у порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України. При цьому враховуються потреби тієї території, на якій розташована ділянка надр, передана у користування на умовах угоди. Розрахунок та обґрунтування місцевих потреб у виробленій продукції здійснюється органом місцевого самоврядування. В такому розрахунку в обов'язковому порядку повинна передбачатися відповідна компенсація втрат, що виникли внаслідок порушення екологічних вимог при використанні природних ресурсів у даній місцевості.

Стаття 22. Розпорядження частиною виробленої продукції, що належить інвестору

1. Інвестор має право вільно розпоряджатися частиною виробленої продукції, право власності на яку набуто ним відповідно до умов угоди, у тому числі: продавати в Україні, експортувати, обмінювати, передавати безоплатно та здійснювати будь-які інші операції щодо такої продукції. На таку продукцію не поширюються режим ліцензування та квотування під час експорту та аналогічні обмеження під час реалізації її на території України.

Інвестор зобов'язаний реалізовувати виключно в межах території України державі або іншим суб'єктам підприємницької діяльності продукцію, що належить йому відповідно до умов угоди про розподіл продукції, якщо така вимога впливає з умов конкурсу та укладеної угоди, а ціна реалізації не нижча від цін, що склалися на міжнародних ринках на таку продукцію. В цьому разі реалізація продукції здійснюється за умови гарантій її оплати, якщо інше не передбачене договором купівлі-продажу.

2. Будь-які обмеження прав інвестора, передбачених частиною першою цієї статті, допускаються, лише якщо вони передбачені угодою та впливають з умов конкурсу на укладення угоди про розподіл продукції.

Стаття 23. Право власності на майно, створене або придбане інвестором для виконання угоди про розподіл продукції

1. Майно, створене або придбане інвестором для виконання угоди про розподіл продукції, є власністю інвестора.

Право власності на таке майно переходить від інвестора до держави з дня, коли вартість зазначеного майна повністю відшкодована компенсаційною продукцією, або з дня припинення дії угоди про розподіл продукції на умовах і в порядку, передбачених угодою.

2. Після переходу до держави права власності на майно, створене або придбане інвестором для виконання угоди про розподіл продукції, інвестор протягом строку дії угоди має переважне право на користування таким майном для виконання передбачених угодою робіт.

Стаття 24. Інформація, отримана в результаті виконання угоди про розподіл продукції

1. Геологічна, геофізична, геохімічна, техніко-економічна та інша інформація, а також зразки гірничих порід (у тому числі керн) та інші дані (далі – інформація), отримані інвестором у результаті виконання робіт, передбачених угодою про розподіл продукції, є власністю держави. При дотриманні умов конфіденційності, передбачених угодою, інвестор має право вільно і безоплатно користуватися зазначеною інформацією з метою виконання робіт, передбачених угодою.

Інвестор зобов'язаний надавати державі таку інформацію в порядку, встановленому угодою.

Розпорядження зазначеною інформацією (зокрема, її державна експертиза, реєстрація та облік) здійснюється відповідно до вимог законодавства та умов угоди про розподіл продукції.

2. Сторони угоди несуть відповідальність за розголошення конфіденційної інформації, одержаної під час виконання угоди про розподіл продукції, відповідно до вимог угоди та законодавства України.

Стаття 25. Податки, збори та страхові внески, що сплачуються під час виконання угоди про розподіл продукції (Назва статті 25 в редакції Закону № 429-IV (429-15) від 16.01.2003.)

1. Протягом строку дії угоди про розподіл продукції і в межах діяльності, пов'язаної з виконанням цієї угоди, стягнення з інвестора загальнодержавних та місцевих податків і зборів (обов'язкових платежів), передбачених законодавством, крім таких, що передбачені частиною третьою цієї статті, замінюється розподілом виробленої продукції між державою та інвестором на умовах такої угоди.

2. Визначення частини прибуткової продукції, що залишається у власності держави після розподілу виробленої продукції, здійснюється сторонами угоди з урахуванням вимог частини першої цієї статті.

3. При виконанні угоди про розподіл продукції інвестор сплачує:

- податок на додану вартість;
- податок на прибуток підприємств;
- збір за геологорозвідувальні роботи, виконані за рахунок державного бюджету, визначений в угоді про розподіл продукції;
- внески на загальнообов'язкове державне соціальне страхування українських працівників та іноземних громадян, найнятих на роботу в Україні (Абзац п'ятий частини третьої статті 25 із змінами внесеними згідно із Законом № 429-IV (429-15) від 16.01.2003.);
- збір на обов'язкове державне пенсійне страхування українських працівників та іноземних громадян, найнятих на роботу в Україні;
- платежі за користування надрами, визначені в угоді про розподіл продукції.

4. Податок на прибуток підприємств вноситься інвестором у розмірах, встановлених законом, з урахуванням таких особливостей:

- податок на прибуток, одержаний від виконання угоди про розподіл продукції, може сплачуватись у грошовій або, якщо це обумовлено угодою, у натуральній формі, тобто у вигляді частини прибуткової продукції, набутої інвестором у власність в результаті розподілу виробленої продукції;
- базою оподаткування прибутку, одержаного від виконання угоди про розподіл продукції, є прибуток інвестора, що нараховується виходячи з прибуткової продукції, яка відповідно до цієї угоди передається у власність інвестору;
- під час визначення бази оподаткування прибуткова продукція або її вартість (залежно від форми внесення податку) зменшується відповідно на частину продукції або її вартість, що дорівнює сумі обов'язкових платежів, визначених частиною третьою цієї статті (за винятком податку на прибуток), або на суму цих платежів, а також на інші витрати, пов'язані з виробництвом та обігом, що включаються до складу валових витрат, але не відшкодовуються інвестору компенсаційною продукцією (в натуральній або грошовій формі). Склад і порядок зарахування таких витрат, що відносяться до валових витрат виробництва та обігу, регулюються законом, що є чинним на день підписання угоди;
- якщо об'єкт оподаткування інвестора за результатами звітного періоду має від'ємне значення (з урахуванням суми амортизаційних відрахувань), дозволяється відповідне зменшення об'єкта оподаткування наступного періоду, а також кожного з

наступних періодів, без обмеження строку перенесення на наступні періоди для цілей оподаткування, до повного погашення такого від'ємного значення об'єкта оподаткування;

- виходячи з особливостей угоди про розподіл продукції та задіяних при виконанні угоди активів (обладнання, споруд тощо), угодою про розподіл продукції можуть бути встановлені норми амортизації (включаючи амортизацію витрат, пов'язаних з видобутком корисних копалин), відмінні від передбачених чинним законом з оподаткування прибутку підприємств. У такому разі для податкових цілей застосовуються норми амортизації, передбачені угодою;
- податок на прибуток, одержаний від інших видів діяльності, не пов'язаних з виконанням угоди про розподіл продукції, сплачується інвестором відповідно до законодавства, яке діє на момент одержання такого прибутку, окремо від податку на прибуток, одержаний у вигляді прибуткової продукції;
- пільги щодо податку на прибуток підприємств, які передбачені законодавством, при оподаткуванні прибутку, отриманого інвестором під час виконання угоди про розподіл продукції, не застосовуються, якщо інше не передбачене угодою;
- не підлягає утриманню податок на репатріацію доходів іноземного інвестора, отриманих від діяльності за угодою про розподіл продукції.

5. Механізм, строки і облік сплати інвестором податку на прибуток, одержаний від виконання угод про розподіл продукції, визначаються Кабінетом Міністрів України в межах його повноважень. Офіційне підтвердження щодо сплаченого податку на прибуток надається інвестору на його вимогу не пізніше 10 календарних днів з дати отримання такої вимоги. Податковий орган, що надає такі підтвердження, визначається Кабінетом Міністрів України не пізніше місяця з дня підписання відповідної угоди про розподіл продукції.

Особливості механізму, строків і обліку сплати податків при багатосторонній угоді про розподіл продукції або у разі, коли інвестором виступає певне об'єднання юридичних осіб, визначаються Кабінетом Міністрів України з урахуванням вимог цього Закону.

6. Реалізація на митній території України продукції, набутої інвестором у власність в результаті її розподілу за угодою про розподіл продукції, є об'єктом оподаткування податком на додану вартість, що сплачується в загальному порядку, передбаченому чинним законодавством на день укладення угоди.

Податок на додану вартість, що має бути сплачений до бюджету інвестором у разі продажу продукції на митній території

України, якщо це передбачено угодою про розподіл продукції, може сплачуватися у натуральній формі за рахунок продукції, що передається у власність інвестору, в обсягах, еквівалентних сумі податку. Механізм сплати і порядок зарахування до бюджету податку на додану вартість у такому разі визначається Кабінетом Міністрів України.

7. При ввезенні на митну територію України товарів (робіт, послуг) та інших матеріальних цінностей, призначених для виконання угоди про розподіл продукції, митні платежі (за винятком митного збору), податок на додану вартість не справляються.

З урахуванням вимог статті 22 цього Закону при вивезенні з митної території України продукції, набутої відповідно до умов такої угоди інвестором у власність, митні платежі (за винятком митного збору), акцизний збір та інші податки і обов'язкові платежі не справляються, крім податку на додану вартість, який справляється за нульовою ставкою.

Зазначені умови поширюються у межах діяльності, пов'язаної з угодою про розподіл продукції, також на юридичних осіб (підрядників, субпідрядників, постачальників, перевізників та інших контрагентів), що беруть участь у виконанні робіт, передбачених угодою про розподіл продукції, на основі договорів (контрактів) з інвестором.

У разі використання зазначених товарів (робіт, послуг) та інших матеріальних цінностей не за призначенням з інвестора (підрядників, субпідрядників, постачальників, перевізників та інших контрагентів) стягуються суми податків, зборів, не внесені у зв'язку з наданням пільг, якщо таке невиконання зобов'язань сталося з вини інвестора (підрядників, субпідрядників, постачальників, перевізників та інших контрагентів).

8. Порядок, розміри платежів за користування надрами і збору за геологорозвідувальні роботи, виконані за рахунок державного бюджету, та умови сплати таких платежів та зборів при виконанні угод про розподіл продукції визначаються такими угодами.

9. Дія цієї статті, крім вимог частини сьомої цієї статті, не поширюється на підрядників і субпідрядників, постачальників, перевізників та інших контрагентів (у тому числі іноземних), які беруть участь у виконанні передбачених угодою про розподіл продукції робіт (послуг) на підставі договорів (контрактів) з інвестором.

Зазначені особи сплачують податки і збори (обов'язкові платежі) в порядку, передбаченому законодавством.

10. Бухгалтерський облік фінансово-господарської діяльності інвестора, пов'язаної з виконанням робіт (послуг), передбачених

угодою про розподіл продукції, провадиться окремо від обліку інших видів діяльності. Порядок такого обліку, зокрема з метою відшкодування витрат інвестора та розрахунку податку на прибуток, визначається угодою про розподіл продукції відповідно до вимог законодавства України.

У разі коли за угодою про розподіл продукції роботи проводяться на декількох ділянках надр, інвестор здійснює консолідований облік своєї господарської діяльності.

11. Річний баланс і звітність інвестора про діяльність, пов'язану з виконанням угоди про розподіл продукції, підлягають обов'язковій щорічній аудиторській перевірці.

Стаття 26. Передача прав та обов'язків, визначених угодою про розподіл продукції

1. Інвестор має право передати повністю або частково свої права та обов'язки, визначені угодою про розподіл продукції, будь-якій юридичній або фізичній особі лише за згодою держави та за умови, що така особа має достатньо фінансових і технічних ресурсів, а також досвід організації діяльності, необхідні для виконання робіт, передбачених угодою. Відмова держави у такій згоді без поважних підстав не допускається. Якщо на запит інвестора щодо передачі прав та обов'язків, визначених угодою, Кабінет Міністрів України за погодженням з органом місцевого самоврядування не дав відповіді протягом 90 днів з дня отримання запиту, згода держави вважається отриманою.

2. Передача прав та обов'язків за угодою оформляється письмовим договором з особою, яка приймає такі права та обов'язки згідно з угодою про розподіл продукції. Договір стає невід'ємною частиною угоди і підлягає державній реєстрації в порядку, передбаченому цим Законом для державної реєстрації угоди про розподіл продукції, а також супроводжується відповідним пере оформленням ліцензій, дозволів тощо протягом 30 днів з дня підписання такого договору.

3. Якщо український інвестор передав свої права та обов'язки за угодою іноземній фізичній або юридичній особі в порядку, передбаченому цією статтею, на вимогу іноземного інвестора, умови угоди про розподіл продукції можуть бути уточнені з урахуванням особливостей іноземного інвестування, передбачених цим Законом.

Стаття 27. Гарантії від змін у законодавстві

1. Держава гарантує, що до прав і обов'язків сторін, визначених угодою про розподіл продукції, протягом строку її дії застосовуватиметься законодавство України, чинне на момент

її укладення. Зазначені гарантії не поширюються на зміни законодавства, що стосуються питань оборони, національної безпеки, забезпечення громадського порядку, охорони довкілля.

2. Якщо інше не передбачено законами України, на інвестора не поширюється дія нормативно-правових актів органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування, якщо такі акти обмежують права інвестора, визначені угодою про розподіл продукції, за винятком приписів органів державного контролю та нагляду, що видаються відповідно до законодавства України з метою створення умов для безпечного ведення робіт, охорони надр, довкілля, збереження здоров'я населення. Зазначені приписи органів державного контролю та нагляду, що призводять до обмеження, тимчасової заборони (зупинення) або припинення користування надрами, обов'язкові для виконання інвестором з дати прийняття відповідного рішення Кабінетом Міністрів України або органом місцевого самоврядування, який є стороною угоди, в порядку, передбаченому частиною другою статті 17 цього Закону.

Стаття 28. Контроль за виконанням угоди про розподіл продукції

1. Державний контроль і нагляд за веденням робіт, передбачених угодою про розподіл продукції, здійснюють органи виконавчої влади відповідно до їх компетенції та в порядку, визначеному законодавством України.

Кабінет Міністрів України здійснює контроль за виконанням угоди про розподіл продукції з боку держави.

Державний контроль за виконанням угоди про розподіл продукції здійснює Кабінет Міністрів України чи за його дорученням Міжвідомча комісія або відповідний орган (органи) центральної виконавчої влади в порядку та на умовах, визначених угодою та цим Законом.

Не рідше одного разу на п'ять років Кабінет Міністрів України за участю Міжвідомчої комісії повинен організувати та провести комплексну перевірку виконання умов, передбачених угодою про розподіл продукції. При виявленні істотних порушень умов угоди інвестором Кабінет Міністрів України зобов'язаний розірвати угоду з відшкодуванням збитків у порядку, передбаченому статтею 31 цього Закону.

2. Повноважні представники органів, що здійснюють контроль за виконанням угоди про розподіл продукції, мають право безперешкодного доступу на об'єкти проведення передбачених угодою робіт, а також до документації на проведення таких робіт виключно з метою здійснення контролю за виконанням угоди.

3. Прийняття рішень обмежувального характеру органами державного контролю та нагляду допускається лише у випадках та в порядку, передбачених частиною другою статті 17 та частиною другою статті 27 цього Закону.

4. У разі залучення підрядних, субпідрядних та інших організацій (осіб) до виконання робіт, передбачених угодою про розподіл продукції, інвестор зобов'язаний здійснювати нагляд за виконанням робіт з метою забезпечення відповідності вимогам угоди та затвердженій в установленому порядку документації на проведення робіт.

Стаття 29. Відповідальність сторін угоди про розподіл продукції

1. Сторони несуть передбачену угодою про розподіл продукції відповідальність за невиконання чи неналежне виконання своїх зобов'язків, визначених угодою, з урахуванням положень цієї статті.

2. Шкода, заподіяна довкіллю у зв'язку з діяльністю інвестора, пов'язаною з виконанням угоди про розподіл продукції, підлягає відшкодуванню (компенсації) в повному обсязі за рахунок інвестора, незалежно від плати за забруднення довкілля та погіршення якості природних ресурсів. Інвестор звільняється від відшкодування шкоди, заподіяної довкіллю, тільки якщо доведе, що шкода заподіяна внаслідок стихійних природних явищ або навмисних дій потерпілих.

3. Шкода, заподіяна правомірними діями інвестора, що повністю відповідають вимогам угоди про розподіл продукції та узгоджені з Міжвідомчою комісією, підлягає відшкодуванню за рахунок сторін угоди у пропорціях, передбачених для розподілу продукції.

Стаття 30. Забезпечення виконання зобов'язань та відповідальності інвестора

1. Виконання зобов'язань інвестора, визначених угодою про розподіл продукції, підлягає забезпеченню на умовах, що визначаються сторонами відповідно до законодавства України.

2. Цивільна відповідальність інвестора, у тому числі за шкоду, заподіяну довкіллю, здоров'ю людей, підлягає страхуванню, якщо інше не передбачено угодою. За домовленістю сторін у рамках угоди приймається програма страхування екологічних ризиків.

Стаття 31. Вирішення спорів

Спори між сторонами угоди про розподіл продукції, пов'язані з виконанням, припиненням та недійсністю угоди, підлягають розгляду в судах України, якщо інше не передбачено умовами угоди про розподіл продукції.

(Положення статті 32 втратило чинність як таке, що є неконституційним, в частині встановлення обов'язкової відмови держави від судового імунітету, імунітету щодо попереднього забезпечення позову та виконання судового рішення в угодах про розподіл продукції, що укладаються за участю іноземного інвестора на підставі Рішення Конституційного Суду № 17-рп/2001 (v017p710-01) від 06.12.2001.)

Стаття 32. Імунітет держави

В угодах про розподіл продукції, що укладаються за участю іноземного інвестора, передбачається відмова держави від судового імунітету, імунітету щодо попереднього забезпечення позову та виконання судового рішення.

IV. ВАЛЮТНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПІД ЧАС ВИКОНАННЯ УГОД ПРО РОЗПОДІЛ ПРОДУКЦІЇ

Стаття 33. Банківські рахунки

1. Для обслуговування робіт, передбачених угодою про розподіл продукції, інвестор (підрядник, субпідрядник, постачальник, перевізник та інші контрагенти) має право відкривати в банках України в установленому законодавством України порядку банківські рахунки в національній і (або) іноземній валюті, що використовуватимуться виключно для обслуговування діяльності (робіт, послуг), передбаченої угодою.

2. Стягнення коштів із банківських рахунків, відкритих інвестором на території України для обслуговування робіт, передбачених за угодою про розподіл продукції, не може бути здійснено в безспірному порядку.

Стаття 34. Валютне регулювання

1. Грошові кошти, отримані іноземним інвестором за угодою про розподіл продукції, можуть вільно (без будь-яких обмежень) конвертуватися в українську або іноземну конвертовану валюту та переказуватися за межі України згідно з умовами, вкладеними в такій угоді.

2. У разі, коли відповідно до законодавства України встановлено обов'язковий продаж на валютному ринку України надходжень в іноземній валюті, ця вимога не поширюється на надходження в іноземній валюті, одержані інвесторами, що є сторонами угоди про розподіл продукції, від реалізації частини виробленої продукції, яка є їх власністю.

V. ОСОБЛИВОСТІ РЕГУЛЮВАННЯ ТРУДОВИХ ПРАВОВІДНОСИН ПІД ЧАС ВИКОНАННЯ УГОДИ ПРО РОЗПОДІЛ ПРОДУКЦІЇ

Стаття 35. Трудовий договір

1. Прийняття (наймання) працівників інвестором (у тому числі іноземним) на території України для потреб угоди про розподіл продукції здійснюється шляхом укладення з ними трудового договору (контракту), який за формою та змістом повинен відповідати законодавству України про працю.

2. Працевлаштування в Україні іноземців, найнятих інвестором у межах і за посадами (спеціальністю), визначеними угодою про розподіл продукції, здійснюється без отримання дозволу на працевлаштування.

Стаття 36. Міжнародні договори України

Якщо міжнародним договором України, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України, встановлено інші правила, ніж ті, що передбачено цим Законом, то застосовуються правила міжнародного договору.

VI. ПРИКІНЦЕВІ ПОЛОЖЕННЯ

1. Цей Закон набирає чинності з дня його опублікування.

2. Кабінету Міністрів України в місячний строк:

- подати на розгляд Верховної Ради України пропозиції щодо приведення законів України у відповідність із Законом України «Про угоди про розподіл продукції»;
- відповідно до своєї компетенції забезпечити прийняття нормативно-правових актів, передбачених цим Законом;
- привести свої нормативно-правові акти у відповідність із цим Законом;
- забезпечити перегляд і скасування міністерствами та іншими центральними органами виконавчої влади України їх нормативно-правових актів, що суперечать цьому Закону.

Президент України

Л. КУЧМА

м. Київ, 14 вересня 1999 року
№ 1039-XIV

ЗАТВЕРДЖЕНО
постановою Кабінету Міністрів України
від 30 січня 1997 р. № 112

ПОЛОЖЕННЯ про порядок державної реєстрації договорів (контрактів) про спільну інвестиційну діяльність за участю іноземного інвестора

1. Це Положення визначає порядок подання документів, їх розгляду та здійснення державної реєстрації договорів (контрактів) про виробничу кооперацію, спільне виробництво та інші види спільної інвестиційної діяльності за участю іноземного інвестора.

2. Державній реєстрації підлягають договори (контракти) про виробничу кооперацію, спільне виробництво та інші види спільної інвестиційної діяльності, не пов'язаної із створенням юридичної особи, укладені відповідно до законодавства суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності України за участю іноземного інвестора-1.

3. Державну реєстрацію договорів (контрактів) здійснює МЗЕЗторг та уповноважені ним органи (далі – органи державної реєстрації).

4. Державна реєстрація договорів (контрактів) є підставою для здійснення іноземної інвестиції за такими договорами (контрактами) відповідно до статей 23 та 24 Закону України «Про режим іноземного інвестування».

5. Для державної реєстрації договору (контракту) суб'єкт зовнішньоекономічної діяльності України – учасник договору (контракту), якому доручено ведення спільних справ учасників, або уповноважена ним особа подає такі документи:

- лист звернення про державну реєстрацію договору (контракту);
- інформаційну картку договору (контракту) за формою, що встановлює МЗЕЗторг;
- договір (контракт) (оригінал і копію), засвідчені в установленому порядку;
- засвідчені копії установчих документів суб'єкта (суб'єктів) зовнішньоекономічної діяльності України та свідоцтва про його державну реєстрацію як суб'єкта підприємницької діяльності;
- документи, що свідчать про реєстрацію (створення) іноземної юридичної особи (нерезидента) в країні її місцезнаходження (витяг із торговельного, банківського або судового реєстру тощо). Ці документи повинні бути засвідчені відповідно до законодавства країни їх видачі, перекладені українською мовою та легалізовані у консульській установі України, якщо міжнародними

договорами, в яких бере участь Україна, не передбачено інше. Зазначені документи можуть бути засвідчені також у посольстві відповідної держави в Україні та легалізовані в МЗС;

- ліцензію, якщо згідно із законодавством України цього вимагає діяльність, що передбачається договором (контрактом) (Абзац сьомий пункту 5 із змінами, внесеними згідно з Постановою КМ № 1919 від 18.10.99.);
- документ про оплату послуг за державну реєстрацію договору (контракту).

Оригінали договору (контракту) повертаються після розгляду матеріалів суб'єктові зовнішньоекономічної діяльності України, який подав лист-звернення про державну реєстрацію.

У разі обґрунтованої потреби органи державної реєстрації можуть вимагати інші документи, що стосуються визначення цілей, умов діяльності, спроможності учасників виконати договір (контракт), а також відповідності його законодавству.

Відповідальність за достовірність інформації, що міститься у документах, поданих для державної реєстрації, несе суб'єкт зовнішньоекономічної діяльності України.

6. Інформація, наведена у документах, поданих для державної реєстрації договору (контракту), є конфіденційною і не підлягає розголошенню.

7. Орган державної реєстрації розглядає документи, подані згідно з пунктом 5 цього Положення, протягом 20 календарних днів, починаючи з дати фіксації у журналі обліку державної реєстрації договорів (контрактів). За результатами розгляду орган державної реєстрації приймає рішення про реєстрацію договору (контракту) або про відмову у ній.

8. Підтвердженням державної реєстрації договору (контракту) є картка державної реєстрації договору (контракту), складена за формою і заповнена згідно з порядком, що встановлює МЗЕЗ-торг, та спеціальна відмітка про державну реєстрацію на договорі (контракті).

Один примірник картки державної реєстрації договору (контракту) та копія договору (контракту) залишаються в органі державної реєстрації.

Картка державної реєстрації договору (контракту) видається суб'єкту зовнішньоекономічної діяльності України у трьох примірниках. Перший примірник такої картки суб'єкт зовнішньоекономічної діяльності подає до митних органів для митного оформлення відповідного майна, другий – до державної податкової інспекції за місцезнаходженням українського суб'єкта зовнішньоекономічної діяльності, третій – залишається у суб'єкта зовнішньоекономічної діяльності України.

9. У здійсненні державної реєстрації договору (контракту) може бути відмовлено, якщо:

- умови договору (контракту) не відповідають законодавству України;
- до суб'єкта зовнішньоекономічної діяльності України, який подав лист – звернення про реєстрацію договору (контракту), застосовано санкції згідно зі статтею 37 Закону України «Про зовнішньоекономічну діяльність» (959-12);
- існує заборона на передбачений вид спільної діяльності згідно із законодавством України.

Відмова у державній реєстрації договору (контракту) повинна бути оформлена письмово із зазначенням мотивів відмови і може бути оскаржена у судовому порядку.

10. За державну реєстрацію договору (контракту) про спільну інвестиційну діяльність справляється плата у розмірі шести неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, встановлених на день реєстрації.

Кошти, одержані за реєстрацію договору (контракту), перераховуються до Державного бюджету України.

У разі відмови у реєстрації кошти заявникові не повертаються.

11. У разі втрати (знищення) картки державної реєстрації договору (контракту) власникові (власникам) видається дублікат картки реєстрації договору (контракту).

Для отримання дублікату картки державної реєстрації договору (контракту) учасник договору (контракту) подає до органу державної реєстрації:

- опубліковану в офіційній пресі об'яву про визнання недійсною втраченої картки державної реєстрації договору (контракту);
- документ, що засвідчує сплату збору за видачу картки і дублікату картки державної реєстрації договору (контракту).

12. Орган державної реєстрації протягом п'яти робочих днів з моменту подання документів, зазначених у пункті 11 цього Положення, повинен видати дублікат картки державної реєстрації договору (контракту).

13. За видачу дублікату картки державної реєстрації договору (контракту) вноситься плата у розмірі 40 відсотків суми плати за державну реєстрацію договору (контракту) про спільну інвестиційну діяльність, встановленої на день подання заяви про видачу дублікату зазначеного документа.

14. Органи державної реєстрації до п'ятого числа місяця, що настає за звітним кварталом, подають Держмиткому, Мінфіну і Мінстату інформацію щодо зареєстрованих договорів (контрактів).

15. Державна реєстрація змін і доповнень до договорів (контрактів) здійснюється у порядку, передбаченому цим Положенням.

ЗАТВЕРДЖЕНО
постановою Кабінету Міністрів України
від 5 вересня 1996 р. № 1061

ПОРЯДОК **визначення продукції власного виробництва підприємств** **з іноземними інвестиціями**

1. Цей Порядок застосовується для визначення продукції власного виробництва підприємств, які відповідно до Закону України «Про режим іноземного інвестування» належать до підприємств з іноземними інвестиціями (далі – підприємства).

2. Продукцією власного виробництва визнається продукція, яка була повністю вироблена або піддана достатній переробці чи обробці підприємством з використанням власного або орендованого майна.

3. До повністю виробленої підприємством належать:

- а) корисні та супутні копалини, видобуті підприємством, якщо воно має право на розробку надр;
- б) рослинна продукція, вирощена та зібрана на земельних ділянках, що належать підприємству або орендованих цим підприємством;
- в) живі тварини, вирощені на підприємстві, та продукція, одержана від тварин, які є власністю підприємства;
- г) продукція мисливського промислу;
- д) продукція рибальського та морського промислів, добута або вироблена суднами підприємства, а також суднами, орендованими (зафрахтованими) ним;
- е) вторинна сировина та відходи, які є результатом виробничих операцій, здійснених підприємством;
- є) продукція, вироблена підприємством виключно з продукції, зазначеної в пунктах «а»–«е» цього пункту.

4. Переробка чи обробка продукції підприємством визнається достатньою, якщо виготовлена продукція класифікується в іншій тарифній позиції (на рівні перших чотирьох знаків цифрового коду Товарної номенклатури зовнішньоекономічної діяльності), ніж вироби і матеріали, придбані підприємством і використані ним для виготовлення цієї продукції, або частка добавленої вартості продукції під час її переробки чи обробки становить не менш як 50 відсотків, якщо інше не передбачено законодавством. При цьому добавленою вартістю є різниця між

собівартістю продукції та вартістю використаних матеріалів, сировини, комплектуючих.

5. Не може визнаватися як достатня переробка здійснення таких технологічних операцій:

- а) забезпечення схоронності продукції під час її зберігання чи транспортування, поміщення у сольовий та інші розчини з метою зберігання;
- б) підготовка продукції для продажу і транспортування (подрібнення партії, формування відправлень, сортування та перепаккування, розлив);
- в) прості складальні операції;
- г) змішування компонентів без надання одержаній продукції характеристик, що істотно відрізняють її від вихідних складових;
- д) поєднання двох або більшої кількості вищезазначених операцій.

6. Для підприємств нафто- і газовидобувної та нафто- і газопереробної промисловості встановлюються такі додаткові умови визначення продукції власного виробництва:

- у разі якщо діяльність підприємства має на меті збільшення видобутку нафти і газу з раніше розроблюваних родовищ, продукцією власного виробництва вважається тільки додатково видобута продукція понад базові обсяги, які встановлюються Держнафтогазпромом;
- продукцією власного виробництва визнаються нафтопродукти і газ, вироблені на нафто- і газопереробних заводах чи окремих установках, що належать підприємству або орендованих ним.

7. Для одержання сертифіката продукції власного виробництва підприємство подає письмову заяву Торгово-промислової палати чи її регіональній палаті (далі – Палата), до якої додає такі документи:

- установчі документи та документи, що підтверджують фактичне внесення іноземної інвестиції;
- довідку про зайнятих у виробництві продукції працівників;
- копії договорів оренди виробничих площ, договорів про спільну господарську діяльність у виробництві продукції та довідку про те, що на балансі підприємства перебуває обладнання та виробничі приміщення, які використовуються для виробництва продукції;
- документи, які підтверджують придбання сировини, матеріалів, комплектуючих тощо (договори, товаро-транспортні накладні, залізничні накладні, платіжні документи);

- перелік основних технологічних операцій;
- нормативно-технічну документацію на продукцію;
- розрахунок вартості виробленої продукції.

Відповідальність за достовірність поданих відомостей несе підприємство.

У разі потреби представник Палати має право перевіряти достовірність поданих документів безпосередньо на підприємстві.

8. Рішення про видачу сертифіката (додаток № 1) або відмову у його видачі приймається Палатою протягом 20 днів з дня одержання заяви. У разі потреби в додатковій інформації цей термін може продовжуватися, але не більш як на 10 днів.

9. Відмова у видачі сертифіката продукції власного виробництва можлива лише у разі невідповідності продукції критеріям, визначеним у пунктах 2,3,4,6 Порядку, або поданих документів – вимогам Порядку.

Рішення про відмову у видачі сертифіката повинно містити підстави відмови. Таке рішення може бути оскаржене в судовому порядку.

10. Сертифікат видається на підставі акта експертизи продукції власного виробництва, який складає Палата за формою згідно з додатком № 2 і є невід'ємною частиною сертифіката. Сертифікат видається замовнику у двох примірниках за підписом уповноваженої особи та скріплюється печаткою Палати.

11. Сертифікат дійсний протягом періоду виготовлення конкретної продукції, але не більше ніж протягом одного року.

У разі виявлення невідповідності поданих підприємством відомостей умовам виробництва заявленої продукції сертифікат може бути анульований Палатою.

12. Оплата послуг, пов'язаних з видачею сертифіката, проводиться на умовах, визначених Палатою за погодженням з Міністерствами.

Додаток № 1
до Порядку визначення продукції власного виробництва
підприємств з іноземними інвестиціями

СЕРТИФІКАТ №
продукції власного виробництва

Торгово-промислова палата України (регіональна палата)
 підтверджує, що _____

(найменування продукції)

є продукцією власного виробництва _____

_____ (повне найменування підприємства, його адреса)

_____ (підпис уповноваженої особи)

М.П.

« ____ » _____ 200__ року

Додаток № 2
до Порядку визначення продукції власного виробництва
підприємств з іноземними інвестиціями

АКТ № _____
експертизи продукції
власного виробництва

1. Виробник продукції _____

2. Найменування продукції _____

3. Вивчено _____

4. Основні операції технологічного процесу _____

5. Додаткові відомості _____

6. Висновок експерта _____

На підставі викладеного вище засвідчується, що _____

_____ (найменування продукції)

є продукцією власного виробництва _____

(найменування підприємства)

7. Експерт Торгово-промислової палати (регіональної палати)

(підпис)

(прізвище)

МП

« ____ » _____ 200__ року

ЗАТВЕРДЖЕНО
постановою Кабінету Міністрів України
від 7 серпня 1996 р. № 937

ПОРЯДОК
видачі, обліку і погашення векселів, виданих під час
ввезення в Україну майна як внеску іноземного інвестора
до статутного фонду підприємства з іноземними
інвестиціями, а також за договорами (контрактами) про
спільну інвестиційну діяльність, та сплати ввізного мита у
разі відчуження цього майна

Цей Порядок визначає єдині правила видачі, обліку і погашення векселів, що видаються для оформлення безмитного ввезення на територію України майна як внеску іноземного інвестора до статутного фонду підприємства з іноземними інвестиціями, а також за договорами (контрактами) про спільну інвестиційну діяльність, та порядок сплати ввізного мита у разі відчуження цього майна.

Загальні положення

1. Терміни, що використовуються в цьому Порядку, мають таке значення:

- векселедавець – підприємство з іноземними інвестиціями, до статутного фонду якого зараховується майно як внесок іноземного інвестора, або підприємство (організація) будь-якої організаційно-правової форми, що провадить на підставі укладеного договору (контракту) з іноземним інвестором спільну інвестиційну діяльність;
- векселедержатель – митний орган, який здійснює митне оформлення майна, що ввозиться в Україну як іноземна інвестиція.

Порядок видачі, обліку і погашення векселів

2. Оформлення простого векселя (далі – вексель) здійснюється векселедавцем виключно на вексельному бланку, в якому повинні міститись усі обов'язкові реквізити, передбачені законодавством.

Вексель виписується векселедавцем в іноземній валюті, визаній Національним банком конвертованою, на суму ввізного мита з відстроченням платежу не більш як на 30 календарних днів з дня оформлення ввізної вантажної митної декларації.

У ввізній вантажній митній декларації зазначається, що майно ввозиться з метою внесення до статутного фонду підприємства з іноземними інвестиціями або для провадження спільної інвестиційної діяльності на підставі договору (контракту) з іноземним інвестором.

Сума платежу за векселем обов'язково заповнюється цифрою та словами, а сам вексель скріплюється підписом і печаткою векселедавця.

3. Місцем складання векселя, як правило, є місцезнаходження уповноваженого банку України, в якому відкрито розрахунковий рахунок векселедавця.

4. Вексель не підлягає передачі шляхом індосаменту.

5. З оформленого векселя векселедержатель виготовляє дві копії, одну – для державної податкової адміністрації (інспекції), іншу – для власного обліку.

У день митного оформлення майна векселедавець подає вексель та його копії векселедержателю для обліку. Облік векселів провадиться в окремому журналі. Журнал повинен бути пронумерованим, прошнурованим та скріпленим печаткою векселедержателя. (Пункт 5 із змінами, внесеними згідно з Постановою КМ № 1336 (1336-98-п) від 25.08.98.)

6. На звороті векселя та його копій векселедержатель ставить напис «Взято на облік» із зазначенням дати взяття на облік і облікового номера, які скріплюються його підписом і печаткою.

До облікового номера через дефіс додається літера «Ф» (у разі видачі векселя під час ввезення в Україну майна до статутного фонду підприємства з іноземною інвестицією) або літера «К» (у разі видачі векселя під час ввезення в Україну майна на підставі договору (контракту) з іноземним інвестором про спільну інвестиційну діяльність).

7. З метою погашення векселя векселедавець звертається у письмовій формі до державної податкової адміністрації (інспекції) з проханням зробити відповідну відмітку на його копії векселя.

До заяви додаються:

- копія векселя;
- копія ввізної вантажної митної декларації на майно;

- документи про зарахування майна на баланс підприємства з іноземними інвестиціями або окремих сторін, що провадять спільну інвестиційну діяльність на підставі укладеного договору (контракту). У разі потреби державна податкова адміністрація (інспекція) має право перевірити на місці фактичну наявність майна у векселедавця;
- документи про державну реєстрацію іноземної інвестиції. (Пункт 7 із змінами, внесеними згідно з Постановою КМ № 1336 (1336-98-п) від 25.08.98.)

8. У разі встановлення факту зарахування майна на баланс державна податкова адміністрація (інспекція) на звороті копії векселя, що належить векселедавцю, робить напис «Зараховано на баланс» із зазначенням дати виконання, які скріплюються підписом начальника (заступника начальника) та печаткою державної податкової адміністрації (інспекції). (Пункт 8 із змінами, внесеними згідно з Постановою КМ № 1336 (1336-98-п) від 25.08.98.)

9. Зазначену копію векселя векселедавець подає векселедержателю.

10. Погашення векселя здійснюється векселедержателем шляхом проставлення на лицьовому боці векселя напису «Погашено» і дати, які скріплюються підписом начальника (заступника начальника) та печаткою митного органу.

11. Якщо вексель не погашено протягом 30 календарних днів з дня оформлення ввізної митної декларації відповідно до пунктів 7-9 цього Порядку, векселедавець зобов'язаний внести плату за векселем протягом п'яти календарних днів.

У тексті платіжного доручення додатково до встановленого зазначається таке: «За векселем від «__» _____ 200__ року № __ в оплату ввізного мита».

Копія векселя, що належить векселедавцю, та копія платіжного доручення з відміткою банку про оплату векселя подається векселедержателю для погашення.

12. Плата за векселем провадиться у валюті України за її офіційним курсом, визначеним Національним банком, що діє на день внесення плати за векселем.

13. Якщо протягом п'яти календарних днів після настання терміну внесення плати за векселем векселедавець не звернувся до векселедержателя із заявою про його погашення, останній подає до відповідного банку вексель та розпорядження про безспірне стягнення з векселедавця непогашених вексельних сум.

Після списання відповідної суми банк повертає вексель векселедержателю для погашення.

14. У разі несвоєчасного внесення плати за векселем митний орган стягує за весь час заборгованості пеню у розмірах, передбачених законодавством, включаючи день сплати.

Порядок сплати ввізного мита у разі відчуження майна, що було ввезене в Україну як внесок іноземного інвестора до статутного фонду підприємства з іноземними інвестиціями, а також за договорами (контрактами) про спільну інвестиційну діяльність

15. Якщо протягом трьох років з часу зарахування іноземної інвестиції на баланс підприємства з іноземними інвестиціями майно, що було ввезене в Україну як внесок іноземного інвестора до статутного фонду зазначеного підприємства, або на окремий баланс сторін, що провадять спільну інвестиційну діяльність за договорами (контрактами), відчужується, у тому числі у зв'язку з припиненням діяльності векселедавця, останній сплачує ввізне мито не пізніше дня відчуження.

Ввізне мито не сплачується за умови вивезення іноземної інвестиції за кордон, що засвідчується вивізною вантажною митною декларацією з відповідною відміткою.

16. Ввізне мито обчислюється виходячи з митної вартості майна, перерахованої у валюту України за її офіційним курсом, визначеним Національним банком, на день відчуження майна.

17. У разі встановлення факту відчуження майна раніше трирічного терміну при несплаченому ввізному миті державна податкова адміністрація (інспекція) зобов'язана повідомити про це відповідний митний орган. (Пункт 17 із змінами, внесеними згідно з Постановою КМ № 1336 (1336-98-п) від 25.08.98.)

18. Митний орган, отримавши таке повідомлення, зобов'язаний у безспірному порядку стягнути ввізне мито.

На суму несплаченого ввізного мита нараховується пеня за весь час заборгованості, починаючи з дня відчуження майна, у розмірах, передбачених законодавством, включаючи день сплати.

ЗАТВЕРДЖЕНО
постановою Кабінету Міністрів України
від 7 серпня 1996 р. № 928

ПОЛОЖЕННЯ про порядок державної реєстрації іноземних інвестицій

1. Це Положення визначає порядок подання документів, їх розгляду та здійснення державної реєстрації іноземних інвестицій, що відповідають умовам, викладеним у пункті 2 статті 1 Закону України «Про режим іноземного інвестування», та здійснюються за видами і формами, передбаченими статтями 2 і 3 цього Закону.

2. Державна реєстрація іноземних інвестицій здійснюється Радою Міністрів Автономної Республіки Крим, обласними, Київською та Севастопольською міськими державними адміністраціями (далі – органи державної реєстрації) протягом трьох робочих днів після їх фактичного внесення. (Пункт 2 із змінами, внесеними згідно з Постановою КМ № 627 (627-2004-п) від 12.05.2004.)

3. Для державної реєстрації іноземних інвестицій іноземний інвестор або уповноважена ним в установленому порядку особа (далі – заявник) подає органу державної реєстрації такі документи:

- інформаційне повідомлення про внесення іноземної інвестиції у трьох примірниках, заповнене за формою і в порядку згідно з додатками № 1 і 2 до цього Положення, з відміткою державної податкової інспекції за місцем здійснення інвестиції про її фактичне внесення;
- документи, що підтверджують форму здійснення іноземної інвестиції (установчі документи, договори (контракти) про виробничу кооперацію, спільне виробництво та інші види спільної інвестиційної діяльності, концесійні договори тощо);
- документи, що підтверджують вартість іноземної інвестиції (відповідно до вимог, визначених статтею 2 Закону України «Про режим іноземного інвестування»);
- документ, що свідчить про внесення заявником плати за реєстрацію.

4. Орган державної реєстрації фіксує дату надходження документів у журналі обліку державної реєстрації внесених іноземних інвестицій, протягом трьох робочих днів починаючи з цієї дати розглядає подані документи і приймає рішення про реєстрацію іноземної інвестиції або про відмову в ній.

Форма ведення журналу обліку державної реєстрації внесених іноземних інвестицій встановлюється Мінекономіки. (Абзац другий пункту 4 із змінами, внесеними згідно з Постановою КМ № 158 (158-2002-п) від 15.02.2002)

5. Державна реєстрація іноземної інвестиції здійснюється шляхом присвоєння інформаційному повідомленню про внесення іноземної інвестиції реєстраційного номера, який на усіх трьох примірниках засвідчується підписом посадової особи та скріплюється печаткою органу державної реєстрації.

Перший примірник інформаційного повідомлення повертається заявникові як підтвердження факту державної реєстрації іноземної інвестиції, другий – надсилається поштовим відправленням Мінфіну в день здійснення реєстрації іноземної інвестиції, третій – залишається в органі, що здійснив її реєстрацію.

6. Реєстраційний номер інформаційного повідомлення про внесення іноземної інвестиції складається з:

- коду системи позначень адміністративно-територіальних одиниць (СПАТО), до яких належить регіон, де знаходиться орган державної реєстрації, що зареєстрував іноземну інвестицію;
- порядкового номера за видом іноземної інвестиції відповідно до переліку, встановленого пунктом 7 цього Положення;
- порядкового номера за формою внесеної іноземної інвестиції відповідно до переліку, встановленого пунктом 8 цього Положення;
- порядкового номера реєстрації іноземної інвестиції у журналі обліку державної реєстрації внесених іноземних інвестицій.

Складові частини реєстраційного номера відокремлюються одна від однієї дефісом.

7. Порядковий номер за видами іноземних інвестицій визначається відповідно до такого переліку:

- 1) іноземна валюта, що визнається конвертованою Національним банком України;
- 2) валюта України (для реінвестицій);
- 3) будь-яке рухоме і нерухоме майно та пов'язані з ним майнові права;
- 4) акції, облигації, інші цінні папери, а також корпоративні права (права власності на частку (пай) у статутному фонді юридичної особи, створеної відповідно до законодавства України або законодавства інших країн), виражені у конвертованій валюті;
- 5) грошові вимоги та права на вимоги виконання договірних зобов'язань, які гарантовані першокласними банками і вартість яких виражена у конвертованій валюті;

- 6) іноземні інвестиції у вигляді будь-яких прав інтелектуальної власності;
- 7) права на провадження господарської діяльності, включаючи права на користування надрами та використання природних ресурсів, наданих відповідно до законодавства України або згідно з договорами;
- 8) інші цінності (майно), які відповідно до законодавства України визнаються іноземними інвестиціями. (Підпункт 8 пункту 7 в редакції Постанови КМ № 627 (627-2004-п) від 12.05.2004.)

8. Порядковий номер за формами іноземних інвестицій визначається відповідно до такого переліку:

- 1) часткова участь у підприємствах, створених спільно з українськими юридичними та фізичними особами, або придбання частки діючих підприємств;
- 2) створення підприємств, що повністю належать іноземним інвесторам, філій та інших відокремлених підрозділів іноземних юридичних осіб або придбання у власність діючих підприємств повністю;
- 3) придбання рухомого чи нерухомого майна шляхом прямого одержання майна та майнових комплексів або у вигляді акцій, облігацій та інших цінних паперів;
- 4) придбання прав користування землею та використання природних ресурсів на території України;
- 5) придбання інших майнових прав;
- 6) інші форми іноземних інвестицій, не заборонені законами України, у тому числі без створення юридичної особи на підставі договорів із суб'єктами господарської діяльності України.

9. Відмова в державній реєстрації іноземних інвестицій можлива лише у разі, коли здійснення цієї інвестиції суперечить законодавству України, або подані документи не відповідають вимогам цього Положення. Відмова з мотивів недоцільності здійснення іноземної інвестиції не допускається.

Відмова у державній реєстрації повинна бути оформлена письмово із зазначенням мотивів і може бути оскаржена у судовому порядку.

10. У разі втрати (знищення) інформаційного повідомлення про внесення іноземної інвестиції заявникові на його вимогу видається дублікат зазначеного документа.

Для отримання дубліката інформаційного повідомлення про внесення іноземної інвестиції заявник подає до органу державної реєстрації опубліковане в офіційній пресі оголошення про визнання недійсним втраченого інформаційного повідомлення про внесення іноземної інвестиції та документ, що засвідчує

внесення плати за видачу дубліката інформаційного повідомлення про внесення іноземної інвестиції.

Орган державної реєстрації протягом п'яти робочих днів повинен видати дублікат інформаційного повідомлення про внесення іноземної інвестиції.

11. За державну реєстрацію іноземної інвестиції справляється плата у розмірі двадцяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян на день здійснення реєстрації іноземної інвестиції. Кошти, одержані за реєстрацію іноземної інвестиції, перераховуються у такому порядку: 50 відсотків – відповідно до республіканського (Автономної Республіки Крим), обласних, Київського та Севастопольського міських бюджетів, 50 відсотків – до Державного бюджету України.

У разі відмови у реєстрації кошти заявникові не повертаються.

За видачу дубліката інформаційного повідомлення про внесення іноземної інвестиції вноситься плата у розмірі 40 відсотків реєстраційного збору, встановленого на день подання заяви про видачу дубліката зазначеного документа.

12. Державна реєстрація додаткових обсягів іноземних інвестицій здійснюється відповідно до цього Положення після їх фактичного внесення.

13. Іноземні інвестиції, зареєстровані до введення в дію Закону України «Про режим іноземного інвестування», за бажанням інвестора можуть бути перереєстровані відповідно до цього Положення в разі їх фактичного внесення.

14. Державна реєстрація іноземної інвестиції діє протягом усього періоду функціонування інвестиції. В разі повної або часткової репатріації іноземної інвестиції за кордон іноземний інвестор або уповноважена ним особа повинні повідомити про це відповідний орган державної реєстрації, про що останнім робиться відмітка на інформаційному повідомленні і відповідний запис у журналі обліку державної реєстрації внесених іноземних інвестицій. Інформаційне повідомлення із зазначеною відміткою подається відповідним органам, установам у разі вивезення (переказу) іноземної інвестиції за кордон відповідно до законодавства.

15. Інформація про зареєстровані іноземні інвестиції та репатріацію іноземних інвестицій за кордон органи державної реєстрації надають Мінфіну та Мінекономіки та Держкомстату за встановленими ними формами до п'ятого числа місяця, що настає за звітним кварталом. (Пункт 15 із змінами, внесеними згідно з Постановами КМ № 158 (158-2002-п) від 15.02.2002, № 627 (627-2004-п) від 12.05.2004.)

Навчальне видання

Чернадчук Віктор Дмитрович
Сухонос Віктор Володимирович
Чернадчук Тамара Олександрівна

Основи інвестиційного права України

Навчальний посібник

Директор видавництва Р.В. Кочубей
Головний редактор В.І. Кочубей
Технічний редактор Н.Ю. Курносова
Дизайн обкладинки і макет В.Б. Гайдабрус
Комп'ютерна верстка Д.І. Іовенко, О.В. Бердинських

ТОВ «ВТД «Університетська книга»
40030, м. Суми, вул. Кірова, 27, 5-й пов.
Тел.: (0542) 27-51-43
E-mail: publish@book.sumy.ua

Відділ реалізації
Тел./факс: (0542) 21-26-12, 21-11-25
E-mail: info@book.sumy.ua

Підписано до друку 09.06.2005.
Формат 60x90 ¹/₁₆. Папір офсетний.
Гарнітура Скулбук. Друк офсетний.
Ум. друк. арк. 24,2. Обл.-вид. арк. 22,3.
Тираж 1000 прим. Замовлення №

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру видавців, виготівників і розповсюджувачів
видавничої продукції ДК № 489 від 18.06.2001

Закрите акціонерне товариство «Видавничий дім «Княгиня Ольга»
01054, Україна, м. Київ, вул. Павлівська, 18, к. 100

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру видавців, виготівників і розповсюджувачів
видавничої продукції ДК № 794 від 31.01.2002

Віддруковано відповідно до якості
наданих діапозитивів у ТОВ «Фактор-Друк»
Україна, 61030, м. Харків, вул. Саратовська, 51.
Тел.: (057) 71-75-185